

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• II. évfolyam • 2010 • 4. szám •

TARTALOM

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

„Megvívjuk mi a magunk harcát”. Válogatott levelek a Tamási-hagyatékból (II.)	3
Beke Sándor versei	21
Bertha Zoltán: „Csak legyen elég mécsesünk a várakozáshoz”	25

IRODALOMTÖRTÉNET

Pomogáts Béla: Az önismeret műhelyei II.	31

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Murádin László: Szépen magyarul	51
Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében III.	58

VÖRÖSMARTY MIHÁLY EMLÉKEZETE

Vörösmarty Mihály: Szép Ilonka	74
Málnási Ferenc: „Téged is, te erdők szép virága...”	78

SORS ÉS PÁLYA

„A gyarapodó tudás és jellem útján a Székely Oklevéltárig” (Demény Lajos akadémikussal Barabás István beszélget)	81

MÚZSA ÉS LANT

Csávossy György versei	91
Fodor Sándor: Álom	93
P. Buzogány Árpád versei	96
Lőrincz György: Álomhatár	98
Eszteró István: Tér ura	101
Ferenczi Enikő: Szarvasűnő népe	103
Jancsik Pál versei	108
Balázs Sándor: XIV. Lajos, a nyúl	111
Nagy Attila versei	116
Böloni Domokos prózája	118
Böszörményi Zoltán versei	128
Főcze Kornélia versei	133
Csire Gabriella: Mondák és históriák a török időkből	135
Nagy Irén verse	144
Böszörményi Zoltán: A nyomozás	145
Czirják Edit versei	147
Főcze Kornélia: Álom	150
Botár Emőke versei	151
P. Buzogány Árpád prózája	153

Baricz Lajos versei	159
Józsa Attila versei	161
Panigay Róbert: Marci	162
Mészely József versei	169
Fábián Lajos: Téli levél	177
Bencze Mihály versei	178
Ráduly János haikui	181
Kinde Annamária verse	184
Tóth Mónika versei	187
HÍRES MAGYAR MÚZSÁK	
Brauch Magda: Vörösmarty Mihály múzsaí	190
SZÉKELY ÚTKERESŐ DOKUMENTUMOK	
A Székely Útkereső levelesládájából III.	192
IRODALMUNK GYÖNGYSZEMEI	
Málnási Ferenc irodalmi elemzése	215
FILOZÓFIA	
Balázs Sándor: Köznapi filozófia. Gondolatok példázatokkal. I.	221
HIT ÉS ÜZENET	
Csávossy György: A Boldogságos Szűz. II.	248
Józsa Attila versei	262
KÖNYVEINK VILÁGA	
Málnási Ferenc: Ti szók, kik egy világot átöleltek... ..	263
Pongrácz P. Mária: Ladikokkal az ébredő hajón	265
ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK	
Jancsik Pál (274), Csávossy György (282), P. Buzogány Árpád (285), Czirják Edit (296), Nagyálmos Ildikó (298), Ráduly János (307), Baricz Lajos (316) gyermekversei Kozma Mária (267), Csire Gabriella (275), Ráduly János (288), P. Buzogány Árpád (299), Czirják Edit (308), László László (311) gyermekprózája	

Erdélyi Toll

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

- ◆ Kiadja a Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆
- ◆ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ◆
- ◆ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ◆
- ◆ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ◆
- ◆ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ◆ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ◆
- ◆ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703 ◆
- ◆ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ◆
- ◆ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ◆ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ◆
- ◆ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆ Nyomda: Erdélyi Gondolat ◆
- ◆ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen ◆
- ◆ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 60 lej, külföldieknek egy évre: 15 EUR ◆
- ◆ Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban ◆
- ◆ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ◆ Borítóterv: Beke Sándor-Olivér ◆
- ◆ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ◆
- ◆ **ISSN 2066 - 8929** ◆

„Megvívjuk mi a magunk harcát”

— Válogatott levelek a Tamási-hagyatékból —
II.

Közzéteszi: Nagy Pál

14

Tamási Áron — Kacsó Sándornak

Kolozsvár, 937. X. 13.

Édes Sándorkám,
ma este utazom Pestre. A holnapi Ellenzékben jön a cikk végre, melyet eszméink és bajtársaink érdekében írtam. Két napig törték a Keletinél a fejüket rajta. Somodi végre azt mondta (véleményét rövidre fogom): Kacsót kedvező beállításban kell adjuk a Keletiben.

Ezek után felfogásom a következő: a harcot (elvileg) tovább is folytatnunk kell. Mindenütt, ahol lehet. Te is, amiket úgy ítélsz meg, csináld. Gondoljunk azonban mindig arra, hogy közvéleményt kell teremtenünk, s nem párt vagy személyek ellen harcolunk. Képzelem, milyen önfegyelem kellett ahhoz, hogy a Sz. E. piszkos írásaira úgy válaszoltál s aztán hallgattál.

A fiúknál nincs komolyabb baj. Jenő most közvetíteni akar Béláékkal.

Mellékelten küldöm N. I. cikkét. Ha az Ellenzék után is szükségesnek látod, közöld. Rád bízom a döntést: használ-e vagy nem.

Szeretettel ölel

Áron

15

Tamási Áron — Tompa Lászlónak

Kolozsvár, 1940. szeptember 25.

Kedves jó Laci!

Leveledet, melyet még szeptember elején írtál, csak ezelőtt három nappal kaptam meg. Már a sürgöny szövegét is megírtam, hogy ebben a lelkiállapotban ne váraKOZZál oly sokáig válaszomra, de most mégis úgy gondolom, inkább levelet írok.

Leveled tartama nem lepett meg, hiszen előre meg lehetett volna jósolni mindazt, amit írtál. A magunkfajta ember duplán belekeveredik ebbe a helyzetbe. Egyrészt mindenkit érnek zavaros hullámok, másrészt a szellemileg kiemelkedő ember igazságot és világosságot jelent, amire még nincs szükség a gyakorlatban. Egyébként a hang és a nemesen mutatkozó erő, ami írásodban van, máris jelentős eredmény számodra és mindnyájunk számára. Nem kell középük vegyülni, de félreállni sem kell. Megvívjuk mi a magunk harcát, László! Hála Istennek ott tartunk már, hogy felemelt fővel és emberileg harcolhatunk. Mindig mondtam, hogy a politika ellensége a szellemnek, s az úgynevezett magyarpártiság csak politika, a legutolsó értelemben. Ezt most jól láthatod.

Nemcsak igazságosnak, hanem szükségesnek tartom, hogy érdemeidet megközeleltető módon a közigazgatás területén is megadják Neked, ami jár. Ebben a pillanatban nem tudom, hogy kihez és miképpen fordulhatnék, de az ügyet már mondtam Kovács Lacinak, Kósnak, akik természetesen véleményemben osztoznak. Bánffy egyelőre oldalt maradt ebben a szabálytalan futásban, s így célszerűbb lesz más helyeken kezdeni. Szándékomban van Pap Józsefhez elmenni, s a figyelmét felhívni erre; s ha alkalmam lesz, a miniszterelnök úrnál is szóvá teszem. Jónak látnám, ha magad elmennél Jáno Áronhoz, ki az ottani első hadsereg polgári kormánybiztosa. Pálfalvi születésű ember, s mondd meg neki, hogy én biztattalak erre a lépésre. Azonkívül más nyomós helyeken is adj jelt magadról, hiszen amit mi csinálunk itt, az még nem eredmény, csak a természetes együvé tartozás kedves kötelessége.

Akármi történik, idejében értesítelek Téged; s közben Te is mindenről tájékoztass engem.

Remélhetőleg október folyamán hazamegyek, s akkor majd, hacsak előbb fel nem jössz Kolozsvárra, szóban mindent elbeszélünk.

A Miki dolgában is megteszek, amit lehet.

Kézcsókomat küldöm, s Téged melegen ölel

híved és barátod:

Áron

Vasvári Pál utca 7.

16

Kós Károly, Tamási Áron és Kiss Jenő — Tavaszy Sándornak

Kolozsvár, 1944. január 14-én

Kedves Barátunk!

A helikoni íróknak vendégszerető házában való utolsó együttléte alkalmával az írói közösség elhatározta, hogy egy állandó bizottságot küld ki és bíz meg azal a feladattal, hogy figyelje a szellemi életet érdeklő eseményeket és szükség esetén a helikoni írók nevében állást is foglaljon. Úgy emlékszünk, hogy Te voltál szíves ennek a bizottságnak központi, irányító és összekötő szerepét elvállalni. Azonkívül, hogy a helikoni írók közösségének Te vagy szeretett házigazdája, a megnevezett bizottságban vállalt szereped is arra indít minket, hogy ezzel a leve-

lünkkel mindenekelőtt Hozzád forduljunk. Ugyanis figyelve az irodalmat és a művelődést is érintő eseményeket, és igen gyakran érintkezve íróbarátainkkal és más szellemi emberekkel, elérkezettnek látjuk az időt arra, hogy a Helikon írói megbeszélésre újból összejöjjenek, ezúttal talán Kolozsvárt.

Ez a kívánságunk, illetve az írói összejövetel megvalósulása volna a végső célja annak az indítványunknak, hogy az írói összejövetel megbeszélése céljából az állandó bizottság minél hamarabb alkalmas helyen találkozzék. Bizonyosak vagyunk abban, hogy észrevételeinket Te magad is osztod. Így természetesnek is tartod azt a kérésünket, hogy a bizottság összehívásáról gondoskodni szíveskedjél.

Szíves tudomásulvétel céljából közöljük Veled, hogy jelen levelünk másolatát a bizottság többi tagjainak is egyidőben küldjük.

Szeretettel és barátsággal üdvözlünk.

Kós Károly
Tamási Áron
Kiss Jenő

17

Tamási Áron — Sényi Lászlónak

Kolozsvár, 1944. január 30.

Kedves Barátom!

Szíves elnézésedet kérem, hogy figyelmes és jóleső leveledre rögtön nem tudtam válaszolni. Természetesen, hogy a Tompa László estélyre elmegyek. Azt mondja a Károly fia, Péter, hogy az estély 27-én lesz, ami nekem jobb is volna, mint huszadika. Lehetséges, hogy közben hazamegyek Farkaslakára: ezért nekem jó volna idejében tudni az időpontot.

Úgy gondolom, hogy egyik udvarhelyi látogatásomat Tompánál, azt fogom megírni és felolvasni. Közvetlenebb lenne, mintha én értékelésbe kezdenék, amelyet Molter különben is jobban elvégez. Felolvasásom címe: *Valóságos költő*. (Alcím: Egy röpké látogatás Tompa Lászlónál.) Úgy 10-15 perces lenne a felolvasás.

Melegen megköszönném, ha ottlétem idején a Splendidben foglalhatnál számomra szobát.

Előre örvendek az együttlétnek. A feleségem nevében köszönöm a róla való kedves megemlékezésedet. Barátsággal köszönt szerető híved

Áron

18

Wass Albert — Tamási Áronnak

Bajorerdő, 1945. október 7.

Kedves Áron!

Ez már a jónéhányadik levél, amit Hozzád írok, ilyen meg olyan alkalmakat kilesve. Itt éldégélek Évával az erdők között, a gyerekek is mind jól vannak, hála

Istennek. Az ebadta németjei mindenünket elrabolták, még a gyermekruhák javát is, de nem tudták elrabolni a hitemet és a reményemet, hogy egyszer még valamenyen otthon leszünk s élhetjük a magunk kis életét, nyugalomban és békességben, előről kezdve az otthon építését.

Úgy számítom, hogy már ezt a telet valószínűleg ki kell húzzam, mert bizonytalanban nem indulhatok el a négy kis lurkóval, télvíz idején. De tavasszal csak hazajuthatunk, ugye? Sok itt a szomorú magyar, tele van velük a bajor erdő.

Írj pár sort, ha lehet a Vörös Kereszt útján, hadd tudjak rólatok valamit. Itt úgy érzem magam néha, mintha én maradtam volna Lótként egyedül.

Magdóval együtt szeretettel köszönt:

Wass Albert

Huba kézcsókjait küldi Keresztpapának!

19

Kacsó Sándor — Tamási Áronnak

Kv. 946. szept. 10. (?)

Kedves Áron!

E sorok átadója sógornőm és doktornő is elsősorban, szóval elmondja összes bajait és bajomat. Arra kérlek, ha valamit tehetsz az érdekében, bármit is tegyél meg, már annyit, hogy igazítsd útba, hogy visszaszerezze existenciáját, amit itt rövidesen felszámolt. Azt is elmondja részletesebben, hogy élek és dolgozom, sokat gondolok rátok, ottlevőkre, és üzennék is, de olyan messze vagytok. Margitnak említsd meg a hallottakat, talán még érdekli, ha nem is tud segíteni. A szívem nagyon rossz és semmi orvosság itt nem kapható emberi áron; ha könnyen menne, ezzel megsegíthetne. Mást nem is kérek tőletek. Szeretettel üdvözlök mindenkit és Margitékkal együtt a legnagyobbbul:

Sándor

20

Kovács László — Tamási Áronnak

Budapest, 1954. május 29.

Kedves Áronkám!

Soha jobbkor nem jöhetett volna a postás utalványoddal és kedves soraiddal. Mert az igazság az, hogy gondok között élünk, s amikor az utalvány jött, ezek a gondok is ki voltak hegyeződve. Köszönjük, hogy gondoltál ránk.

Áronkám! A gondok között való élés, sok betegeskedés, és idegeink megromlása és elfáradása az oka annak is, hogy ígéretünk szerint nem adtunk hírt magunkról. Egy ideig én betegeskedtem, aztán közbe-közbe Juli is, pedig ő sokkal keményebb és hősibb lélek, mint én: fizikailag is, lelkileg is. Naponta olyan fáradtak vagyunk, kedvtelenek, hogy megbújtunk egymás mellett valami házi foglal-

tossággal, vagy egy-egy könyvvel. Nagyon magunkba zárt életet élünk. A legritkább este, ha valahova kimozdulunk. Inkább csak tervezgetünk ilyen kimozdulásokat, de aztán mindig a fáradtságunk, kedvtelenségünk győz és otthon maradunk. Így tervezgettük sokszor, hogy veletek összejövünk, de mindig megakadályozott valami. Közben — ezt is meg kell írjam — Bókay János hosszú ideig súlyos beteg volt. Aztán meg Noninak volt tüdőgyulladás-féléje. János aztán állást kapott az evangélikus egyház központi irodájában, idegen nyelvekből fordít, ami egész napi fáradtságos munkát kíván tőle.

Pedig igazán sokat és sokszor gondoltunk Rád. Én a könyveidről írni is szerettem volna az egyetlen helyen, ahol erre lehetőségem kínálkozott volna. De aztán megelőzött más egy majdnem semmitmondó kis megemlékezéssel. Gondolhatod, hogy milyen nagy örömmel és szeretettel olvastam mind a két könyvedet. S addig is, amíg szóval elmondhatnám, annyit e levélben is elárulhatok, hogy a két könyv közül nekem a *Bölcső és Bagoly* tetszett jobban. Tudod, abban sokkal több meleg, sokkal több szív és bensőség van, mint a másikban. És ez a témájánál fogva természetes is. Úgy éreztem, hogy ez a könyved a legjobb írói formádat képviseli. De azt is természetesnek tartanám, ha Te a másikat jobban szeretnéd, hiszen a mögött több elme-munka, több anyag-összegegyítés, több művészi erőfeszítés húzódik meg, mint a másiknál, amely nyilván szinte észrevétlenül formálódott és érett meg benned. Egyiket inkább a szíved formálta, a másikat a művészi akarat és formáló képzelet. Az egyik szinte lobog egy el nem múló és mégis mesészerű valóság felett, lírája és belső drámaisága van. A másik sok egyéni színnel elevenít meg egy régi kort, szinte csermelyként kanyarogva át egy zajló és eseményekkel zsúfolt korszakon. De hát így kapásból nem akarok most: nem is ítéletet, de észrevételeket tenni írói pályád e két jelentős megnyilatkozása felett, csupán kínálkozott ez a levél arra, hogy valamit mégis írjak neked róla; s kifejezzem azt az örömet, amit mind a kettőnek elolvasása jelentett számomra. Hátha lesz még az életben alkalmam arra, hogy többet és értelmesebbet is mondhassak róluk. Mindenesetre nagyon örülök annak, amit megfigyelhettem, hogy milyen örömmel fogadták az olvasók a könyveidet. Mind a kettőt. S jó, hogy a kényszerű hallgatás után ilyen szép és magas hangon szólalhattál meg az irodalom mostani többi hangjai felett. Ezt a távolságot szinte nehéz is megmérni, bár az is igaz, hogy én olyan túlságosan sokat nem is igen ismerek a mostani írói termésből, de egy néhány könyvbe azért belekóstolgattam, éppen a javának mondottakból.

Bár lakáskörülményeink nagyon szegényesek, de azért nagyon örülnék, ha Ti jönnétek el hozzánk. Ebből a célból Juli fölhív majd telefonon titeket, hogy megbeszélhesse: mikor. Addig is szeretettel ölelünk mindketten mindkettőtöket.

K. Laci

21

Jordáky Lajos — Tamási Áronnak

Kolozsvár, 1955. szept. 6.

Kedves és szeretett Áron!

Ma vagyok 42 éves és kimondhatatlan öröm — igazi születésnap ajándék volt, hogy meglepetésszerűleg meglátogatott Miskolczi Dezső Marosvásárhelyről és Rólád beszélt.

Tíz évvel ezelőtt — 1945 szeptemberében — beszélgettünk hosszasan hármasban, Te, Mária meg én, egyik budapesti házban szülőföldemről. Ezt a beszélgetést nem feledtük el, s különösen örvendek, hogy ha rövid időre is itthon vagy. Tudom, hogy új könyvednek nagy sikere van. Sajnos, mi még nem tudtunk hozzájutni, hogy olvashassuk. De sor kerül erre is...

Említették, hogy nem szívesen gondolsz arra, hogy Kolozsvárra is berándulj. Lehetséges ez? Abban a városba, amelyben kultúránk annyi emléke van. S amely városhoz alkotásaid túlnyomó része fűződik. Vannak kellemetlen emlékeid is? Bizonyára vannak. Lehetnek emberek, akikkel én épp oly kevésbé kívánom a találkozást, amint Te is elkerülnéd. Azt hiszem joggal és helyesen. De Kolozsvárt vannak, akik szeretnek, és vannak, akik várnak.

Mária meg én nagyon boldogak lennénk, ha vendégül láthatnánk kis lakásunkban, abban az utcában (Kőkert-utca 39), amelyhez, azt hiszem, életednek szép napjai fűznek. Jöjj és nézd meg ismét az öreg akácokat, amelyeknek egyré-sze még áll — és sétálj végig a Kőkert-utcai kőkerítés mellett. De tudod a legjobban, hogy a magyar írók hogyan szerették ezt a várost; tudod, hogy Petőfi hogy csüngött ezen a városon. Nem hiszem, hogy elkerülsz éppen Te, akinek az elmúlt 10 esztendőben bizonyára töméntelen fájdalmat és vágyódást jelentett éppen a mi drága és szép Kolozsvárunk.

Nem tudom tovább folytatni. De melegen üdvözöllek Máriával együtt:

Lajos

22

Szemplér Ferenc — Tamási Áronnak

Sztálinváros, 1956. április 22.

Kedves Áron!

Nagyon köszönöm, hogy segítettél húgomnak legyőzni depressziós hangulatait, — de azért utólag mégis megkérlek: ne vedd rossz néven, ha az ő búbánataival terheltelek...

Roppantul sajnálom, hogy januárban nem találkozhattunk. Ennek oka azonban pusztán az Igaz Szó szerkesztősége, személyesen Hajdu Győző volt, aki elfelejtette, hogy telefon is van a világon s hogy Szemplér sokkal kisebb dolgokért is elutazott már Vásárhelyre, mint Tamási Áron vagy Illyés Gyula. Igen nehezen bocsátom meg neki ezt a feledékenységet. Azzal vigasztalódom, hogy legkésőbb

nyár végén mégis találkozunk, — feleségemmel akkor akarnék kilátogatni Hozzátok.

Csakugyan sokat dolgozom. Válogatott versek című most megjelent kötete-
met elküldtem Neked is az itteni könyv-export cégen keresztül. Egyszer talán
meg is érkezik.

Örömmel olvasom a lapokban, hogy az Énekes madár Pesten is, vidéken is,
rádióban is újra megy. Sok sikert kívánok hozzá.

Tompánéra vonatkozó óhajodat teljesítettem. Ti mikor szándékoztok újra ha-
zalátogatni? Akkor pedig vedd fel Te magad azt a telefonkagylót s értesíts ittlé-
tedről. Odamegyek én, még ha az ország másik sarkában is volnátok.

Feleségeddel együtt
szeretettel ölellek:

Szemlér Ferenc

23

Kós Károly — Tamási Áronnak

Kolozsvár, 1956. május 23.

Kedves Jó Áronom!

Megkaptam volt leveledet és olyan jó volt olvasnom, hogy megfájdult bele a
szívem. Mint ahogy megfájdul mindig, ha ma az öreg kalotaszegi hegyek között
járok, ahonnan a sors úgy kivert engem; ha öreg magyarok száján kiszakad a szó:
„emlékszik, mérnök úr, hogy 19... ben...”, vagy ha néha álmomban szegény, ré-
gen porladó édesanyám halk hangját hallok, ahogy varrás közben régen elfelej-
tett, divatja múlt dalokat énekelget magának.

Tavalyelőtt temettük el itt az utolsó embert, akivel valaha együtt koptattam Apá-
czai Csere János öreg kollégiumának padjait. Tavaly utolsó építész-kollégámat, akivel
együtt jártuk egykor a József-műgyetemet és együtt álmodoztunk és tervezgettünk
gyönyörű szép dolgokról és az eljövendő szépséges életről. A télen rajzoltam sze-
gény Gaál Gábor barátunk síremlékét, akivel annyit verekedtem, hogy melyikünk el-
gondolása szerint volna megvalósítható dolgozó népünk szebb és jobb élete. És ép-
pen most, itt az asztalomon a rajztábla, amelyiken fejfát rajzolok egy később kalota-
szegi pap sírjára, akivel 1919-ben sok éccakán keresztül sirattuk titokban közös nagy
halottunkat, akit akkoriban temetett ez az iszonyatos világ.

Az utóbbi esztendőben sok halottnak kellett síremlékét rajzolnom, Áron. De
ez a munkám a közeljövőben már nagyon meg fog apadni: nem lesz már, aki
meghaljon kortársaim közül, elfogynak az én korosztályombeliek. Az az együttes,
amelyikkel együtt léptem az Élet nagy színpadára, már régen eljátszotta a maga
színjátékát, amit a Sors számára kijelölt volt; a darab is, akit valamikor szépnek és
igaznak hittünk, anachronizmus lett, divatját múlta, lekerült a műsorról. A régi
társulatból, aki még él, régen nem játszik már, s aki játszik, az is csak néha sta-
tisztá ma, vagy legfeljebb kegyelemből kap címszerepeket.

A régi színpadon új együttes játszik, új darabot, új díszletekkel, új kosztümökben, új szöveggel, új közönségnek. S én már a szöveget is alig értem, a szépségüket nem látom szépnek, igazságait igazságnak nem tudom vállalni, sem örömeiket a magam örömének, sem sírásukat a magam sírásának.

Valami hiba van itt, s az valószínűleg bennem van.

Felteszem magamnak sokszor a nehéz kérdést: volt-e értelme annak, amit egy életen át csináltam és csinálunk még néhányan hittel, jóakarattal, munkával, maradt-e bár egy kicsi élő csíra abból a hitből, reménységből és akaraterőből, amit az emberek lelkébe igyekeztünk beépíteni annak idején, amiért annyit töprenkedtünk, virrasztottunk, verekedtünk, lelkesedtünk, gyűlölködtünk, amiért annyit marcangoltuk magunkat és másokat, amiért imádkoztunk és átkozódtunk mi és velünk azok is, akik ma már csak néma porszemek ennek a szegény, áldott és átkozott Transzilvániának.

Látod-látod, édes Áron, hogy futtatta el pennámat ez az én öreg, megfáradt, árva fejem. De ez csak azért van, mert éppen mostanában sokszor kellett és kell hátranéznem, ami pedig nem volt szokásom és nem is okos dolog. De síremlékeket, fejfákat tervezek. Jókor vagy Te is, mert mostanában kaptam meg és olvastam a *Bölcső és Bagoly* című könyvedet s az is visszafordította fejemet a múltba. Ráadásul a minisztérium is oka, aki arra szólított fel nemrég, hogy írjam meg számára építési életmunkám pontos történetét, a miértekkel és hogyanokkal együtt. Tehát akár akarom, akár nem, vissza kellett néznem múltamba.

De hiszen Te is ezt csináltad, amikor a *Bölcső és Bagolyt* elgondoltad és megírtad. S bizonyos, hogy ez a visszanézés megfájdította a Te szívedet is, pedig Te nem vagy 72 esztendő.

De mos már elég ebből a morfondírozásból. Künn süt az áldott nap, virágzik a májusi sétatéren a gesztenyefa és csupa illat a levegő a Rákóczi úton. S arra gondolok, hogy a nyáron ide jössz Te s még néhány amolyan igazi ember, akivel nekünk ma jó találkozunk.

Mert lásd, a 22 esztendőben, aki elmúlt, másképpen volt és másképpen is kellett lennie. Akkor mi jártunk Kicsinen és az az érzésem, hogy nem üres tarisznyával (de lehet, hogy éppen nincsen igazam). Ma, azt hiszem, fordítva kellene csinálni. Te nektek kell ide hozzánk jönnötök, és hoznotok kell ide nekünk: biztonságot, jó szót, tiszta levegőt és vinnetek kell innen odaki: a mi valóságunk tiszta meglátását. Ezért jó, ha jöttök és ezért kell jönnötök.

Egyébként én jól vagyok, panaszom nincsen. Egészséges vagyok és minden vérbeli hozzám tartozó él, egészséges és itt van, körülöttem és mellettem. S békeességben, szeretetben élünk és egyetértésben vállaljuk az életmunkát, akit a Sors reánk kiosztott. A magunk módja szerint dolgozunk, építünk, alkotunk. Szolgáljuk az igazságot, az emberséget, a szépséget, gyűlöljük a hazugságot, képmutatást, gyávaságot és árulást. És hiszünk a szebb, jobb jövőben.

Nagy áldás ez rajtam, hogy ilyen gyermekeim vannak. Akkora, hogy szinte félek dicsekedni vele...

Kovács Laciékról van két esztendeje, hogy semmit sem tudok. Egy időben elvesztettem a címét és nem válaszoltam egy levélre. Aztán a húgával találkoztam, megtudtam a címét, írtam is, de szó választ nem kaptam. Most megint írok neki annál inkább, mert nemrégén pesti fiatal barátaimtól nem éppen jó híreket kaptam felőle.

A régiek közül Bartalis János és Szentimrei vannak itt élők. Szentimrei nagyon beteg ember, súlyos szívasztmája van. De még tanít Vásárhelyt, mert a 40-44 éves katonatiszti szolgálatának terhével nem tudja megkapni az állami nyugdijat. De talán segít rajta valamelyes kegyelem, mert mostanában igen-igen megvonalosodott.

Bartalis évekig nagyon nagy nyomorúságban élt. Tavaly óta javult a helyzete és talán hamarosan egészen rendbe jön anyagilag.

A vásárhelyi régiekről, Kemény Jánosról, Molter Károlyról bizonyára többet tudsz, mint én; megvannak és ki-ki olyan, amilyen a múltban is volt.

Tompa Lászlóról szót se írok, mert azzal találkoztál mostanában. Annyit tudok, hogy azóta is jól, nyugodtan, gond nélkül él.

Lám, be is számoltam nagyjában Neked. Ha eljössz hozzánk, ahogy ígérted, úgy itt jó lesz találkoznod egykori kortársaid közül László Dezsővel, Mikó Imrével, Nagy Gézával, Jancsó Bélával is. A maguk helyét derekasan állják.

De nem akarok tanácsokat adni, nem is illik, nem is való. Csak kicsúszott a számon és leírtam, ha talán nem is kellett volna.

Most pedig kívánok tiszta szívvel, őszinte szeretettel elsősorban is egészséget Neked és ismeretlenül is feleségednek. És végül hálásan köszönöm leveledet.

Szeretettel ölel öreg barátod és testvéred

Kós Károly

24

Tamási Áron — Kacsó Sándornak

Budapest, 1957. február 11.

Kedves Sándorkám!

Nagyon szépen megkérlek, hogy az Ifjúsági Kiadó s a magam mellékelt levelét Nagy Imre festő barátunkhoz juttasd el; illetőleg segítsd a Kiadó emberét, hogy Imrének átadhassa. Arról van szó, hogy rajzokat csinálna az Ábel trilógiához, melyet a nyár végén díszes kiadásban szeretnének kiadni. Jó volna, ha létrejönne a dolog, mert esetleg egyszer Ti is ki tudnátok majd adni ezt a könyvet. Ha Imre arra kérne, hogy a megrajzolásra alkalmas szövegrész kiválasztásában légy segítségére, akkor segíts neki. Ha lehetséges megcsinálni és el is küldeni onnét a rajzokat, ezt is gondozd el, mert egyik kiadó rövidebb és szakszerűbb úton tud kapcsolatot tartani a másik kiadóval.

Egyébként megvagyunk. Sokat és szívből emlegetjük az őszi kedves találkozást és együttlétet. Reméljük, ebben az esztendőben is sor kerül a látogatásra.

Közös barátainkat üdvözlöm, a Feleségednek kézcsókomat küldöm, s Téged baráti szeretettel ölel:

Tamási Áron
Bpest, XII., Alkotás utca 51/b.

U. i. kérlek szépen, a mellékelt néhány sort egy borítékban küldd el öcsémnek, kinek a címe így szól: Tamási Gáspár, Comuna Lupeni—Farkaslaka, Raionul Odorheiu, Rg. Aut. Magh.

25

Sütő András — Tamási Áronnak

Marosvásárhelyt, 1957. május 5-én.

Kedves Áron bátyám,

Ama jó kívánsággal kezdem e levélkét, hogy találna téged jó egészségben, alkotókedvben és hasonlóképpen kedves feleségedet is. Amikor itt jártatok, nem gondoltuk volna, hogy oly tragikus napok következnek s azt sem, hogy az irodalmi életben annyi mindent újból kell kezdeni.

Mi itten úgy tudjuk, hogy rendületlenül dolgozol s őszinte örömünkre szolgál a magyar rádióknak minden rád vonatkozó híradása. Ami bennünket illet, mi is dolgozunk, az eredményből aztán az idő majd kiválogatja a legjobbakat.

Egyebek között most a romániai magyar írók *Irodalmi Évkönyvét* szerkesztjük s meg szeretném lepni itteni olvasóidat egy új írásoddal, novelláddal, vagy regényrészletteddel. Nem kell taglalnom, hogy neved mit jelentene ebben az Évkönyvben, amelyet úgy próbálok megszerkeszteni, hogy magyarok s székelyek napok alatt megvásárolják. Hogy hivatalos szóval éljek, felkérlek hát s egyben meg is kérlek: küldj nekünk valamit. Megtisztelnél vele. Nem hozom most fel indokul, hogy amíg a megbolygatott élet a magyar folyóiratok tekintetében is rendbe jön, az *Irodalmi Évkönyv* hézagpótló lehet. Remélem, az is lesz, ha nem utasítod vissza kérésemet.

Egyebekkel most nem zavarlak, nem lopom idődet. Összes itteni barátaid és tisztelőid üdvözlését küldöm s kedves feleségednek is népes családom jókívánságait.

Sütő András

26

Bartalis János — Tamási Áronnak

Kolozsvár, 1957. május 28.

Kedves Áronka,

a múlt ősszel, kolozsvári ittlétedkor beszélgettünk arról, hogy jó volna, ha egy kötet versemet Budapesten is ki lehetne hozni, sőt egy nagyobb és gazdagabb válogatást, mint amilyen itt jelent meg a múlt év folyamán; mert Bartalis-kötet

egyáltalán nincs forgalomban Magyarországon és a tíz év óta felnőtt magyar ifjúság előtt teljesen ismeretlenek az én verseim, sok más társaméval együtt.

Ugyanez volt a véleménye Illés Bandinak is, akinek a múlt nyáron, pesti tartózkodásom idejében találkoztam. Azonban terveink a közbejött események miatt konkrétabb formát nem ölthettek. Én hetekkel ezelőtt írtam egy lev. lapot Illés Bandinak, a Szépirodalmi Kiadóhoz, a New York palotába, azonban válasz tőle nem érkezett; azt sem tudom, megkapta-e lapomat, vagy nem.

Kérlek, Áronka, ha veszed soraimat és ha van találkozásod Illés Bandival, beszélj a kötet ügyében és pár sorban tájékoztass a helyzetről. Hogy vagytok? Soraidra föltétlen számítok. Feleségednek add át szívélyes kézcsókom, Téged szeretettel ölellek:

Bartalis János

27

Sütő András — Tamási Áronnak

(Dátum nélkül)

Kedves Áron bátyám,

Leveled s nagyon szép írásodat megkaptam. Köszönöm. Az évkönyv jellegéről nem írhattam; még nem tudom, milyen lesz. Ha egyáltalán elkészül, akkor küldök belőle. Ha meg minden kötél szakad és elképzelésemet nem sikerül megvalósítanom, akkor novelládat alkalmas időben — s engedelmeddel — az Igaz Szóban közöljük.

Könyveid kiadása itt valóban késik, ámbár a Bölcső és Bagoly nyomdában van s ha a Jégtörő Mátyást itt is megrendelték, akkor már jó úton vagyunk. Azt talán nem kell mondanom, hogy a magyar események legalábbis átmenetileg megzavarták a közös kiadás régi, már-már tökéletesedő formáit. Sok elvágott eret kell összekötözní, hogy egyenesbe kerüljünk.

Arra kértél, nézzek át Magdihoz. Ő most Marosfőn nyaral, nem sikerült vele beszélnem, de Miklós a következőket mondotta: Gáspárnak nemrégén 2000 (kettő ezer) lejt adtak, a te pénzedből, kölcsönbe. Ilyenformán, — ha úgy véled, hogy ez okos eljárás, közölhetjük vele, hogy a 2000 lejből 500-at tegyen félre ajándékul. Vagy mi mást írnak neki? Ebben neked kell döntened.

Hogy egyebet is írnak: új lapot indítunk, kéthetenként megjelenő színházi, zenei, képzőművészeti lapot. Én fogom szerkeszteni s örülök neki, mert szép s nemes ügyet szolgálhatok vele. Remélem, ha elkészül a színdarabod, ennek az új lapnak is része lesz belőle valamilyen formában.

Alizkának Éva üdvözetét s kézcsókomat küldöm, Téged pedig sok szeretettel üdvözöl

Sütő András

Szántó György — Tamási Áronnak

Budapest, 1957. június 10.

Kedves Áron!

E levelemnek kettős célja van. 1. SZ. GY. nevű olvasód akar neked öreg fejjel hálát köszönetet mondani azért a sok szép és derűs óráért, amelyeket regényeddel, novelláiddal és drámáiddal szereztél neki és Adél nevű feleségének.

2. SZ. GY. író akarja letörleszteni egy régi tartozását azzal, hogy most, sok év múltán bocsánatot kér tőled egy helytelen és igaztalan véleményért, amelyet egykor *Ábelről* alkotott magának, sőt éretlen fejjel meg is jelentette az *Erdélyi Heliikonban*.

Annak az volt a summája, hogy a székely sorsot korántsem vetíti ki az *Ábel* olyan bensőségesen, mint a *Szűzmáriás királyfi*, mert sokkal inkább a játékos góbéság felé hajlik, mintsem egy igen nehéz sorsú nép küzdelmes múltját és jelenét adhatná vissza.

Nos, ez egyszerűen nem igaz. Örökbecsű műve ez a székely léleknek és a magyar irodalomnak. És éppen azzal, hogy játékos humora szövö át aranyfonállal egy nép nehéz és küzdelmes sorsát, amelyet egyetlen szóval sem említesz, mégis ott él a hármaskönyv minden sorában. És annak mély gondolatait, bölcs szavait futtatja be a derűvel, ezzel az isteni adománnyal.

Nem röstellem bevallani, hogy meg kellett öregednem ennek megértéséhez és átérzéséhez. Mert ugyanígy voltam Mozarttal, akit gyermekkorom óta könnyednek, játékosnak és felületesnek tartottam.

Csak néhány éve, hogy másként vélekedek róla, hogy öregségemnek legszebb és legboldogabb óráit ő adja és talán éppen örökbecsű mély gondolatainak csillogó humorú átfestésével.

Hogy egy rangba helyezlek vele és éppen az *Ábel* második olvasása közben, ezzel mindent megmondtam.

És hogy benned egy székely Mozart születhetett, ez mutatja annak a népnek a zsenialitását, hiszen ő az egész világé, és hiszem, hogy te is az leszel.

Tudom, nem helyénvaló itt az ilyen meghatározás, hiszen te sohasem gondolkoztál zenében, talán bizonyos fokig idegen is számodra a zene világa. Én azonban gyermekkorom óta zenében is gondolkoztam, főleg éreztem. És ha azt kell mondanom, hogy műveid összessége keleti lelkünk legcsodálatosabb muzsikája, ezt azért teszem, mert nem tudom magam másképpen kifejezni.

Szerető szívvel írom neked ezeket a sorokat, ezért bízom abban, hogy meg is fogod érteni kései mondanivalómat.

Adjon Isten néked erőt, egészséget.

Gyurka és Adél

Tamási Áron — Szántó Györgynek

Balatonalmádi, 1957. június

Kedves Gyurkám!

Leveled úgy jött, mint égből az aranyeső. Nemcsak jólesett, hanem meg is hatott. Szerető érzéseimnek, íme: kézírással akarok kifejezést adni, bár itt van (parlagon) az írógép is.

Meg kell azonban mondanom, hogy az Ábel-ügyben [kiolvashatatlan] a neheztelésemet, mert bennem ilyen nem volt. Minden becsületes embernek mindig becsültem a véleményét. De természetesen jobb az, ha az embernek egy kitűnő és fontos barátja a lehető legjobban vélekedik a munkájáról.

Negyedik hete itt vagyunk. Szükségem volt már a pihenésre, de az ember már csak találgatja, hogy vajon mi volna neki jó. Készülök valamit írni: a szerszám nemesebb, mint eddig, de gyengébb.

Közben megjelent a Jégtörő; ha hazamegyünk, majd átnyújtunk egy példányt. Istvánnak is, kit szeretettel üdvözlök.

Kívánok Neked jó egészséget és jó munkát. Adélnak szerető kézcsókjaimat küldöm, Téged baráti szeretettel ölel:

Áron

Mindebben Aliszka is osztozik; most családi ügyben egy napra fölment Pestre.

Tamási Áron — Sütő Andrásnak

Budapest, 1957. július 10.

Kedves András!

Majdnem két hónapig nem voltam itthon. Akkor sürgönyöd megérkezett, mindjárt választottam egy elbeszélést. Ezt mellékelten az Irodalmi Évkönyv számára küldöm is. Hát természetesen nem tudom, hogy mi lesz a könyvben, de reád bízom magam. Én már olyan sokat adtam azért, amit szellemi tisztességnek tartok, hogy nem könnyen közlök írást. Jelen vonatkozásban még külön aggályaim is vannak, melyeket azonban a Te személyed nagyban enyhít. Aggályaimat két jelenség táplálja. Egyik az, hogy már három könyvem romániai magyar nyelvű kiadására van szerződés, a három közül kettőre már legalább két éve. S ezek mai napig nem jelentek meg. A másik a két háború közötti irodalom újraértékelési folyamata, mely szerintem rosszul indult és rosszul halad. Kár, mert amit újraértékeltek, azt majd ismét újra kell értékelni.

Kérlek, tartsátok ébren azt a gondolatot, hogy alkalmas időben hosszasan szeretnék a szülőföldön élni.

Nagyon szépen megköszönném Neked, ha alkalomszerűen átmennél Magdihoz a Köteles Sámuel utcába s megmondanád neki, hogy ismert nagylelkűségével küldjön az öcsémnek ötszáz lejt. (Címe: Tamás Gáspár, Lupeni—Farkaslaka, raion Odorheiu.) S az utalvány mellett egy levelezőlapon írja meg, hogy a pénz az öcsém lányának szól, esküvői ajándék.

Nagyon jólesett, hogy szerető aggodalommal gondoltál reám. Elég jól vagyunk, csak a gondjaink, különösen lelkiileg, elég nagyok. Most jelent meg a Jég-törő Mátyás című könyvem, román részről is rendeltek belőle s így bizonyára látjátok. Készül egy dráma, erdélyi színhellyel, 1944-ből. Remélem, lesz valami belőle.

Feleségednek tisztelő kézcsókomat küldöm, Alizska barátsággal köszönti. Téged abban az örömben üdvözöllek, hogy könyveidnek itt komoly sikere van.

Tamási Áron

31

Tamási Áron — Áprily Lajosnak

Visegrád, 1958. I. 29.

Kedves Lajoskám!

Köszönöm a figyelmes meghívást. Vasárnap nem tudtam menni, mert a feleségem jövelete valószínű volt. Tegnap (kedden) a négy órással el akartam menni, de nem tudtam feljutni a kocsira. Még mások is, legalább tizenöten, lemaradtak. A durva tolakodásban még a kalauznőhöz sem tudtam jutni, hogy legalább üzenjek neked. Ha künn voltál a kocsinál, láttad bizonyára a helyzetet s kitaláltad elmaradásom okát.

Ha bent jársz, üzenj vagy gyere el hozzám, hogy mikor tehetem tiszteletemet Nálatok.

Addig is Feleségednek tolmácsold tisztelő kézcsókomat, Téged régi szeretettel üdvözöl:

Tamási Áron

32

Szemlér Ferenc — Tamási Áronnak

Bukarest, 65. 11. 22.

Kedves Áron,

tíz napja vagyok idehaza — csak azért nem írtam mostanig, mert ígéretemhez híven másokat is meg akartam kérdezni abban az ügyben, melyről legutóbb beszéltünk. Általános és egyöntetű vélemény szerint semmi akadálya vagy nehézsége sem lehet annak, hogy Te szabályszerű útlevél vagy betétlap alapján tavasztól őszig ne tartózkodhass Farkaslakán. Amennyiben tehát útlevéllal rendelkezel, akkor itthoni meghívó levél alapján megszerzed az Általad óhajtott időtar-

tamra szóló betétlapot, és ennek alapján megváltod a vasúti jegyet — mert külön beutazási vízumra nincs szükség. Ami a helyi hatóságokat illeti, Sütő András — úgy is mint országgyűlési képviselő, úgy is mint tartományi pártbizottsági tag, úgy is mint a Központi Vezetőség nemzetiségi bizottságnak tagja — biztosított arról, hogy — amennyiben különleges tartózkodási engedélyre volna szükség — a tartományi rendőrhatóságoknál ők mindent kellő módon és időben elrendeznek... Most már csak azt szeretném tudni, hogyan érzed magad az utóbbi időben? Reménykedem, hogy betegséged mégis csak kienged egy kissé szorításából, és talán olykor-olykor már a doktorok is engedélyt adnak rövidebb-hosszabb felkelésekre... Mindenesetre hamarosan ismét olyan vidámnak és gondtalannak szeretnék látni, mint a fényképed a Károlyi palotában rendezett kiállításon. Látad-e Te ott magadat?... Egyébként, ha tavasszal hazajössz, máris bejelentek egy látogatást Farkaslakán feleségemmel együtt. Remélem, szívesen fogadsz...

Őszinte baráti szeretettel ölel és minden jót, egészséget kíván

Szemlér Ferenc

33

Sütő András — Tamási Áronnak

Mv. 1965. szept. 1.

Kedves Áron!

Judith asszony átadta üdvözlétedet; köszönöm, hogy megemlékeztél rólam. Szívből kívánom, hogy mihamarabb meggyógyulj. Ezt kívánják összes itteni híveid: Győző, Miklós, és mind a többi. Amilyen makacs székelő vagy, bizonyára most is a sarkodra állsz és egészségesen járod majd végig a szülőföldet.

A napokban, Udvarhely felé menet, lekanyarodtam a rossz útra, be Farkaslakára. Vasárnap volt, szép napsütés; a gyerekek a patakban feredőztek, és úgy örvendeztek annak a kicsi víznek, akár a tengernek. Ágnes nénit otthon találtam. Jól van, azt mondja, egészséges. A szülőházba is átmentünk; magyarországi vendégem le akarta fényképezni a helyet, ahol felnőttél. Öcsédet is otthon találtuk; másféléves-forma unokája mellett aludt a fa alatt. Őt is lefényképeztük, bár tiltakozott ellene, mert hogy még nem borotválkozott volt aznap. Azt mondta ő is: jól van, a többi valahogy eltelik. Emlegették, hogy tavaszra kellett halasztanod az utazást. De legalább akkor biztosan eljössz!

Addig is, még egyszer gyógyulást kívánok; hasonlóképpen Éva is, aki azt mondotta volt nekem, amikor nálunk hajnalig beszélgettünk: „No lám, mikor leszel olyan fiatal, mint Áron!” Úgy legyen.

Szeretettel ölel:

Sütő András

Jegyzetek

- 14. Tamási Áron — Kacsó Sándornak.** Kolozsvár, 937. X. 13.
Keleti: Keleti Újság; kolozsvári napilap.
Jenő most közvetíteni akar Béláékkal — Szentimrei Jenő. *Béláék:* Jancsó Béláék, az Erdélyi Fiatalok és köre.
- 15. Tamási Áron — Tompa Lászlónak.** Kolozsvár, 1940. szeptember 25.
a Miniszterelnök úrnál — Gróf Teleki Pál volt ekkor Magyarország miniszterelnöke.
Kovács Laci — Kovács László (1892–1963), kritikus, szerkesztő.
Miki dolgában — Tompa Miklós meghitt barátja volt Tamásinak.
- 16. Kós Károly, Tamási Áron és Kiss Jenő — Tavaszy Sándornak.** Kolozsvár, 1944. január 14.
 Az *Erdélyi Helikon* állandó bizottságának utolsó ülését (feltehetően 1944. március 29-én) Kemény János kolozsvári, Múzeum u, 7. szám alatti lakásán tartották meg. Erről a találkozóról nem készült jegyzőkönyv; csupán Kiss Jenő hagyatékában maradt egy pár soros feljegyzés.
- 17. Tamási Áron — Sényi Lászlónak.** Kolozsvár, 1944. január 30.
 Tamási a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság ünnepi ülésén, 1944. február 27-én olvasta fel *Valóságos költő* című előadását Tompa Lászlóról. (Első ízben az *Erdélyi Helikon* közölte ez évben, a folyóirat márciusi számában.) A hatvanéves ünnepelt *Régi út porában* című versét olvasta fel ezen az összejevetelen.
- 18. Wass Albert — Tamási Áronnak.** Bajorerdő, 1945. október 7.
Éva: Wass Albert felesége.
Magdó: Tamási Áron felesége.
Huba: Wass Albert fia.
- 19. Kacsó Sándor — Tamási Áronnak.** Kv. 946. szept. 10. (?)
Margitékkal együtt — Margit: Kacsó Sándor felesége.
- 20. Kovács László — Tamási Áronnak.** Budapest, 1954. május 29.
Suli: Kovács László felesége.
Bókay János (1839–1961), író, költő.
- 21. Jordáky Lajos — Tamási Áronnak.** Kolozsvár. 1955. szept. 6.
Jordáky Lajos (1913–1974), szociológus, kritikus, egyetemi tanár.
különösen örvendek, hogy ha rövid időre is itthon vagy — Tamási a háború után 1955-ben jött haza először Erdélybe, meglátogatni beteg édesanyját Farkaslakán.

22. Szemlér Ferenc — Tamási Áronnak. Sztálinváros, 1956. április 22.
Tamási 1956 januárjában járt ismét itthon: édesanyja temetésére jött haza ekkor.
A Válogatott versek című Szemlér-kötet 1956-ban jelent meg Bukarestben.
Tompánéra vonatkozó óhajodat — Tompa László Székelyudvarhelyen élő feleségéről van szó.

23. Kós Károly — Tamási Áronnak. Kolozsvár, 1956. május 23.
Kovács Laciék: Kovács Lászlóék.
Szentimrei: Szentimrei Jenő ekkoriban Marosvásárhelyt a Szentgyörgyi Istvánról elnevezett Színművészeti Intézet tanára volt.
László Dezső (1904–1973), társadalomtudományi és egyházi író, szerkesztő.
Mikó Imre (1911–1977), jog- és államtudományi író, szerkesztő, műfordító.
Jancsó Béla (1908–1967), kritikus, szerkesztő, közíró, orvosi szakíró. Tamási leghűségesebb barátai közé tartozott.
Nagy Géza (1914–1981), irodalomtanár, tanulmányíró, szerkesztő, műfordító.

24. Tamási Áron — Kacsó Sándornak. Budapest, 1957. február 11.
Kacsó Sándor ekkor az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó kolozsvári szerkesztőségének munkatársa volt.
Imrének — Nagy Imre festőművésznek.
Az Ábel-trilógia „díszes kiadása” akkor nem jelent meg.
Reméljük, ebben az esztendőben is sor kerül a látogatásra — Tamási 1956 októberében járt ismét Erdélyben; egy romániai írószövetségi küldöttség magyarországi látogatását viszonzta. Október 11-én a marosvásárhelyi Kultúrpalotában, az *Igaz Szó* szerkesztősége által rendezett irodalmi esten Radu Boueranu román író, és régi barátja, Tompa László üdvözölte az író, aki a háború után ekkor és itt lépett először közönség elé. Találkozott Kolozsvárt Kacsó Sándorral is.

25. Sütő András — Tamási Áronnak. Marosvásárhely, 1957. május 5-én.
A tervezett Évkönyv soha nem készült el; Sütő időközben visszalépett a szerkesztéstől. A kért és elküldött Tamási-novella sorsa ismeretlen. Ezt megelőzően a bukaresti Állami Irodalmi és Művészeti Kiadónál 1956 végén napvilágot látott az 1957-es irodalmi Évkönyv, s ebben egyetlen magyarországi író kapott helyet: Illyés Gyula *Erdélyben* című, 1956-ban írt versével.

26. Bartalis János — Tamási Áronnak. Kolozsvár, 1957. május 28.
Illés Bandi: Illés Endre (1902–1986) irodalomkritikus, aki ekkor a budapesti Szépirodalmi Kiadó szerkesztője volt.

27. Sütő András — Tamási Áronnak. (Dátum nélkül)
nézzetek át Magdihoz — Tompa Miklós feleségéről van szó.
Miklós: Tompa Miklós.
Gáspár: Tamási Áron testvéröccse.

új lapot indítunk — 1957-ben indult meg — Sütő András főszerkesztésében — Marosvásárhelyt a *Művészet* című képeslap, aminek rövidesen folytatása lett az *Új Élet*.

28. Szántó György — Tamási Áronnak. Budapest, 1957. június 10.

Szántó György (1893–1961), író.

29. Tamási Áron — Szántó Györgynek. Balatonalmádi, 1957. június

a Jégtörő — Tamásinak a *Jégtörő Mátyás* című regénye 1957-ben új kiadásban jelent meg Budapesten.

Adél: Szántó György felesége.

Aliszka: Tamási Áron harmadik felesége, Basilides Aliz.

30. Tamási Áron — Sütő Andrásnak. Budapest, 1957. július 10.

Amikor sürgönyöd megérkezett, mindjárt választottam egy elbeszélést — A tervezett Évkönyv számára kért írásról van szó, amit Tamási elküldött Sütő Andrásnak.

Készül egy dráma — Minden valószínűség szerint a *Hegyi patakról* van szó. Az 1957-ben írt színdarab ősbemutatója azonban Tamási halála után tizenegy évvel volt Sepsiszentgyörgyön, Tompa Miklós rendezésében.

Könyvednek itt komoly sikere van — A *Félrejáró Salamon* című Sütő-regényt említi itt Tamási.

31. Tamási Áron — Áprily Lajosnak. Visegrád, 1958. I. 29.

Tamási Áron ekkor Visegrádon tartózkodott; ott várta a feleségét, Alizt.

32. Szemlér Ferenc — Tamási Áronnak. Bukarest, 65. 11. 22.

Élete utolsó szakaszában — immáron betegen — Tamási azt tervezte, hogy huzamosabb ideig — tavasztól őszig — Farkaslakán szeretne tartózkodni, s ennek érdekében kérte Szemlér Ferenc segítségét is. (Szemlér ekkor a Romániai Írók Szövetségének titkára volt Bukarestben.)

bejelentek egy látogatást Farkaslakán — Erre a látogatásra már nem kerülhetett sor: 1966 tavaszán meghalt Tamási Áron.

33. Sütő András — Tamási Áronnak. Mv. 1965. szept 1.

Judith asszony — Chirvăsuță Judit az *Új Élet* szerkesztőségében Sütő András titkárnöje volt.

Győző: Hajdu Győző.

Miklós: Tompa Miklós.

Ágnes néni: Tamási testvére Farkaslakán

Öcsédet is itt találtam — Az öccs: Tamási Gáspár.

Éva: Sütő András felesége.

Beke Sándor

A téli Hargita

Gyolcsszínű lett az óriás,
a hegy,
mély hangú évszak
költözött ide,
a tél, az ismerős,
az izmos évszakovándor,
a nagy hidegben
nem tétozott sokat:
havasi gyopár-
jégvirágokat karcolt
kis kunyhóm ablakára.

A fenyők
fehér cserepei alatt
csillogó tűlevelű
tincsek között
kézen fogva
muzsikálnak,
s körtáncot járnak
a sűrűn hulldogáló
hópehely-virágok.

A fenyveseket
— a Hargita lantját —
nem ember,
s nem földöntúli lény,
hanem a mítosz pengeti.
Ha legény vagy,
légy legény te is,
vándor,
s gyere, pengesd,
csalogasd ki a Szent Hegy
lelkének indítékait.

Fent,
a magasba szökkenő

gránitsziklán
a csikorgó hidegtől
megrepedt a jég-vakolat,
de néha
a ritkán előbukkanó
Nap simogatja a Hargitát,
s mint láthatatlan szobrász,
süvítő, konok szél
faragja tovább.

Elek apó lett,
mesekönyvet ír
a tél a Hargitán,
s miközben
dermedt kezében
hegyes jégcsappal
rója a mesét,
a hegy vállára
tovább hull a hó,
s én
gyermeki lélekkel,
megszólítom a hegyóriást:

„Csodálkozva nézlek,
hegyem:
mintha ez a havazás
az idők végezetéig
egyre csak faggatna,
meséltetne téged —
látom,
minél vastagabban
takarja be testedet
a hólepel,
annál jobban
melegíti a szívedet.”

Alkonyattájt
fehér fenyők
tincsei között
tétovázik egy ideig
a sötét virágpór színét
öltő Nap,

de hiába tolakodik
fejed fölé, hegyem,
a boszorkány-sötét,
az egyre szaporodó
éji fényben
az idekötődés mágija
annál jobban marasztal.

Kis kunyhóm ablaka alatt
a kiszivárgó fényben
a hópihék
tündértáncot lejtnek,
én meg
az álom küszöbén
lelkem hajójából
szigonyt vetek
képzeletben,
s leengedem
az óriáshegy gyökereihez.

Ivó, 2010. január 21.

Decemberi fenyő

Ki az,
ki mindig hűen
ottmarad,
ahol „lábra állt”
s nem megy tovább?

Ki az,
ki soha nem lépi át
a kerítést,
a szülőföldet,
s a távoli határt?

Ki az,
ki sose borul le,
nem alázkodik meg,
s nem hajtja
meg magát?

Ki az,
kinek a fejére tett
ékes koronáját
nem díszíti
aranyba foglalt
drágakő
s ragyogó gyémánt?

Ki az,
kit messziről is felismernek,
mert örökzöld dísze
messziről elárulja
a királyt?

...Előtted állok,
veled beszélgetek,
fenyőm...
Te csak bólogatsz,
s mintha gyermek volnék,
meghallgatsz,
mint egy szülő,
vagy mint egy tanár,
értőn, tisztán látón.

December van,
belepett a hó.
Tekintetemmel megfésüllek,
s hogy ne fázzál
— új évszakot sürgetve —,
képzeletben lerázom
rólad a fehér ruhát,

hátha így
hamarabb tavasz lesz...
Pedig tudom,
hogyan ez
csak egy álom,
téli ábrándozás...

Ivó, 2010. január 23.

Bertha Zoltán

„Csak legyen elég mécsesünk a várakozáshoz”

Az Advent a Hargitán — angolul

A sajátos magyar nemzeti irodalmi paradigmához szervesen tartozik hozzá az a jellegzetes drámai irodalmi formatípus, amely a történelmi és közösségi létproblémák élményanyagából táplálkozva teremti meg eredendő drámaiságban kiélesedő alakzatait. Az identitáserősítő megmaradás és a létromboló értékpusztulás dilemmáinak egzisztenciális alaprégeit felkavaró historikus tapasztalatok mintegy műontológiai és jelentésmeghatározó erőteljességgel bontakoztatják ki azokat a poétikai tendenciákat, amelyek a lélektani, morális, nemzetközösségi sorskérdések önreflexív távlatosságát juttatják esztétikai érvényességre. A létezés drámaisága a dráma mű mélyszerkezeti feszültségdimenzióiban alakul újjá, a konfliktustartalmak mintázataiban modellálva megszenvedett élethelyzetek kínzó vívódásait, törvényszerűségeit. A nemzeti sorsdráma karakteres vonulatában a gondolati, eszmei, intellektuális átvetítések a példázatos önvizsgálat és sorsdemonstráció alkalmait telítik egyetemes kisugárzású morálbölcseleti, személyiség- és társadalomfilozófiai vonatkozásokkal. Németh László és Illyés Gyula modern nemzeti klasszicizmusa nemcsak létszemléleti, hanem művészetesztétikai, formanyelvi újdonságokkal is bővítette az analitikus paraboladráma vagy a figuraképző mimézis középpontos és konfliktusos struktúráira építő színműírás általános kereteit. De a folklorisztikus-mitologikus világkép mesei és mágikus vonásait átszínező Tamási Áron ugyancsak megújított és felfrissített tradicionális nemzeti összefüggésrendszerbe állítja a lírai-szimbolikus színjáték alapminőségeit, a népi és a magaskultúra bartóki szintézisjelleggel létrehívott színpadi ötvözteit kikísérletezve. Kétszintes misztériumai (vagy Ablonczy László szavával: „feltámadásjátékai”) a szakrális-liturgikus fantáziát mozgósítva igazolják, hogy — Németh Lászlót idézve — „a középkor megőrzött nedvei nyílnak itt ki az arisztophaneszi játék új, magyar változatává.”

A nemzeti irodalmi jelleg módozatainak további feltétlen összetevője a kisebbségiség, a kisebbségi gondtapasztalás, amely még sűrítettebb lényegiségben mutatja fel lét vagy nemlét, maradás vagy kényszerű menekülés (a Makkai Sándor-i „nem lehet” vagy a Reményik Sándor-i „ahogy lehet”), helytállás vagy sorvadás örök és végső emberi kérdéseit, emésztő lét- és sorsparadoxonait. A külső-belső hontalanság, kiszolgáltatottság, szétszórás alaptényét és érzületét; a jövőt-

len meg hasonlítás, felmorzsolódás, irányvesztés gyötrelmeit. A kisebbségi, erdélyi magyar dráma újabb korszakának klasszikusa, Sütő András pedig éppen az azonosságvesztő sorsnyomorúság, a „nagy romlás” kataklizmáit — mint sajátos magyar élethalálharcot — stilizálja a metaforikus-esszéizáló dikció hagyományaiból éppúgy, mint az archaikus-rituális mesejáték ihletfokozó vívmányaiból bőségesen merítve. A „végtelen várakozás” (Görömbei András) összetett tragikumának atmoszférájával töltökező *Advent a Hargitán* című művében különösképpen vegyítve a keresztény, népi vallásosság, a mesés-balladai cselekményszövés, a látomásos-átképzéletes üzenetközvetítés, a valóságosság és a csodaszerűség együtteséből kikerekedő erkölcsi katarziserő árnyalatos szépségeit. Ethosz és ethnosz, de a szép és az igaz ősi összetartozhatóságára — sőt az egyszerre etikai és esztétikai értékfogalom szerinti „kalokagathia” mai esélyeire — is eszméltetőn rávilágítva; mert emberi igazság és művészi szépség csak erősítheti egymást, hiszen ahogyan ő fogalmazza: „a szép és az elkötelezettség, a szép és az üzenet, a szép és valaminek a szolgálatát egybefonódik”.

Az *Advent a Hargitán*, ez a különleges székely rege — Cs. Nagy Ibolya szavaival — „a modern, egyúttal folklór-kompatibilis szürrealizmus tájaira” vezet; úgy, hogy a történet „havasi-zetelaki jelenidejűsége, a színhelyként választott hargitai eszténa, az anyanyelve pusztulását félő, fogyatkozó, de morálisan is erodálódó, erkölcsi és közösségi erejében is gyengülő közösség, a Nagy Romlás tövében hallgatásra ítélt az elvándorolt, a *Tengerhez* utazott, asszimilálódott gyermekét sirató szülő, a szerelmét vesztett leány, a darab minden szürreális-mesci-költői lebegése, időtlensége ellenére egyértelműen és figyelmeztetően a dühöngő diktatúrájú hetvenes-nyolcvanas évek romániai magyarságának akkor már élet-halál csatájáról beszél.” S a drámamű színes „csoda-dramaturgiájában” — Ablonczy László szerint — a „népszokások, énekek, kántálás, betlehemezés, vallásos énekek, bibliai kifejezések, irodalmi utalások vagy épp parafrázisok, közmondások, tájszavak, az archaikus dramaturgia, színpadi életerőt is jelentenek a drámának” — miközben másfelől a tragikus-balladás végkifejlet azt nyomatékosítja, hogy „több csodára már nincsen reményünk”, „ha lenne is: a reá való alkalmatlanságunk immár teljességgel megmutatkozott”, nincs több varázs, a reménytelen realitás és a kérlelhetetlen mindennapiság uralkodik el, az édeni páros együttlét többé nem idézhető fel, az abszurditással rokon várakozás még kilátástalanabbul folytatódik, a törvény az „Omlás személyes, közösségi és történelmi méreteiben”, „Omlás — tehát Romlás”, „Kis Romlás és Nagy Romlás természeti-színpadi és történelmi képekben”. A drámai-szcenikai történéseket a szerző — ahogy egyik levelében is leszögezi — „a csoda lehetőségének régiójában” képzelte el, s a darab misztérium vagy mirákulum jellege így valóban egyrészt a mítoszi báj és szépség, a népi derű és kedély dimenziójában bontakozik ki, másrészt viszont a gyászos siratóénekszerűség valóságos-empirikus élményhangulatában, evilági egzisztenciális tapasztalatiságának atmoszférájában, a „nekünk a legszebbik estét feketeszínre festették” (csángó kesergős, székely keserves) boldogtalanságának, elátkozott-

ságának nyomasztó légkörében, az örök bujdosásra, otthontalanságra, szétszóródásra való nyomorítottság és kárhoztatottság érzelmi övezetében teljeseedik be: az elvégezettség vagy elvégeztettség fájdalmasan megrendítő tudatában. Az etnografikus és remitológizációs hitelesség (amely a nagy erdélyi elődök közül csak Tamásihoz is sokszálúan kapcsolódik — az *Ósvígasztalás* mágikus ősiségét, hűség hirdető komor fenségét, az *Énekes madár* falakat-hegyeket mozdítani képes, tündökletes szerelmi tisztaságát, a *Csalóka szivárvány* tudathasító, szerepcserés lelki konvulzióit egyaránt felelevenítve), a bűvös meseiség és fantasztikum autentikussága tehát az egyetemes létvesztést képletező sugallatos metafizikai univerzalizációval telítődik — amint azt Sütő András maga definiálta: „Erdély nagy romlásának valóságos gyásza, az önfeladás, a világgá menekülés közösségi tragédiája” tárulkozik itt fel, „egy halálba hulló provinciával pedig óhatatlanul megsemmisül minden EGYETEMESNEK nevezett örök emberi princípium is”; mert a „hargitai Nagy Romlás tövében vergődő lelkek végzete nem csupán a magyar diaszpóra, hanem az objektív Idő is, amely sajnálkozás nélkül kacagja szembe az individuum szubjektív Idejének törékenységet”. De az illúziótlanság poklaiban sem veszítve szem elől az állhatatos létigényt megalkuvás nélkül visszaperlő és fenntartó folytonos eszménylehetőséget: a „sajátosság méltóságának” feltétlen megőrzését, az „úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk” szállóige Bethlen Gábortól eredő demonstratív elvi programját, az önmagunk megerősítésébe vetett transzcendens vagy transz-rationális hit időtlen szubzisztenciáját. A darab két tükörjátékszerű felvonása, a motívumismétlések (a tréfás lánykérés, Réka „átváltozásai”, ő, az anyja és a lánya közötti hármass szerepcserék) nyomatékosította helyzetfolytatódás így itt egyáltalán nem egyszerű kettőzés, repetíció: mert a visszavonhatatlan időmúlásnak (a „lassan telik, gyorsan múlik az életünk” érzetidejének) mélységes egzisztenciális-mitikus morajlását szűri át. Az örök advent, az örök megváltásváradalom ideje ez, a „Betlehemből a Golgota hegyére” vezető kálváriás út nehéz, fojtogató folyamatossága, a hagyományos transzilvánista biblikus-krisztológiai létazonosítás képzetkörébe kapcsolódó sorsparancs és passióhangulat. A „többségbe került” félelmek, „vércsekarmú gondok” közötti időtlen sorsvirrasztás. A vészkiáltó hit, hogy legalább „amíg várni tudunk: élünk”. S mindez pedig a pusztulásfogalmakat a tél, a hó, a fagyba, jégbe dermedtség, a fátumos eltemettség vízióival is allegorikusan megszemélyesítő metaforák, a villódzó szimbolikus asszociációk és metamorfózisok, a sokrétű jelképi képzettartalmak, a primordiális motívumegyüttesek egész szféráját átható nyelvi összetettségben, káprázatos stíláriis gazdagságában válik kataritikussá. Csak a madárkép sugallatos jelentésrétegei önmagukban kiterjednek élet és halál, szerelem és feltámadás, bűn és vezeklés pszichikai végleteire és lélekfilozófiai vonatkozástartományaira; a szegénylány Réka „piros fejű kék jégmadár”, egyben „tűzmadár”, az ornitológiai karakterjegyeket bonyolult és komplex jelentésárnyalatokkal, ambivalenciákkal feldúsító — és több alakváltozatban megjelenő lény. Jelképes színek, mitikus számok, varázsmesei csodák ilyen bűvölő-bájos közegéből fakadnak fel a fo-

hászcodó imák, kétségbeesett jajkiáltások, szomorúságos vallomások — hogy zsoldáros panaszlitániák, jeremiádszerű konfessziók és könyörgések segítségével vessenek számot az elviselhetetlennel; hogy az önvizsgálat élességével követeljék vissza a kiáltás, a tiltakozás jogát. „Szelídítsd meg, Istenünk a hótornyaiddat, és add vissza nekünk a kiáltás, a segélykiáltás jogát”; mert az „élőket messzire viszed, halottainkat ismeretlenségben tartod, hogy ezzel is növeld a mi magányunkat”; ezért kell, hogy „keressük egymást az élők között, míg élünk, és majd kutatni fognak bennünket a halottaink, mert lassanként már csak ők beszélnek rólunk” — kesereg az egyik főszereplő, Bódi Vencel. „Ami pedig a Nagy Romlást illeti: ne keressétek a térképen. Mert az bennünk van”; „kegyes-kegyetlen szülőföldjét lélekcsonkulás nélkül az ember el nem hagyhatja” — összegzi maga a szerző is, csatlakozva az önmagunk elvesztésén tépelődő Adyhoz, Németh Lászlóhoz, Illyéshez és mind a többi klasszikusunkhoz.

De hogy ez a nyugati, a világirodalom szemszögéből mind tematikai, mind poétikai-típológiai karakterjegyeit tekintve feltétlenül különlegesnek értékelhető, a sajátosságnak, a sajátos vonásoknak tehát nemcsak kultúrantropológiai, hanem művészetelméleti értelemben is vehető méltóságában — vagyis a nemzeti paradigmában — ennyire mélyen benne gyökerező műalkotás miképpen ültethető át idegen nyelvre, annak sokfajta vonatkozása tárulkozhat fel a dráma most megjelent angol fordítása kapcsán. Az a könyv, amely másik négy erdélyi magyar drámával (Székely János, Páskándi Géza, Lászlóffy Csaba, Szócs Géza egy-egy művével) együtt adta közre Sütő András művét: Bertha Csilla és Donald E. Morse alaposan eligazító bevezető tanulmánnyal kísért válogatásában, szerkesztésében és fordítói munkája által *Silenced Voices (Hungarian Plays from Transylvania)* (Elhallgattatott hangok — Magyar drámák Erdélyből) címmel 2008-ban jelent meg az írországi, dublini Carysfort Press kiadónál (2008 októberében mutatták be az Ír Nemzeti Színházban — a világhírű Abbey Theatre-ben) — címlapján a budapesti Nemzeti Színházban több száz előadást megért *Advent* egyik jelenetének, benne a két legendás színész-szereplőnek, Kubik Annának és Sinkovits Imrének a fényképével (s belül is további érdekes fényképanyaggal). Mindig öröndetes, ha a magyar sorsirodalom javából ízelítőt tudunk nyújtani nyugati és tengerentúli érdeklődők számára, olyannyira kevéssé tájékozottak a külföldiek ezen a téren. A válogatás az erdélyi magyar dráma reneszánszából, a hetvenes-nyolcvanas évek drámaterméséből kiemelt reprezentáns műveken keresztül kísérel meg olyan képet adni a kortárs erdélyi magyar remekirodalomból, amely sokféleségében, műfaji változatosságában híven képviseli a jellegadó hagyományok sajátos értékformáit, ugyanakkor — ahogyan méltatásában Abkarovits Endre (*Székelyföld*, 2010/6.) hangsúlyozza — „olyan valóságrétegekre irányítja a figyelmet, amelyek a politikai rémuralom különböző alakzatait, az azokkal való szembenézés, szembeszállás vagy rezignáció lehetőségeit villantják fel, s amelyek többnyire ismeretlenek, sőt elképzelhetetlenek egy nyugati demokráciában felnőtt ember számára. A mottóként választott sütői méltóság-megfogalmazás — 'Ha porból lettünk is,

emberként meg nem maradhatunk az alázat porában’ — a sorskérdések és választások dramatizálásának egyszerre konkrét történelmi helyzetbe ágyazottságát, ugyanakkor általános emberi példázatszerűségét is jelzi.”

S a kötetet a borítóján ajánló jeles amerikai irodalomkritikus, Robert Tracy (a kaliforniai Berkeley Egyetem professzora) is azt nyomatékosítja, hogy ezek az elegáns műfordítások mintegy felszabadítják az egykor alig tűrt vagy tiltott műveket, hogy más nyelveken is hatásosan szólaljanak meg. „*Advent in the Hargita Mountains* shows us a world where speaking aloud can provoke a deadly avalanche” — utal a korabeli időkre, amikor a hangosan szólás szörnyű lavinát von magára, amikor az igazságbeszédet az etnocídium terrorjának halálos fenyegetése veszi körül. Amikor csak a magyar szellem hivatott képviselőinek hősiessége teszi lehetővé, hogy a szülőföldjén némaságra kárhoztatott író darabját Budapesten — bár késleltetve és akadályozva, a lényegében házi őrizetbe zárt szerzőt át sem engedve a színházi premierre, sőt bizonyos spontán nézői rokonszenv-megnyilvánulásokat rendőri, karhatalmi erővel visszaszorítva (a belépőjegyhez már nem jutó fiatalok, rendzavarónak bélyegzett diákok vegzálása közepette) — mégis bemutathassák a nyolcvanas évek derekán. Bevezetőjében Bertha Csilla és Donald E. Morse részletesen taglalja ezeket a körülményeket, amelyek megvilágítása a kelet-európai történeésekről akaratlanul is felszínes információkkal vagy akár egyszerűsítő tévképzetekkel rendelkező nyugati olvasók számára azért is izgalmas lehet, mert pontosan érzékelteti a kommunista rezsim hétköznapi működésmódját, egyszersmind a romániai totális és a Magyarországon akkorra némileg már felpuhuló diktatúra közötti egybevagóságok és eltérések mibenlétét; mindazt a szövevényes huzavonát, amely a tűrés és tiltás határán lavírozó szellemi-irodalmi szabadságharc elfojtására vagy legalább megzabolázására irányuló hatalmi manővereket, praktikákat jellemezte. A fordítók emellett természetesen kiemelik a mű poétikai-formanyelvi sokszínűségét, s a karácsonyi üdvösségre érkezés híját szenvedő állandó várakozás örökidejűségének a beckett-i (godot-i) jelentésmezőkre bizonyos szempontból ráépülő közösségi sorstartalmait. Sütő András írói világképének azokat az elemeit, amelyekre a magyar származású amerikai fordító és producer Brogyányi Jenő is utal, amikor a szociális és nemzeti problémák, a kisebbségi elnyomás jellegzetes allegorizálását említi („repressive minority policies have forced Hungarian writers of the region to treat social and national problems in allegorical terms”) — együtt a témakezelés egyetemesítő tágasságával („indirect expression of specific issues can, however, go very directly to the heart of universal themes”) —, sőt egyenesen a magyar irodalom egészére vetíthető egyfajta magáraulaltság-, magárahagyottság-érzésről, lételméleti magányosságról („ontological solitude”) beszél (megint csak együtt a nyitott, tágkeblű humanitás és szolidaritás erényeivel) — a magyar irodalom külföldi ismertségének általános hiányosságait is megállapítva („the modern Hungarian theatre is, for the most part, *terra incognita* to English-speaking readers and playgoers”). Annak a könyvnek a bevezetőjében tárgyalja

Sütő dráaműveinek szemléleti összetevőit, amely az ő szerkesztésében öt kortárs magyar drámát tolmácsol angolul, köztük az *Egy lócsiszár virágvasárnapját* („The Palm Sunday of a Horse Dealer”), s amely *New Hungarian Drama* címmel jelent meg 1991-ben (Corvina Books, Budapest). Brogyányi Jenő egyébként Sütő egész drámatrilógiáját lefordította (tehát a *Csillag a mághyánt* / „Star at the Stake”/ és a *Káin és Ábel* / „Cain and Abel”/ is), s ezeket az ő színtársulata, a New York-i The Threshold Theater Company („Küszöb Színház”) a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján sorra elő is adta. A trilógiát tetralógiává bővítő *A szuzaai menyegzőt* („The Wedding Feast at Suza”) — szintén Bertha Csilla és Donald E. Morse átültetésében — pedig a londoni egyetem adta közre 1993-ban (Royal Holloway, University of London, Sutherland House Text, No 17). Mindezekről a fejleményekről részletes tájékoztatással szolgál Kuszálík Péter frissen megjelent monumentális (más tekintetben problematikusan kísérleti) adattára (*Sütő András életműve — Annotált bibliográfia*, Országos Széchényi Könyvtár — Pro-Print Könyvkiadó, Budapest—Csíkszereda, 2009). (A most szóban forgó írországi kötet nem szerepel benne, mert az az adatgyűjtés lezárulta /2007. december 31./ után látott napvilágot.)

Az *Advent a Hargitán* fordítása azért is értékelhető sikeresnek, mert a balladás-biblikus nyelvezet, a székely népi beszéd- és énekformák stílusa valamiképpen átmentődik, s a képes beszéd asszociációi mellett még a gondolat- és hangulatritmus lüktetése is érzékletes marad. A játékos, évődő, incselkedő szócsatáktól a heves indulatkitörések, vádaskodások hanghordozásáig, a borongós, elégikus vagy jajongó szomorúság tónusaitól az örömteli felujjongások vagy imádságos le roskadások modulációjáig, az agyafűrt mókázásoktól a haragos intelmekig a szenvedélyhullámmások hatalmas érzelmi amplitúdója feszíti a drámaszöveget, amelynek hiteles újjáalkotása nehéz feladatot jelentett, rendkívüli figyelmet kívánt. A lírai-emocionális hangnemek, sőt a kötött és szinte szabadverses költői alakzatok rapszodikus váltakozása jelenetről jelenetre más és más stílári eszközöket mozgósít, az indító betlehemezéstől Bódi Vencel tűnődő-bölcselő, meditatív nagymonológjáig és a himnikus-lamentáló végkifejletig a sorsátérző lélekszférák számtalan árnyalata sűrűsödik és teljesedik. Mert ha a csodák elillantak is, a mesejáték varázslatán és a reménység védőfalán nem üthet rést a szivárgás; „let’s hope we’ll have enough lamps for the waiting”: „csak legyen elég mécse-sünk a várakozáshoz”.

Pomogáts Béla

Az önismeret műhelyei

II.

Erdélyi emlékiratok

A magyar elbeszélő irodalom egyik, hagyományban gazdag változata (miként ez természetesen irodalomtörténeti közhely) Erdélyben keletkezett a 17-18. század viharai között. Börtönviselt államférfiak, megcsalatott gondolkodók, magányba szorult remetek számoltak be sorsukról, adták elő életük magyarázatát és „mentségét”. Kemény János, a rabságba jutott fejedelem, Bethlen Miklós, a bukkott diplomata, Tótfalusi Kis Miklós, a cselszövés áldozatául esett tudós nyomdász, Árva Bethlen Kata, a világtól elfordult nagyszony és Apor Péter, a változó időkön zsörtölődő idős államférfi vetették meg az emlékirat-műfaj alapjait. E műfajnak azóta is kitüntetett szerep jutott az erdélyi magyar prózában, a magyar nemzeti elbeszélő irodalom hagyományai között. A változó sors, a viharos történelem ugyanis mindig gondoskodott arról, hogy a számadásra készülőknek legyen miről beszélniök. A 19. és 20. században is virágzott a memoár műfaja: előbb Bölöni Farkas Sándor, Teleki Sándor, Pálffy János, Deák Farkas és Koós Ferenc, majd a két világháború között Bánffy Miklós, Ligeti Ernő, Szántó György és Kuncz Aladár írta meg a maga emlékiratát. Mert hiszen ki tagadná, hogy az *Emlékeimből*, a *Súly alatt a pálma*, a *Fekete éveim* és a *Fekete kolostor*, mindegyik a maga módján, az erdélyi memoár-irodalom hagyományait követi?

A műfaj szerepe és sorsa a második világháború után is folyamatos maradt. Megújulását Lám Béla *A körön kívül* (1967) és Halász Gyula *A századik év küszöbén* (1967) című önéletírása jelentette be, még korábban Balogh Edgár emlékezéseinek első része, a *Hét próba* (1965), amely a szlovákiai Sarló mozgalom történetét dolgozta fel. Őket követve sorra jelentek meg az emlékiratok, neves íróknak: Bartalis Jánosnak, Kacsó Sándornak, Kemény Jánosnak, Szemlér Ferencnek és Szentimrei Jenőnek a művei, az erdélyi magyar közélet veterán harcosainak, Antal Dánielnek (*Család és szolgálat*, 1971), Demeter Jánosnak (*Századunk sodrában*,

1975), Kovács Istvánnak (*Vasvirág*, 1970, *Igazság nekünk a cél*, 1973, *Emlékezetes ősz*, 1977) és Veress Pálnak (*Kalapács, könyv, muzsika*, 1972, *Vallatás, vád, küzdelem*, 1974, *Holnap indulok hozzád*, 1977, *Vajúdó évek, sorsdöntő napok*, 1981) önéletrajzi írásai, illetve a magyar művészeti élet jeles képviselőinek, Karácsony Emmynek (*Virághegy*, 1974), Mikola Andrásnak (*Színek és fények*, 1972) és Nagy Albertnek (*Rózsika édes*, 1975) emlékezései. A műfajt gazdagította Tamási Áron öccse, Tamási Gáspár *Vadon nőtt gyöngyvirág* (1970), továbbá két széki asszony: Győri Klára *Kisáradt az én örömem zöld fája* (1975) és Kocsis Rózi *Megszépült szegénység* (1988) című önéletrajzai, valamint Lázár Mária grófnő *Jó volt élni* (1999) című memoárja, amely az erdélyi arisztokrácia életébe engedett betekintést. A későbbiekben Balogh Edgár folytatta önéletírását, és az olvasók elé kerültek Méliusz József és Nagy István önéletrajzi feljegyzései is.

Tamási Gáspár emlékezéseinél egy pillanatra meg kell állnunk: a *Vadon nőtt gyöngyvirág* jóformán meglepetésként érte az erdélyi (és a magyarországi) olvasót, a szülőfalujában: Farkaslakán élő parasztembert sokan ismerték (felkeresték a messzi tájakról érkező zarándokok is), de végül is Kányádi Sándor vette rá a híres író öccsét, hogy vesse papírra visszaemlékezéseit — ő adta ezek címét is, és az ő bevezetése ajánlotta Tamási Gáspár művét az olvasó figyelmébe: „a név és vér szerinti rokonságon túlmenően a szó szerinti rokonság, az egyazon szavak hasonló észjárásra valló egymáshoz illesztése is indokolja a nagy íróra való hivatkozást. Mégse gondoljon senki valami halovány utánzengőre, aki nagynevű bátyja árnyékában s annak morzsáiból élődne. A szavak s fűzési módjuk rokonsága is vérségi. Nem egyszerűen valamiféle adalék vagy éppen kuriózum ez a könyv. Bár effajta haszna is van. S mint ilyen, meggyőződésem, hogy nélkülözhetetlen lesz a Tamási Áronnal foglalkozó életrajzírók, irodalomtörténészek, stílusbúvárok számára s az érdeklődő olvasó Tamási képe is hitelesebbé, gazdagabbá válik majd ezektől az emléksoroktól; mindannyian elgyönyörködhetünk Ábel és Móka s a többi Tamási-hős mondhatnám születés előtti hétköznapi életében és nyelvi kincsük természetes előfordulási formáiban.”¹⁸ A nevezetes testvér észjárására és előadásmódjára emlékeztető élettörténet a kicsiny székely falusi közösség köznapi világát mutatja be, a mezei munka és a ritka ünnepelés emlékeit. Ez a „magától értődő” természetesség szerezte meg a széles körű olvasóközönség rokonszenvét — még a nyugati magyarok között is, erről az emigrációban tevékenykedő Illyés Elemér beszélt: „A köznapiok folyásában nincsenek különösebb kitérők, a lét értelmét a család és a mindennapi munka megszokott, immár kanonizált ritmusa határozza meg. Kis örömek és bánatok váltakoznak egy természetes, az erkölcsi igazsághoz csökönyösen ragaszkodó, öngunyoros, derűs életbőlcsesség mérlegén, ahol a gondolat mindig a szülőföldre való határtalan ragaszkodás körül forog.”¹⁹ Kántor Lajos pedig egyenesen Móricz Zsigmond nevezetes regényével (*A boldog emberrel*) vetette össze, némi kritikával, az emlékiratot: „Egy székely »boldog ember«, a farkaslaki Joó György életét olvashatjuk a *Vadon nőtt gyöngyvirágban* (de a Móricz Zsigmond-i beavatkozásnak köszönhető arányosság híján) — a »gyöngyvirág« így tulajdonképpen kívül reked e könyvön.”²⁰

A klasszikus erdélyi emlékiratnak megvannak a maga irodalomszociológiai és formatörténeti hagyományai. Általában akkor készültek ezek az emlékiratok, amidőn szerzőjük már megvált attól a szereptől, amelyet betöltött az erdélyi társadalomban, a közélet harcaiban. Formájuk ezért az utólagos számvetés, a jövőnek vagy Istennek szóló vallomás. Az emlékező mintegy végső számadásra készül, életének és cselekedeteinek „mentségét” kívánja papírra vetni. Nem azért, hogy igazolja magát a közvélemény, a világ vagy a jövő előtt. „...én ezt nem a haszontalan hírnek, névnek viszketegetes kívánságából cselekszem — írta Bethlen Miklós önéletírásának bevezető fejezetében —, [...] mit használ énnékem, kíváltképpen holtom után, ha valaki az én életemet tudja, és ha jól szól is róla; viszont mit árt, ha nem tudja, vagy rosszul szól is róla?”²¹ Az írói munka nem a dicsőséget célozza meg, hanem a sorsot és a pályát zárja le, mindazonáltal van közösségi feladata is, az utódoknak szolgál tanulság és eligazítás gyanánt: a családnak, a barátoknak, a hitfelekezetnek. A régi emlékiratokban megidézett történelem az utódokat akarta felvilágosítani, eligazítani. Ebben a szándékban a magyar memoár- és naplóirodalom legújabb korszaka is osztozik: az írók és közéleti emberek egyrészt maguk is „mentségnek” tekintik mindazt, amit papírra vetettek, tetteiket és választásaikat világítják meg, azt, hogy miért kellett úgy cselekedniük, ahogy cselekedtek a közép- és kelet-európai történelem elmúlt közel egy évszázadának fordulatos eseményei és szigorú kényszerűségei között. Jelen voltak a történelemben, vagy csak elszenvetdtek a történelem szüntelen drámai eseményeit, engedtek kényszerűségeinek — ennek a történelmi jelenlétnek a körülményeire és következményeire keresnek magyarázatot. De általában nem a „mentség” foglalkoztatja őket, semmiképpen sem az önigazolás. Többnyire nem a múltat akarják dicsfénybe fenni vagy mentegetni, Bethlen Miklóshoz hasonlóan ők sem hírnevüket készülnek gyarapítani. Inkább azon fáradoznak, hogy a lezárult két emberöltő történelmi tanulságait vonják le, most már nemcsak a család, a barátok, az eklézsia számára, mint a régiek, hanem egy tágasabb közösségnek: az erdélyi magyarságnak, az egész nemzetnek. Azokat a tanulságokat, amelyek a nemzetiségi életet és fennmaradást, a magyar—román együttélést, a Duna-völgyi népek szövevényes és nagyon is ellentétekkel terhelt kapcsolatait érintik; a nemzetiségi sors és a kelet-közép-európai történelem nagy tanulságait. E tanulságoknak a felderítése és megfogalmazása szabja meg a mögöttünk álló évtizedek erdélyi magyar memoár-irodalmának feladatait.

A memoár-irodalom jelene persze nemcsak szociológiájában és moráljában kötődik a klasszikus hagyományokhoz, hanem irodalmi formáiban is. Az önéletírás szervezője a múltó idő, az egymásra épülő események sorozata is. Kompozíciója így azt az elvet követi, amelyet Halász Gábor *Az újabb regényről* című tanulmányában, szemben a 19. századi regény „koncentrikus” szerkezetével, „lineáris” rendnek nevezett.²² Olyan regényről, tágabb értelemben olyan elbeszélő műről van szó, amelynek belső arányait nem a hősök cselekvése és e cselekvések társadalmi, illetve lélektani motívumrendszerének felkutatása hozza létre, hanem az

egymás után leírt események és életjelenségek időrendbe szedett sorozata. Ez a műfaj elsősorban panorámát kínál, egy korszak változatos életét és egy ember változó sorsát mutatja be, és ezért az epikus anyag megtűri, sőt megköveteli a kitérőket, a kommentárokat. Az előadást hol a személyes vallomás, hol a politikus szenvedély, hol az értekező tárgyilagosság szövi át. Vannak írók, például Kolozsvári Grandpierre Emil, akik a magyar próza természetes karakterét látják ennek a memoár-irodalomnak a hagyományaiban, a „lineáris” előadásban s abban, hogy a cselekmény zárt körét minduntalan megszakítják a dokumentatív és kommentatív elemek.²³

Ha elfogadjuk ezt a gondolatot, és az önéletírást a magyar (sőt a kelet-közép-európai) elbeszélő irodalom jellegzetes műfajának tekintjük, azt is meg kell állapítanunk, hogy az erdélyi magyar prózának az a felvirágzása, amelyet a hatvanas évek második fele hozott, részben szintén az emlékiratokban jelentkezett. Az erdélyi magyar regény, legjobb eredményeiben, Sütő András, Méliusz József, Szemlér Ferenc, Szabó Gyula, Szilágyi István, Pusztai János, Bálint Tibor, Bodor Ádám, Köntös-Szabó Zoltán és mások műveiben, amúgy is „valóságirodalom”; a dokumentációt, a szociográfiát, a memoárt használja fel epikus szervező elv gyanánt. Miért ne mondhatnók vajon azt, hogy Nagy István, Méliusz József, Kacsó Sándor, Szentimrei Jenő és a többiek önéletírásai ennek a megújuló regényirodalomnak alkották az egyik, nem is jelentéktelen fejezetét? Az önéletírásokból a nemzetiségi irodalom kialakulása és fejlődése is megismerhető, sőt lévén, hogy az erdélyi magyar irodalom történetét csak néhány részletében dolgozta fel a szakirodalom, ezek az emlékiratok pótolják a késlekedő vagy részlegesen működő históriát. Bartalis János, Kacsó Sándor, Kemény János, Szemlér Ferenc, Szentimrei Jenő memoárjai a „hőskort” idézték fel, azokat a feltételeket és küzdelmeket ábrázolják, amelyek között az erdélyi magyar irodalom létrejött, ezeknek a műveknek a maguk személyes és művészi kvalitásai mellett így irodalom-történetírói értéke van.

Vállalkozásuk célja az volt, hogy tanúságot tegyenek egy lezárult történelmi korszak eredményeiről és törekvéseiről. Szemlér Ferenc Szüle István 18. századi brassói prédikátor (akinek alakját különben *A mirigy esztendeje* című regényében mintázta meg) egy levelét idézte a tanúvallomás kényszeréről és felelősségéről: „Emlékezzünk meg hát legalább mi azon dolgokról, amikről soha ez világon nem szól majd senki, ha az mi szánkat betömte a föld pora!”²⁴ Az idézett szöveg elégikus közérzetet sugallt, holott az emlékezéseket inkább a számadás és a tanúság vágya fűtötte, Szemlér Ferencet is, aki *Személyes ügy* című, önéletrajzi emlékeket felidéző könyvének bevezetőjében a visszaemlékezés közösségi hasznáról beszélt: „A vallomás kényszere kormányozza gondolataimat. Bizonytalan érzések sugallatára olyasmiket képzelek, mintha ebből a számtalan összetevő folytán, de mégis saját törvényei szerint kialakult érzésrendszerből és gondolatvilágból mások előtt eleddig ismeretlen jelenségek törvényeit tudnám elővillantani. A lézerhez hasonlóan keskeny, de éppen olyan sugárnyaláb fényénél pedig távoli tényeket és külső tárgyakat is jobban szemügyre lehet venni.”²⁵

Az emlékezet „lézere” először is az erdélyi magyar irodalom megszületésének feltételeit világította be. Az irodalomalapítás történetét nagyjából ismerjük a szakirodalom munkáiból (főként Ligeti Ernő, Tolnai Gábor, Vita Zsigmond, Kovács János és Varró János könyveiből, tanulmányaiból). Tudjuk, hogy milyen történelmi kényszerűségek nyomán alakult ki az önálló nemzetiségi irodalom, ismerjük az első folyóiratok, könyvkiadók és irodalmi társaságok történetét, az irodalmi élet eseményeit és küzdelmeit. Mindez azonban csak külső képe valaminek. A nemzetiségi irodalom létrejöttének társadalom-lélektani és morális körülményeit korábban alig mérte fel az irodalom és a kutatás, pedig a húszas évek erdélyi magyar irodalma mégsem születhetett meg a semmiből! Azok az írók és közéleti egyéniségek, akik létrehozták ezt az irodalmat, ennek a művelődésnek az intézményeit, szinte készenlétben várták a történelmi feladatot, a megbízatást, a küldetést. Az erdélyi magyarságban, úgy tetszik, voltak olyan közösségi és erkölcsi energiák, amelyek mozgásba lendültek az idők hívó szavára. A színre lépő irodalomalapító nemzedék tettekkkel felelt a nemzetiségi tömegek alig megfogalmazott igényeire. Az emlékezet „lézersugara” ennek a közösségi morálnak és hivatástudatnak a születésére világít rá, maga az irodalomalapító nemzedék tesz tanúvallomást egy történelmi vállalkozás körülményeiről, gondjairól és sikereiről.

Szentimrei Jenő, Kemény János, Bartalis János és Kacsó Sándor emlékiratai az erdélyi magyar irodalom születésének emberi „hátterét” mutatták be, azt a folyamatot, amelynek sodrában az egykori katonatiszt, nagybirtokos, tanár és újságíró a nemzetiségi irodalom áldozatos munkása és szervezője lett, egyszersmind rávilágítottak a vállalt szerep társadalmi és történelmi körülményeire. Az erdélyi magyar irodalom kialakulásában elsősorban az ott élő magyar társadalom középrétegeinek volt szerepe (a munkás- és parasztrétegek írói majd a harmincas években, az „erdélyiség fordulója” után kaptak vezető szerepet). E középrétegek művelődéspolitikai súlyát jelezte, hogy a születő nemzetiségi irodalomban a tanárok (Áprily Lajos, Bartalis János, Molter Károly, Berde Mária), az újságírók (Ligeti Ernő, Kuncz Aladár, Tabéry Géza, Szentimrei Jenő, Kacsó Gábor, Nyirő József), a lelkészek (Makkai Sándor, Szombati Szabó István, Balázs Ferenc), az ügyvédek (Karácsony Benő), a mérnökök (Kós Károly), az orvosok (Bárd Oszkár) és a megyei tisztviselők (Tompai László), tehát az értelmiségiek töltötték be irányító szerepet. Neveltetése és műveltsége folytán ehhez a liberális hajlamú polgári értelmiséghez tartozott a nagybirtokos arisztokrata Kemény János is, akinek gondolkodása, életstílusa inkább értelmiségi volt, mint arisztokratikus. (Valójában csak Bánffy Miklós képviselte az arisztokrácia szokásos konzervatív világnézetét és nagyvilági életstílusát.)

Az erdélyi magyar értelmiségnek, általában a középrétegeknek megvoltak a maguk progresszív-liberális hagyományai, ezek a hagyományok éledtek újjá és teljesedtek ki a nemzetiségi sorsvállalásban, az irodalomszervezés áldozatos küzdelmeiben. A történelmi örökség és a korszerű feladat együtt hozta létre azt a közéleti és morális szerepet, amelyet az erdélyi magyar értelmiség legjobbjai töltöttek be a húszas évek elejétől kezdve az erdélyi magyar irodalomban és köz-

életben. A hatvanas évek emlékiratirodalma, amely általában az irodalomszervezés és ezzel együtt a kisebbségi önvédelem krónikáját adja, ezért nem egyszerűen személyes beszámoló, hanem közéleti és közösségi krónika (amilyen a 17-18. századi erdélyi memoár-irodalom volt). Így Szentimrei Jenő *Városok, emberek* (1973) című munkája, amely azt mutatja be, hogy „küsmödi és bözödújfalusi” Kováts Ferenc csendőrszázados fiából, aki maga is a Monarchia hivatásos katonatisztjeként kezdte pályáját, miként lesz az erdélyi magyar irodalom (és az erdélyi magyar demokrácia) áldozatos harcosa. Apjától örökölt előkelő nevét olyan névre cserélte fel, amely nagyapja szülőfalujára emlékeztetett, a névváltoztatásnak különben jelképes értelme volt, az író mintegy általa „csatolta vissza” magát a nagyapai örökséghez, a 48-as Erdély demokratikus hagyományaihoz. Az emlékirat ilyen módon az írói személyiség kialakulását beszélte el.

Kemény János önéletírásából, a *Kakukéjiókából* (1972) bontakozik ki a „hőskorszak” íróegyeniségének második változata. A vécsi báró igazán az erdélyi mágánvilághoz tartozott; egyenes ági őse a szerencsétlen sorsú Kemény János fejedelem, rokonai főispánok, titkos tanácsosok. Csakhogy neki is megvoltak a maga liberális-progresszív családi hagyományai. Széapja Káli Nagy Lázár, az első magyar kőszínház első igazgatója volt. Nagyapja, Kemény Ödön, magányos vidéki gazdálkodó, irodalmár és természettudós, ellenzéki és republikánus, aki nyolcvanéves korában is fogékony olvasónak bizonyult: Adyért és Móriczért lelkesedett. Apját, Kemény Istvánt Amerikába száműzte a gazdag rokonság, amerikai elvált asszonyt vett feleségül, maga Kemény János is Pittsburgban született. A rendhagyó származás határozta volna meg később progresszív szerepét, vagy inkább a neveltetés és az írói indulás, az, hogy Kolozsvárott a liberális szellemű református kollégium diákja volt, s hogy fiatal íróként a „Tizenegyek” (Tamási Áron, Kacsó Sándor, Balázs Ferenc, Jancsó Béla és társaik) lázadó közösségében jelentkezett? Tény mindenestre, hogy Kemény János, miután hatalmas vagyont örökölt, a születő nemzetiségi irodalom áldozatos maecenása lett, marosvécsi kastélyában minden nyáron ő hívta össze a helikoni írótalálkozót, s íróként mindvégig a társadalmi haladás és a magyar–román testvériség érdekében dolgozott. Önéletrajza (amelynek, sajnos, csak első kötete készült el a szerző váratlan halála miatt) a gyermekkort, az ifjúságot beszélte el, azokat az eseményeket, amelyeknek sodrában fejedelmek utódjából nyitott szemű és szívű, haladó szellemű értelmiségi lett.

A harmadik változatot Bartalis János *Az, aki én voltam* (1978) és Kacsó Sándor *Virág alatt, iszap fölött* (1971), *Fogy a virág, gyűl az iszap* (1974) és *Nebéz szagú iszap fölött* (1985) című könyvei mutatták be. Mindkét író székely parasztcsaládból származott, s az iskola révén emelkedett ki a kétkezi dolgozók közül (akárcsak társuk, Tamási Áron). Mindketten tanárnak készültek, Kacsó a kolozsvári egyetemet, Bartalis a polgári iskolai tanárképzőt végezte el. Azután egyikből sem lett tanár a trianoni békekötés után. (Bartalis a harmincas években Magyarországon tanároskodott néhány éven át.) Kacsó Sándor újságírónak állt, előbb a Keleti Újságnál, aztán az Újságnál, végül a Brassói Lapoknál dolgozott. Bartalis pedig

visszavonult egy kis Doboka-megyei faluba, Alsókosályra, hogy paraszti munkával keresse meg családjá mindennapi kenyerét. Mindketten őrizték és becsülték a székely nép közösségi érzését, népi hagyományait. Ezek a hagyományok és ez a közösségi tudat erősítették meg sorsvállalásukat és elkötelezettségüket, midőn a nemzetiségi irodalom őrhelyeire álltak, Bartalis az Erdélyi Helikon népszerű költőjeként, Kacsó Sándor pedig a demokratikus sajtó bátor közírójaként, a *Vakvágyánon* című regény szerzőjeként, az erdélyi „valóságirodalom” kezdeményezőjeként. Gondolkodásuk és szerepük kialakulását beszélték el önéletírásaikban.

A *Virág alatt, iszap fölött* azt mutatta be, hogy a tanári pályára készülő székely parasztfiú hogyan talált hivatást az újságírásban és az irodalomban. Hogy a nagy történelmi változás után születő nemzetiségi közélet milyen igényeket támasztott és milyen feladatokat adott. Kacsó Sándor emlékezéseinek második kötete: a *Fogy a virág, gyűl az iszap* már az erdélyi magyarság kialakuló életéről és művelődéséről számolt be, a növekvő gondok és fogyatkozó hitek köznapjairól. Egy évtized (1927–1937) alatt rengeteg sérelmet, összetűzést és megalkuvást tapasztalt, különös erő, türelem és hivatástudat kellett ahhoz, hogy ne fáradjon bele a sziszifuszoknak való küzdelembe és perekbe. Nem hivatkozott vele, de bírta okossággal és felelősséggel ezeket a küzdelmeket. Nemcsak a nemzetiség: az emberség szolgálatának tekintette állandó erőfeszítéseit, a kisebbségi lét legnagyobb tanulságát: a kölcsönös megértés igényét szűrte ki a köznapok harcaiból.

Szemlér Ferenc már a „második” romániai magyar nemzedék fia volt, a nemzetiségi életben nevelkedett, a bukaresti egyetemen tanult. Ez a nemzedék már a kisebbségi élet lehetőségeit és kényszerűségeit élte át, eszményeit és eszméletét a romániai valóság határozta meg. Ezért is lehetett éppen ennek a generációnak a feladata, hogy az „erdélyiség fordulója” után: az első kisebbségi évtized végeztével felkutassa a romániai magyar valóságot s új programot adjon az előző nemzedék romantikus transzilvanizmusa után. Erről az átváltozásról számoltak be Szemlér Ferenc művei: a *Személyes ügy* (1975) és *Emlékezés egy süvvölvényre* (1978), valamint *Százlátó íve* (1979) című önéletrajzi írások. Ezek sorra idézték fel azokat a mozgalmakat és vállalkozásokat, amelyek során az új generáció, az elődök eredményei ellen lázadva, kialakította a maga baloldali szemléletét. Ezek az emlékiratok igazából magyarázatot adnak arra is, hogy az erdélyi irodalom második (1931 után fellépő) nemzedéke milyen tapasztalatok nyomán vonzódott a baloldali eszmékhez és mozgalmakhoz: mindenképpen a romániai társadalomban szerzett tapasztalataik befolyásolták ezt az orientációt.

Az erdélyi magyar emlékiratok hiteles képet adtak azokról a küzdelmekről, amelyeket az íróknak, az értelmiségnek vállalnia kellett a nemzeti kultúra folytonosságának védelmében, ugyanakkor rávilágítottak azokra a konfliktusokra és torzulásokra is, amelyek a memoárok íróinak munkásságát, különösen a hetvenes és nyolcvanas években, megterhelték. A diktatórikus politikai hatalom, ahogy erre számtalan példa akad a mögöttünk álló kelet-közép-európai évtizedekben (tehát 1989 előtt) nemcsak azt határozta meg, hogy miről nem szabad beszélni, ha-

nem azt is, hogy miként kell kezelni, átalakítani akár a személyes emlékeket is. Két beszédes példával szeretném ezt megvilágítani: Nagy István és Méliusz József emlékirataival — az első bizonyos „áthangolásokkal”, a második a személyes megpróbáltatások fiktív térbe történő helyezésével próbált eleget tenni a hatalom követelményeinek. Mindkét író széles körű emléanyagot tekintett át, nemcsak a maguk személyes történetét rögzítették, hanem az erdélyi magyarság korábbi évtizedeinek a közös történetét is felelevenítették, különös tekintettel (Nagy István esetében) a két világháború közötti korszak vagy (Méliusz József esetében) az ötvenes évek eseményeire, vagyis számot vetettek az erdélyi magyarság drámai tapasztalataival. Ami már csak azért is izgalmas vállalkozásnak számított, mert az ötvenes éveknek azokat a jogtipró és embertelen intézkedéseit, amelyek az erdélyi magyar vezetőket (köztük a baloldal képviselőit) sújtották, mindenképpen a hallgatás sötét függönye zárta el a nyilvánosság elől. Következésképp Nagy István és Méliusz József visszatekintéseinek elemi módon történelmi forrásértéke volt, és ezt az értéket az sem kérdőjelezhetette meg igazán, hogy (például Méliusz esetében) a személyes tapasztalatokról csak metaforikus formában készült beszámolót kaphatott az olvasó.

Nagy István négykötetes önéletrajza: a *Sáncalja* (1968), a *Ki a sánc alól* (1969), a *Hogyan tovább?* (1971) és a *Szemben az árral* (1974) igen nagyszabású írói vállalkozás volt, 1904-től 1944-ig dolgozta fel írójának élettörténetét és az erdélyi munkásmozgalom, elsősorban a kolozsvári kommunista szervezet küzdelmeit. Az igény mértéke és a felhalmozott életanyag gazdagsága mindenképpen Kassák Lajos önéletrajzát, az *Egy ember életét* idézi. Ugy tetszik, ennek a klasszikus munkás-emlékiratnak Nagy István munkája lehetett volna az egyetlen méltó örököse. Baloldali irodalmunk nem ismer e két hatalmas és gazdag memoárhoz hasonló súlyú vállalkozást. Nagy István négy kötetét akár úgy is tekinthetjük, mint Kassák önéletrajzi művének folytatását, amely a magyar proletariátus sorsát és küzdelmét a változó időknek megfelelően nem a régi Magyarország körülményei, hanem Kelet-Közép-Európa keretei között mutatja be. Vagyis egyszerre ábrázolja a kétkezi munkások és az utódállamokban (nevezetesen Romániában) élő magyarság életét. Természetesen nemcsak az ábrázolt anyag természete változott, hanem az ábrázolást vezérlő világkép és ideológia is. Nagy István az elkötelezett kommunista harcos nézőpontjából tekintette át az első világháború kitörése és a második befejeződése közé eső romániai és kelet-közép-európai eseményeket. Ahogy általában az ötvenes és hatvanas években tapasztalható volt, ez a nézőpont nem egyszerűen meghatározta, hanem egyszersmind át is alakította az események bemutatását és értékelését. Nagy István is arra törekedett, hogy minél előnyösebben szemléltesse az illegális román kommunista párt mozgalmatszervező (például sztrájk- és tüntetésszervező) szerepét, holott a kommunista pártnak tulajdonított befolyás akkoriban korántsem volt olyan meghatározó, mint azt a későbbi hivatalos történetírás állította. A két világháború közötti időszakban a romániai kommunista mozgalmat törvényen kívül helyezte a kormányzat, és üldözte az illegális

szervezkedéseket, amelyek így nem is lehettek jelentékenyek, ráadásul, ellentétben a későbbi hivatalos történetírás által bemutatott képpel, amely a diktatórikus rendszer kialakításáért felelős pártvezetők (korábban Gheorghe Gheorghiu-Dej, később Nicolae Ceaușescu) vezető szerepét szerette volna bemutatni, a romániai kommunista mozgalomnak elsősorban kisebbségi vezetői (Erdélyben magyarok és magyar nyelvű zsidók, Besszarábiában ukránok) voltak. Különben is a munkásmozgalom nagyrészt nem a kommunisták, hanem a legálisan működő szociáldemokrácia vezetése alatt tevékenykedett.

Nagy István emlékiratai ilyen módon, ha nem mondhatjuk is azt, hogy ártított volna a történelmet, de legalábbis más hangsúlyt adtak az események mozgatóinak, a valóságot némileg eltorzítva rajzolták meg az események hátterét. Egészen más eljárással igyekezett a valóságot, mi több, a személyes tapasztalatokat átalakítani Méliusz József emlékiratainak az 1982-ben megjelent *Tranzit kávéház* című kötete. Az író kávéházas könyvei (1971-ben *Az illúziók kávéháza*, 1977-ben a *Kávéház nélkül*, 1982-ben a *Tranzit kávéház*, 1986-ban a *Napnyugati kávéház* és 1988-ban *A barátság kávéháza — tegnap* című kötetek) megfigyelések, esszézerű fejtegetések, arcképvázlatok, személyes vallomások és memoárok révén építettek fel igen jellegzetes epikai konstrukciót. Az igen változatos epikai anyag valójában két nagyobb élménykörben rendeződött el: az irodalom és a közélet világában szerzett személyes élmények körében. Kétségtelen, hogy (a mai olvasó számára) leginkább tanulságos az, amit Méliusz a kommunista diktatúrában átélt borzalmakról tár elénk. Ennek az emberi kálváriának az ábrázolása, igaz, „álruhás” módon a *Tranzit kávéház* börtönkrónikájában található. Méliusz emlékezéseit olvasva még a láger- és börtönirodalom huszadik századi infernóinak ismeretében is meg kell döbbernünk azon, amit olvasunk. Nem is annyira a kihallgatás és a fogva tartás szörnyűségein, nem csupán a szadista találékonysággal végzett tortúrákon, a romániai börtönkazamaták pokoli körülményein, a „vizespince” gyilkos borzalmain, hanem főként a kiszolgáltatottságnak, a végső reménytelenségnek azon a totális rendszerén, amely teljesen felőrölte, szinte megsemmisítette az emberi személyiséget. Az emberi személyiség épségét fenyegető legfőbb veszélyt bizonyára az a sajátos politikai skizofrénia okozhatta, amelyre számos elhurcolt kommunista, közöttük maga Méliusz is kényszerült. Az író maga beszélt arról az „önpusztító tévtudatról”, amely a pincebörtönökben rajta is elhatalmasodott, midőn lassanként elfogadta a hamis vádakat, és maga is bűnösnek tartotta önmagát. Bizonyára ez a mélyen pusztító hamis tudat ártott a legtöbbet. Nemcsak az emberi személyiség alapjait támadta meg, a törvénytelenések felszámolását is megnehezítette, minthogy a gyilkosok akaratlan cinkosává tette a vétlen áldozatokat. Méliusz József lelki épségét végül is a szembeszegülés védte meg. Minél jobban függetleníteni tudta magát az öldöklő mechanizmustól, annál inkább meg tudta őrizni emberi integritását, s ennek következtében olyan kritikai álláspontot tudott kialakítani, amelyről radikálisan el tudta utasítani az ártatlanokat gyilkoló hatalmi gépezetet, ugyanakkor fenn tudta tartani ifjúságának közösségi eszményeit.

Nagy István és Méliusz József: kettejük munkássága a társadalmi és történelmi valóság irodalmi megközelítésének egy-egy kényszerű változatát mutatja. Nagy Istváné azt, hogy a kényszerű politikai fikciót miként tünteti fel az író valóságként, Méliusz Józsefé azt, hogy a valóságot miként kényszerül az író fikcióként ábrázolni. Mindkét változat a hatékony manipulációs rendszer következménye: azt mutatja, hogy az írói munkának milyen kényszerűségeket kellett elviselnie, ha meg akarta tartani a nyilvánosság lehetőségét. Egyszersmind jelzi a jelenkori olvasó előtt álló értelmezési feladatokat és ezek nehézségeit. Hasonló tanulságokkal járnak az 1989-es történelmi fordulat után megjelent memoárok is, közülük Domokos Géza (...) és Király Károly visszatekintése aratott szélesebb körben sikert. Király Károly (Dicsőszentmárton, 1930. szeptember 26.—) a bukaresti pártfőiskola újságíró szakán és a közgazdasági akadémián szerzett képesítést, az ifjúsági szervezet munkatársa, területi szervezetek titkára, a gyergyói járás párttitkára, 1968 és 1973 között a Kovászna megyei pártbizottság első titkára, nemzetgyűlési képviselő, az Államtanács tagja volt. 1977-ben leváltották politikai tisztségeiből, a kisiparosok szövetségének Maros megyei elnöke, majd a marosvásárhelyi konzervgyár igazgatója lett, az állambiztonság nem csak megfigyelte, többek szerint merényletet is szervezett ellene. 1990-ben ismét politikai szerepet vállalt, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség egyik alapítója, az RMDSz háromszéki szervezetének elnöke lett, rövid ideig a bukaresti szenátus alelnöke, megszervezte a Romániai Nemzeti Kisebbségi Ligát. Emlékiratait 1995-ben Budapesten *Nyílt kártyákkal* címmel jelentette meg, munkája a romániai politikai élet belső világába enged betekintést, emellett igen őszintén tárja fel azt az utat, amely őt a diktatúra ellenfelévé tette.

Cselekvés és tanúság sugárzik az erdélyi magyar emlékiratok lapjairól, annak ellenére is, hogy, miként láttuk, ezeknek az emlékiratoknak egy részét (talán a leginkább tanulságokat kínáló részét) deformálta a diktatórikus rendszer. Az emlékező írók a történelem tevékeny résztvevői voltak, egy nemzeti kisebbség közéletének és művelődésének szolgálatában vállaltak szerepet. Tanúvallomásuknak ezért közösségi értelme és jelentősége van; egy sajátos kelet-közép-európai emberi kollektivitás: a nemzetiség öntudatra ébredését ábrázolják, tapasztalatait és igényeit foglalják össze. Ha majd egyszer sor kerül az erdélyi magyar nemzetiség történetének megírására, bizonyára nélkülözhetetlenek lesznek ezek az emlékiratok.

Domokos Géza

Az irodalom életének mindig vannak, ahogy a régiek mondták, „szürke eminenciásai”, akik általában nem állnak ennek az életnek az előterében, inkább feltűnés nélkül fejtik ki hatásukat. Folyóiratszerkesztőkről, könyvkiadókról szokták ezt mondani. Nos, Domokos Géza maga is szerkesztő- és kiadói vezetőként szerzett magának igen széles körben megbecsülést, mégsem volt „szürke eminenciás”, minthogy mindig is az erdélyi magyar kultúra „frontvonalában” küzdött, nem kevés személyes bátorságot és helytállást kívánó közületi feladatokat

vállalt, és mindig ott volt található az erdélyi magyar kultúra közismert személyiségei között. Három minőségében is: először, mint az egyik legfontosabb kulturális intézmény, a Kriterion könyvkiadó vezetője, másodszer az 1989-es karácsonyi forradalom után, mint az akkor megalakult magyar nemzetiségi szervezet elnöke, harmadszor pedig, már visszavonulva a közéletből, mint kitűnő memoáíró, akinek műveiből igen alapos képet szerezhetünk arról, hogy mi történt az erdélyi magyarság közéletében, kultúrájában a 20. század utolsó három évtizedében.

Székely munkáscsaládban született 1928. május 18-án Brassóban és súlyos rákbetegségben halt meg 2007. június 26-án. Az elemi iskolát Zágónban, a középiskolát a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban végezte (ez utóbbiban barátkozott össze Beke Györggyel), egyetemi tanulmányait Kolozsváron kezdte, majd ösztöndíjas műfordítójelöltként a moszkvai Makszim Gorkij Irodalmi Intézetbe került, a neves orosz író: Pausztovszkij tanítványa volt. 1954-ben tért haza, az Előre munkatársa, a Pionír, az Ifjúság szerkesztője, 1961-ben az Irodalmi Könyvkiadó nemzetiségi részlegének főszerkesztője, 1968-1969-ben az Előre főszerkesztő-helyettese, 1970-től az akkor megalakult Kriterion kiadó igazgatója volt. Politikai feladatokat vállalt, az ifjúsági mozgalomban került kapcsolatba Ion Iliescuval, aki az 1989-es forradalom után vezető szerepet kapott. Irodalmi tevékenységét riportokkal és útijegyzetekkel kezdte, *A legszebb üzenet* (1953) és *A negyedik emléke* (Feljegyzések Békásról, 1961) címmel jelentek meg riportkötetei, néhány elbeszélést és az általa szerkesztett lapokban irodalmi jegyzeteket, könyvkritikákat is megjelentetett. Mint műfordító az orosz és a szovjet irodalmat tolmácsolta: Solohov és Akszonov elbeszéléseit, Vampilov, Rozov, Arbuzov színpadi műveit, tanulmányai jelentek meg az orosz irodalom klasszikus egyéniségeiről, így Gogolról, Turgyenevről, Gorkijról, Babelről és másokról. Érdeklődött a filmművészet iránt, két forgatókönyvből is filmet készítettek, az *Utak* (1972) című riportfilm Kovászna megyéről adott képet, a *Minden kényszer nélkül* (1974) című játékfilm egy vegyesházasság bemutatásában vetett számot a magyar–román együttélés konfliktusaival és lehetőségeivel. Abban az időben Domokos Géza még őszintén bízott ennek az együttélésnek a jövőjében, politikai csalódásai sem bizalmát ingatták meg, minthogy jól tudta, hogy mindez a történelem alakulásából következett, csak éppen arra kellett ráeszmélnie, hogy a bukaresti politika ezt az együttélést a magyarság nemzeti identitásának feladásával kívánta rendezni, ez viszont számára elfogadhatatlan volt.

A nemzeti önvédelem hatékony stratégiáját a Kriterion könyvkiadó vezetőjeként építette fel, még az Irodalmi Könyvkiadónál kezdeményezte, majd a Kriterionnál folytatta több igen jelentékeny könyvsorozat (Romániai Magyar Írók, Forrás, Horizont) közreadását, majd a nemzetiségi kiadónál két évtizeden keresztül igen eredményes kulturális műhelyt épített fel (...). Domokos Géza mindig is vallotta, hogy életének legnagyobb vállalkozása annak a szellemi műhelynek a létrehozása, működtetése és védelme volt, amely a könyvkiadó keretei között jóval szélesebb körű munkát fejtett ki, mint ami egy kiadói intézménytől

elvárható volt. Az erdélyi magyarságnak volt egy évtizede: a hetvenes évek elejétől a nyolcvanas évek közepéig, amidőn valódi politikai képviselő híján néhány kulturális intézmény, mindenekelőtt a Kriterion könyvkiadó, a Korunk, az Igaz Szó, az Utunk és A Hét című folyóiratok vállalták a nemzeti kultúra és ezáltal a nemzeti identitás szolgálatát. Az, hogy ez milyen személyes áldozatokkal és milyen kockázatokkal járt együtt, azt jól mutatják Domokos Gézának már az 1989-es átalakulást követően közre adott memoár jellegű könyvei, így *Igevár — Kriterion történet tizenhat helyzetképben elmondva* (2000) című munkája, amely a nevezetes könyvkiadó küzdelmeit mutatja be, és *Apályban* (2004) című naplójegyzetei, amelyek az 1988-as esztendő eseményeiről számolnak be.

Ezek a naplójegyzetek hiteles és nem egyszer drámai képet adnak a bukaresti diktatúra mindinkább féktelenné és ésszerűtlenné vált tobzódásáról, az esztendő romániai és nemzetközi eseményeiről, így a két pártfőtitkár: Ceaușescu és Grósz Károly 1988. szeptemberi aradi találkozásáról, amelyhez kezdetben igen sok erdélyi magyar értelmiségi, közöttük Domokos Géza is, reményeket fűzött, majd keserűen kellett megállapítaniok, hogy a találkozó tulajdonképpen (a magyar fél ügyetlensége és a román fél ravaszsága következtében) semmilyen eredményt sem hozott. Néhány nappal az aradi találkozó után Szűrös Mátyás, a magyar párt külügyi titkára látogatott Romániába, Domokos Géza is találkozott vele, és arra a kérdésre, vajon van-e értelme a magyar és a román vezetők tárgyalásainak, így válaszolt. „A feloldódás, az ébredés, az új önszemlélet és reális világlátás közösségi kimunkálása hosszú, talán ma még nem is beláthatóan hosszú, megtorpanásoktól, ellentmondásoktól, visszahúzó nosztalgiáktól sem mentes drámai folyamat lesz. Nem szabadna továbbá megfedkezni a tizenkilencedik századvég, de még a háborút követő első évtizedek Romániájának liberális, demokratikus hagyományairól, minthogy az ország mai visszasságait, veszedelmeit látó társadalmi erőiben féltékeny végbemenő, de mégiscsak elmozdulást jelző pozitív változásokról sem. Egy európainak maradni akaró, a nemzetközi élet periferiájára szorulni nem kívánó, a saját reálpolitikai értékeihez ragaszkodó, hagyományos pragmatizmusát becsben tartó Románia építését célul kitűző civil társadalom és politikai elit más — igazából nemzeti! — érdekekből fog kiindulni, más lesz az érvrendszere, megújult az egész politizáló habitusa.”²⁶ Ezt a bizalmat később aligha igazolta a történelem, hiszen még a nyolcvankilenc végén bekövetkezett változások sem hoztak a korábban tapasztalt politikai mentalitásban gyökeres változást.

A bukaresti magyar író, minden gonosz tapasztalata ellenére, megpróbált reménységgel tekinteni a jövőbe, és 1989 karácsonyán mintha joggal gondolt volna arra, hogy ezeket a reményeit teljesíteni fogja a történelem. A romániai változások után az RMD Sz egyik megalapítója, első elnöke lett, parlamenti képviselő, igen sokat tett annak érdekében, hogy meginduljon az erdélyi magyar önszerveződés és ismét felépüljön a korábbi években szinte lerombolt magyar kulturális intézményrendszer. Emlékirat írói tevékenysége a kilencvenes évek végén, a közéletből történt visszavonulása után bontakozott ki, ekkor Sepsiszentgyörgyön és

egy papolci parasztházban élt és szorgalmasan dolgozott visszaemlékezésein. A Kriterion történetére visszatekintő munkájáról már említést tettem az előbb, az ezután következő korszak történetét mutatta be korábban elkészült háromkötetes *Esély* (1996–1998) című emlékiratában, ez a nyolcvankilences átalakulást, a magyar párt létrehozását és az első évek politikai, valamint kulturális küzdelmeit mutatta be, a régi erdélyi memoárok hagyományai nyomán hozva összhangba a személyes és a közéleti krónikát. Vannak a munkának mondhatni forrásszámba menő részletei is, például az a beszámoló, amelyet az 1990 tavaszán Budapesten rendezett magyar-román értelmiségi találkozóról olvashatunk. Ez a beszámoló világított rá azokra a szinte ösztönös gyanakvásokra is, amelyek a kiegyezést megalapozni hivatott őszinte párbeszédet jóformán lehetetlenné teszik. Ugyancsak az emlékiratok közé tartozik az *Éveim, útjaim, arcaim* (2002) című kötet, amely szerzőjének emlékei között kalandozik, és ezeket végül egy igen érdekes, dokumentum jellegű levélválogatással egészítette ki.²⁷

Nemzetiségtudományi műhelyek

A hatvanas évek végén átalakuló és megújuló erdélyi magyar kulturális élet igen hatékony eredménye volt azoknak a szellemi műhelyeknek a megszerveződése, amelyek új szerepet és rangot adtak a nemzetiségtudományi munkának, valóban a tudományosság rangjára emelve ennek a kisebbségi életben oly fontos — a társadalomtudományokkal, a közélettel és az irodalommal egyaránt érintkező — diszciplínának az eredményeit. Ebben a tekintetben az erdélyi magyar tudományosság és publicisztika ösztönözni tudta a magyarországi (és a többi Kárpát-medencei) tudományos műhelyeket, és lett volna mondanivalója a nagyvilág tudományossága számára is, minthogy a kisebbségi közösség történetével, kultúrájával és identitásával foglalkozó kutatások tanulságokkal szolgálhattak volna mindazoknak a műhelyeknek, amelyek a kisebbségi kérdés vizsgálatára vállalkoztak. Tekintettel arra, hogy az európai kontinens népességének igen nagy csoportjai (minden bizonnyal több mint ötven-hatvan millió ember, hogy csak a kelet- és közép-európai térségben maradjunk, az ukrainai oroszok, a lengyelországi németek, a boszniai szerbek, a bulgáriai törökök, a görögországi makedónok és több országban a magyarok) nem a maguk nemzeti államában élnek, a nemzetiségi vagy kisebbségi kérdés tudományos elemzése egyetemes feladatot jelent. Tulajdonképpen sajnálatos, hogy a külföldi tudományosság még alig figyelt fel azokra a vizsgálatokra és elemzésekre, amelyeket az erdélyi magyar tudományos élet és publicisztika ebben a tárgyban produkált.

A nemzetiségtudományi vizsgálódásnak Erdélyben hagyományosan voltak szakértői és műhelyei (...) — a következőkben azokról a műhelyekről szeretnék megemlékezni, amelyek az 1968-at követő „megújulás” eredményeként jöttek létre néhány jelentékeny tudományos, illetve szépirodalmi folyóirat körül vagy éppen a Kriterion könyvkiadó tevékenysége során. Ilyen műhelyek voltak a Ko-

nélkülözhetetlenek, s ugyanakkor hazai adottságaink nyelvére lefordítva nem egy esetben itt, minálunk is megvalósítható és megvalósítandó célok kijelöléséhez adhatnak támpontot, termékenyítő ösztönzést.”²⁸ Kétségtelen, hogy az évkönyvsorozat mindig magas színvonalon kívánta szolgálni az imént idézett programot, az egymást követő kötetek bevezető tanulmányai: Veress Zoltán, Szilágyi Júlia, Herédi Gusztáv, Ritoók János, Aniszi Kálmán írásai rendre kifejezték a szerkesztőségnek azt a meggyőződését, miszerint az erdélyi magyarság kultúrájának védelme mindig megköveteli a korszerű tudományos tájékozódást, az európai kultúra áramlatainak és eredményeinek ismeretét — talán nem kell bizonygatni, hogy ez a szellemi stratégia a nemzeti közösség önvédelmének a szolgálatában állt.

Hasonló vállalkozások és érdemek fűződnek az 1968 és 1990 között, összesen huszonkét alkalommal az olvasóközönség elé került *Utunk Évkönyvek* sorozatához. Az első kötet bevezetője Létay Lajos főszerkesztő írása, ebben a következők olvashatók: „Könyvek mai áramlatában, antennák, képernyők ígéretei közt vajha azzal a reménnyel tehetnénk könyvünket az olvasó elé, hogy úgy nyúl majd érte is, kissé, mint a hajdaniak a mestergerendák kedves könyveiért: a szív és az elme mindennapos gyönyörűségére. S — pallérozására. Könyvünk megszerkesztésében erre is gondoltunk. Mert ha igaz a költő mondása, hogy lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat, még igazabb úgy ez az igazság, ha a szabad mellé korunk másik, nagy imperatívuszaként odatesszük a műveltet is. Csuda dolgokat — magunk háza táján s a másokén látjuk — csak szabad s művelt nép tehet. Márpedig a műveltséghez, és nem is utolsó sorban, elengedhetetlenül hozzátartozik az irodalomban való művelődés, az ő révén szerezhető műveltség. Meggyőződésünk, hogy a hajdan kalendáriumért nyúló kéz ma már csak versben is otthonosan lapozhat biztos sikerrel a csillagok között.”²⁹ Az egymást követő kiadványokat mindig egy „irodalmi naptár” vezette be, az adott hónap névnapjainak és jelesebb irodalomtörténeti évfordulóknak a felsorolásával, és egy-egy rövidebb költemény, így William Henry Davies (Szabó Lőrinc fordításában), Pierre de Ronsard (Vas István fordításában), Áprily Lajos, Ybikos (Radnóti Miklós fordításában), Paul Éluard (Somlyó György fordításában), Horatius (Szabó Lőrinc fordításában), Jiri Wolker (Franyó Zoltán fordításában), Garcia Lorca (Weöres Sándor fordításában), Lucian Blaga (Áprily Lajos fordításában), Liu Csang-yüan (Kosztolányi Dezső fordításában), Alekszandr Blok (Lator László fordításában) és Illyés Gyula egy-egy verse vezette be.

Az évkönyvsorozat kötetei hasonlóképpen az előbb bemutatott kiadványokhoz, jelentékeny ismeretterjesztő és közönségnevelő szerepet vállaltak. Minden kötet bőségesen közölt szépirodalmi anyagot, írói publicisztikákat, útirajzokat, anekdotákat (általában a hetilap szerzőitől), emellett érdekes ötletekkel szolgált, például az első kötet egy „kultúraturisztikai térképpel” kívánta felkelteni az irodalmi emlékhelyek, múzeumok iránti érdeklődést. Mindemellett minden egyes évkönyv középpontba helyezett valamilyen eligazító ismeretanyagot, így az 1969-es az erdélyi képzőművészetet, az 1970-es az erdélyi népművészetet, az 1971-es egy „színházi

kislexikont”, az 1973-as Bajor Andor szatirikus „irodalomtörténetét”, az 1975-ös Kolozsvár múltját és jelenét, az 1981-es Mikó Ervin egy interjúsorozatát, amely a magyar kulturális élet jeles személyiségeinek „jövőképét” kívánta kifürkészni, az 1986-os erdélyi magyar költők vallomásait a költészetről, az 1987-es pedig (a cenzurális korlátokat figyelembe véve) az évszakok örömeiről. Igaz, ebben az évkönyvben olyan meglehetősen nyíltan beszélő szöveg is napvilágot látott, mint Láng Zsolt *Ezerkilencszáznyolcvanhat* című írása: „A tárgy egyszerű, egy világ van. Ezért légy óvatos, túlzottan ne bízz a szavakban, a belőlük áradó csábítás könnyen elragadhat, ne feledd; mindaz, amit leírhatunk, másként is lehetne. Amiről nem lehet beszélni, hallgatni kell. [...] Légy tehetséges. Dolgozz, alkoss, bízakodj! Idővel kiderül: gyarmatosítottja vagy -tója vagy te a romániai magyar irodalomnak”.³⁰

Végül a (már a decemberi „forradalom” után megjelent) 1989–1990-es évkönyv (ennek borítóján már a lap új címét: a Helikont is feltüntették) az ifjú nemzedék tájékozódásáról kívánt számot adni, és részben már kifejezte a legújabb tapasztalatokat is. Szilágyi István (aki ekkor már a Helikon szerkesztőjeként tevékenykedett) *Sorok egy kálváriás évkönyvsorozatról* című beköszöntő írásában képet adott azokról a tortúrákról, amelyeket az évkönyvek szerkesztőinek rendre és mind nagyobb mértékben el kellett szenvedniök, majd a következőkkel zárta írását: „Fogadja hát jószívvel az olvasó e hányattatott sorsú antológiát úgy is mint szellemi-kortörténeti dokumentumot, mely — reménykedjünk benne — egy most induló avagy már rég izmosodó új íróraj műsorelőzetese.”³¹ A fiatal írónemzedék megszólaltatása, amely a mindinkább nyomasztó zsarnoki rendszer körülményei közepette nem volt egyszerű feladat, az időközben bekövetkezett történelmi változások miatt új jelentőséget kapott. Ez is megnyilvánult az ifjú Jakabffy Tamás *Vértócsában téglalapok*, illetve Fazekas Emese *Más csütörtök* című beszámolójában, mások írásaiban, ezek Kolozsvár december végi „forró” napjairól adtak képet.

Végezetül az új sajtóintézményként létrehozott A Hét című hetilap is adott közre igen tartalmas és hasznos évkönyveket. Az első, 1978-as évkönyv Hegedűs László államtitkár bevezetőjével látott napvilágot, ez természetesen a hivatalos nézeteket rögzítette, sűrűn hivatkozva az államelnök „útmutatásaira”, majd Huszár Sándor vallomásos személyességű, egyszersmind az erdélyi magyarság törekvéseit is megvilágító *Utazás a tudatom körül* című írása következett, ebben olvashatók a következők: „az első világháború után és — más, változott körülmény között, magasabb szinten — a második után Romániában olyan feltételei keletkeztek a nemzetiségi létnek, amelyet a gondolkodás, a világátélés és a magatartás nagy társadalmi implikációja jellemez. Mert a csalódott Európában talán sehol sem olyan parancsoló kényszer a cselekvés, mint a romániai nemzetiségi társadalomban. [...] Létrejött tehát az elmúlt hatvan év alatt valami, ami művelődés és anyanyelv, ösztön és világnézet, sajátos hagyomány és európai progresszió, s amit mi röviden nemzetiségi tudatnak nevezünk, s amelyre, mert humánus, mert haladás, mert testvériség meg annyi minden, amire a világnak mindig égető szüksége volt és van,

büszkék vagyunk. Hisszük, büszke erre a román nép is, amely mellett bennünk ez az érzés kialakult, s amely tehát e tudatnak társszerzője.”³²

A *Haza, szülőföld, nemzetiség* címet viselő 1978-as évkönyv az imént említett Huszár Sándor-írás mellett további figyelemre méltó publikációkat kínált, így néhány tanulmányt a magyar–román együttélés tapasztalatairól, közöttük Cseke Péter beszámolóját a moldvai falvakban élő magyar értelmiségiekről, majd Mikó Imre és Takács Lajos nemzetiségpolitikai tanulmányait, egy-egy beszámoló-sorozatot a magyar oktatás intézményeiről és a közművelődés helyzetéről, tanulmányokat az erdélyi irodalom akkori jelenéről, közöttük Balogh Edgar *Irodalmi körkép* című összefoglalását és Bernád Ágoston *Romániai magyar írók repertóriuma* című áttekintését, amely egy lehetséges (és később megvalósuló) irodalmi lexikon kezdeményezése volt, ugyancsak történeti forrás számba megy az a három jegyzék, amely a kötet végén szedi lajstromba a magyar lapokat és folyóiratokat, a magyar könyvkiadói szerkesztőségeket és a magyar színházakat. Külön érdekessége a kötetnek az az interjúsorozat, amely neves erdélyi magyar tudósoknak (például Szabó T. Attilának, Jakó Zsigmondnak, Benkő Samunak, Imreh Istvánnak), illetve színházművészeknek (például Harag Györgynek és Kovács Györgynek) adott megszólalási lehetőséget. A következő évkönyvek sorra adtak képet az erdélyi magyar iskolaügyről és a felnövekvő nemzedékek nevelésének kérdéseiről (*Mi lehet, mi lesz a gyermekem*, 1979), a hetvenes évek erdélyi magyar kulturális életéről (*Azok a lázas hetvenes évek*, 1980), az erdélyi magyar színháztudományok hagyományairól (*Régi és új Thalia*, 1981, *Színháztudományok szemlése*, 1982, ez utóbbiban Katona Szabó István munkája nyomán *Színházi kislexikon* is helyet kapott). Az évkönyvsorozat igen gazdag lexikális ismeretanyagot, színvonalas tanulmányokat adott, fájdalom, hogy néhány esztendő múltán meg kellett szűnnie.

Szó esett arról az imént, hogy az erdélyi magyarság nemzeti kultúrájának és hagyományainak védelmében és közvetítésében milyen értékes munkát végzett a Kriterion Könyvkiadó három könyvsorozata: a Téka, az ún. „Fehér”-könyvek és a Testamentum címet viselő sorozatok. A Téka című (zsebkönyv formában közreadott és már e forma következtében is népszerűsége számot tartó) művelődéstörténeti kötetssorozat 1969-ben indult meg még Csehi Gyula szerkesztésében az Irodalmi Könyvkiadónál, első kiadványai között olyan művek kaptak helyet, mint Nagy Kálmán új *Kalevala*-fordításának részletei, Silvio Pellico *Börtöneim* című memoárja, Arisztotelész *Poétikája* és Saint-Simon utópiáinak válogatása. 1970-től a kötetek a Kriterion műhelyében készültek, először Csehi Gyula és Mikó Imre, később Benkő Samu, Szabó T. E. Attila biológus (a nyelvészprofesszor fia) és Deák Tamás gondozták. Két évtized leforgása alatt vagy másfélszáz kötet látott napvilágot (a könyvsorozat ma is eleven), igen széles körben ölelte fel az erdélyi és általában a magyar, a nyugat- és kelet-európai, valamint a román történelmi, társadalom- és természettudományi szakirodalom klasszikusnak mondható műveit. Mindenekelőtt az erdélyi magyar művelődéstörténeti irodalom népszerűsítésében vállalt meghatározó szerepet, ennek során jelentette meg Bethlen Miklós

önéletrírásának néhány korjellemző fejezetét, Bölöni Farkas Sándor naplóját, Deák Farkas feljegyzéseit, II. Rákóczi Ferenc *Vallomásainak* válogatását, az *Erdélyi jobbágyok panaszlevelei a XVIII-XIX. századból* című kiadványt, Bolyai Farkas és János, valamint Teleki Sámuel levelezését, Wesselényi Miklós *Balítéletekről* című (akkor jóformán beszerezhetetlen) művét, Ormós Zsigmond *Szabadelvű Levelek* című munkáját vagy a Teleki Blanka és köre tevékenységét bemutató dokumentációt (hosszasan lehetne sorolni tovább).

A Kriterion könyvkiadó nagyszabású vállalkozásának egyetemes magyar művelődéstörténeti jelentősége volt (és maradt), Csorba Csaba három évtizede (tehát még a könyvsorozat életének első időszakában) a következőkben foglalta össze a kiadványok jelentőségét: „A Téka voltaképpen egy apró mozaikokból álló monumentális — eddig mintegy ezer ív terjedelmű — szöveggyűjtemény, melynek minden egyes kötetéhez rövid értékelő tanulmány és jegyzetapparátus (esetleg kislexikon) járul. Az eddig megjelent műveknek csaknem a fele olyan szövegeket tartalmaz, amelyek korábban könyvben kiadatlanok voltak, illetve csak kéziratban voltak ismereteseek. Ez a tény jelentősen növeli a sorozat tudományos jelentőségét is.” Majd ezt a magas minősítést a következőkkel egészítette ki: „A Téka-sorozat a romániai magyar szellemi élet fejlettségének egyik látványos bizonyítéka. Ilyen színés, széles skálájú sorozatot viszonylag rövid idő alatt más környező országok magyar tudományossága — objektív okok miatt — képtelen lett volna útjára bocsátani. A Téka eddigi száz kötetének munkáiban több mint félszáz romániai kutató (történész, irodalmár, nyelvész, műfordító stb.) munkája fekszik.”³³

A kiadó másik igen nagy művelődéstörténeti értéket jelentő vállalkozása az ún. „Fehér-könyvek” megjelentetése volt (a kötetek borítójának színéről kapta nevét). A sorozat kötetei a régi erdélyi írástudók alkotásait keltették új életre, nem egyszer számottevő kutatómunkával, tanulmány jellegű eligazító előszavak kíséretében. A sorozatban valamivel több mint tizenöt kötet látott napvilágot, közöttük Bölöni Farkas Sándor, Wass Pál, Borsos Tamás, Rettégi György, Koós Ferenc, Teleki Sándor, Fogarasi Sámuel, Misztótfalusi Kis Miklós, II. Rákóczi Ferenc önéletrajzi írásai, útjegyzetei és levelei, Köteles Sámuel, Kovásznai Sándor, Pápai Páriz Ferenc filozófiai írásai, Apáczai Csere János *Magyar enciklopédiája*, Melius Juhász Péter *Herbárium*a, Varga Katalin perének okmánytára és a székely falutörvények kiadása, a bevezető tanulmányokat Benkő Samu, Beke György, Csetri Elek, Hajós József, Imreh István, Jakó Zsigmond, Juhász István, Kiss András, Kocziány László, Nagy Géza, Szabó Attila és Szigeti József készítették. A Korunk szerkesztősége 1975-ben ankéton mérte fel a művelődéstörténeti sorozat eredményeit, ennek bevezetőjében Egyed Ákos foglalta össze a sorozat jelentőségét: „A könyvsorozat révén a Kriterion művelődéstörténeti örökségünk javát szándékszik eljuttatni a kutatókhoz és a szélesebb olvasóközönséghez. A sorozat egyik célja tudományos; a dokumentálódás egyre növekvő igényének magas szintű kielégítéséhez szeretne hozzájárulni. Ezért kap hangsúlyozottan nagy szerepet az egyes köteteket gondozó szakkutató. A korszerű dokumentáló-

dás igényének ugyanis csak jól megválasztott és alapos jegyzetapparátussal ellátott kötetek tudnak megfelelni. A másik cél nevelői, amennyiben a fehér sorozat a reális történeti, irodalmi, nemzetiségi önismeret és a honismeret szolgálatára, szellemi életünk körforgásának gazdagítására vállalkozik. A múlt tapasztalataira, melyeket éppen az emlékiratok, naplók, levelezések közvetítenek, minden nemzedéknek szüksége van — ezt nem szükséges külön bizonygatni. A vallomásos műfajok, persze, szubjektív természetűek, s mivel azokat a legtöbb érdeklődő nem a történeti forráskiadványokkal és szakirodalommal párhuzamosan, hanem azoktól függetlenül olvassa, természetes, hogy történelmi ismereteit és látásmódját nagyon befolyásolják. Nos, ezzel a »fehér könyvek« gondozói tisztában vannak, s arra törekednek, hogy bevezető tanulmányaikban a kort és az embert több oldalról megvilágítva mutassák be.”³⁴

Ugyancsak a történelmi ismeretek bővítését és megalapozását szolgálta a Politikai Könyvkiadó gondozásában közre adott Testamentum című könyvsorozat, ez a magyar—román együttélés hagyományainak feltárására és bemutatására törekedett. Szerkesztésében Bányai László, Bitay Ödön, Demény Lajos, Jordáky Lajos, Kovács József és Kocziány László vállalt szerepet. Ebben a keretben kerültek az olvasó elé a magyar—román együttműködés 19. századi „apostolának”: Mocsáry Lajosnak az írásai (a kitűnő budapesti történész: Kemény G. Gábor gondozásában), majd azoknak a tárgyalásoknak a válogatott anyaga, amelyeket az 1849-es magyar emigráció néhány vezető egyénisége, így Teleki László és Klapka György folytatott a havasalföldi román politikusokkal, Al. Ioan Cuzával és Mihail Kogălniceanuval. További kötetek is jelentek meg, illetve további tervek is születtek, kár, hogy az ígéretes vállalkozás végül is félbemaradt.

A Kriterion kiadó ígéretes (és sajnos korán megszüntetett) kezdeményezése volt a *Művelődéstörténeti tanulmányok* című sorozat, ennek mindössze két kötete látott napvilágot. Az első, Csetri Elek, Jakó Zsigmond és Tonk Sándor szerkesztésében 1979-ben megjelent kötet ismert erdélyi történészek írásait adta közre a történelem régebbi évszázadainak kulturális folyamatairól és jelenségeiről, így a többi között Ferenczi Géza és Ferenczi István írását a magyar rovásírás emlékeiről, Sipos Gáborét a kolozsmonostori konvent hiteleshelyi működéséről, Nagy Jenőét a magyar—szász nyelvi érintkezésekről, Sebestyén Kálmánét a kalotaszegi népoktatás múltjáról, Csetri Elekét az erdélyi Mezőgazdasági Egyesületről. Az 1980-ban az olvasó elé került második gyűjtemény hasonló célokat követett, megemlékeném Benkő Andrásnak a Bethlen Kollégium ének- és zeneoktatásáról, György Lajosnak a kolozsvári régi Lyceum-könyvtár múltjáról, Lakó Elemérnek a kolozsvári unitárius kollégium könyvtáráról, a budapesti Kilián Istvánnak a 18. századi kézdivásárhelyi magyar színjátszásról készült tanulmányait.

A több kötetre tervezett sorozat bevezetőjében Jakó Zsigmond az erdélyi magyar történetkutatás nagy hagyományaira emlékeztetett, majd a következőket jelentette ki: „Felfogásunk szerint nekünk tudatosan nemzetiségtörténetet kell művelnünk. Ez a nemzetiségtörténet azonban teljes egészében felöleli az erdélyi

magyarság múltját, beleértve a tartományra annyira jellemző hármas együttélésből fakadó kapcsolatokat és kölcsönhatásokat is. Minthogy a nemzetiségi sajátosságok legszembevetőbbben a művelődés területén nyilvánultak meg, a magyar nemzetiségtörténetnek szintén fontos része, valóságos gerince a művelődéstörténet, de semmiképpen sem azonosítható csupán azzal. Hasonlóan jellemző és fontos sajátosságokat felmutató, egyenesen nélkülözhetetlen fejezete a nemzetiségtörténetnek a társadalom vagy az intézmények története. Magát a művelődéstörténetet szintén a lehető legtagabban kívánjuk értelmezni, úgy, hogy a szellemi művelődésen, életformán, életszemléleten kívül beleférjen a magyarság teljes anyagi kultúrája, kezdve a gazdálkodástól a településen, építkezésein, lakáson, ruházaton, étkezésein, egészségügyön át a mindennapi lét és munka tárgyi hagyatékaig.”³⁵ Az igen értékes kötetsorozat továbbvitelére, sajnos, nem volt lehetőség, a *Változó valóság* című szociológiai vállalkozásnak is mindössze két kötete jelenhetett meg, egyedül a *Népismereti dolgozatok* (a megfelelő fejezetben később bemutatandó) kötetsorozata ért meg tartósabb életet.

Jegyzetek

18. Vadon nőtt gyöngyvirág. Emlékezés. Kányádi Sándor bevezetésével. Bukarest, 1970. 7-8. sz. 15.
19. Három magyar könyv Romániából. Irodalmi Újság 1971.
20. Farkaslaka 1922–1970. Korunk 1971. 1102-1105.
21. Önéletírása. Sajtó alá rendezte V. Windisch Éva. Budapest, 1955. 31.
22. In: Válogatott írásai. Budapest, 1959. 28-47.
23. Kolozsvári Grandpierre Emil: Küzdelem az epikával. In: Legendák nyomában. Budapest, 1959. 209-228.
24. A mirigy esztendeje. Bukarest, 1969. 70.
25. Személyes ügy. Bukarest, 1975. 5.
26. Apályban. Napló. Ezerkilencszáznyolcvannyolc. Csíkszereda, 2004. 246-247.
27. V. ö. még: A Kriterion műhelyében. Beszélgetések Domokos Gézával a Kriterion Könyvkiadóról. Budapest, 1988.
28. Korunk Évkönyv 1973. Kolozsvár, 1973. 5-6.
29. Köszöntjük az olvasót. Utunk Évkönyv 68. Kolozsvár, 1968. 32.
30. Utunk Évkönyv 87. Kolozsvár 1986. 249-256.
31. Utunk Évkönyv 89-90. Kolozsvár, 1990. 33-37.
32. A Hét Évkönyve 1978. Bukarest, 1978. 11-22.
33. A Téka száz kötete. Valóság 1980. 5. sz. 101-104.
34. A művelődéstörténet forrásai. Ankét a Kriterion „fehér sorozat”-áról. Korunk 1975. 8. sz. 620-622.
35. Művelődéstörténeti tanulmányok. Bukarest, 1979. 6.

Murádin László

Szépen magyarul

Aki szépen beszél magyarul, az tiszteletben tartja a magyar nyelv nyelvtani, szerkezeti szabályait, a hangképzést, hangsúly és hanglejtés sajátosságait, szókincse és stíusa a beszédhelyzetnek megfelelő. Arra törekszik, hogy nyelvhasználata az irodalmi nyelv képviselte nyelvi eszményt minél inkább megközelítse. Nem kell bizonygatnom, hogy az egységes nemzeti nyelv, ennek beszélt és írott változata, a köz- és irodalmi nyelv képviseli azt a nyelvi eszményt, amelyet a nyelvközösség tagjai saját nyelvgyakorlatukban követendő mintának tartanak. Szabályainak összessége alkotja a nyelvi normát. Ez a viszonylag egységes nyelvrendszer önmagában ha nem is teljesen zárt, de mégis körülhatárolható és régtől fogva szerves egységet alkotó nyelvtípus lett a magasabb igényű nyelvi törekvések céljává és eszközévé.

1.

A nyelvművelés célja éppen az, hogy a nyelvi közösség tagjait ennek az egységes, nyelvi eszményként számon tartott nyelvváltozatnak, az irodalmi nyelv szabályainak elsajátítására, helyes használatára buzdítsa. A nyelvművelés tehát nemcsak nyelvvédelem, elsősorban nem a nyelvi hibák, vétségek kimutatása, tiltó szabályok felállítása, hanem az anyanyelvi műveltség emelése, az anyanyelvi öntudat ébrentartása. A hangsúly az anyanyelv szellemének az elsajátításán van. A nyelvileg művelt ember nem csupán így vagy úgy, jól-rosszul megérteti magát, hanem a nyelvet, gondolatokat, érzéseket, hangulatokat híven tolmácsoló hangszernek tekinti.

Nemcsak a nyelvtudomány gondja ez, hanem az irodalomé is. Ez a gond irodalmi programokban többször is megfogalmazódott: a nyelv — kivált az irodalmi nyelv — nem pusztán hírközlő eszköz, hanem valamely történetileg kialakult etnikai közösség sajátos szellemiségének kifejlődése, lelki alkatának örök tükré; ezért a nemzeti nyelv fejlesztése, féltő ápolása és szenvedélyes pallérozása a legszebb írói feladat.

Mint ismeretes, nemzetiségi körülményeink között a magyar nyelvhasználat két szinten aktív: a legalsón, a családi nyelvhasználat szintjén, és a legfelsőn, az irodalom, a közírás, a rádió és a televízió adásainak szintjén. Ami közben van, az — több-kevesebb kivételt nem számítva — nem magyar nyelven folyik. Ezért a

közélet, a foglalkozások, a szakma területein, kétnyelvű környezetben — mindenhol a világon — nyelvi kölcsönhatások lépnek fel, főleg mint más nyelvből átvett és használt szavak vagy mint tükrökifejezések. A nemzetiségi közösségek nyelvében ezek mint hibák, nyelvi vétségek jelentkeznek. Ezzel az alsóbb szintű nyelvvállalattal szemben az irodalom és az irodalmi nyelv a nyelvi eszményt, az anyanyelvi normát jelenti és kell hogy jelentse. A köznap ember nyelvi műveltségének kell az irodalmi nyelvi eszmény felé haladnia, nem pedig fordítva, nem az irodalmi nyelvnek kell az olykor hibás közbeszéd nyelvi szintjéhez igazodnia.

A nyelvi felemelkedésnek, a kifejezésbeli gazdagodásnak, esztétikai igényességnek, a stílusbeli változatosságra törekvésnek ily módon az írók és a közírók a letéteményesei. Nagy felelősség! A szépírói és egyben nyelvművelő tevékenység összefonódik a nyelv és az irodalom történetében. Ez a szoros kapcsolat, a XVI. századtól máig, egyhuzamban tart. Sylvester János, Szenczi Molnár, Baróti Szabó, Révai, Verseggy, Kazinczy, Csokonai, Vörösmarty, Czuczor, Arany, Kosztolányi, Illyés, Szabédi, Sütő András nevét igazán csak példaképpen kell említenünk, annyian sorakoznak fel a nagyon tudatosan vállalt és végzett kettős tevékenység megtestesítőjeként. És ekkor még nem is szóltunk azoknak a szépíróknak a végtelen soráról, akik nem foglalkoztak ugyan nyelvi, nyelvészeti problémákkal, de annál többet tettek műveiken keresztül nyelvünk kiművelése, további fejlesztése érdekében.

Érdemes-e mégis romló köznyelvünket hánytorgatnunk? Nemcsak érdemes, hanem szükséges is. Természetesen nem annak érdekében, hogy gyakorlati „nyelvjavító” cikkekben, a nyelvhasználat helytelenségeit hangsúlyozva, éppen a helytelennek ítélt nyelvi formák terjesztéséhez járuljunk hozzá. Igazi nyelvészeti feladat lenne a spontán beszédanyag rögzítésével felmérni a városi lakosság különböző rétegeinek nyelvvállapotát. Ennek ismeretében lehet csak árnyaltan leírni, elemezni beszélt nyelvváltozatainkat, lehet csak megállapítani romlásának, sekélyesedésének okait, és csakis így lehet javításának, a nyelvi eszmény felé való közelítésének bonyolult feladatát kitűzni is. A nyelvművelés végső soron ugyanis társadalmi kérdés. Beletartozik az anyanyelvű iskolai oktatás, a köz- és művelődési élet lehetősége és gyakorlása, a magyar nyelvű napisajtó, a rádió és televízió, az irodalom hatékonysága, egy szóval azoknak a forrásoknak az irányítása, ahonnan a társadalom tagjai anyanyelvi ismereteiket merítik. Egy-egy tudományszerűsítő, a nyelv lehetőségeit felvillantó, a hibákra figyelő nyelvművelésírás csak parányi része a nyelvművelés összetett kérdéskörének.

2.

Az erdélyi magyar nyelvművelés ma már küzdelem: küzdelem nyelvünk fokozatos elrománosodása, elrománosítása ellen, küzdelem a magyar nyelvért, a magyar nyelv megőrzéséért. Egyik oldalon ott áll a magyar közösség, mely természetes módon küzd mind nemzeti öntudatának, mind anyanyelvének megtartásá-

ért, a másik oldalon ott áll a hatalom, amely mindent megtett és megtesz az egységes nemzeti állameszmény érdekében a nemzetiségek, elsősorban a jelentős magyar kisebbség elsorvasztásáért, elrománosításáért. S szomorúan be kell vallanunk: az elmúlt 90 esztendő alatt újabb és újabb hadállásokat veszítettünk. Igaz, e tekintetben ma még óriási különbség van az egy tömbben élő magyarság, például a székelység, a bihari és a Szatmár vidéki magyarság és szórványmagyarság nyelvállapota között; nagy a különbség az ugyan még nyelvjárást beszélő, de zártabb falusi közösség és a románsággal keverten élő városi lakosság nyelvállapota között.

Ahány nyelv, annyi ember — szoktuk mondani azokra, akik saját anyanyelvükön kívül más nyelveket, s nemcsak valamely világnyelv egyikét, hanem a környezetükben élő népek nyelvének valamelyikét is beszélik. Amilyen dicséretes dolog a kétnyelvűség, a többnyelvűség, épp annyira megrovandó az idegen nyelvű környezetben élők beszédében jelentkező kevertnyelvűség. Ha a kevertnyelvűség, a román nyelvi hatás felerősödésének okait vizsgáljuk, akkor elsősorban arra a történelmi, társadalmi állapotra kell utalnunk, melynek következtében mind a falusi szórványmagyarság, mind a városi magyar lakosság a románsággal keverten, a románsággal szemben ma már kisebbségben él. Az egyénnek egyre kevesebb alkalma nyílik, kilépve a családi körből, hogy anyanyelvén is megszólaljon. S aki egyre kevesebbet beszél magyarul, nincs hol anyanyelvét gyakorolnia, nem csak kétnyelvű, hanem kevert nyelvű lesz, családi, baráti körben is egyre több román szót, kifejezést használ.

Mondhatnók: ez a mai demográfiai helyzet következménye. Igen ám, csak hogy a hatalom azt elmúlt 90 év folyamán a demográfiai helyzet megváltoztatása, a román anyanyelvű lakosság túlsúlya érdekében mindent megtett és megtesz. Utalhatunk arra a közismert tényre, hogy az erdélyi magyar lakosság számaránya a hajdani 31 százalékról 20-22 százalékra esett vissza. Mégpedig nem a természetes szaporodás különbsége, hanem a Kárpátokon túli román lakosság masszív betelepítése következtében. A románság betelepítése az ókiráltságból éppen a magyarul lakta vidékekre, a magyar többségű erdélyi városokba történt, mára már — a székely városok kivételével — minden erdélyi város (Szatmárnémeti, Nagyvárad, Kolozsvár stb.) lakosságának többsége román. Az idők folyamán a „keveredtség” fokozása egyre finomodott. Gondoljunk csak arra, hogy nemcsak az önálló magyar iskolákat igyekeztek megszüntetni, s vegyes iskolákat létrehozni, ahol a tanítási órák kivételével minden román nyelven folyik, de kitalálták a vegyes osztályokat is, ahol a társaság nyelve románra kényszerül. Ezt érvényesítették a közhivatalokban is. Elég továbbá megemlítenünk, hogy a téeszekbe szerveződött falvakat is úgy csoportosították, hogy lehetőleg ne két színmagyar falu kerüljön egy téeszbe, hanem valamely más, szintén szomszédos román ajkú faluval kerüljön egy csoportba. Elmondhatok egy személyes tapasztalatot is. Kolozsvár Györgyfalvi lakótelepén 11 négy- és tízeleteres tömbházában a magyar családokat kerestem fel. Ezekben a tömbházakban nem volt olyan szint, olyan emelet,

ahol a négy lakásban mind magyarok laktak volna. Az elosztás így történhetett: vagy négy román, vagy egy magyar és három román, két-két magyar és román család. Az elosztás nem volt véletlen, hanem tudatos telepítés következménye. Mindez azért, hogy kilépve a lakás ajtaján, a szomszédokkal is románul kelljen beszélni. Szükséges volt mindezeket előrebocsátanunk, hogy rátérhessünk a nyelv különböző szintjeihez kapcsolódó nyelvhelyességi kérdésekre, olykor éppen a kétnyelvűség következményeire.

3.

Említettük: az beszél szépen magyarul, akinek helyes a kiejtése, a hangképzése, mondatainak hangsúlya, hanglejtése. Ide tartozik a beszéd irama, gyorsasága is. A beszéd gyorsasága — tudjuk — népenként, nyelvenként változik. Nem nehéz megfigyelni, hogy a franciák, románok, görögök általában sokkal gyorsabban beszélnek, mint a magyarok, oroszok. De a beszéd az egyazon nyelvet beszélő emberek ajkán sem pereg egyforma gyorsasággal. Vannak gyors, szapora, vannak vontatottabb, lassúbb beszédű emberek. Ilyenkor az egyéni adottságok is meghatározzák a beszédíram gyorsaságát. Az élénkebb vérmérsékletű ember a gondolatait gyorsabban fűzi egymásba, beszédírama is gyorsabb, a nyugodtabb ember beszéde tempósabb, lassúbb.

Az eltérő nyelvcsaládbeli sajátosságokon meg az eltérő egyéni adottságokon túl a beszédíram gyorsaságát a mondanivaló súlya meg a beszéd helyzete is meghatározza. A különféle érzelmek, mint például az öröm, a bánat, feszültség, harag vagy a csodálkozás, de ugyanúgy az ünnepélyes alkalom, a fesztelen társalgás más és más beszédíram használatára készíteti az illetőt. Tegyük fel a kérdést: milyennek kell lennie a beszéd iramának, a helyes kiejtésnek? Elemi követelmény az egyes hangok tiszta ejtése, világos képzése, minőségük és mennyiségük — a hosszúság és rövidség — pontos megkülönböztetése.

A tiszta hangképzést mostanában kikezdi az egyre jobban terjedő gyors, hadaró beszéd. Ezzel együtt jár, hogy a magánhangzók időtartama, a hosszúság és rövidség megkülönböztetése ellen igen sokan vétenek. A magyar hangrendszer elkülöníti a hosszú és a rövid hangok csoportját. Fontos sajátosság, hiszen a hosszúságnak és rövidségnek értelemmegkülönböztető szerepe van. Nem mindegy, ha azt mondom: valaki *őrült* (bolond) vagy *örült* (örvendett). A román nyelvben nincsenek hosszú és rövid hangok. Ennek következtében a kétnyelvűség felerősíti a nyelvünkben amúgy is meglévő rövidítési tendenciát. Közép-Erdély (a mezőégi magyarság, s az itt lévő városok, Kolozsvár, Marosvásárhely, Dés, Szamosújvár) lakosságának beszédében legbántóbb a hosszú és rövid magánhangzók közötti különbség fokozatos megszűnése: *nyelvművelő, kérdés, rendőrség, megcsokol, hős, házbol, löttek* stb.

A röviden ejtett hangok következtében megszűnik nyelvünk természetes dallama, hanglejtése is. A hangsúlyról érdemes néhány további szót ejtenünk.

A magyar beszédben bármely szó lehet hangsúlyos vagy hangsúlytalan, tehát a hangsúly nem szerves alkotórésze a szónak (eltérően más nyelvektől, amelyekben a hangsúlynak értelemmegkülönböztető szerepe lehet, mint pl. a románban, olaszban, oroszban). A magyarban a szó hangsúlyának csak a helye van megszabva: ha valamely szó hangsúlyossá válik a beszédben, ezt a hangsúlyt az első szótagján kapja. Hogy melyik szó hangsúlyos, azt a mondathangsúly határozza meg. Ezen túlmenően meg kell említenünk, hogy a hangsúly és a hosszúság egymástól független. E sajátosságoktól eltérően a románban nincs mondathangsúly, minden szó valamelyik szótagja — hogy melyik, azt a szó értelme határozza meg — hangsúlyos. A hangsúlyos szótag magánhangzója egy kissé meg is nyúlik. A kétnyelvűség következtében a román nyelvnek e sajátok ejtismódját viszik át a magyarra is. Beszédünkben nincs mondathangsúly, csak az első szótagra, minden szó első szótagjára eső szóhangsúly. Az ilyen személy beszéde, kiejtése elszomorító. Annyira hasonlít a románhoz, hogy minden magánhangzót röviden ejt, a hangsúlyos szótagot kissé megnyújtja (*öröm, tömeg, vidék, Bóriska*) ott is, ahol a magyarban a rövid ejtés szabályszerű. Az ilyen, már-már idegenszerű „magyar beszéd” valami furcsa dallamtalan, egyhangúan pattogó hanglejtést produkál.

Romló kiejtésünkön aligha lehet nyelvművelő „írásokkal” segíteni. Azokra a forrásokra kellene jobban figyelni, ahonnan a jó kiejtés tanulni lehetne. Arra, hogy a tanárok beszéde a katedrán, a papságé a templomban a bemondóé, a riporteré a rádióban és televízióban, az előadó beszéde művelődési otthonokban kifogástalan legyen. Ettől még sajnos igen távol vagyunk.

4.

Azt sem kell különösen bizonygatnunk, hogy az beszél szépen magyarul, aki szókinszünk gazdag tárházából mindig ki tudja választani a legmegfelelőbbet. És senki sem beszél szépen a nyelvet, ha egy másik nyelv szavait keveri a mondataiba, ha — esetünkben — a magyar beszédben fölösleges, a magyar nyelv számára idegen román szavak, a román nyelv szerkezetét magán viselő, románból fordított tükörfelfezések bukkannak fel. Ha például nem *tasakba*, hanem *pungába* ömlesztjük a cukrot, ha autónkkal nem közvetlenül a *szegegykő*, vagy *járdaszél*, hanem a *bordura* mellett állunk meg, ha a beteg gyereket nem az *orvosi rendelőbe*, hanem a *diszpenzáriba* visszük, ha nem a *fecskendő*t, hanem a *szíringát* főzik ki, ha nem *bérletet* veszünk az útvonalra, hanem *abonamentet*, ha a pénztárnál nem *számlával* fizetünk, hanem *bonnal*... s a sort folytathatnók a román szavak tömegével. A román nyelvi nyomás alól sajnos nemcsak az ipar munkásság, a kereskedő- és iparosréteg, de még az értelmiség sem nagyon tudja kivonni magát. Tanárnők beszélgetéséből jegyeztem fel, hogy az egyikük ősztől *kerésába* viszi a gyereket, hogy ha sikerül neki a városban helyet, tanári állást találni, megszűnik végre a mindennapi *navéta*, mert eddig ugyanis a vidéki iskolában *szuplinitorként* tanított, most talán sikerül *tituláris* álláshoz jutnia. Sikerül talán esténként még olvasni is,

hiszen már túl van a *definitív* vizsgán, de már a fizetés szempontjából is érdemes letenni a *grádvizsgákat*, ne csak másoknak legyen meg a *grádja*. Holnap felmegy az *inspektorátusra* — mondja —, hogy kivegye a *dovádat a régiségről*... Természetesen nem nehéz példát idéznünk tükörkifejezésekre sem; ilyen a már említett szolgálati idő, munkaviszony jelentésű régiség, mely a román *vechime* tükörfordítása, a rendreutasít, helyrerak, ráncba szed jelentésű *pontra tesz*, a román *a pune la punct* megfelelője, továbbá *adok egy telefont, vesznek egy taxit*, mint a román *îți dau un telefon*, vagy *am luat un taxi* szó szerinti fordítása.

Az alábbi példában érdemes megfigyelnünk a tükörfordítások szinte „észrevétlen” beszüremkedését nyelvünkbe.

Régi szavunk, fontos szavunk a *csinál*. Nélkülözhetetlen szó, sűrűn előfordul beszédünkben. Nem csinálunk azonban titkot belőle, hogy sokszor kifejezőbb, színesebb szavakkal helyettesíthetjük. Az *embert csinál belőle* helyett szebb, ha ezt mondjuk: *embert farag belőle*, továbbá *bolondot csinál valakiből* helyett *bolonddá tesz valakit, rászéd, becsap valakit, bolondot űz valakiből* stb. Ha csupán ennyi, csupán stilisztikai kifogásunk lenne a *csinál* használatával kapcsolatosan, akkor a kérdés romló köznyelvünk súlyosabb hibáinak viszonylatában szinte szót sem érdemelne. Ám a *csinál* igével alkotott terpeszkedő kifejezések növekvő száma már nem a szép stílust, hanem a helyes magyar beszédet rombolja. Ennek legfőbb oka az, hogy a *csinál* szinte már a „mindenes” szerepét tölti be nyelvünkben. Vannak, akik a mindennapi nyelvhasználatban terveket *csinálnak*, felfedezést *csinálnak*. Van, aki nem *befüstöl*, *tréfálkozik*, *lármázik*, hanem *füstöt csinál*, *tréfát csinál*, *lármát csinál* stb.

A *csinál* ige terjedésében része van újabban a román *a face* igével alkotott szerkezetek hatásának. E szerkezet a románban a nyelv szellemének tökéletesen megfelel, de a magyarban igeképzők vagy más igék töltik be ezt a szerepet. A román így mondja például: *a face o casă*, a magyar házat épít (nem csinál), *a face foc: tüzet gyújt* vagy *rak, gerjeszt*, *a face burtă: pocakot ereszt*; *a face gripă: megbűl* vagy *náthás lesz*, *a face temperatură: belázasodik, lázas lesz*; *a face infarct: infarktust kap, infarktus éri* stb. Ennek következtében nem beszél szépen magyarul az, aki házat csinál, tüzet csinál, hasat csinál, de kimondottan rosszul, helytelenül beszél az, aki gripát csinál, infarktust csinál... ennek értelmében rosszul beszél, román tükörfordítással él, aki így kérdez: Hány kilométert csináltál (tettél meg) óránként? Akik bizony a kelleténél több kilométert csinálnak, azok forgalmi balesetet is csinálnak, az illetőnek az elfogyasztott szeszes ital rosszat csinál (megártott, rosszat tett). Olykor hallom, hogy közös ismerősünk házasságot csinál (házasságot köt, házasságra lép, megházasodik).

5.

Egyre inkább felüti a fejét a hiányos nyelvismeret, az anyanyelv nem teljes értékű birtoklása. Még a művelt, olvasott értelmiségi réteg körében is el-elhangzik a kérdés: hogy mondják ezt magyarul? Érthető, hiszen a hivatalos nyomtatványo-

kon, a kirakat árcéduláin csak a román kifejezést, elnevezést találja a hivatalnok, a vásárló. Ha a hivatalnok a nyomtatványon azt látja: stat de plata, regim special, fişa de calcul, factură, chitanţă, parcurs, akkor azt abban a formában emlegeti, és nemigen gondolkozik azon, mi is lehet a magyar megfelelője (bérjegyzék vagy fizetési lista, zárolt nyomtatvány, bérelszámoló lap, számla, nyugta, menet- és fuvarlevél). Sokszor azonban még nem is valami modern technikai eszköz, felszerelés megnevezéséről van szó, hanem mindennapi tárgyról, fogalomról. Hogy például: mi a neve a *plonjon*-nak? (Nem plonzson, hanem *merülőforraló*). Hogy mondják a postahivatalban annak, hogy *taxainversă*? (ez természetesen *R-hívás*, *R-beszélgetés*). Mi lehet a magyar neve a női cipőbe bújtatott *tălpici*-nek? (Vajon hányan tudják Erdély-szerte, hogy a neve: *titokszokni*). Nekem a konferenciára kellett járnom, hogy megtudjam, az *ecuson* neve: *kitűző*. Sok esetben a román megnevezéssel szemben a magyar nemzetiségű egyén nem a román kifejezést használja ugyan, hiszen igyekszik magyarul helyesen beszélni, hanem a kifejezést értelmezi, magyarul körülírja, noha a magyarországi köznyelvben megvan rá a megfelelő szakkifejezés. Útjelző táblán olvassa románul az erdélyi polgár, hogy *sens interzis cu exceptia...*s mondja is magyarul, hogy *behajtani tilos, bizonyos kivételekkel...* Aztán Budapesten tapasztalja, hogy ez nem más, mint *célforgalom*. Vagy tükörfordításként keletkezik nyelvileg nem kifogásolható kifejezés, de mégis helytelen, mert más, nem azonos a magyarországi kifejezéssel, de mégis áll az egységes magyar nyelv követelményeivel. Ilyen például a *piese de schimb* megfelelő *cserealkatrész*, szemben a magyarországi *pótalkatrész*szel. Vagy a román *transport în comun*-nak megfelelő *közszállítás*, szemben a magyarországi *tömegközlekedés* kifejezéssel.

A fenti értelmében elengedhetetlenül fontos az anyanyelvi műveltség emelése, az anyanyelvi öntudat ébrentartása. Ki kell fejleszteni az anyanyelv iránti folyamatos érdeklődést, elsősorban azok körében, akiknek hivatása a szép magyar beszéd, akik közvetítik az anyanyelven való — s benne az anyanyelvi — ismereteket. Tudatosítanunk kell mindenkiben, hogy önazonosságunk egyik fontos, talán legfontosabb ismérve a nyelv. „Az a tény — írja Kosztolányi Dezső —, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Fontosabb annál is, hogy magas vagyok-e vagy alacsony, erős-e vagy gyöngye. Mélyen bennem van, a vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatok meg igazán. Naponta sokszor gondolok erre. Éppen annyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.”

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében III.

Anyanyelvoktatásunk az önálló Erdélyi Fejedelemség idején (1526–1713), az erdélyi fejedelmek és egyházak oktatási-iskolai rendszerébe tagoltan I.

Magyarország trónjára a mohácsi csatavesztés után a Habsburgok kerültek. 1272-től ültek a Német-Római Szent Birodalom trónján, egészen a felbomlásáig, 1806-ig. Magyarország sohasem tagolódott be a birodalomba, de a Magyar Királyság alárendelődött a sokkal gazdagabb és konszolidáltabb nyugati birodalomrészek törekvéseinek. Az egységes magyar államterület 1541-ben, Buda török elfoglalása után szétesik.

Erdély viszonylag önálló, de török hűbéres állammá szerveződik. Fejedelmei kialakították az Európához kötődő magyar és szász autonómiájával a német kultúra továbbélő területét. A török kiűzése utáni szerves visszaolvadását az államterületbe (1689–1848, 1867) nehezíti is sajátos nemzeti (magyar, szász, román) és vallási (református, evangélikus, katolikus, unitárius, pravoszláv) tolerancián alapuló társadalom-szerveződése.

A megosztottság ellenére bizonyos egység megmaradt, eleven, sokszínű szellemi élet bontakozott ki. Továbbélt a Mátyás király korában elindult humanista és reneszánsz művészet, majd a reformáció nagy szellemi hulláma, áramlata, a hitújítás szólaltatta meg magyar nyelven az európai műveltséget, hatásában, következményeiben az anyanyelvi oktatást, művelődést, az iskoláztatás kiszélesítését szolgálta Erdélyben is.

Az együttesen protestánsnak nevezett új vallás zászlóbontásának ideje 1517. október 31., amikor Martin Luther (1483–1535), a wittenbergi vártemplom papja kitűzte temploma kapujára a hitújítást elindító 95 tételét. A hitújítás hullámai hamar elérték Erdélyt is. *Johannes Honterus* (1498–1549), egy Bécsben, Krakkóban és Bázelen tanult brassói pap 1542–43-ban kidolgozta a szász evangélikus egyház alapelveit. Az akkor legnépesebb szász város példája nyomán a szász nemzet szebeni gyűlése határozatot hozott a Honterus által rendszerbe foglalt lutheri ta-

nok egységes elfogadására. Kolozsváron 1544-ben a szász *Kaspar Helth* (1490/1510 k.–1575) lesz a plébános, aki Luther lelkes híveként, a többségében magyar városban magyarul kezd el prédikálni, nevét is *Heltai Gáspárra* magyarosítja. Szintén Kolozsváron 1556-tól fogva a Heltaihoz hasonlóan szász születésű *Dávid Ferenc* (*Franz Davidis, Franz Hertel*) a „sacramentariusok” (kálvinisták — Jean Calvin hívei) elleni vitája végén csatlakozott a helvét hitvalláshoz (1559), s 1564-ben az erdélyi magyar prédikátorok nagyenyedi zsinata püspökké választotta. 1568-ban megszerkesztette az erdélyi és lengyel unitáriusok közös hitvallását (*De falsa et vera Dei patris filii et spiritus sancti confectione libri duo*) (Glatz Ferenc szerk. 1989. 83.) *Jean Calvin* (*Kálvin János* [1509–1564]) tanításai nyomán terjedt el a református vallás Erdélyben is. Kálvin szerint az iskolák célja: „...a polgárok alapos oktatást nyerjenek mindenben, ami szükséges, főleg pedig az igaz vallásról szóló tudományban...” 1562-ben Debrecenben megjelenik az első református hitvallás — *Confessio catholica* — Méliusz Juhász Péter tollából (Glatz Ferenc szerk., 1989. 83.).

Az 1560-as évek végére Erdély vallási viszonyai igen szokatlan képet mutatnak: a katolikus vallás mellé felsorakozott az evangélikus, a református és unitárius vallás és természetesen a románok között az ortodox hit.

A vallás és a hit a maga világában nagy jelentőségű, de anyanyelvoktatásunk történeti fejlődésében is korszakalkotó. A protestánsok a szent tanok, az *ige* (*verbum*) anyanyelvi ismertetését, oktatását követelték, előírva minden hívőnek, hogy a szentírást személyesen olvassa, tanulmányozza. Ez a célkitűzés páratlan lendületet adott anyanyelvoktatásunknak, a nemzeti irodalmak — már a humanizmus hatására megindult — kibontakozásának. Szaporodott az alapfokú ismereteket nyújtó iskolák száma. Gyakorlatilag minden faluban, ahol a lutheri vagy a kálvini elvek, tanok lelkésze működött, volt elemi iskola is, ahol a betűvetést és a szám-tani alapszerveleteket oktatták. Természetes, hogy a már meglevő katolikus kolostori iskolák is tovább működtek. Ugrásszerűen megnövekedett az írni-olvasni tudók száma, különösen a nem nemesi rétegekben. Irodalmunk is plebejusabb lett, alkalmazkodott a közönségéhez (Nemeskürty István, 1683. 96.). Hangsúlyozzuk azt, hogy az anyanyelvoktatás fellendülése a huszita protestantizmus szellemi áramlatának következménye. Az iskolák fenntartói már nem kizárólagosan a kolostorok, a XV. század vége felé a városi polgáriskolák terjesztették az alapismereteket és a tanítás nyelve kezdő fokon az anyanyelv. A falusi plébániai iskolák is szaporodnak, és a betű az új emberi szabadságeszmének lesz mind erősebb fegyvere. Az alsó papság már a népből nőtt ki, és a prédikációk tömegét készítik, fordítják latinból magyarra, németre — írja Kós Károly (1934. 46.).

Az új hit egyik bástyája lett Erdély, sajátossága, hogy itt szervezett vallásüldözésre gyakorlatilag sohasem került sor. Az 1548-as tordai országgyűlés elismeri az evangélikusok létezését, 1568-ban pedig szintén a *tordai országgyűlés* határozata kimondja a vallásgyakorlás jogát: „*mindenki olyan hitben éljen, amilyenben akar*”, azaz

hite, vallása miatt hátrány senki sem szenvedhet. Ez a tény történelmi értékű, mert pl. Franciaországban éppen 1571-ben volt a Szent Bertalan éj.

Mit hirdettek a protestánsok? Vissza kell térni a forráshoz, a Bibliához! Az Isten és az ember között nincs szükség közvetítőre, olvasni kell a Bibliát, le kell fordítani a nemzeti nyelvekre, ki kell nyomtatni sok-sok példányban, meg kell tanulniuk írni-olvasni az embereknek. Így került előtérbe az oktatás, az iskolapolitika, a nép írni-olvasni tanításának szándéka, s a protestáns hitet terjesztő prédikátorok sok százával szerveztek új iskolákat. 1554-ben *Johannes Honterus* első lelképásztori tevékenysége a *brassói iskola* átszervezése és *könyvtáralapítás* volt. Erdélyben protestáns vezetés alá kerül több városi és falusi plébániai iskola, *perceptorok* (oktató nagydiákok) jelennek meg a protestáns iskolákban, mellettük *praeceptor publicus* (köztanító) és *praeceptor privates* (magántanító) nagydiák is. Az Erdélyi Református Egyházkerületben, kb. 360 gyülekezetben 24-re tehető az iskolák száma (Szabó K. Attila, 2004. 2.).

Az erdélyi falusi iskoláknak régi hagyománya élt Erdélyben, a nagyváradi székesegyház 1374-ben megjelent rendtartása szerint az iskolamester tandíj fejében karácsonykor egy kappant és két cipót, húsvétkor két cipót, egy sajtot és nyolc tojást, Szent Pál napján pedig egy kakast vagy tyúkot kapott, melléje minden tanulótól mindenik hónapban egy dénárt (Benedek Zoltán, 1996. 258.). A Nagyváradi melletti Székelyhíd egyházi okirataiban először 1530-ban szerepel, hogy iskola működik a faluban. Diószegnek a XVII. században 12 diákja volt. Az iskolákat az egyház irányította, ellenőrizte, a tanítók kántorok is voltak. A törökök terjeszkedése következtében az iskolák helyzete válságossá vált. A felgyújtott templomok és iskolák elhamvadtak. A török kiűzése után Érmelléken is új iskolákat alakítottak ki (Benedek Zoltán 1996. 258.).

Az erdélyi anyanyelvoktatásban, az anyanyelvi oktató-nevelő munkában, az erdélyi magyar értelmiség létrehozásában nagy jelentőségre tettek szert a *kollégium*, *liceum*, *gimnázium*, *főgimnázium* nevet viselő *középiskolák* a XVI. századtól kezdve, változó alakzatokban többnyire mind a mai napig. Felsorolásuk az alapítás időbeli sorrendjében és fejlődésük főbb adataival I. Gaál György és Balogh Edgár szócikkeit (Dávid Gyula szerk., 1994. 252-255.). Itt most rövidítve, a korszak határait is átugorva sorolom:

A Szatmári Református Kollégium alapítása 1530–40-re tehető. Ma Kölcsey Ferenc Főgimnázium.

A Marosvásárhelyi Református Kollégium 1556–57-ben nyílt meg. Egykori tanáráról elnevezve ma Bolyai Farkas Elméleti Líceum.

A Kolozsvári Unitárius Kollégium az 1557-es tordai országgyűlés határozatából jött létre, első rektora Dávid Ferenc, a vallásalapító. 1957 óta tanítványa és tanára, igazgatója, Brassai Sámuel nevét viseli, 1993 óta újraindult az unitárius oktatás, 2003 óta János Zsigmond Unitárius Kollégium.

1560 körül alapították a Szászvárosi Kollégiumot, 1877-ben főgondnokáról gróf Kun Kocsárd nevét vette fel, 1925-ben szűnt meg, megvonták nyilvánossági jogát.

Báthori István erdélyi fejedelem alapította 1579-ben a Kolozsvári Római Katolikus Líceumot, eredetileg egyetemi rangra emelt iskolaként. Ma Báthori István Elméleti Líceum, de az épületben működik a Pázmány Péter Római Katolikus Líceum is.

Báthori István erdélyi fejedelem alapította 1579-ben a Gyulafehérvári Római Katolikus Gimnáziumot. Ma Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Líceumi Szeminárium.

A Nagyváradi Római Katolikus Gimnázium az 1580-as évek elején alapított jezsuita iskolából fejlődött ki, ma Szent László Római Katolikus Teológiai Líceum.

Jezsuita alapítás 1593-ban a Székelyudvarhelyi Római Katolikus Gimnázium, ma egykori diákja nevét viseli: Tamási Áron Gimnázium.

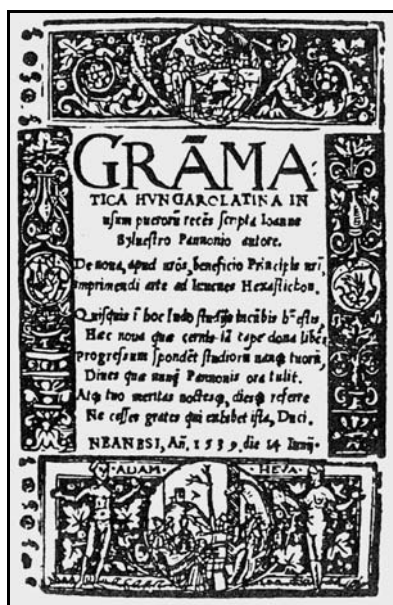
Az 1545-ben létesített óvári iskolából 1607 körül állandósult a Kolozsvári Református Kollégium, ma Református Kollégium.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem alapított 1622-ben akadémiát Gyulafehérváron, ezt az 1658-as tatárdúlás után helyezte át Apafi Mihály fejedelem Nagynyedre. 1990 óta Bethlen Gábor Kollégium.

Pázmány Péter 1634-ben vetette meg alapjait a Szatmári Római Katolikus Gimnáziumnak, ma Hám János Római Katolikus Iskolaközpont.

Máramaroszigeti Református Líceum: egy már 1540 körül létesült grammatikai iskolából fejlődött ki 1640-től kezdve. 1948-tól román tannyelvű pedagógiai iskola.

A Zilahi Református Kollégium 1646-ban indult, 1902-től főgondnoka után elnevezve Wesselényi Miklós Kollégium, 1953-tól tanítványáról Ady Endre Líceum, ma Református Wesselényi Kollégium.

Sylvester János nyelvtanának címlapja (1539)

1670-ben alapították a Székelyudvarhelyi Református Kollégiumot. Ma Benedek Elek Líceum.

A Csíkszeredai Római Katolikus Gimnáziumot a Ferenc-rendiek alapították 1667–69-ben Csíksomlyón. Ma egykori tanítványa nevével Márton Áron Gimnázium. De működik a Segítő Mária Római Katolikus Gimnázium is.

A Nagybányai Római Katolikus Gimnáziumot 1673 körül alapították, amikor még működik Schola Rivulina néven egy református kollégium is (1547–1755). Ma Németh László Elméleti Líceum.

A Kézdivásárhelyi Római Katolikus Gimnáziumot 1680-ban alapították Eszteleken. 1696-ban Kantára költöztetik, ma Nagy Mózes Elméleti Líceum.

A Marosvásárhelyi Római Katolikus Gimnáziumot 1712 körül a jezsuiták alapították. Ma Egyesülés Nemzeti Kollégium.

A Nagykárolyi Római Katolikus Gimnáziumot Károlyi Sándor gróf 1725-ben alapította. Ma Kalazanci Szent József Római Katolikus Teológia Iskolaközpont.

A Máramarosszigeti Római Katolikus Gimnáziumot a piaristák nyitották meg 1731-ben. Ma a Dragoș Vodă Líceumból kivált Leövey Klára Líceum.

Aradon a minoriták nyitották meg az Aradi Római Katolikus Gimnáziumot 1745-ben. Ma Csiky Gergely Iskolacsoport.

A Temesvári Római Katolikus Gimnázium az 1751-ben alapított aradszentannai piarista gimnázium utóda 1791-től. Ma Gerhardinum Római Katolikus Teológiai Líceum.

A Székelykeresztúri Unitárius Kollégium alapítását 1793-ban határozták el.

A Szilágysomlyói Római Katolikus Gimnázium 1828-ban nyílt meg, ma Simion Bărnuțiu Főgimnázium magyar tagozattal.

A Brassói Római Katolikus Gimnázium 1837-ben nyitotta meg a kapuit, ma Áprily Lajos Főgimnázium.

A nagyváradi Orsolya-zárda leánynevelő intézetből 1855-ben alakult felső elemi, 1928-tól a Szent Orsolya leánygimnázium, ma Ady Endre Líceum.

1859-ben a székelység adományából, gróf Mikó Imre alapítványa segítségével alakult meg a Sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium. Jótevője nevét ma is viseli.

Imponáló névsor!

De térjünk vissza a 15. századba! A magyarországi *könyvnyomtatás* (1473) mellett az *erdélyi könyvnyomtatás* 1529-ben a Nagyszeben városában létesített műhellyel indult, de csakhamar csatlakozott hozzájuk a Johannes Honterus által 1535-ben alapított brassói és az 1550-ben alapított kolozsvári, Hoffgreff—Heltai-féle nyomda, Nagyváradon a Hoffhalter Ráfael vezette nyomda (1565), a fejedelmi udvar mellett Gyulafehérvárt (1567), valamint Szászvároson (1581), Medgyesen (1661) és Csíksomlyón (1662) is. Itt is előreszaladunk a következő korszakba is: Abrudbánya (1596), Nagyváradon Szenczi Kertész Ábrahám 1640-ben alapított nyomdája Kolozsvárra költözik át, ahol 1672-től a református kollégiumnak, 1693-tól Misztótfalusi Kis Miklósnak, 1696-tól az unitárius egyházközösségnek is működik nyomdája. Újabb nyomdák: Balázsfalván (1744), Nagykárolyban

(1754), Nagyenyeden (1765), Temesváron (1771), Besztercén (1773), Marosvásárhelyen (1785), s a sor folytatódik... (l. Dávid Gyula, szerk. 1994. 209-224.)

A kéziratosság és a szóbeliség még sokáig fontos kultúrközvetítő szerepet tölt be (gondoljunk az előadott históriás énekekre, vagy a prédikáció műfajára), az irodalom számára óriási lehetőséget jelentett a könyvnyomtatás. A kulturális értékek továbbadásában igen fontos szerepet játszottak a 16. század közepétől a városi humanista iskolákból kifejlődött evangélikus iskolák (Brassó), és a megújult katolikus oktatási intézmények. A jezsuita rend betelepítésére is történtek kísérletek (Báthori István: Erdélyi városok. 1579). Az oktatás szerkezete is megváltozott: a görög-latin auktorok járulékos olvasmányból tananyaggá váltak, s — a latin megtartása mellett — egyre jobban teret hódított az anyanyelv oktatása (Sipos Lajos szerk., 2000. 210.).

A reneszánsz és a reformáció anyanyelvi törekvései egymást erősítve találkoztak össze, egyre inkább általánossá vált a *biblia anyanyelvű olvasása*, *anyanyelvű katekizmusok* segítettek a gyermekek hitoktatását, s megindult a magyar nyelv rendszerét és szókincsét tárgyaló könyvek nyomtatása — mindez előkészítette a magyar szépirodalom kibontakozását. Anyanyelven nyomtatott prédikációs kötetek, énekeskönyvek, bibliai históriák, krónikás énekek, bibliafordítások, vitairatok, a magyar nyelvű magánlevelezés elterjedése jelzik azt a folyamatot, amelynek nyomán a magyar nyelv a latinnal egyenrangú, sőt a legnagyobbak tollán már hatásosabb kifejezőeszköz lett (Sipos Lajos szerk., 2000. 211.).

Iskolamester volt Sárváron *Sylvester János* (1504 k.–1557 u.), amikor fordítói munkájához hozzáfogott, s Nádasdy Tamás birtokos e munka kedvéért állíttatta fel Sárvár-Újszigeten magyarul nyomtató nyomdáját, jelentette meg a fordítás előtanulmányát, *latin—magyar nyelvtanát* (1539), amely a *magyar nyelv első rendszerezése*. 1541-ben pedig teljes Újszövetséget nyomtatott ki Sylvester, ahogyan versében írta: „minden népnek az ő nyelvén...” A nyelvvel való „bíbelődés” közben jött rá, hogy magyarul is lehet időmértékes verset írni: Az magyar népnek / Próféták által szólt rígen néked az Isten, / Azkit ígirt, ímé, vígre megadta fiát.”

A magyar nyelvű bibliafordítások közül a Huszita Biblia fordítása elveszett, másolatokat őrzött meg a Müncheni-kódex (a négy Evangéliumot), a Bécsi-kódex (kisebb ótestamentumi könyvek) és az Apor-kódex (zsoltárkönyv), Judit könyvét fordította le a székely Nyújtódi András ferences fráter (Székelyudvarhelyi Kódex, 1526.). 1562-ben, Debrecenben megjelenik az első magyar református hitvallás — *Confessio catholica* — *Méliusz Juhász Péter* tollából.

Tanító, nevelő volt *Komjáti Benedek* (XVI. sz.) is, aki Krakkóban nyomtatta ki az első, teljes egészében magyar nyelvű könyvet: *Szent Pál levelei*-t (1533). Mindenkinék szánják a szent szövegeket. Magát a programot *Pesti Gábor* (*Pesti Mizsér*) (? –1542/50) írja legpontosabban. Szó szerint megismétli Erasmust a Négy Evangélium bevezetésében: Krisztus akarata volt, hogy minden nép a maga nyelvén olvashassa a bibliát, és „így a földműves az eke mellett ebből dúdolna, a takács a fonalvezetővel egy ritmusban ebből zümmögne és az úton járó ilyen tör-

ténetekkel könnyítene az unalmán.” Pesti Gábor ma is érvényes fordítói elveket vallott, azaz nem a szó szerinti, hanem az értelem szerinti átültetés elvét követte.

A protestáns gyülekezetek vallásosságának táplálója, erkölcsi életének szabályozója Erdélyben is a Szentírás volt. Részletfordítások után az első teljes magyar nyelvű biblia *Károlyi (Károli) Gáspár* (1529 k.–1591), gönci református lelkipásztor és a köréje csoportosult lelkészek érdeme: *Szent Biblia*, azaz Istennek Ó- és Újtestamentumának próphéták és apostolok által meg íratott könyvei (*Vizsoly*, 1590). Károlyi Gáspár ajánlása: „Az fordításban éltük, amennyire lehetett, tiszta igaz magyar szóval, idegen szólásnak munkáját nem követtük, sőt inkább az mi darabosnak tetszett vagy az zsidó vagy az deák szólásnak módjában, annak is kimondásában az magyar nyelvnek szólásának módját követtük” (Sipos Lajos szerk., 2000. 223.). A Vizsolyi Biblia több mint 400 éve a legtöbbet olvasott magyar könyv, s így nagy része volt az egységes magyar nyelv formálásában, anyanyelv-oktatásunkban, hiszen már az elemi osztályokban a biblia történetei alapján születtek olvasmányok, hittanórákon is tankönyv. Kifejezései, fordulatai és szóképei meggyökeresedtek a mindennapi beszédünkben is, elterjedtek a nép nyelvében. Nyelvének ódon zamatú ízei, kifejezőkészlete, bibliai stílusának és világképének ereje századokon át nagy hatással volt a magyar irodalomra, mai irodalmi alkotásainkra s így áttételesen egész anyanyelvi oktatásunkra is.

A katolicizmusnak válaszolnia kellett a reformátusok kihívására, meg kellett alkotni a Szent Jeromosnak tulajdonított latin biblia, az ún. *Vulgata* alapján a nyomtatott magyar katolikus Bibliát. *Káldi György* (1573–1634) még Gyulafehérváron vetette papírra 1605–1607 között első feljegyzéseit, ezeket később átdolgozta, s így jelent meg 1626-ban Bécsben a *Szent Biblia*.

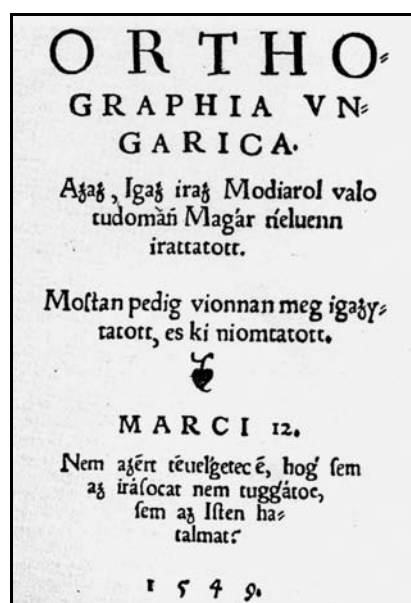
A reformátorok fontosnak tartották az anyanyelvi gyülekezeti éneklést. A legnépszerűbb és egyúttal legváltozatosabb műfaj az énekelt vers, a *zsoltár*, a reformáció vallásos irodalmának lírai alkotása. A zsoltárátköltések kiváló művelői közé tartozott Sztárai Mihály, aki 16 zsoltár átdolgozásával gazdagította irodalmunkat. A legismertebb fordítás Vég Mihály kecskeméti bíró *55. zsoltára*, amelyet Kodály Zoltán *Psalmus Hungaricus* c. oratorikus műve tett halhatatlanná. *Szenczi Molnár Albert* (1574–1634), egy protestáns nemes két fiának tanítója, nevelője, 1607-ben jelentette meg *Szent Dávid 150 zsoltárának fordítását*. A zsoltárok Clément Marot és Theodore Beza genfi zsoltárainak verses fordításai. Szenci ezeket a genfi zsoltárokat fordította le azzal a céllal, hogy használható és jól énekelhető szövegeket adjon a magyar ajkú reformátusok kezébe. Ez a magyar zsoltároskönyv költészetünkbe addig nem látott formai sokféleséget hozott. Szenczi a 150 zsoltárt mintegy 130 különböző dallamra szerezte, s csaknem ugyanannyi versformát, strófaszerkezetet alkalmazott. A zsoltárok régi költészetünk legértékesebb darabjai közé tartoznak. Több mint 400 éve, azóta is fiatalok, idősebbek gyülekezeti énekei, köztük olyan költői remekművek, mint pl. a *XLII.*, a *Mint a szép híves patakra*, a *XVC.*, a *Tebenned bízunk eleitől fogva*. Évszázadokon át hangzott fel a fiatalok ajkán is az iskolákban ez a fohász, s végre ma is, nemcsak a vallásórákon, hanem olyan összejöveteleken, amelyeken lányok, fiúk gyűlnek össze, hogy együtt lehessenek,

s együttlétüket megszenteljék a Mindenható áldásával. „A válságos történelmi időkben, »mind pap, deák, gyermek, hegedős nagy nyilván kiáltotta« az énekszóban előadott, lantmuzsikával kísért igét s ez az eleinte írástudatlan hallgatóság füleinek szánt költészet a század végére olvasmánnyá vált, legszebb darabjai sorra könyvekbe, antológiákba kerültek” (Nemeskürty István, 1983. 110.). S a tankönyvekbe kerülve anyanyelvoktatásunk gazdagítására, az anyanyelv oktatói számára, s a diákjai épülésére szolgáltak.

Magyar nyelvű, szerelmi témájú lírai költemény a 15. század végéről egy maradt ránk: *Soproni virágének* (1490): „Virág, tudjad, tőled el kell mennem, / És te írted gyászbába öltöztem.” Az egyház abban az időben tiltotta ezeket a „virágénekeket”.

A kor a hitviták kora is. Pl. *Sztárui Mihály* párbeszédes formába helyezett vitairata: *Az igaz papság tüköre* és a *Papok házassága*, műfajuk szerint „hitvitázó drámák”. Valóságos drámák is születtek. Ismeretlen szerző műve a *Comedia Balassi Menyhért árultatásáról*.

Világi jellegű műfajok is születtek, tanítómesék, példázatok: Heltai Gáspár *Száz fabulája* (1566), amely Aiszoposz meséinek szabad átdolgozása. Heltai meséit tanulsággal látta el, ezekben eredeti módon nyilatkozik meg erkölcsi felfogása a világ dolgairól, különösen a társadalmi egyenlőtlenségről. Heltai nagy műgonddal, írói tudatossággal adja elő a történeteket, fabuláit magvas magyarságuk, a lényegest pár szóval kifejező tömör nyelvük teszi értékessé. Állathősei emberi tulajdonságok, gyengeségek — ravaszság, ügyetlenség, gyávaság, alamusziaság stb. — hordozói. Legjelentősebb, novellaszerű fabulája — ezt oktatjuk az iskolában is — a 99. meséje: *Egy nemesemberről meg az ördögről*, alighanem maga szerkesztette, jól pergő dialógusokkal. Lefordította Antonio Bonfini latinul írt művét, benne *Mátyás király és a kolozsvári bíró* történetét.

Az Orthographia Vngarica (1549) címlapja

A lutheri reformáció elkötelezett híve volt *Bornemisza Péter* (1535–1584), korának talán legműveltebb prédikátor-írója, aki Zólyom várában Balassi Bálint nevelője, tanítója volt. 1558-ban írta meg *Szophoklész Elektra* c. drámájának magyar változatát, a reformáció szellemében. Nemeskürty István (1983. 118.) szerint „a magyar irodalom eddigi fejlődésének a csúcsa. Ez az a pillanat, amikor a magyar nyelvű irodalom egyenrangúan találkozik a nyugat-európai irodalom legkimagaslóbb értékével. A német drámát Wagner: Mesterdalnokok-jában megörökített Hans Sachs színjátékai képviselik, Shakespeare-nek még se híre, se hamva, Étienne Jodelle Cleopatre Captive-ja, az első francia nyelvű, antik mintára szabott tragédia (1553) csak 5 évvel előzte meg a mi Elektránkat. A Magyar Elektra nem múlta felül a kortárs, olasz, francia, angol, német irodalmat, *de alattuk se maradt*. Dicsősége a magyar humanizmusnak és az anyanyelvűséget kikövetelő reformációnak. Az Úrnak 1558. esztendejében az irodalmi magyar nyelv megérkezett Európába.” Mélyen átértzett lírai verse Bornemisza Péternek a *Siralmas énnéköm...*, búcsúja hazájától. A refrénnel is dallamosított költeményt szomorú helyzetrajz az ország állapotáról.

Anyanyelvi oktatásunk mindig is a nemzet iránti ragaszkodást, hűséget, a nemzeti szimbólumok tiszteletét tanította. II. Mátyás (1608–1619) királlyá koronázásakor — 1608. november 19-én — a drapérián először szerepelnek a *piros-fehér-zöld* színek, s a király pecsétjén az országcímerben a *kettőskereszt* elnyeri végső formáját, s a *Szent Korona* először kerül az országcímerbe. Az iskolákban később jelennek meg ezek a nemzeti szimbólumok.

A reformáció korában terjednek el a világi tárgyú verses elbeszélések, részben históriás énekek, részben széphistóriák, epikus költemények, amelyek többnyire történeti eseményeket dolgoztak fel. Hírt adtak a török elleni háború eseményeiről, magasztalták a hősök vitézi tetteit, zenekísérettel, lantpengetés mellett. A kor legjelentősebb énekmondója *Tinódi Lantos Sebestyén* (1510?–1556), vándorénekes, az első magyar költő, aki mesterségét és művészetét hivatásszerűen végzi, megfigyeléseit pontosan, tudósítói alázattal és tárgyilagossággal tolmácsolja, művei történelmi forrásként is kiválóan használhatók. Énekeit 1554-ben Kolozsvárott *Cronica* címmel nyomatta ki. Éneket szerzett Buda, Temesvár, Eger viadaláról, *Kapitán György bajviadalja* (Kassa, 1550) c. versében a Balassi Bálint Egy katonának-e felé mutat: „Jó legényök, vitézők végházakban / Vannak gyakran terekkel bajvívásban. / Az körösztýén hitért gyakor harcokban, / És jó hírért, névért sok országokban.” E sorokat voltaképpen nem is olvasnunk, hanem énekelnünk kellene — tanácsolja Nemeskürty István (1983. 102.) —, Tinódi korában szöveg és dallam még elválaszthatatlanul egy volt. A hallgatóság összegyűlt valamely nemesi udvarházban, vagy végvárban, urak, katonák, tisztek, közlegények, szolgánép, deákok, asszonyok, iskolamester és lelkész, szakácsnő és kukta együtt szorongtak a bolthajtásos teremben fáklyafénynél hallgatva a lantszóval kísért históriát” Mai nyelven, történelem-, irodalom-, anyanyelv-, sőt énekóra! Felnőtteknek, gyerekeknek, tanulóknak is.

A világi epika, az ún. széphistória a reneszánsz egyik legjelentősebb műfaja lett. *Ilosvai Selymes Péter* (XVI. század) hihetőleg első szerzeményét — *Nagy Sándor tetteiről* — 1548-ból ismerjük, de népszerűségét az 1564-ben szerzett, a reformáció kedvelt szentjének, *Pál apostolnak verses életrajzával* csak növelte. Az iskolában tanítható, hézagpótló mű kiadásai egymást érték. Mégis a nevét a Toldi-história őrzi meg: *Az híres neves Tholdi Miklósnak jeles cselekedeteiről és bajnokságáról való historia* (1574). Művének érdeme: lehetővé tette Arany János Toldi trilógiájának megszületését.

A három részre szakított, meggyengült, sorvadásnak indult országban a magyar nemzeti történelmi tudat formálódik, s a jelen megalázottsága miatti keserűségből fakadó, múltba vetített boldogságvágy jelentkezik a kalotaszegi *Valkai András: Az nagyságos Bánk bánnak históriájában* (1567). Verses krónikája óriási sikert aratott, csak a 16. századból négy kiadásáról tudunk, s bizonyára házi énekesgyűjteményekbe is bemásolták. Hatása Katona József koráig terjed (Nemeskürty István, 1983. 120.). Hány és hány deák anyanyelvi oktatására volt hatással e széphistória hallgatása, másolása, olvasása?

A széphistóriák népszerűsége, a szerelem, a boldogságkeresés, a megpróbáltatások megéneklése vonzotta a fiatalokat is. A történet gyakran vándormotívumra épült, pl. egyik legköltőibb széphistóriánk is: *Gergei Albert: História egy Árgirus nevű királyfiról és egy tündér szűzleányról* szóló tündérmeséje, amely csak egy 18. századi változatában maradt ránk. (Gergei műve alapján született Vörösmarty Mihály Csongor és Tünde c. mesejátéka.) Mindkettő magyar irodalomóráink tananyagának szerves része.

A 16. század a török elleni harc ideje. A kor és a fiatalok embereszménye is a végvári vitéz, aki naponta kockáztatta életét a szülőföld, a kis haza, az ország s a nagyobb haza, Európa és a kereszténység védelmében. A végvárak életéről már Tinódi is énekelt, de elbeszélő költeményekben. A vitézi élet személyes, lírai élmenye *Balassi Bálint* (1554–1594) verseiben jelenik meg, benne a reneszánsz ember harmónia iránti igénye, életszeretete. Már családjában példát láthatott a tudás, a műveltség megbecsülésére, Bornemissza Pétertől tanulta meg a latin nyelv titkait (ránk maradt latin tankönyvében aláhúzogatta a magyar vonatkozásokat, például Janus Pannonius nevét, s odafirkantotta: „Notabene: Ungarus!” (Nemeskürty István, 1983. 141.), Nürnberg után Padovában tanult, s Gyulafehérváron, Báthori István udvarában, majd „jámbor tanító”-ként Ungnád Kristóf feleségének, Annának is tanítója, még később az Északi-tenger melletti Braunsberg jezsuita kollégiumban, ahol sok magyar, főleg erdélyi fiatal tanult, talán maga is tanított...

Ritka nyelvtudásával (anyanyelvén kívül még nyolc nyelven beszélt) igazi többnyelvű, nagy műveltségű költő, akinek hazafias, szerelmes és istenes versei egységet alkotnak, bár hányatott életű, de a reneszánsz életérzést kifejező ember lírai vallomásai a mai olvasók, az irodalmat kedvelők, tanítványaink számára is példaként szolgálhatnak. Balassi érdeme, hogy a hagyományos énekköltészetet az

igricek hagyományától a reneszánsz magasságába emelte, anyanyelvünket olyan magas szintre, hogy 400 éve, mai tanítványainknak is bemutatathatjuk a Balassi-szövegek érzelmi-hangulati többletjelenéseit, a színes, kifejező hasonlatokat (*Mí-dőn mint jó sólymok mezőn széllal járnak...*), a fantáziát megmozgató metaforákat (*lelkem édes kívánsága, drágalátos palotám, szép kis violám, életem reménye*), a mozgást, a tevékenységet, magát az élet sokoldalúságát bemutató igéit (a vitéz: *indul, öl, fog, vitézkedik, vére: kicsordul*)... *Egy katonaének (In laudem confinium)* c. költeményében a végvári vitézi élet bemutatása mellett egy régi, még a honfoglalás s a kalandozások korában alkalmazott magyar harcmodor klasszikus, tömör megfogalmazását is kapjuk: „Ellenséget látván, örömmel kiáltván ők kópiákat törnek, / S ha súlyosan vagyon az dolog harcokon, / szólítatlan megtérnek, / Sok vérben fertezvé arcul reá térvén / űzött sokszor megvernek”. „Szakmailag-katonailag és művészi-leg egyaránt ennyire tökéletes, tömör strófát *e témáról* azóta sem alkotott senki. Először tehát a kiáltás! Feltűnik az ellenség: roham ... egyberoppan a két sereg. Kópiákat törnek. Az ellenség nyomása azonban nagy... Ekkor a huszárok „szólítatlan megtérnek”. Mint a honfoglalás óta mindig. Egy jeladás, egy összenézés, és már fordul is a csapat, vágat visszafelé. Menekül?? Az ellenség győzelemittasan utánuk veti magát. Ekkor a huszárok egyetlen rántással megfordítják vágató lovukat és szembeszállnak a meghökkenett üldözőkkel (Nemeskürty István, 1983. 163.).

Az *Egy katonaének* nem csupán gyönyörködtet, hanem nevelő célzatú is: buzdít és önbizalmat ad, oktatja, neveli, tanítja a „sok jó vitéz legényt, kiket felemelt” ez a hányatott sorsú katonaköltő. Anyanyelvű líránkat is gazdagította a később róla elnevezett Balassi-strófával. (Kilenc szakasz, 6 - 6 - 7 szótagos, két ütemű sorok, a a b c c b d d b rímek.)

A *Hogy Júliára talál...* kezdetű verse is három kommunikációs síkban épül — történés, érzelem, jellemzés —, egyszerre jelentkezik: „Júliámra hogy találék, örömben így köszönék, / térdet, fejet neki hajték, kin ő csak elmosolodék.” E költemény stílusát is anyanyelvi óráinkon elemezzük ma is. Melléknévvvel társított főnevek jellemzik Júliát: *szép szerelmem, édes lelkem, minden boldogság, drágalátos palotám...* s társítja hozzájuk a metaforák sokaságát, amelyek a lelki élet értékei: *szívem vidámsága, lelkem édes kívánsága*; a reneszánsz főúri világ részei: *drágalátos palotám*; a női test szépségei: *szemüldök fekete széne* stb. S megkoronázza a *fejedelmem* metaforával.

A protestáns nevelésű, katolikus vallású költő istenes verseiben is legszemélyesebb, legőszintébb gondolatait osztotta meg és osztja meg mai tanítványainkkal is: „Adj már csendességet, lelki békességet, mennybéli Úr!” Esztergom ostromakor életét is áldozta hazájáért, utolsó mondatában így összegezte életét: „Te katonád voltam, Isten s az te seregedben szolgáltam”. Olvassuk-e, ismerjük-e, tanítjuk-e, szeretjük-e igazán? — tehetjük fel Nemeskürty Istvánnal együtt a kérdést (Nemeskürty István 1983. 170.).

A 15-16. századi török uralom korát, a *magyar—török együttélést* vizsgálhatjuk az ételek nevének átvétele, *anyanyelvünk kölcsönszavai* közé sorolása szempontjából is. A húsok közül első helyen a juh és a bárány állt, utánuk a tyúk s csak messze lemaradva, főleg füstöléssel és szárítással konzerválva a marha. Lepényszerű és cipóformára sült kenyeret, s mindenekelőtt a piláf és a sok más étel alapanyaga, a *rizs* szolgált körítésül. Változatos volt a zöldség és a gyümölcs kínálata is. A katonai táborban a bográcsszerű főzőedényben *csorbát* vagy *piláfot* főztek. A csorba sűrű, tartalmas leves volt, hússal vagy anélkül. A piláf puhára főtt, majd zsiradékban megpirított rizs volt, amelyet húsdarabokkal, esetleg mézzel-mazsolával-mandulával édesítve tálaltak fel. Friss és szárított gyümölcsök mellé sajtot és *joghurtot* is feltálaltak. Nagy népszerűségnek örvendtek a mézzel vagy cukorral készített, nagyon édes nyalánkságok, és az ugyancsak erősen cukrozott befőttek, szörpök (Glatz Ferenc, 1989. 91.).

1526-tól a megmaradt „csonka” királyi Magyarországon a latin — mellett a Habsburgok terjeszkedése miatt — hivatalos nyelvvé vált a német. A török megszállta részekén magyar-török keverék nyelv születhetett, az erdélyi fejedelemség nyelve magyar volt.

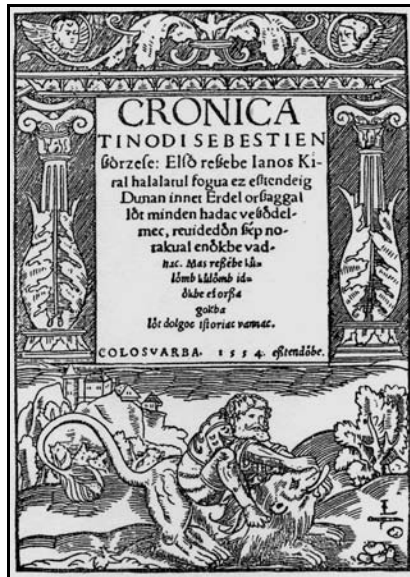
Oláh Miklós (1493–1568) *Hungária* (1536) című országleírásából tudjuk, „Egész Magyarország napjainkban különféle nemzeteket foglal magába: magyarokat, németeket, cseheket, szlávokat [szlovákokat], horvátokat, szászokat, székelyeket, oláhokat, rácokat, kunokat, jászokat, ruténokat és végül még törököket; ezek mind egymástól eltérő nyelvet használnak azon kívül, hogy néhány szavuknak a hosszú megszokás és kölcsönös kapcsolat miatt van valami hasonlósága és összecsengése... [Erdély] lakossága jókötésű, harcos, van fegyverzete és el van látva erős, jó lovakkal... Négy különböző eredetű nemzet él benne: magyarok, székelyek, szászok, oláhok... A magyaroknak és székelyeknek ugyanaz a nyelve, azzal a különbséggel, hogy a székelyeknek saját, nemzetükre jellemző szavaik vannak...”

Georg Wernher eperjesi iskolamester is azt írta 1549-ben, hogy „Erdély sűrűn lakott tartomány. Lakják németek, akiket szászoknak neveznek, magyarok is, akiknek legősibb része az úgynevezett Siculi, akik a saját nyelvükön székelyek..., és a rómaiak ősi maradványai, az oláhok, akik számos faluban és tanyán laknak” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 77.).

Mi tarthatta meg a hódoltság magyarságát? — kérdi Szakály Ferenc (Glatz Ferenc 1989. 88-90.) Thuri Pál tolnai iskolamester szavait idézi, aki azokat a körmönfont módszereket sorolta fel, amelyekkel a törökök magyar alattvalóikat a mohamedán vallás felvételére kényszerítik, bár az áttérés lényegében formális volt, a törökök szívesen fogadták az áttérőket, megjutalmazták őket, így sokan választhatták ezt az utat. A török uralom alá jutott görögök, szerbek, bosnyákok, albánok stb. közül sokan váltak renegáttá, váltak a török hadsereg tagjai, tulajdonképpen szolgáltak ott. A magyarországi török hódoltság abban különbözött a többitől, hogy a törököknek csak félig-meddig sikerült bekebelezniük az országrészt. A hódoltság,

illetve a királyi Magyarország és Erdély közti határok lényegében mindvégig nyitva álltak a magyarok előtt, az ide-oda utazgató kereskedők, parasztok, diákok és egyházak nemcsak árucikkeket hoztak, hanem azt a tudatot is, hogy a határokon túl él a magyar állam, egyház — illetve a 16. század közepétől kezdve már egyházak —, a magyar kultúra, s azt a hitet, hogy a hódoltságban élők az egy és oszthatatlan magyar társadalom tagjai... A magyar rendiség közigazgatási és jogszolgáltatási pozíciókat építhetett ki, mert időközben kiépült a vármegyék hódoltsági végrehajtó apparátusa is. A magyar paraszt inkább adózott saját földesurának...

A külső kényszer mellé társult a 16. század második harmadában egy erőteljes belső motiváció is, ezt a hatalmas erőt, belső erőforrást a tűzvész sebességével terjedő reformáció ösztönzéseiben kell felismerni. A *reformáció* a lehető legjobb pillanatban érintette az önértékelési válságba sodródott magyarságot. Az *anyanyelvi kultúra felvirágoztatására* és a széles néprétegek aktivizálására irányuló törekvései érdemelnek figyelmet. A reformáció a tömegek számára is érthető nyelvre kellett lefordítsa a szent iratokat. Az anyanyelvű irodalom a hittudomány mellett áttért a tudományos és szépirodalom megannyi területére. Bővült az alsó fokú iskoláztatás, az oktatás színvonala, a fiatalok sohasem remélt mértékben kezdték látogatni a kor élenjáró külföldi egyetemeit, hogy aztán hazatérve éppen kibocsátó közegében próbálják meg terjeszteni frissen szerzett ismereteiket. Itthon a nagyobb formátumú lelkipásztorok mellett polgárokból mindenütt kialakult egy kisebb-nagyobb humanista kör, hogy a parasztnép hallgatóként, de aktív résztvevőként is belefolyt a hitvitákba, saját vallásfelfogásának megválasztásába. A közösségek versengtek egy-egy nevesebb prédikátorért vagy iskolamesterért, a parasztpolgárok vásárolták a könyveket, néha maguk is tollat ragadtak, hogy érzéseikről valljanak.

Tinódi Lantos Sebestyén Krónikája (1554)

Mindezen külső és belső tényezők alighanem együttesen okozták, hogy a török uralom százötven esztendő után is úgy olvadt le magyar népességről, hogy mindössze néhány motívumot hagyott emlékül maga után — összegezte Szakály Ferenc a véleményét. Emellett a katolikus egyház, a ferences és jezsuita stb. rendházak érdeme is, hogy a hódoltság népe magyar maradt. *A református lelkész mellett a plébános is anyanyelven prédikál, énekel, a hitélet magyarításával és leegyszerűsítésével az egyház népivé, köznapivá és nemzetivé válik.*

Ez a magyarítás, nemzetivé válás elkerülte a ma is Moldvában élő magyarságot, a csángókat, akik akár csak „lemaradtak” a honfoglaláskor, akár később vándoroltak oda, 1646 folyamán Marcus Bandinus (17. sz.) marcianapolisi érsek Rómába küldött moldvai egyházlátogatási jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy „[Husz] város lakói magyarok, oláhok, de sokkal több a magyar... [Karácsonykő] város a Beszterce partján hajdan csupa magyar lakta, most már csak három magyar ház van... [Csöbörccsők] lakói magyarok és oláhok..., a katolikusoknak egy kis, fából kezdetleges módon épült templomuk van... (A jelentés szerint a Moldvában élő katolikusok, azaz magyarok száma 4838 fő.) Nem tudjuk, hogy a katolikus papok oktatták-e anyanyelvükön az ott lakó magyarok gyermekeit. Keveset tudunk a milkói püspökség tevékenységéről is... Pedig az 1560-ban tartott nagyszombati zsinat Oláh Miklós elnöklete alatt elrendelte, hogy minden plébánia alkalmazzon tanítót, s előírta, hogy a tanító tanítsa meg a gyermekeket olvasni, a templomi éneklésre és az írásra. Az 1611. és az 1629. évi nagyszombati zsinat Forgách Ferenc és Pázmány Péter vezetésével határozatokat hozott a népoktatás (kisiskolák) ügyében: az oktatásra alkalmas gyermekek (fiúk, lányok) összeírása, a szülőkkel való kapcsolat erősítése, az oktatás módjának rendszeres ellenőrzése („canonica visitatio”) érdekében (Szabó K. Attila, 2004. 2.).

Az iskolaügyben a 17. század elején az a legnagyobb változás, hogy a jobbágyság aránya a tanulók között megsokszorozódott. Az új helyzet a kortársaknak is feltűnt. Apáczai Csere János szerint a jobbágyság állapota és a szegénység elől menekülnek. Erdélyben ugyanis a régi szokásjog, majd a Bethlen által megerősített törvény biztosította a jobbágyság tanulási szabadságát, a földesurak nem tarthatták őket vissza. Az elindulást az iskolahálózat viszonylagos sűrűsége könnyítette meg. Mert nem egyenletes elosztásban ugyan, de Erdély minden területén voltak iskolák. Legtöbb a szászoknál, akiknél 1660-ban 238 pap mellett 114 rektort írtak össze. Ezzel az ellátottsággal a magyar anyanyelvű területeken csak a székelyek versenyeztek. Az iskolaügy általános képét a román vidékek elmaradottsága rontotta, mert az egyes kolostorokban, ha volt is tanítás, de szervezett román anyanyelvű iskolát az ortodox egyház nem tartott fenn. Az 1640-től működő Ilie püspök például, aki beiktatása feltételeként Gyulafehérvárott román nyelvű iskola alapítását is vállalta, nem teljesítette a fejedelemtől tett ígéretét. Csak református román gyülekezetekben, Lugoson és Karánsebesen volt a 17. század első felében egy-egy román iskola. 1657-ben aztán Lórántffy Zsuzsánna — I. Rákóczi György erdélyi fejedelemtől özvegye — alapított egy román tannyelvű iskolát Fogarason.

Hatalmas előrelépés volt a 17. század folyamán, hogy *leányiskolákat* kezdtek szervezni, a kultúrától eddig tökéletesen elzárt tömeg előtt nyílt meg a tanulás lehetősége. A jövőendőbeli édesanyák nem írástudatlanokként oktathatták majd leányaikat, fiaikat — anyanyelven! Az iskolarendszerhez kapcsolódva 1622-ben megnyílt a gyulafehérvári akadémia. Bethlen Gábor fejedelem javaslatára a város református iskoláját fejlesztették akadémiává, ez 1629-ben meg is valósult, s 1658-ig fennállt. A tanulók egész sora kapta meg a szellemi és társadalmi emelkedés lehetőségét. A 16. és 17. századtól név szerint ismert, körülbelül 4500 külföldön tanult erdélyinek 55,5 %-a az öt legnagyobb szász városból került ki. A többiek összesen 56 helységről mentek. A 16. század során Erdélyből legtöbben az 1521–1530-as évtizedben mentek egyetemekre. Az akkor csúcsot csak az 1631-gyel induló évtized múlta fölül 304, külföldi egyetemre beiratkozott hallgatóval (Köpeczi Béla szerk., 1993. 304.).

A hazatérők — bár sokszor komoly ajánlatokat hárítottak el —, sokszor primitív körülmények közé kerültek, de az iskolaügy megfordításában döntő, nagy szerepük nekik lett, személyes jelenlétükkel példázták a tanulás sorsfordító hatását. Ők indították el azokat a jobbágyfiatlokat, akik a társadalmi, érzelmi akadályok millióit legyőzve eljutottak a művelődés lehetőségéig. A hazatérők között talán a kolozsvári iskolában alakult ki sajátos jellegű értelmiség. Az Erdélybe hívott külföldi tanárok közül a 17. század első felében a gyulafehérváriakat szokták emlegetni, *Martin Opitz* nevét, a nagynevű enciklopédista *Johannes Alsted* és *Johannes Bisterfeld* diplomata nevét. De személyével is ható, nagy tanáregyenység volt Gyulafehérvárott *Keresztúri Pál*, generációk emlékeztek oktatására. Ő abban újított, hogy leszállt a tanár megközelíthetetlen magaslátából, nemcsak egyszerűen kikérdezte az anyagot, hanem azzal is törődött, hogyan sajátítják el a gyerekek. A tanulás folyamata is érdekelte. A fejedelemség másik nagy iskolája, a váradi elsősorban *Kecskeméti Mihály* reformtevékenysége alatt lett az 1640-es évekre Erdély legjelentősebb tudományos központja. Váradon használták először *Comenius*, *Ramus*, *Amesius* tankönyveit, ott rendeztek először iskolában színjátékot. *Martonfalvi György* hollandiai egyetemről került Váradra, a legkorszerűbb természettudományos oktatást nyújtotta volna, ha a török ostroma miatt az iskola 1660-ban nem menekült volna Debrecenbe... (Köpeczi Béla szerk., 1993. 306.).

Külön kell megemlítenünk *Bethlen Gábor* (1580–1629) fejedelem nevét, aki támogatta az oktatást minden fokon, különleges kapcsolatot alakított ki az egyházi értelmiség minden tagjával, a református prédikátorokkal, de a katolikus papokkal is. Sőt a román papokkal is. Báthori Gábor (somlyai) (1589–1613) megszüntette jobbágyi állapotukat, Bethlen Gábor és utódai alatt még inkább nőtt az egész román társadalom többi tagjához viszonyított tekintélyük.

Szükség volt iskolázott, egyházi, de világi emberekre is, hiszen a fejedelemség nemzetközi kapcsolatainak kiterjedésével a diplomáciában szükség volt rájuk. A marosvásárhelyi Borsos Tamás például hosszú éveket töltött diplomáciai szolgálatban. Állandó képviselet csak Konstantinápolyban működött, de más hatalmak udvaraiban is sokat jártak erdélyi megbízottak. Voltak közöttük előkelő urak és levélvivő szolgák, de zömük a közepes társadalmi állású nemesekből és városiakból

kerültek ki. A falvakban, a mezővárosokban, uradalomokban szervezett itthoni iskoláztatás után íródeákok lettek, de mindenképpen anyanyelvük mellett még egy-két nyelvet is megtanultak. Jelentősen nőtt az értelmiségi munka iránti igény.

A 16-17. század fordulójának katasztrófája után Erdélyben helyreállt a szellemi élet. Az ország sorsán nem sokat lehetett változtatni, továbbra is két nagyhatalom között kellett őrlődni, az egyházak a sok hiábavaló vita után megbékéltek, s a szellemi regenerálódás folyamatában sajátos világi műveltség alakult ki. Több ezer könyv jelent meg Gyulafehérváron, a fejedelmi nyomdában. Ezt a műhelyt Bethlen Gábor alapította, aztán I. Rákóczi György hozatott ide Havasalföldről cirill betűkészletet, s igen sok román nyelvű nyomtatványt adott ki. 1648-ban pl. a teljes román Újszövetséget, Silvestru és Ștefan Simion munkáját. Újnak tekint-hetők a kifejezetten tudományos munkák, először nyelvészeti jellegűek, szótárak, de *Geleji Katona István* püspök *Grammatikáskéjű* is kiadták 1645-ben. A nyelvi kérdések iránti érdeklődés megélnélt, a magyar nyelvújítás első hulláma indult el, jöllehet a viták egész Magyarországra kiterjedtek, központjuk Erdély volt. A *szóelemző* és a *fonetikus helyesírás* álláspontját vallók harcoltak egymással. Az első Geleji Katona István püspök, a másikat *Medgyesi Pál*, I. Rákóczi György udvari prédikátora képviselte. A két álláspontot a század vége felé *Misztótfalusi Kis Miklós* (1650–1702) hangolta össze, „talán minden idők legjelentősebb nyomdása, tudós és művész, akinek közel száz, gyönyörű kiadványa a magyar nyomdászat büszke hagyományai között foglal helyet” (Bán Imre). Betűmetsző tehetségének hírére Rómából és Grúziából (akkor: Georgia) is az ő betűit rendelték, így az első grúz nyomtatott ábécét Misztótfalusi Kis Miklós készítette el, de metszett héber, görög és örmény betűket is. Hollandiában tanult, ott szerzett hírnevet magának, haza-térve Erdélybe átvette a kolozsvári protestáns nyomda vezetését (1694). Kiadói tevékenységének 9 éve alatt kb. 100 könyvet nyomtatott, az elsőik között egy ábécéskönyvet, de több tankönyvet is, így egyesítette és logikussá tette a magyar helyesírást (Glatz Ferenc szerk., 1989. 108.).

Irodalom

Apácai Csere János: *Magyar Enciklopédia*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1959.; Balázs Géza: *A magyar államnyelv 1100 éve*. Édes Anyanyelvünk. XVIII. 2. 1996. április; Benedek Zoltán: *Érmellék*. Helios kiadó, Orosháza, 1996.; Dávid Gyula szerk.: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. III. Kh-M. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1994.; Jobbágyiné András Katalin—Széplaki György—Törzsök Édua: *Magyar nyelv. VII. A magyar nyelv története. Nyelvi rendszer és nyelvhasználat*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1998.; Kós Károly: *Erdély*. Kultúrtörténeti vázlat. ESZC., Kolozsvár, 1934.; Köpeczi Béla szerk.: *Erdély rövid története*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1993.; Nemeskürty István: *Deák, új magyar éneket*. A magyar irodalom története 1945-ig. Gondolat, Budapest, 1983.; Kiszely István: *A magyarság története*. Püski Kiadó, Budapest, 1996.; Sipos Lajos szerk.: *Pannon enciklopédia. Magyar nyelv és irodalom*. Dunakanyar. Budapest, 2000.; Szabó K. Attila: *Magyar neveléstörténeti kronológia különös tekintettel Erdélyre*. Magiszter, 2004. 2. 112-115. és 2004. 3. 102-118.; TESZ — Benkő Loránd főszerk.: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. I-IV. Budapest. 1967–1984.

Vörösmarty Mihály
(1800-1855)

Szép Ilonka

I.

A vadász ül hosszú méla lesben,
Vár felajzott nyílra gyors vadat,
S mind fölebb és mindig fényesebben
A serény nap dél felé mutat;
Hasztalan vár; Vértés belsejében
Nyugszik a vad hűs forrás tövében.

A vadász még lesben ül sokáig,
Alkonyattól vár szerencsejelt:
Vár feszülten a nap áldoztáig,
S ím a várt szerencse megjelent:
Ah de nem vad, könnyű kis pillangó
S szép sugár lány, röpteként csapongó.

„Tarka lepke, szép arany pillangó!
Lepj meg engem, szállj rám kis madár;
Vagy vezess el, merre vagy szállandó,
Ahol a nap nyúgodóba jár.”
Szól s iramlík, s mint az őz futása,
Könnyű s játszi a lány illanása.

„Istenemre!” szóla felszökelve
A vadász: „ez már királyi vad!”
És legottan, minden mást feledve,
Hévvél a lány nyomdokán halad.
Ő a lányért, lány a pillangóért,
Verseneznek tündér kedvtelésért.

„Megvagy!” így szól a leány örömmel,
Elfogván a szállongó lepét;
„Megvagy!” így szól a vadász, gyönyörrel
A leányra nyújtva jobb kezét;
S rezzent kézből kis pillangó elszáll;
A leány rab szép szem sugaránál.

II.

Áll-e még az ősz Peterdi háza?
Él-e még a régi harc fia?
Áll a ház még, bár fogy gazdasága
S telt pohárnál ül az ősz maga.
A sugár lány körben és a vendég;
Lángszemében csábító varázs ég.

S Hunyadiért, a kidőlt dicsőért,
A kupák már felvillantanak,
Ősz vezére s a hon nagy nevéért
A vén bajnok könnyei hulltanak;
Most könyűi, vére hajdanában
Bőven omlott Nándor ostromában.

„Húnyt vezérem ifju szép sugára”
Szól az ősz most „éljen a király!”
A vadásznak vér tolúl arcára
S még kupája illetetlen áll.
„Illetetlen mért hagyod kupádat?
Fogd fel, gyermek, és kövesd apádat.

Mert apád én kétszer is lehetnék
És ha ittam, az nincs cenkekért;
Talpig ember akit én említék,
Nem gyaláz meg ő oly hősi vért!”
S illetődve s méltóság szemében,
Kél az ifjú, tölt pohár kezében:

„Éljen hát a hős vezér magzatja,
Addig éljen, míg a honnak él!
De szakadjon élte pillanatja,
Melyben attól elpártolni kél;
Egy király se inkább, mint hitetlen:
Nyűg a népen a rossz s tehetetlen.”

S mind zajosban, mindig hevesebben
Víg beszéd közt a gyors óra ment.
A leányka híven és hivebben
Bámulá a lelkes idegent.
„Vajh ki ő, és merre van hazája?”
Gondolá, de nem mondotta szája.

„Téged is, te erdők szép virága,
Üdvözölve tisztel e pohár!
Hozzon isten egykor fel Budába;
Ősz apáddal a vadász elvár;
Fenn lakozva a magas Budában
Leltek engem Mátyás udvarában.”

Szól s búcsúzik a vadász, rivalva
Inti őt a kúrthang: menni kell.
Semmi szóra, semmi bízgatásra
Nem maradhat vendéglőivel.
„Emlekezzél visszatérni hozzánk,
Jó vadász, ha meg nem látogatnánk.”

Mond szerényen szép Ilonka, állván
A kis csarnok végső lépcsőjén,
S homlokán az ifju megcsókolván,
Útnak indul a hold éjjelén.
S csendes a ház, ah de nincs nyugalma:
Fölveré azt szerelem hatalma.

III.

Föl Peterdi s bájos unokája
Látogatni mentenek Budát;
Minden lépten nő az agg csodája,
Mert sok újat meglepetve lát...
A leányka titkon édes óra
Jövetén vár szép találkozóra.

S van tolongás s új öröm Budában:
Győzelemből várják a királyt,
Aki Bécset vívó haragában
Vérboszút a rossz szomszédon állt.
Vágyva néz sok hű szem ellenébe:
Nem vidul még szép Ilonka képe.

„Hol van ő, a nyájas ösmeretlen?
Mily szerencse fordult életén?
Honn-e, vagy tán messze költözötte
Jár az őzek hűvös rejtekén?”
Kérdi titkon aggó gondolattal,
S arca majd ég, majd színében elhal.

S felrobognak hadvész-ülte képpel
Újlaki s a megbékült Garák.
S a király jó, fölség érzetével
Környékeztén őt a hős apák,
Ősz Peterdi ösmer vendégére,
A király az: „Áldás életére!”

„Fény nevére, áldás életére!”
Fenn kiáltja minden hű ajak;
Százszorozva visszazeng nevére
A hegy és völgy és a zárt falak.
Haloványan hófehér szobornál
Szép Ilonka némán és merőn áll.

„A vadászhoz Mátyás udvarában,
Szép leánykám, elmenjünk-e hát?
Jobb nekünk a Vértes vadonában,
Kis tanyánk ott nyugodalmat ad.”
Szól az ősz jól sejtő fájdalommal,
S a bús pár megy gond-sujtotta nyommal.

És ha láttál szépen nőtt virágot
Elhajolni belső baj miatt,
Úgy hajolt el, félvén a világot,
Szép Ilonka titkos bú alatt.
Társasága lángzó érzemények,
Kínos emlék, és kihalt remények.

A rövid, de gyötrő élet elfolyt,
Szép Ilonka hervadt sír felé;
Hervadása liliomhullás volt:
Ártatlanság képe s bánaté.
A király jön s áll a puszta házban:
Ők nyugosznak örökös hazában.

1833 októbere előtt

Málnási Ferenc

„Téged is, te erdők szép virága...”

Vörösmarty Mihály életműve, akár a reformkor: indulás a szabadság felé, lobogás, majd vissza a mélybe — ám mégis megőrizve a lángolás visszfényét —, romantika és realizmus, szubjektivitás és egyetemes láthatár, józan számvetés és szenvedélyes víziók egységét valósítva meg. A 210 éve született költőre *Szép Ilonka* című költeményének elemző bemutatásával emlékezünk.

Vörösmarty Mihály: Szép Ilonka

Vörösmarty Mihály alkotása nyomtatott versszöveg, történetet mesél el, elbeszélő költemény. Három részre tagolódik, az első rész 5 versszak, a második 9, a harmadik 8 szakasz, mindegyik szakasz 6-6 soros. Az első rész a bevezetés, a második a bonyodalom s annak kifejtése, a harmadik rész a tetőpont és a befejezés.

A szöveg koherens, összefüggő történetet, legendát mesél el: Szép Ilonka tragikus szerelmét. A szövegmondatok tartalmi kapcsolódása mellé társulnak a birtokos személyjeles szavak: *engem, rám, futása, illanása, Istenemre, sugaránál, háza, lángszemében, apádat, virága...* A személyragos igék az eseményeket mesélik el: *ül, vár, áll, éljen, bámulá, lepj, szállj, megvagy, emlékezzél...*

A szöveg jelentéstani elemei közé sorolhatjuk az első részben a *vár, vad, pillangó, vadász, lány, megvagy* szavak, a második részben az *áll, ősz, vér, apád, éljen* szavak, a harmadik részben az *áldás életére, szép Ilonka* szavak ismétlését. Rokon értelmű szavak nevezik meg a címszereplőt: *szép sudár lány, lány, leány, leányka, Szép Ilonka, bájos unokája, szép leánykám* s a *lepke, pillangó* szavak mellett szerepel a *lepe* szó is. Az ellentétes szavak sorozata a szembenállást, a mérhetetlen társadalmi különbséget, mely a vadász (a király) és Szép Ilonka boldogságának útjába áll: *nem vad — könnyű kis pillangó, vad — sudár lány, elfogván — elszáll, áll a ház — fogy gazdagsága, könnyűi — vére, éljen — szakadjon, csendes — fölveré, vágyva néz — nem vidul, majd ég — színeiben elhal, kiáltja — némán, merőn áll, Mátyás udvara — Vértes vadona, áll — nyugosznak.*

A cím: témamegnevező, figyelemfölkeltő, a koherencia megteremtője.

A szöveg 1833-ban született, Vörösmarty Mihály fölhasználta a Mátyás királyról szóló mondákat, de bizonyára saját szerelmi csalódása is, Perczel Etelka iránti reménytelen szerelme is megihlette. A lírai én szövegébe a szereplők párbeszéde szövődik.

A költeményben valóságos személyek, Hunyadi János, a nándorfehérvári hős, fia, Mátyás király, Ujlaki és Gara főurak, a Vértes hegység, Bécs neve, események, Mátyás király vadászata, a Bécszet ostromló király hazatérése szerepelnek. Valószínű, elképzelt, meseszerű, mondába illő Peterdi és unokája, Szép Ilonka alakja, s az elmesélt történet.

Szép Ilonka és a vadász találkozása csak játéknak tűnik, „tündér kedvtelés”-nek, a lány sem akarja örökre megfogni a pillangót, a vadász is csak egy szép pillanatot remél a lánytól. Elfogadja a vendéglátást, jól érzi magát az erdei lakban, de „inti őt a kűrthang”, menni kell, folytatni saját életét, mely, mint kiderül, királyi pálya. Szép Ilonka életében sorsfordító pillanatot él át, ám csak a budai utazáskor érzi át, hogy kettejük pályája túlságosan távol esik egymástól... A fellobbant láng csöndes izzása azonban felemészti életét. Az erdei lak az érzelmek, szenvedélyek örök jelképévé válik, a király kései visszatérése mintha azt jelezné, ez a csendes lobogás talán mégis szebb volt, mint a világi élet felszínes, látványos forgataga.

A vadász és a lány találkozásakor két életforma, Mátyás uralkodói, kihívásokkal, kalandokkal teli élete és Szép Ilonka elzárt, csendes, eseménytelen világa kerül egymás mellé. Ilonkának életre szóló esemény, a királynak egy élmény a sok között. Sorsuk nem fonódhat egybe, s bár Ilonka élete boldogtalan, mégis értékesnek látszik, amikor a király visszatér az elhagyatott erdei lakhoz, visszatéréseivel mintha az örök emberi fájdalom előtt hajtana fejet... Régen a pártában maradt lányok sorsa a paraszti társadalmakban csapásnak számított, mert a földművelésben nélkülözhetetlen volt a férfierő. Az 1900-as években bontakozott ki a női egyenjogúságért harcoló mozgalom. Ma már olyan világban élünk, ahol a nő munkát vállalhat, fizetést kap, egyedülálló lehet, ám hátránya is van ennek az életformának: a gyermekeknek két szülőre van szükségük, ha az apa vagy az anya nélkül nőnek fel, nevelésük egyoldalú marad.

Vörösmarty költeménye magyar nyelvű, mai, néhány régies kifejezéssel írott szöveg érzelemlifejező, szépirodalmi alkotás. Stílusa is szépirodalmi. Jó hangzású és rossz hangzású szavak egyaránt szerepelnek a szövegben: *kis pillangó, sugár lány, tarka lepke, erdők szép virága...* — *könnyű, vére bőven omlott, cénk, vérbosszú, haloványan, fájdalommal, gyötrő...* A költemény verselése időmértékes, trocheusi sorok alkotják a verset: All-e még az ősz Peterdi háza? – U / – U / – U / – U / – U. A hosszúra következő rövid szótag, az ereszkedő jelleg jól illik a szomorú hangulatú vershez, Szép Ilonka történetéhez. A forma is a lemondást, a bánatot fejezi ki. A költemény rímei: a b a b a a.

A szöveg szavainak szótári jelentésére ráépül az érzelmi-hangulati többletjelentés: a *lány rab szép szem sugaránál, sugárlány, lángszemében, felrobognak, haloványan...* A sűrítést az összetett szavak teremtik meg: *felajzott, szerencsejel, lángszemében, kiűrt-hang, vérbosszú, hadvész-ülte, hófehér, gond-sujtotta, liliombullás...* Stílusértékűek a jelzős szerkezetek: *méla les, gyors vad, serény nap, bús forrás, könnyű kis pillangó, szép sugár lány, tarka lepke, szép arany pillangó, királyi vad, rezzen kezéből, csábító varázs, erdők szép virága...*

A költemény metaforái Szép Ilonkát nevezik meg: *királyi vad, erdők szép virága, szépen nőtt virágot elhajolni belső bú miatt, hervadása liliombullás.* A vadászt „Húnyt vezérem ifju szép sugára” metaforával jellemzi. Hasonlatok társulnak a lányt megnevező metaforák mellé: ... s mint az őz futása, / Könnyű s játszi a lány illanása... Haloványan hófehér szobornál / Szép Ilonka némán és merőn áll... És ha láttál szépen nőtt virágot / Elhajolni belső baj miatt: / Úgy hajolt el, félvén a világot, / Szép Ilonka belső bú alatt.

A költemény mondatfajtáiról: A vers kijelentő mondattal indul, felszólító mondattal szól a lány a pillangóhoz, felkiáltó mondattal indul a vadász a lány után, s mindketten felkiáltó mondattal érnek célba: a lány a pillangóhoz, a vadász a lányhoz. Két kérdő mondattal vezeti az olvasót is vendégségbe a lírai én, majd kijelentő, felkiáltó és felszólító mondatokkal emlékeznek Hunyadi Jánosra, és életetik a királyt. Ilonka kérdő, ki nem mondott mondatára a vadász felszólító meghívása következik, majd újabb kijelentő mondatok között a lány kimondott kérése, felszólítása. A harmadik rész is kijelentő mondatokkal indul, a kérdő mondatok Szép Ilonka gondolatait, a felkiáltó mondatok az ünneplők, s az ősz Peterdi érzéseit fogalmazzák meg. De aztán együttérző, kérdő és kijelentő mondattal fordul unokájához, s a lírai én is a szomorú történet végét kijelentő, de a fájdalmas érzéseket alig leplező, érzelemmel telített mondatokkal zárja le.

A már említett ellentétek a szöveg szintjén ellentétes szerekeztette állnak össze: a vadász hosszasan, kora délelőttől naplementéig várja a vadat, de csak egy pillangó után iramló szép sudár lány kerül eléje. Ő a lányért, lány a pillangóért... Az ősz Peterdi, a régi harc fia vendégével Hunyadit köszönti és az ismeretlen királyt, a hős fiát. A vadász (a király), bár vér tolul arcára, ellentéttel válaszol: „Éljen hát a hős vezér magzatja, / Addig éljen, míg a honnak él!” Szép Ilonka magatartásában is változás áll be, a kezdeti rezzenésből, bámulat, kérdések s a vadász köszöntése és meghívása után csendes ház nyugalmát „Fölveré azt szerelem hatalma”. A budai látogatás is ellentétes szerkesztésű: Ilonka a maga kérdéseivel, a találkozóra, a viszontlátásra készülő magatartása ellentétben áll az ünneplő, a bécsi győzelem után hazatérő királyt várók örömeivel. A nagypapa is jól sejtő fájdalommal hazatérésre biztatja unokáját. A természeti kép: virág — Ilonka, belső baj — titkos bú párhuzamba állítással, de mégis ellentétes ábrázolással az eddig boldogan élő, reménykedő Ilonka tragédiáját sugallja, s a király is későn érkezik, már csak a pusztta házat találja...

A szöveg verbális stílusú, a lírai én függő beszédébe a szereplők egyenes beszéde szövődik.

Irodalom

Balázs Géza: *Szövegtani gyakorlatok, vázlatok és tanulmányok*. Nemzeti Tk. Bp., 1994; Balázs János: *A szöveg*. Gondolat, Budapest, 1985; Benkes Zsuzsa—Nagy L. János—Petőfi S. János: *Szövegtani kaleidoszkóp 1*. Antológia, 1996; A magyar nyelv és irodalom tanulásához a 14-18 éves korosztály számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest; Petőfi S. János—Bácsi János—Békési Imre—Benkes Zsuzsa—Vass László: *Szövegtan és prózaelemzés*. Trezor Kiadó, Budapest, 1994; Petőfi S. János—Benkes Zsuzsa: *Elkallódni, megkerülni*. Versek kreatív-produktív megközelítése szövegtani keretben. Veszprém, 1992; Szabó Zoltán: *Szövegkohézió és stilisztika elemzés*. MNY. 1985. 479-489. 1985; Szabó Zoltán: *Szövegnyelvészet és stilisztika*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988; Tóth Krisztina—Valaczka András: *Irodalmi sikerkönyvek*. 6. évfolyam. Tankönyv. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 51-56., 2006.

„A gyarapodó tudás és jellem útján a Székely Oklevéltárig”

Demény Lajos
akadémikussal
Barabás István
beszélget

Lexikonok a műfaj szabályai szerint tömörítik pályafutását: dr. Demény Lajos történész, egyetemi tanár, a román Társadalomtudományi Akadémia és az Erdélyi Múzeum Egyesület tagja, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja a Maros megyei Kisfűlpösön született 1926-ban, Marosvásárhelyen érettségizett, a leningrádi (ma újra Szentpétervár) tudományegyetemen szerzett diplomát, ugyanitt doktorált. 1956-ban tért haza, azóta Bukarestben él, ahol a tudományos kutatásnak szentelte életét. Rövid időre részt vállalt a politikában is (...). A (...) 2001-ben megjelent *Historia manet — Demény Lajos emlékkönyv* tartalmazza tudományos és közírói munkásságának bibliográfiáját is: 25 könyv (kis hányadának társszerzője), valamint csaknem 200 tanulmány és tudománynépszerűsítő cikk itthon és szerte Európában. Forráskutatásai során több, különösen visszhangos felfedezésben is része volt, így például a szentpétervári Szaltikov Scsedrin könyvtárban rábukkant Bethlen Gábor végrendeletére és néhány eredeti levelére is.

Próbáljunk meg életet vinni a lexikonok száraz adataiba.

— *Megkérem, bevezetőül beszéljen a kezdetekről: milyen környezetből indult, hogyan kötelezte el magát a történettudománynak?*

— A mezőségi Kisfűlpösön, szegény földműves családban születtem, a nyolc gyermek közül én voltam a legkisebb. Ez meglátszott a természetem is, nem csoda,

hogy édesanyám mindegyre figyelmeztette apámat: ez a gyermek túl gyengének tűnik ahhoz, hogy tartsa az eke szarvát. Sorsomat mégis egy iskolai évzáró ünnepség döntötte el. Nagy átéléssel szavaltam: gyí te fakó, gyí te szürke, mindkét lábam, fuszatok, milyen áldott két csikó ez, egyik sem kér abrakot. Szereplésem a jelenlevő református esperesnek annyira megtetszett, hogy műsor végeztével azt mondta: na, fiacskám, a te helyed az enyedi tanítóképzőben lesz. Ősszel apám el is vitt, hogy beírásson. A felvételi próba fogalmazás volt: életem legszebb élménye. Én azt írtam le, hogyan utaztam életemben először vonaton, mikor tegnap Régenből Enyedre jöttünk. Ezzel is sikerem volt: felvettek, de csak egy évig maradtam, mert jött a bécsi döntés: Nagyenyed Dél-Erdély részeként Romániáé, Kisfülpös pedig Észak-Erdéllyel Magyarországé lett. Nem járhattam tehát többé „külföldre” iskolába, ezért Marosvásárhelyen folytattam. Érettségi után a kolozsvári Bolyai egyetemre jelentkeztem történelem szakra, de itt is csak egy évet végeztem, ugyanis tanulmányi eredményeim alapján 1949-ben mintegy harminc bolyais társammal együtt kiküldtek a Szovjetunióba. Szverdlovszkba (ma újra Jekatyerinburg) irányítottak, két nap és két éjjel vonatoztam odáig, hogy folytassam a történelem szakot. Igen ám, de miközben a Karoling birodalom témájában szemináriumi dolgozatot írtam, a bibliográfiában elmélyedve, felfedeztem, hogy Petrusevszkij, a rettegett sztálinista, dogmatikus professzorunk egész passzusokat vett át az általa osztrák imperialistának kikiáltott Alphons Dopsch világhírű középkor-kutatótól. Ezt jeleztem a dolgozatomban, amikor Petrusevszkij úgy reagált, hogy kozmopolitának bélyegezett meg, aki nyugati forrásokat tanulmányoz. Ez ott és akkor egyenlő volt az osztályellenség vádjával, ezért várható volt, hogy megfelelő káderlappal hazaküldenek. Mégis, váratlanul kedvező fordulat következett. Cservarov akadémikus, a rektorunk behívatott az irodájába, ahol azzal fogadott, hallotta, mi történt, itt van a vonatjegy és az ajánlólevele, rögtön utazzam Leningrádba, mert ott más a mentalitás. Így kerültem Nagy Péter cár városába, és csakhamar meggyőződtem, mit jelent az a másfajta szellem, amelyre Cservarov akadémikus utalt. Alexandrov professzor, a leningrádi huszonnégyezer egyetemi hallgató rektora elolvasta szverdlovszki kollegája ajánlólevelét, és nyomban üzent értem. Mikor beléptem hozzá, atyai mosollyal végigmért és vállon veregetett: szóval, te vagy az a szverdlovszki kozmopolita, aki ujjat mert húzni Petrusevszkijjel; elrendeztük az átiratkozásodat, érezd jól magad nálunk. Így lettem szentpétervári diák, de ezzel még nincs vége a történetnek. Alexandrov professzor és kollegái elkérték inkriminált dolgozatomat, és — mint később megtudtam — jót mulattak azon, hogy lelepleztem a rettegett vaskalapos Petrusevszkij plagizálását. Rokonszenvük abban is kifejezésre jutott, hogy másodéves hallgató létemre felvettek a középkor tanszékre. Igaz, ott az volt a „beosztásom”, hogy főztem és felszolgáltam a teát, mosogattam, de közben hallgathattam a világhírű tudósok — Vainstain, Ljubljinszkaja, Rutenberg, Stokmar és mások — szakmai vitáit, érveit, ami számomra felért még egy iskolával. Segítségükkel beleástam magam a huszita mozgalom szentpétervári és erdélyi forrásanyagába, ebből doktoráltam 1956-ban. Közben feleségül vettem a szintén frissiben doktorált ukrán évfolyamtársnőmet, Lídiát, vele tértem haza Ro-

mániába. Kolozsvárra kértem a kihelyezésemet, remélve, hogy Jakó Zsigmond tanársegédje lehetek, de a minisztérium Bukarestbe irányított, azóta itt élek, legnagyobb fájdalmamra most már feleségem nélkül, mert 2010. február elsején elhunyt, a fővárosi református temetőben nyugszik. Kezdetben a pártakadémián a román történetírás történetét tanítottam, feleségem pedig egyetemes történelmet a katonai főiskolán. Három év múltán, mint idegen elemeket, mindkettőnket menesztettek, ami annyiban mégis jó volt, hogy hamarosan egész normával a kutatásban dolgozhatunk, ennek köszönhetően társszerzői vagyunk a román könyvtörténet több alapvető tanulmányának. Így kerültem én a Román Akadémia Történettudományi Intézetébe (...).

Demény Lajos és Demény Lília (jobbról) fia, Endre esküvője
(1985. július)

— *Akkortájt már enyhült az osztályharc heve; könnyen lehetett bejutni egy ilyen elit intézménybe?*

— Annyira azért mégsem enyhült a légkör, hogy a káderezés ne találjon csomót a kákán. Az intézetben még ott voltak a sztálini korszak harcosai, akik buzgón igyekeztek megakadályozni felvételemet. Tudományos tevékenységembe nem tudtak belekötni, ezért másképpen próbálkoztak, később derült ki, miképpen. Az akkori igazgató-akadémikus vonakodott befogadni az intézetbe, noha az általa szerkesztett Istoria României akadémiai traktátus három kötetébe felelős szerkesztőként én is bedolgoztam. A rejtélyt egykori marosvásárhelyi iskolatársam, Benkő Samu fejtette meg. Valaki „jóakaróm” feljelentést írt a pártvezetőségnek, hogy én ifjabb koromban pap voltam, és ezt az önéletrajzomban eltitkoltam. Benkő Samu barátom szintén bedolgozott a traktátusba, így közvetlen kapcsolatban állt az akadémikussal. Egy estéli lazító beszélgetésük alkalmával az igazgató szóba hozta az én papi múltamat, mire Benkő Samu kétségbeesetten cáfolt: az erdélyi református kollégiumoknak egy régi hagyományáról volt szó, a legációról. A legjobb végzősök nagy vallási ünnepek alkalmával kimentek falusi gyülekezetekbe, ott bizonyos lelkipásztori teendőket is végeztek, amelyeket a hívek tetszőlegesen pénzzel jutalmaztak. Tehát nem egyházi, papi szolgálat volt,

ezt ő is felfogta, és a versenyvizsga után aláírta kinevezési okmányomat. Milyen az élet? Amikor az akkori igazgató-akadémikus a rendszer kegyvesztettje lett, a nagyon kevesek közé tartoztam, akik látogatták otthonában, mi több, halála után rábeszéltem Fazekas Jánost mint miniszterelnök-helyettest és a legmagasabb pártvezetőség tagját, segítse az idős özvegyet kiköltözni Párizsban élő leányához. Engem pedig az irigyek továbbra is kitüntettek figyelmükkel. Emlékezetes esemény volt számomra, amikor az új akadémikus-igazgató, az előbbi utódja, kihívott a szomszédos parkba sétálni. Ott kezembe nyomott egy feljelentést, miszerint kapcsolatban állok a közismerten magyar nacionalista Fazekas Jánossal. — Másold le, és tedd el emlékébe — mondta a főnököm, ami meg is történt, én pedig — maradtam. Azután egy viharos intézeti gyűlésen én keltem az ő védelmére, mikor egy volt vasgárdista kollégánk kitámadta mint politikailag nem megbízható kádert. Ilyen időket élünk, hogy ne tudjuk magunkat teljességében a tudománynak szentelni.

Szovátai séta Fazekas Jánossal

— *Ismételten emlegeti Fazekas Jánost; hogyan kerültek kapcsolatba?*

— A hetvenes évek végén ismertem meg személyesen, addig csak mint magas rangú pártvezetőre és államférfira tekintettem fel rá. Ő is 1926-ban született, mint én, tanítóképzőt végzett Székelykeresztúron, ott kezdett érdeklődni a Székelyföld, különösen Udvarhelyszék múltja iránt. Ezzel magyarázható, hogy szabadidejében szeretett történészkedni, én pedig örömmel segítettem neki a szükséges forrásmunkákat beszerezni. Ilyen irányú munkássága azonban más vonatkozásban volt fontos a romániai magyar történészek számára. Ha az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc székelyföldi fejezetéről akartunk közölni, a cenzúrát úgy játsztuk ki, hogy a bibliográfiába bevettük Fazekas Jánost, ez segítette a megjelenést. Ő ennek nagyonis tudatában volt, sőt bátorított, hogy hozzunk

napvilágra minél több korabeli dokumentumot, mert ezzel megnehezítjük a történelemhamisítók dolgát. Én emellett kapcsolatunkat arra is felhasználtam, hogy segítségét igénybe vegyem barátok, pályatársak számára lakást, útlevelet, soron kívül Trabantot szerezni, ami legtöbbször sikerült is. Ezért fájlalom, hogy amikor 2007-ben elhunyt egy budapesti kórházban, azok is megfélemlítettek róla, akiket lehetőségeihez mérten segített, amikor bajban voltak. Élettörténete még feldolgozásra vár, de azt tanúsíthatom, hogy nehéz helyzetekben bátor, szókimondó ember volt: nevét csak magyarul engedte leírni, merészelt a hírhedt pártvezér felesége pártelöléptetése ellen szavazni, 1982-ben vezetőségi ülésen a diktátor jelenlétében volt mersze állást foglalni Ion Lăncrănjan hírhedt sovinszta uszító pamfletje, a *Cuvânt despre Transilvania* ellen.

— Demény Lajost olvasva, felfigyelhetünk arra a jellegzetes módszerére, hogy a román történelem nagy alakjai, eseményei kapcsán magyar vonatkozású levéltári felfedezéseket szívesen sző bele tanulmányaiba. A román könyvnyomtatás 16. századi kezdeteit kapcsolatba hozza a magyarból fordított bibliákkal, Mihai Viteazult a székekkel, Mihail Kogălniceanut a csángókkal, Petru Maiort a budai Egyetemi Nyomdával és így tovább. Ez a nyilvánvaló törekvése milyen új fejezeteket nyitott a magyar forráskutatás számára?

— A hetvenes években Mihai Viteazulról román nyelven közölt tanulmányainkban módunkban állt bevinni a román köztudatba a székekység fogalmát, ami addig elképzelhetetlen volt. A kutató számára örömteli élmény a fő téma mellékvágányainak kibontása. 1972-ben a román szakirodalomban élénk visszhangot keltett szentpétervári felfedezésem: az első bukaresti nyomda nem 1678-ban kezdett működni, mint ahogy addig írták a tankönyvek, hanem száz évvel korábban, 1573-ban. Ebből kiindulva, szerteágazó kutatást végeztem Szentpéterváron és a bulgáriai Sisztovban, miközben mellékesen azt is kimutattam, hogy a 16. századi Erdélyben megjelent tizenegy nyomtatott szöveg nagyobb részét magyarból fordították. A *Transilvania* szakfolyóiratban bővebben írtam le, hogy a lutheri reformáció milyen hatással volt a görögkeleti egyházra, odáig menően, hogy Erdélyben ennek köszönhetően kezdett terjedni a román anyanyelvű istentisztelet. Kevésbé ismeretes, hogy a csángókról Mihail Kogălniceanunak köszönhetően kezdhettünk el közölni, noha azelőtt még leírni sem volt szabad a moldvai katolikusoknak ezt az elnevezését. Egy érdekes példát 1982-ben külön tanulmányban közöltem. Az 1864-es földreformot előkészítő, ún. 12-es bizottságról írván, felfedeztem, hogy ennek egyik tagja Szabófalvát képviselte, mégpedig Rab néven. További kutatásaimból kitűnt, hogy az ő leszármazottja a mai bukaresti római katolikus érsek, de ő már Robu néven. Tanulmányomban persze nem erről volt szó, hanem arról, hogy Mihail Kogălniceanu akadémikus történész, miniszterelnök egyenlő jogokat követelt a csángók számára. A „veszélyt”, hogy újra lehet írni róluk, megéreztek a sovinszta történészek, ezért összetűzet zúdítottak rám azzal az érveléssel, hogy Kogălniceanu tévedett ebben a kérdés-

ben, tehát én is tévedek. Mindig ezt a kaptafát alkalmazzák azokra a tudósokra, akik a hivatalos vonaltól eltérnek, legfőképpen azokra, akik nem ismerik el a dáko-román kontinuitás elméletét, hanem azt bizonygatják, hogy a román nép Albánia szomszédságában alakult ki, és onnan csak a 12. századtól kezdődően hatolt be a Dunától északra fekvő területekre, tehát Erdélybe is. De, a csángókra visszatérve: a támadásokkal nem törődtem, mert meg voltam edződve, sőt tovább mentem. Kogălniceanut beleszóttam egy nagyobb tanulmányomba is, ezt 2002 júliusában a Román Akadémia nemzetközi szemináriumán *A csángók története román forrásokban és történelmi művekben* cím alatt mutattam be. Ez alkalomból hasonló szellemben tartott előadást dr. Tănczos Vilmos kolozsvári kutató is *A csángók nyelve és identitása* címmel. Gondolom, a szervezők megbánták, hogy magyar történészeket is meghívtak, de már nem volt mit tenniük, mert elmondtuk a véleményünket úgy, ahogy az írott forrásokból kiszűrtük, ez pedig ellentmond a ma is érvényes hivatalos álláspontnak, miszerint a csángók románok, akiket a budai hatóságok évszázadokon át elmagyarosítottak.

Mihály, az unoka (jelenleg történész) születésnapja — 1988
(balra a nagymama, Demény Lídia)

— *Demény Lajost magyar részről is érték támadások, ezekre hogyan emlékszik vissza?*

— Hiába jelentek meg egymás után forráskutatásaim, engem a magyarországi történettudomány elitje a nyolcvanas évek elejéig nem fogadott be, mint ahogy befogadta — indokoltan! —, a kolozsvári derékhadat, élen Jakó Zsigmonddal, Imreh Istvánnal, Egyed Ákossal. Rám ott úgy tekintettek, mint a „bukaresti magyarra”, a hivatalos román történettudományi intézet alapkáderére. Ezt Glatz Ferenc akadémikus igen őszinte rokonszenvvel, egyfajta mea culpa melléköngével megírta a *Historia manet* emlékkönyvben, ahogy aztán végül azt is elárulta, hogy Benda Kálmán hívta fel figyelmüket munkásságomra, forráskutatói eredményeimre. Csak ettől kezdve jött részükről az elismerés, odáig menően, hogy a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja lettem, megkaptam a Magyar Köztársas-

ság Érdemrendjének Középkeresztjét, és tanulmányaimat közlik magyar szakfolyóiratok is, mint például a *Századok* vagy a Glatz Ferenc szerkesztésében megjelenő *História*. Az ottani elismerések késtek ugyan, de Budapest részéről soha nem ért támadás, hanem ebben itthon volt részem. Fájdalmas emlékem például, hogy a Bolyai Társaság egyik közismert személyisége 1990-ben, mikor miniszterhelyettes voltam, egyenesen árulónak kiáltott ki a sajtóban. Tette azért, mert Kolozsváron úgy fogalmaztam, hogy mivel hosszú időre nincs kilátás a magyar állami egyetem visszaállítására, első lépésként tanárképző főiskolát kelle-ne beindítanunk. Ezt ő úgy értelmezte, hogy szerintem nincs szükség magyar egyetemre. Pedig most is az a véleményem, hogy egy magyar tannyelvű tanár-képző főiskola előbb-utóbb átalakulhatott volna egyetemmé.

— *Mindenek ellenére, a tudós életműve szépen gyarapodott. A gazdag termésből mit tart különösen kiemelkedő sikernek?*

— A *Székegy Oklevéltár* új sorozatának beindítását, az első román nyomdák és nyomtatványok kérdésének tisztázását, de itt említhetem azt is, hogy Budapesten felkutattam Nicolae Iorga és Veress Endre levelezését, erről 1993-ban beszámoltam a nagyváradi *Cele Trei Crișuri* szakfolyóiratban. Érdekességgként említem meg, hogy Veress Endre hagyatékában mintegy tizenhatezer levél maradt fenn, szerencsére gondosan elrendezve, adatolva: mikor kapta kézhez, mikor válaszolt. Nagyon szerette a rendet, csak így maradhatott utána hihetetlenül gazdag életmű, benne a bukaresti kiadású, kilenc kötetes dokumentumgyűjtemény, a négykötetes erdélyi oklevéltár és sok egyéb.

— *Magam is bukaresti lakos, újságíró és református vagyok; a Calvineum Koós Ferenc Körében mindig élénk figyelemmel követtem az ön előadásait a román főváros magyar emlékeiről. A szintézis monográfia formájában is megjelent, de ebben csak a református egyház szerepel és csak a 19. század közepéig. Mi okból szűkítette így le kutatásait?*

— Ennek egyszerű és fájdalmas magyarázata van. Monsegnore Ioan Robu bukaresti érsek, akinek csángómagyar származását az imént említettem, szigorú zár alatt tartja egyháza levéltárát. Az okokat csak sejteni tudjuk, például azt is, hogy a regáti katolikusok, beleértve Moldvát is, magyarok voltak, következésképpen a levéltárakban így szerepelnek, ami nem szolgálja a bukaresti és iași-i püspökségek hagyományos elrománosító törekvéseit. Ez összefüggésben áll a kérdés második felével is. Kutatásaim a kezdetekkel indulnak, amikor 1815-ben, Sükei Imre lelkész fáradozásainak eredményeként megalakult a református egyházközség és beindult iskolája. A század közepéig jutottam el, onnantól kezdve levéltári források nélkül maradtam. A bukaresti Állami Levéltár csak 1930-ban alakult, magyar okmányokban nagyon szegényes, a katolikus gyűjteményhez, mint említettem, nincs bejárásunk, ráadásul a református felekezeti iskola irattá-

rát az 1944. évi bombázás megsemmisítette. A század második feléből így a kutatók számára csak korabeli naplók, levelek, könyvek, újságok maradtak fenn, de ezeket már feldolgozták írók, papok, újságírók, valamint a budapesti ELTE román tanszéke, dr. Miskolczy Ambrus professzor vezetésével. A bukaresti katolikus egyházközség és iskola csak a 19. század végén, a csíkgöröcsfalvi Bálinth János plébános áldozatos munkája árán alakult meg. Monográfiámhoz tehát a bukaresti református egyházközség levéltárát használtam fel, de kutattam Budapesten is. Itt sikerült megtalálnom az említett Sükei Imre lelkész 1838. június 8-án kelt levelét Széchenyi Istvánhoz. Kevesen tudják, hogy Széchenyi 1834 októberében járt Bukarestben, hogy a vajdával egyeztesse a Duna szabályozására vonatkozó terveit. Sükei nem ebben a témában írta levelét, hanem segítséget kért magyarországi gyűjtőútjához, hogy pénzt szerezzen kőtemplom építésére (addig csak faépülete volt).

— *Eddigi munkássága legnagyobb teljesítményeinek sorában első helyen említette a Székely oklevéltár új sorozatát. Miben látja fontosságát? Hogyan indult, milyen volt a fogadtatása?*

— Legfontosabbnak azt tartom, hogy ezek az oklevelek segítenek jobban megismerni a múltunkat. Történész, író, néprajzos, nyelvész, antropológus nem írhat már úgy Erdélyről, hogy ne használja fel az itt tálcán kínált adathalmazt. A katonai összeírásokból kiolvashatjuk a 16-17. századi Csík, Udvarhely, Gyergyó, Kászon, Aranyosszék, Marossszék lakosságának társadalmi megoszlását, névanyagát, vagyoni állapotát, ruházatát, hadi felszereltségét, a hadjáratok és járványos betegségek következtében beállott változásokat, a hadköteles férfiak esetenkénti felmentésének okait (árva, nincstelen, rokkant, vak, süket, debilis, sebesült stb.). Ezt olyan részletekbe menően jegyezték be a lustrákba, hogy például 1653-ban az udvarhelyszéki összeírásban a vargyasi Györke Tamás azért szerepel a felmentettek között, mert „medve szaggatta volt meg”. A mai olvasó számára kész szórakozást nyújtanak az udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvek: az itt idézett tanúvallomásokból, egyéb feljegyzésekből ízelítőt kapunk a négyszáz évvel ezelőtti népnyelvből, tudálékos szövegelésből és nyers, obszcén szókimondásból egyaránt. Mondjam el azt is, hogyan indult a sorozat. Negyven évvel ezelőtt a pártvezetőség intézetünk keretében létrehozta a nemzetiségtörténeti osztályt, hogy ezzel is igazolja a sokat hirdetett tételt, miszerint nálunk megoldódott a nemzeti kérdés. Tehát amolyan kirakatintézménynek szánták, akár csak a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsát: szépen hangzik, de ne csináljon semmit. Engem neveztek ki az új osztály élére, de törököt fogtak velem, mert én komolyan vettem a megbízást, és kolozsvári történészekkel megtanácskozva, részletes tervet dolgoztam ki a teendőkre. Ebben első helyen állott régtől dédelgetett álmom, a *Székely oklevéltár* új sorozatának beindítása. Abban új, hogy 1872 és 1934 között Kolozsváron megjelent már nyolc kötete, ennek a folytatását tűztük célul. A pártvezetőség propagandaosztálya megadta az engedélyt, mert

tőség propagandaosztálya megadta az engedélyt, mert nyilván arra gondolt, hogy holmi ósdi okmányok megjelentetése nem járhat veszéllyel az új, kommunista embertípus formálásában. Nagyot csalódott. Néhai Pataki József kollégával lelkesen fogtunk munkához, és 1983-ban a bukaresti Kriterion ki is adta az első kötetet, benne az 1569 és 1591 közötti időszakból fennmaradt udvarhelyi periratokkal. Azt, hogy a jegyzetanyag tanúsága szerint az ezrekre rúgó földrajzi és személynevek szinte kizárólag magyarok, még lenyelte a hatalom, de már éreztük a viharfelhők közeledtét. A második kötet 1985-ben jelent meg, szintén periratokkal, de ez már hiányosan. Két jegyzőkönyvben ugyanis román pásztorok állatlopás vádjával szerepeltek. Ez még nem lett volna tragédia, mert székelyek is loptak (tehenet, disznót, szalonát, gabonát, fát stb.), de a korabeli íródeák oláhokként emlegette őket, ami azokban a régmúlt időkben nem ment sértés számba, mert a román megjelölés még nem létezett. Fennállott a veszély, hogy e két okirat miatt az egész könyvet betiltják, ezért a kiadóval megtanácskozva, egyszerűen kihagytuk, és eltettük jobb időkre. Ez a forradalom után be is következett: 2004-ben, mikor a hetedik kötetet készítettem kiadásra, pótlásképpen bevettem a második kötetből kimaradt két „oláh” jegyzőkönyvet is. Hiába volt azonban minden óvatosságunk, a túltengő magyar adatanyag miatt 1985-ben, a második kötet megjelenése után, a sorozatot leállították, az intézet nemzetiségi osztályát még azelőtt felszámolták. Ennek ellenére, mi dolgoztunk tovább, reménykedve a jobb időkben. Ez be is következett a forradalom után: 1994-ben megjelenhetett a harmadik, majd rendre a többi kötet, el egészen a nyolcadikig, most már magyarországi támogatással. Még megjegyezni kívánom, hogy a harmadik kötet közzétételében Pataki József mellett segítségemre volt Tüdős Simon Kinga is, intézetünk jeles munkatársa. Budapesten, az Eötvös Kollégiumban végzett, hazatérte után nálam doktorált, ma már saját külön útját járja, de továbbra is a forráskutatásban, e téren legnagyobb teljesítménye, hogy elkezdte az *Erdélyi testamentumok* sorozatának megjelentetését, amiben nagy segítségére van a marosvásárhelyi Mentor kiadó.

— *Most, a tudomány szolgálatában eltöltött hat évtized után, mit tanácsolna a pályatársak fiatal nemzedékének?*

— Nem tanácsokra van nekik szükségük, hanem anyagi támogatásra és kiadókra, akik vállalják a forrásközlések nehéz munkáját. Ha van kiadó, a többi jön magától, érezni fogják a kutatómunka örömeit.

*

Tudósi hírnév, levéltári felfedezés, miniszterség, szenátori mandátum — mindez még nem minden. Szükséges hozzá emberi-erkölcsi tartás, tisztesség is. Hogy mindez Demény Lajos esetében mit jelent, álljon itt koronatanúként egykori kolozsvári professzora, Jakó Zsigmond akadémikus (1916–2008) vallomásának egy részlete, ahogy megjelent a *Historia manet* emlékkönyvben. Jakó Zsigmondot 1952 nyarán eltávolították a Bolyai egyetemről, mert középkor-kutatá-

saival úgymond a hűbéri rendszer uralkodó osztályainak érdekeit szolgálta. Ettől kezdve mint megbélyegzettet sok régi kollégája messze elkerülte, nehogy kompromittáló kapcsolatokkal gyanúsíthassák őket. Csak három volt diákjának volt bátorsága, hogy 1954-ben az akkori román történettudomány mindenható irányítójánál, Mihail Rollernél közbenjárjon Jakó Zsigmond rehabilitálása érdekében. Egyikük a Szovjetunióból szünidőre hazaérkezett Demény Lajos volt. Egykori professzora így kerülhetett vissza az egyetemre és maradhatott nyugdíjazásáig. Erről ezt olvashatjuk visszaemlékezésében: „Mindhárom tanítványom ritka tisztességről és bátorságról tett tanúságot, mikor meggyőződése szerint nyilatkozott és szót emelt egykori professzora mellett... Tudom, később ők is megtapasztalták, hogy az értelem, a szakmai tudás, az erkölcs vagy a jellem szilárdsága bizony nem mindig társul egymással.” A tudásnak és jellemnek párhuzamosan kell gyarapodnia — vonja le következtetését a fiatal értelmiségi nemzedék számára Jakó Zsigmond akadémikus, mely véleményét Demény Lajos pályafutása fényesen igazolja.

Szócs Ferenc nagykövet Demény Lajos mellére tűzi
a Magyar Köztársaság Érdemrendjének Nagykeresztjét

Csávossy György

Katáng dalok

Virágnéző

Még bimbó vagy,
ha jól sejtem, katáng,
mert ég kék tüze süt szemedből,
szelíd, hajnalkor gyúló láng.
Még bimbó vagy,
pacsirtaszárny alól hull rád
a harmat,
és kinyílsz majd, katáng,
virulsz még akkor is, ha végül
a dér ezüstje borul ránk.

2010. augusztus 8.

Közel az ősz

Kis katáng,
közel az ősz,
s a hervadást
öröm előz.
Csillaghullást
lobbant az ég,
most kívánj bármit hirtelen,
míg kialszik a végtelen
öln
a fény.

Érzed a hűs leheletet,
mely köszönti a szüretet?
A must is forr, akár szíved,
mely nem lesz többé már hideg.

Feslő virág

Amíg e sorokat írom
kibomlik a katángszirom.
Légy fűvész, kandi ábrázat,
most lenyűgöz a káprázat,
ahogy kifeslik a virág,
melynek oly új még a világ:
hogy hazug a tücsök dala,
a bárányfelhő fonala,
s a szivárvány is csalfa kép,
mert jégeső lehet a vég.
De ne félj, ne félj, kis katáng,
ha özönvíz is zúdul ránk,
ki ilyen virágot teremt,
a Székelykő csúcsára ment.

2010. augusztus 9.

Simon Anna: Tél (I)

Fodor Sándor

Álom

Azt álmodtam, hogy felnőtt lettem. Elvégeztem a gimnáziumot, közben háborúba keveredtem, fogságba is estem, de onnan hamar szabadultam. Érettségiztem, beiratkoztam az egyetemre. Jól emlékszem, Bolyainak hívták az egyetemet és a román egyetemet is jártam, mert román nyelvtanárnak (is) készültem, ezt akkor Ferdinándnak, később Babeşnek hívták. Már jócskán egyetemista voltam, amikor elvitték szülőfalumból, Mária lába mellől a barátokat, köztük gyóntatómat, Leánder atyát is. Ez akkortájt volt, amikor már nem mentem gyónni, mert azt hittem, marxista vagyok, de nem voltam benne biztos. Nem is dicsekedtem vele, később kiderült, hogy jól tettem.

Azt az egyetemet is elvégeztem, állásba kerültem, szerkesztőségekben dolgoztam, kettőben is szép sorban. Megnősültem, és kislányom született, egy aranyhajú baba, majd úgy öt év múlva egy másik, huncutabb, mert az első egy valóságos kicsi angyal volt — el is szállt tőlünk 18 éves korában: amikor ezt láttam, azt hiszem, nyöszörögtem álmomban, de az is lehet, hogy sírtam. Miket össze nem álmodik egy gyerek!

Azt is álmodtam, hogy felnőtt koromban könyveim jelentek meg, de végig éreztem, ez valahol nem (egészen) igaz, és azt is álmodtam, hogy feleségemmel nagy szeretetben öregedtem meg, pedig... nem is tudom, mi mindent álmodtam még össze. Azt hiszem, mert az este sokat ettem: Édesanyámék vendégségbe mentek valahová, nekem azt mondták, ugye nem félek, hiszen már nagy fiú vagyok, és én nem is féltem — csak a vacsorára hagyott tejfölös tehéntúró helyett töltött káposztát bányásztam ki egy fazékból, arra támadt kedvem, megkívántam, na. Azért álmodtam aztán én ilyeneket. Azt is, hogy öreg lettem, már 70 éves is elmúltam, felköszöntöttek, konyakot, bort is ittam, mint a felnőttek, és gyönyörű kitüntetést kaptam magyar címerrel a közepén.

Közben azt is álmodtam, hogy meghaltak a szüleim — érdekes, álmomban sokan haltak meg, amin csodálkozom, mert halálról, temetésről egyébként nem szoktam álmodni. Mondom, csakis a töltött káposzta miatt zagyválhattam össze annyit álmomban. Az egyetemet is sok-sok vizsga után elvégeztem, mindegyik sikerült és miközben ennek örvendeztem volna, eszembe jutott, hogy holnapra nem készültem hármasszabályból: Borcsa tanár úr, Gergely bácsi, majd megbök-dösi bogos ujjával az üstökömet és megszid. „Ebadta sündisznója!” Mondjam el neki talán, hogy miket álmodtam? Hogy tizenegy éves — első gimnazista — létemre — hetvenéves is voltam? Hogy két unokát is álmodtam magamnak? Egy kislányt és egy kisfiút — mint a mesékben? Álmomban úgy szerettem őket, mint

engem Vilmanéni nagymamám, akinek férje már régóta megette a borospoharat nagy jókedvében, és akkoriban Besztercén még nem műtötték a vakbelet.

Nem élt már Ludwig Grossvater se: Vele szilvát ráztam a kertjükben, Besztercén a budaki hídon túl, a Gross-muttert pedig még régebben eltemették, énnekem már csak ez az egy szem Vilmanéni nagyanyám van életben.

Úgy egyébként (máskor) álmodtam én ijesztőseket is, például le kellett ugranom a toronyból. Most nem kellett leugranom sehonnan. Elmondhatom, jobb sorsot álmodtam magamnak, mint amilyennel édesanyám szokott fenyegetni, hogy mi vár rám, ha nagy leszek és akasztófavirág lesz belőlem. Persze, csak olyankor jósolt nekem ilyeneket, amikor rossz fát tettem — vagy tesztek — a tűzre, egyébként nem foglalkozik jövőmondással.

Igaz, álmodtam magamnak bánatot is, például, amikor ott álltam a nyitott sírnál és előre hajoltam. Akkor kétfelől megfogtak. Hogy juthat ilyesmi az ember eszébe? Kár, hogy a háborúban nem álmodtam magam tisztnek, vagy valami hősnek legalább. (És az is kár, hogy amikor egyetemistának láttam magam, nem mulattam nagyokat, mert azt álmodtam, hogy igencsak szegény diák, korgó gyomrú legény vagyok. Bezzeg rokonunk, Bojtás Pista ő nagyokat mulatott, nem álmomban, hanem a valóságban, de róla nem álmodtam semmit.)

El ne felejtsem, hiszen fontos: szerelmes is voltam álmomban, nem is egyszer. Valódi házasságot is álmodtam magamnak, templomi esküvővel Kolozsvárott a Szent Mihályban.

Azt álmodtam, hogy feleségem művész, szép képeket fest — én pedig író vagyok, ami aztán tényleg emeletes butaság még álomnak is, hiszen egy írónak sokat kell írnia, én pedig, ha nem lehetek tanár a szeredai gimnáziumban vagy aranygombos honvédtiszt — akkor inkább költő leszek. A versíráshoz nem kell akkora szorgalom és türelem, mint egy történethez, vagy éppenséggel regényhez. Nemrégiben fogalmazást adott fel magyarból Pulchárd tanár úr, mégpedig a tavaszról. Kérdeztem, versben szabad-e fogalmazni? Azt felelte, hogy aki verset ír a tavaszról — tízest kap. Így tettem, és megkaptam a tízest. Érdekes, hogy a nemrég írt versemnek csak az utolsó sorára emlékszem, így hangzik: „A gombák is kinőttek már, Fodor Sándor utánuk jár.”

Egyébként álmomban is nagyon szerettem gombászni, akkor is, amikor felnőttek, sőt öregnek láttam magamat. Felnőttek lenni álmomban éppen olyan, mint gyermeknek, van benne öröm és bánat, szórakozás és játék, néha unalom is, csak az ember kevesebbet sír és kevesebbet fél, de ha mégis, akkor nagyon. Aztán el ne felejtsem — előkerült Leánder atya, én pedig elkezdtem ismét templomba járni, talán azért is, mert valami nagy bánattól égett a halántékom.

Egy időben kutyám is volt. Bogyónak hívták. És sokat utaztam, jobban megtanultam németül, mint amennyire (édesanyámtól) tudok, sőt álmomban angolul is megtanultam — nyilván a nehéz vacsora következtében sajátítottam el egy olyan nyelvet, amit nem is tudom, hogy lehet megtanulni, mert az ember — ezt

édesanyám mondogatta, ha az angol nyelv szóba került — angolul strimflit ír, zoknit olvas. Ki érti az ilyet?

És jártam a világban mindenfelé, még Amerikában is megfordultam, de ott is kétágú a gatyá. Olyan igaz és érdekes ez az álom, mintha tényleg megtörtént volna, bár néha olyan unalmas is, hogy álmomban belealszom az unalomba. Ilyenkor, azt hiszem, könnyen fel is ébred az ember. Kiváltképpen, amikor hosszú utazást álmodunk magunknak és kérik a jegyeket... Édesapám annyit mind emlegeti nekem, hogy öreg korában nyugdíjas lesz, számolja is: még huszonkét éve van addig! Ezért aztán (mert csak ez lehet az oka) én is nyugdíjba mentem álmombéli öreg koromban. Nem jó az, de rossz se. Csak egyvalamit sajnálok: semmit sem álmodtam arról, hogy felnőttkoromban a csíkszeredai rom. kat. főgimnáziumban tanítok (pedig ha Isten éltet, ide visszajövök majd tanárnak!), de titkos tervem valóra válásáról se, hogy ha érettségi után eljutok Pestre, elvégzem a Ludovikát és fényes magyar honvédtiszt lesz belőlem. Ehelyett érthetetlen módon bakának álmodtam magam, igaz, hegyivadásznak, gyopárral a sapkámon. Nem emlékszem, hogy a háborúban ért volna valami. Pici sebet sem kaptam, igaz, úgy adódott, hogy én se öltem-bántottam senkit. Nem szeretek verekedni, elemista és óvodás koromban sem szerettem. (Még egy érdekes dolog: álmomban, már öregedőn kaptam egy gyönyörű, éles, csont nyelű bicskát, de csak halat takarítottam vele és gombásztam, botot vágtam magamnak és ettem vele. Mutoogatni is szerettem, tetszett, amint mondogatják: látszik, csíki ember vagyok.)

Nem is tudom, mennyi mindent álmodtam még össze és álmodom tovább is, mert tessék elképzelni: még nem ébredtem fel! Álmodom tovább, de jól tudom: az ilyen hosszú álmokat az ember reggelre elfelejti: ezért írom le hamarjába még most, mielőtt felébrednék. Kiváltképpen, mert amikor felnőttnek és öregembernek álmodtam magam, nem is Csíkban laktam, nem tanítottam gimnáziumban és honvédtiszt egyenruhát se viseltem. Egy napig se. Kíváncsi vagyok, mi lesz majd belőlem, ha felnövök? Talán az se biztos igazából, hogy felnőtt is lesz belőlem, hiszen végigálmodtam már magamnak egy hosszú életet. Ez annyi, mintha leélttem volna.

Nagyanyám azt mondja, hogy kisgyerek koromban mielőtt kimondtam volna az első szót, de már értelmesen pislogtam, ha szóltak hozzám, mint minden apróság, beszéltem a fákkal, virágokkal, állatokkal. Értettem ezeket és a magam — felnőttek számára érthetetlen — gögicsélésével válaszoltam nekik. Jó lenne visszaálmodnom magam egészen kicsinek. De sohase sikerül. Most úgy hiszem, nemsokára felébredek. Egy kicsit sajnálom, hogy így van, félek is tőle. Az ébredéstől. Amikor majd barátaim — mindazok, akik álmomban elhagytak —, játszópajtásaim várnak. De az is lehet, hogy Édesanyámék jönnek értem Nagymamával: ő majd kézen fog, mint egészen kicsi koromban, és elvisz a somlyói Máriához.

Kolozsvár, 2006

P. Buzogány Árpád

Helyettem csillagok

Köd ült a fák közé, a lámpafények
gyufalángokként pislogtak az égre fel,
utcánkat barna, aszott levél foltozza,
novemberi szél a füsttel elkever

egy messzi dallamot, tetők felett száll,
csendben, hosszú életű, merész —
teádnak illatát juttatja eszembe,
mikor szobádba sok csillag benéz,

a hajnal küldi őket mindig hozzád,
megnézik: alszol? álmodsz? ébredsz?
Helyettem vásott csillagok integetnek
nagy messziről feléd s nem egy: ezer.

Jobban nem lehet

Várlak, mint fényt az
álmos reggelek,
mint pillangót a
májusi meleg,
rád gondolok — másra
nem érdemes,
minden gondolat
csak téged keres.

Úgy várlak, hogy már
jobban nem lehet,
magamban százszor
mondom a neved,
nézem a széket, ahol
szoktál ülni,
nem vagy itt, nem lehet
hozzád menekülni.

galambhullám

a tetőre visszahullt
galambokat lesed?
egy lassú éneked
ma újra megkeresett

cipőd már elkopogott
visszhangosan bután
elalszik a szél veled
kihűl a délután

Meddig tartson a hó?

Mint macska nyoma a hóban,
bennem még megmaradsz,
pedig te ki tudja, merre
keresed a tavaszt;

belémfagytál már örökre,
kivetni nem tudom
arcodat s hangod magamból,
naponta lefutom

az emlékezés ösvényeit.
Bár az is meglehet,
holnap, mire visszanézel,
a havat nem leled.

Lőrincz György

Álomhatár

Most, amikor az öregség kopogtat az ablakon, már rég nem úgy nézek a tárgyakra, dolgokra, mint fiatalon. A gondolatokban, ahogy a nézésben is, benne van egy kicsit a búcsúzás is. Úgy élsz, teszel, úgy végzed a dolgodat, mintha mindig elszámoltatás előtt állnál, mintha a holnapi nap bizonytalanságában élnél, mintha bármelyik pillanatban búcsúznál is ettől a világtól, miközben számolod a pillanat éveket, pillanat heteket, pillanat napokat, s csodálkozol, hol, mikor és hová tűntek el ezek az évek, hónapok, napok? Ámulsz és csodálkozol, mert nem maradt más hátra.

— Farolsz ki az életből — mondaná anyám. Ha tudná.

És persze rettegsz.

Mert ő, már élteben „elment”, kilépett a való világából. Naphosszat ott ült az álmai világában, ahol még adódtak csodák, álmok, történetek, s a mesék, a múlt alakjai, valóság voltak.

Keserves volt ez a mi öregségbe torkolló életünk.

Azzal kezdődött, hogy egy szombaton, már nem emlékszem, tavasz volt-e vagy nyár, amikor hazamentünk a feleségem szüleihez, az anyósom, miután megbédeltünk, úgy tíz-tizenöt percre rá, váratlanul azt kérdezte:

— Nem vagytok éhesek? Nem esztek valamit?

— Most ettünk anyukám — mondta a feleségem tágra, kerekre vált szemekkel. — Épp csak leszedtem az asztalt.

Igen, asztalt mondott, mint mindig, bár tudta, hogy a terítéket szedte le, az abroszt, mást, egyebet, de az is igaz, hogy az asztalon nem maradt semmi, de ezen már nem is gondolkoztunk. Nem. Csak csodálkoztunk! Pontosabban először csak álmélkodva csodálkoztunk, aztán megdöbbentünk, ledermedtünk, mert bár még nem fogtuk fel a szavak jelentését, nem fogtuk fel a kérdés mögött súlylódó vagy épülő új világot, de hirtelen fölsejlett, belénk nyilallt a kérdés által kiváltott lehetőség döbbenete.

— Igen? — kérdezte anyósom is csodálkozva, nagy szürkés-kék szemeit ránk emelve, és megismételte: — *Igen? Én nem is tudtam.*

— De hát velünk evett anyukám is — mondta a feleségem, most már megkövülve, mert nem tudta, bár már sejtette, hová kell tenni az anyja szavait, igen.

Csak egy másodperc tört részéig tartott mindez, a következő pillanatban szétfoszott az előbbi perc döbbenete, a feleségem miután letörülte az asztalt, és nem történt semmi, kávé készített oda, s talán már *reménykedve* meg is feledkezett az anyja szavairól, amikor az anyja másodszor is azt kérdezte:

— Nem vagytok éhesek? Terítsek nektek?

A keze hátát a homlokához vitte, a csuklójával végigsimított a homlokán, mintha csak a gondokat törölné le, törlés közben ott is felejtette egy pillanatra, mintha fölsejlett volna valami a homlok ráncai mögött — állt a szoba közepén, állt.

Mi ketten összenéztünk a feleségemmel, egymásra pillantva összevillant a tekintetünk, ránéztem anyósomra: nagy, csodálkozó, inkább szürkés, mint kék szemei voltak, s talán ekkor, emlékezete utolsó morzsáival rádöbbsent ő is a kérdés lehetetlenségére, fölfogta, hogy valami olyasmit mondott, amit nem kellett volna, hisz a csodálkozásunk valószínű, megkövülve ott volt az arcunkon, a pillanat fényképpé merevedett, mert azt mondta: — Jól van, no, butaságot beszélek...

És most újra nyitotta tette az előbbi szavaival kiváltott helyzetet, fölillantotta úgymond a „remény kék madarát”. De választ nem várt, kiment a lakásból.

És elindult.

Elindult, el, le a ház előtti ösvényen, be egészen a kert végéig, majd megfordult, s az enyhe emelkedőn kissé meggörnyedve, mintha ellenszélben jönne, jött felénk. Igen. Egykor magas szép alakja kérdőjel. Arca üres csönd. És ő jött, jött felénk, fehér haján csillogott a napfény, majd mikor kiért a házig, megfordult újra. Elindult visszafele, lassú, megfontolt léptekkel, lassú, megfontolt, már-már kecses, vagy inkább méltóságos lépésekkel, és minden lépésében benne volt a pillanat végtelensége. Mint az óra mánusa, ment, ment megállíthatatlanul. És ekkor rezignáltan megszólalt apósom is.

— Ezt csinálja, egész nap — mondta.

És a hirtelen beállt csönd döbbenetében ekkor újra átvillant rajtunk a borzalom: — Mit, apukám? — kapott a szón a feleségem, de úgy, hogy kiérződött a hangjából a kétségbeesés, a remény reménytelensége, mert talán rádöbbsent, hogy mindaz, amit tapasztal, lezárt egy életet, annak az életét, aki számára történetesen a legszeretettebb lény, az anya volt. Megsejtette, hogy az anyjával bezárult minden értelmes kommunikáció lehetősége? A múlt, múltjuk teljesen ki- és eltörlődik, ahogy a jövő is! Hogy az anyja számára a lezárt értelmes élet lehetősége, számára hosszú haldoklás megélésének kezdetét jelenti? Az öntudatlan, de lassú halál elszenvedését?

— Fölkel, megmosakszik, felöltözik és megy, megy, egész nap — mondta lakonikusan apósom.

— Mióta? — kérdezte magába roskadva, a szavak súlyától meggörnyedve a feleségem.

— Már egy hete...

— Egy hete?

— Igen...

— ...

— De hát miért megy? — szólalt meg hosszú hallgatás után bambán, s mint aki még mindig nem érti, mint aki még mindig reménykedik, a feleségem.

— Ezt szeretném tudni én is — mondta apósom.

Anyámmal persze másképp kezdődtek a gondok. Miután eltemettük anyóso-mat, a következő nyáron, amikor egy hét végén hazamentem, ott találtam, mint mindig, mint máskor is, ha *egyedül* volt, a konyhában, a kályha melletti kicsi szé-ken. Szeretett elüldögélni ezen. Jobban szerette bárminél. Talán ezt, a kályha melletti üldögélést még akkor szokta meg, amikor özvegyen maradt, s a hosszú téli esték magányában odaült a kályha mellé, rakta a tüzet, s nézte a lángot. Most nyár volt.

Úgy tűnt, imádkozik.

— Csókolom, édesanyám — szóltam rá még a nyitott ajtóból.

Rám nézett. Az arca csodálkozónak vált, a tekintete kutatón tétovává:

— Mi van? — mentem közel hozzá, s megsimogattam a hátát —, nem ör-vend? Úgy nézett rám — folytattam — mintha idegen érkezett volna. Haragszik rám?

Mert néha, ha szerinte sokáig nem mentem haza, úgy tudott mozdulni, félre nézni, hogy abból szavak nélkül is érthettem.

— Ah, dehogy — szedte össze magát már-már morcosan: — Hogy mond-hatsz ilyent.

De nem állt fel, és nem ölelt meg.

— No, jó — mondtam morcosan én is, s elmentem az asztalhoz, leültem.

— S aztán mit csinált? — oldottam a csendet. — Imádkozik?

— Én? — kérdezte élesen. És fölvetette a fejét: — Nem! Te mit gondolsz! — szólt rám megrovóan: — Hisz nappal van!

— Akkor?

Elmerengett.

— Hát... Itt, né! — Elbeszélgettünk egy kicsit édesapámmal, édesanyámmal.

És elhallgatott, belenézett a semmibe:

— Ugye édesapám?

Úgy mondta persze, ahogy nálunkfele más is: édősapámmal, édősanyámmal.

Mindketten évtizedek óta halottak voltak.

Eszteró István

Tér ura

Távolodóban

Tágul, Atyám, szaporán tenyeredből nyílt univerzum,
Szirmai közt bogarad harmat után araszol,
Bárhova nyargalsz szárnyas idővel a csillagok élén,
Szívdobogást huzigál úrlapodon a remény.

Őskorok óta

Tér ura férfi, ki száguld őskorok óta veszélyben
Élelemért, az egész lényegül át szemeden,
Asszony az otthon lelke, derűnek az összetevője:
Osztogatod napodat, ó, ragyogó szerelem!

Mátyás és Medici

Annyi finom kódexe: Budán s túl érdemesíti
Felragyogó lapokon újkori szellem égét,
Hogy meghalt a király, Európa jövője szegényült:
Olcsóbb máris a könyv, szólt Medici, a cseles.

Temesvári horror

Feldarabolt ma klienst az örömlány és strici, ajjaj,
Két medikus tanuló: nem fizetett a lator,
Kéjre se pezsdül már a jövőben megfeketült vér,
Orvosod is ürülék, ó, beteg ember(i)ség.

Állatvédők lúdvacsorája

Íme, degeszre brutális mint gyömöszöl libatorkot:
Filmet a kandi, hamis hírbehozó produkál,
Gyöngy libusát tán francia sem kínálja malaszttal,
Bár a naiv ezután tőle vesz úrvacsorát.

Tokány

Ünnepi szózat száz közhellyel feltarajozva,
Lelkesedik a tokány, illata gőzlobogó,
Buzgástól a szülőföld, pátria szédül ahányszor
Ős hagyományt eregetsz nemzeti lombok alatt.

Panaszár

Búval bélelt, réten, a dombon, bármi hegy ormán,
Indokolatlan e nyűg, mely badar éjbe merít,
Szívj anyatejjel erőt a derűre, a holnapi próbán
Álmaidon Everest sem vesz erőt, h' akarod.

Manőver

Veszteseket felvértez ezer fortéllyal az ellen,
Meddig az ünnepel, ő szervezi fő erejét
Rosszakarót meglepni a végső ütközetében,
Szélnek eresztve viszály ódivatú seregét.

Húsvéti fohász

Támadj fel, kételyre feszített üdve reménynek,
Jöjj ki a sírod elé, lásson a vaksi világ
Fénykoszorút a sötétség végtelenébe ragyogni,
Hátha keresztre megint rosszakaró se feszít!

1989. december 16.

„Éljen Tőkés László”*

Szívedet kérte az ég, s te lobogva kitűzted,
Hajnali színbe vegyült pillanatig a jövő,
Térdre borulva Temesvár vélte, hogy, ím, az igazság
Szárnyai mindeneket átölelő terebély.

*Falfelirat Temesváron a '89-es forradalom emlékére

Ferenczi Enikő

Szarvasüñő népe

(Részlet a szerző megjelenés előtt álló regényéből)

Bod és Nyakas az idősebb fiaikkal a folyóhoz ereszkedtek, hogy megnézzék a reggeli fogást. Mindennapi feladataik közé tartozott, ha otthon voltak.

Méhek röpdöstek előttük a folyóparton. „Jó fogásunk lesz!”, örvendeztek a jelnek.

Kétféle halászszerszámot használtak Bágyban. Feljebb az Bégán¹, a folyókanyar mögött volt a *vejsz*ből készült *vejsze*, amivel egy csendesebben folyó, de mélyebb partrészt, a Mély-alját kerítették el. Nagyon szerették a halak ezt a helyet. Hajnalban és szürkületkor mindegyre odasereglettek. Ezen a tanyán húzták és vetették ki a szerszámot reggelente. Négyes kötésben, különben nem bírtak volna véle.

Miután a *vejsz*éből a nedves homokra öntötték a halakat — volt köztük paduc, csík, küllő, márna, küsz, és nagyritkán, íváskor főképpen, tengerből felvándorolt *viža* is —, sietve válogatták ki a legkisebbeket, nehogy a szemük láttán forduljanak fel, és visszadobigálták a *viže*be. Hadd nőjenek, szaporodjanak! A nagyobbaknak azonban íziben lemetstették a fejét és külön kosárba tették. Jó erős hallevet főznek majd belőle az asszonyok! Hús ugyan nincs rajta, de csonttól is ízes a lé! A fejetlen törzsek egy részét sorjában felhúzzák majd a halszáritó rúdakra, melyeket az *akácfa* villásfarkú *ágain*, a *mart* közelében feszítettek ki. Ott, ahol a gereznákat száritó ágasok is vannak. Ahová egy-két kutyát is mindig kikötnek, hogy ugatásukkal elűzzék a dögevőket. Arrafelé mindig jár a szél, hamar szikkadnak. Akkor teszik be a tároló kosarakba, amikor csontkeménnyé aszalódnak. A másik részt besózzák és cserépedénybe rakják. Fehérváron² látták ezt a szokást. Vonakodtak eleinte az asszonyok az újítástól, de hamar rájöttek: ízletesebb a sózott nyers hal az aszaltnál. A megmaradt többi megfüstölik vagy nyárson és parázson sütvé a fogás reggelén eszik meg.

Gyakorlott kézmozdulatokkal választották le a törzsről a fejet, de *fi*aik kezéből, bizony, minduntalan ki-kicsúsztak a kínjukban-keservükben *fi*cánkoló halak. Aztán a szivárványszínű pikkelyeiktől és az uszonyaiktól tisztogatták meg őket

¹Az ókori Hüpanisz, a jelenlegi ukrainai Bug (vagy Buh); a folyó ógörög elnevezése (*ippo*, *hippo*) „lóhoz” kötődik, Hérodotosz leírása erősíti ezt meg: „... folyik egy nagy tóból, mely körül vad fehér lovak legelnek...” (IV. 52.), ugyanakkor a forrásvidék táján lévő Kupil településnév bizonyítja, hiszen a „lovat” jelentő kelta kifejezésekkel cseng egybe: ír *capall*, spanyol, aragón *caballo*, asztúr *caballu* stb.

²Olbia Pontiké, milétosziak alapította gyarmat a Hüpanisz torkolatánál.

sorra. Kisebb halmot hagytak maguk mögött a parton, mely éjjel-nappal kifogyhatatlanul árasztotta a halszagot, többféle éhes égi és földi ragadozót csalogatva oda. Egy-egy áradás seprte tisztára a helyet. — Azt követően, egyetlen biztos mozdulattal *basították* fel éles késükkel a halakat. Pontosan *basuk* ívelt vonalánál, a faroktól a hiányzó fej felé. Végül egy szélesebb fémkaparóval távolították el a belsőseget, s csak ezután dobták a magukkal hozott vesszőkosárba. A kikapart belső részt visszahajigálták a folyóba, hadd legyen bőséges eledele a halaknak! *Hadd lakjanak jól a kicsik is a nagyokkal! Ne mindig csak fordítva.* Kíváncsian figyelték, hányan és milyen gyorsan gyűlnek az ennivalóra.

Egy V alakú kőgátat is építettek Bégavékonya és Kövespad közé, amelynek nyílt csúcsában a vesszőből kötött bocskorvarsa állt. Olykor, amikor gyenge volt a fogás, botokkal álltak a nyílás mellé, hogy beterelgessék a halakat.

Dolog közben a Fehérváron kóstolt sült *halakról* beszéltek a fiaiknak. „Puha húsu tokokkal van tele a Bor³ alsó szakasza. Alig várják, hogy horogra akadjanak vagy *hálóba* sikamlódjanak”, mesélték nekik azok a városi halászok, akik, egy kalandos vérű atyabátya révén, szegről-végről a rokonaik voltak, s akiket, ha vásárba mentek, minden alkalommal meglátogattak. Miért is ne, hisz mindig tanultak tőlük valamit — nem szükségképpen halászzal kapcsolatosat —, mert egészen másképpen halásztak azok a folyón és a tengerpart közelében. Csónakról vagy a part szélén összetákolt cölöpépületről, kenderhálólól...

Mindenkor összefutott a nyál a szájukban, amikor azokra a vásárban elmajszolt jó ízű sült halakra gondoltak. Be finom húsuak! Úgy látták, valamiféle gabonadarában és olvasztott zsírban is megforgatták előzőleg a városi halsütők! — Nem szálkásak, mint ezek a bégabeliek, amelyeket csak nagyon óvatosan forgathat a szájában az ember, nehogy torkán akadjanak az apró csontok. — Még a saját asszonyaik sem sütnék olyan ízleteset, pedig mily dolgosak, ügyesek! Egy percre sem állnak meg. De még a beszéddel sem! Szaporán *pereg* a nyelvük, de velük aztán hiába *pörölnék*. Legfeljebb csak akkor, ha tréfásan mondanak nekik oda és nem haraggal. Különben minden kárpáló szavuk lepereg róluk, mint halpikkelyekről a víz, mint bezsírozott irháról az eső.

Mindketten Mórról hoztak asszonyt maguknak, akik ráadásul testvérek is voltak. Ekképpen a gyermekeik is meglehetősen hasonlítottak egymásra. Gyakran tréfálkoztak maguk között, hogy éppen ideje lenne már kipróbálni egymás asszonyát, ejsze senki sem venné észre a cserét. Lehet, hogy még az asszonyoknak is tetszene a megfiatalodott hév, hisz egyre ritkábban engedik már magukhoz

³A Fekete-tengerbe ömlő Dnyeper ógörög elnevezésének, a Borüszthenésznek egyszerűsített változata, nem oktanul, hiszen manapság is „borvízként” emlegetik Székelyföldön a jóízű, savanykás vizeket; Hérodotosz azt is megemlíttette, hogy a szkítaföldi vizek közül a Borüszthenész volt „ivásra a legkellemesebb” (*IV. Könyv*, 53.); a „bor” a Kárpát-medence toponímiájában is gyakorta előforduló nevek gyöke vagy utótagja (Bélbor, Borsa, Borszék, Borzsa stb.).

őket. De a városban észlelt nyilvános bujálkodás emléke fokozatosan elvette a kedvüket a huncutságtól, próba nélkül temették el magukban az ötletet. Hadd ne lazuljon meg őmiattuk a nemzetség *erénye*! Még ha senki se sejdítené is meg. Bármilyen irányba változzék is a világ, maradjanak csak jótörvényűek, amilyenek az őseik voltak!

Idősebb fiaik túl vannak már a férfivá avatáson; lányaik között egyformán vannak nagyobbak és kisebbek; sürgő-forgó asszonyaik, a sok szüléstől, a többi falubeli nőhöz hasonlóan terebélyesedtek el. Férfias elszántságuk viszont ezzel *arányosan* növekedett: vérük árán, a végsőkéig védelmeznék gyermekeiket és nemzetségük mindenféle jószágát.

Ők maguk is megemberesedtek az esztendőök folyamán. Arcvonásaik ugyan megkeményedtek, hosszú hajukból és szakállukból is kiviláglik már itt-ott néhány ezüstös szál, jókedvük pajkos ráncai azonban végleg a szemük köré gyűltek és a szájuk szegletébe vésődtek. Ha nem beszélnek is, látni rajtuk, hogy mindig derűs emberek. Vízükör nélkül is tudják, hisz egymás arcában a sajátjukat lelhetik fel. Így *költözhetett át* az a bizonyos forradás egyikük homlokáról a másikára. Az érzi közülük a régi heg nyilallását, amelyikük a másik fején látja; de az, amelyikük a homlokán viseli, még időváltozáskor sem tapasztalja, mert a testvérpárján sosem látja.

Egy dologban azonban nem változtak, továbbra is egymáson csüggnék. Ez több annál a híres-nevezetes szkíta testvérbárátságnál, amiről regősénekeik zengenek, amit mestereik az ezüsttel ötvöztött aranyedényeken, rendelésnek megfelelően, oly gyakran megjelenítenek. A testvériség legszorosabbra fűzött, síríg tartó odaadása az övéké, minthogy mindketten egyformán érzik: születésük és életük rendje-módja szerint: egyszerre és vállvetve mennek majd el. Így, a másik világon is mindig együtt lesznek. Van már példa erre a csillagos égen!... Világte-remtő Égúr fog gondoskodni erről, akkor, amikor eljön az ideje. Eljön majd egyszer, anélkül, hogy várnák, óhajtanák. Munkával és tréfával ütik addig agyon a hátralevő esztendőket. Tesznek róla, hogy odaátra is bőven maradjon még a jókedvből! Szüntelenül apasztják, hogy gyorsabban pótlódjon. Mint kaszálás után a sarjú, mint merítés után a föld likán át felfakadó forrásvíz... Az árnyvilágban is jól fog ejsze a nevetés, a lélek *szellem*tése. Mert igencsak komorakká és bosszúállókká válhatnak a *szellemek*, ha idelent a földön nem tisztelik eléggé vagy megbántják őket. Hátha tréfaik odafenti elhintésével kevesebb rossz zúdul majd a földiekre! Hisz mindig jóindulatú a vidám ember. Így kell ennek az árnyékvilágban is lennie! Jóllehet, nem kell erre gondolniuk, hisz erejük teljében vannak még mindketten.

Kisgyermekkoruktól valamilyen titkos, maguk kitalálta nyelven beszélgettek egymás között, úgy, hogy mások alig értették őket. Fertály- és félmondatokban szóltak. Elegendő volt a gondolat fejét pedzeni vagy a *végét* elbogozni vagy egyenest a közepébe *vágni*. Mindenkor egyformán, egyféleképpen gondolták hozzá a hiányzó részeket.

Mindannyiszor a szkíták szófukarságát meghazudtolóan társalogtak, hiszen ők sosem szűkajkúskodtak a tréfás szavakkal. Azt tartották, olyan a becsukott *száj*, mint télvíz idején a bőrökkel jó szorosan *eltakart* *ajtó*nyílás. Még közről sem vendég-hívogató, mert bentreked a meleg. De annál barátságosabb az, amelyiken ritkább a borító és *tág* a hasadék, amelyiken keresztül a ház lakói is láthatóvá válnak meghitt foglalatosságaik közepett. Abban van csupán lélek.

Minél bőbeszédűbb valaki, annál könnyebben fogadják mások a szívükbe.

A tréfa meg éppenséggel mindenkit jó kedvre hangol.

Egyre-másra *él*elődtek, bárhol voltak is. Mindig volt *cél*pontja a tréfáiknak, de csak néhanapján éle. A nyelvességet az asszonyokra hagyták. Hadd szapulják egymást! Férfiemberhez legfeljebb vásárban illik az ócsárlás. De még ott sem igazán, mert semmilyen szorgalmas fáradozás gyümölcse nem megvetendő. Legfeljebb az összekapkodotté, a hevenyészetté: a lélek nélkül végzetté. Amelyből a jó munka erényei: a becsületesség, a pontosság és a szeretetteljesség hiányoznak.

Senkit sem akartak bántani a mókázással, a maguk szórakozását és a mások szórakoztatását szolgálták véle pusztán. Mindenfelé, ahol csak megfordultak, csepegett-csupogott a tréfa. Még a legzordonabb szkíta is belátta: jobb vidámságban élni, mint komor szigorúságban, mert míg a jókedv csodákra képes, addig a kedvetlenség a tettvágy szárnyát szegi. Meg aztán nem az erények fellazulását jelenti a móka! Nem ám. A jó közérzetet csupán. A nevetés felmelegítő és embert emberrel összekötő láthatatlan hatalmát. Az apró ellentétek időben való ki-simítását.

Ha Fehérvárra mentek, a falu apraja-nagyja hazavárta őket, különösképpen a gyermekek. Bod és Nyakas kópéságai nélkül nem volt sava-borsa a mindennapi életnek.

Erősen gondolkodóba esett évekkal korábban az őszek tanácsa: mitévő legyen ezzel a szokatlan emberpárral? Hol láthatná leginkább a hasznát a falu? Körültekintően döntöttek a megbeszélés után:

— A fehérvári vásárba küldjük őket a kiöregedett szekérkísérő íjászok helyébe! Bizonyára könnyebb lesz más népek nyelvébe beletanulniuk, ha maguk között egy másikat is beszélnek. Kedvük szerint ügyeskedhetnek majd ott, hisz bárhol vannak is: folyton-folyvást csúrik-csavarják a szót. Annyit hímeznek-hámoznak a szavakkal, hogy még az egyenes lelkű és tisztaszívű ember is ügyefogyottnak érzi magát az árnyékukban. Kedvük szerint forgatják a beszédet, oly módon, hogy mindig őket igazolja, a másik szavát pedig kétségbevonja. Még a legbecsületesebb embert is úton-útfélen kiforgathatják ekképpen igaza jussából! Hebeg-habog az ember, ha felkészületlenül éri a vád, még ha tréfás kedvű is.

Sikeresen kamatoztathatják majd a vásárban ezt a szokatlan képességet, mert a faluban nemigen vehetik hasznát. Egyenesség, tisztesség és becsületesség csörgedezik törzsük vérében. Ami a szívükön, az a szájukon is. Nem úgy beszélnek, ahogy a szél fúj: érdekhajlóan, kétféleképpen. Hetedhét országon innen és túl az

a hír járja róluk, hogy szigorúak, de méltányosak; igazságosak, de erényeikben hajlíthatatlanok. A többi népeknél szokásban lévő fondorlat és ármánykodás nem kezdte még ki a jó szkíta törvényt. Égúr segítse őket abban, hogy ezután se csorbítsa tisztességüket!

Igencsak különbözik azonban a vásár rendje a bajtársiasságon alapuló törzsi élettől. Hány emberüket is becsapták már ott korábban! Olyanokat, akik nem tudták, hogy állandóan szemfülesnek kell lenniük, különben világos nappal szedik rá őket, félig-meddig a saját beleegyezésükkel. Hisz az övékével szembenálló törvények uralkodnak ott. Minden okos ember tudja: „egymás megcsalására és nyereszkedésre”⁴ való hely az. Hadd ügyeskedjen ott bátran és kényére-kedvére, de mindig a törzse javára ez a huncut emberpár! Agyafúrtságukkal idegen emberek mesterkedésén is minden bizonnyal átlátnak majd.

Tizenöt éve járják immár a „só” útját.

Volt néhány csúnyább kalandjuk is, de mindannyiszor komolyabb baj nélkül kikecmeregtek belőle.

Simon Anna: Tél (II)

⁴ Diogenész Laertiosz: *I. I. 8.*

Jancsik Pál

Hej, Kolozsvár...

„Hej, Kolozsvár, cifra kőhalom!”*
Elhagyott itt rég a nyugalom,
mint vihar hajót a tengeren,
meggyötört benned a szerelem.

Lakozásom távol kezdetén
oly szerelmes voltam egyszer én,
elmondani azt itt nem lehet,
nagybőgőnek néztem az eget.

Voltam azért olykor boldog is,
amikor szenvedtem, akkor is,
hiszen fiatal voltam, diák,
s várt az élet — távol Indiák.

Évek szálltak, másfél évtized.
Dolgoztam (mint adós, ki fizet).
Újabb tizenöt év szállt tova.
Férj lettem, lehiggadt, „bölcs” apa.

Ez a szerelem már szelídebb,
éltető fényekkel telített,
család melegével, derűvel,
mindennapi drága terűvel.

S lettem, aki lettem, az vagyok,
amivé ötven év faragott,
költő, ki nagyokat hallgatott,
és vagy ötszáz könyvet kiadott.

Jobb lesz hagynom ezt a „memoárt”.
Emlékirás... minek az? — csak árt.
S nem vagyok oly ifjú-nyugtalan,
hogy magamról szóljak untalan.

Ám e várost azért szeretem.
Tulajdonképp ez is szerelem:

ami rossz van benne, feledem,
csak a szépet és jót keresem.

Nem tudhatom, mi van hátra még.
De azt tudom, itt vár rám a vég:
házsongárdi végső nyugalom.
Hej, Kolozsvár, cifra kőhalom!

*Krizsa János: *Vadrózsyák*. Az 558. dal első sora az első kiadás első kötetének 297. lapján.

Hársfavirág, Farkas utca

Hársfavirág, édes illat,
illatok közt fényes csillag...
Június van, tavasz megint,
a kóbor szél arcon legyint.

Tele vagyok fájdalommal,
mint az utca hársfalombbal,
érthetetlen gyötrellemmel,
hársfavirág-szerellemmel.

Vajon a kint mi okozza,
a hársról a szellő hozza?
Vagy tán inkább megfordítva:
ami fáj, azt meggyógyítja?

Hársfavirág, Farkas utca,
révedek illatba, vissza,
állok, mint az öreg hársfa,
mint kinek földben a lába.

II. Rákóczi Ferenc panasza

A nyelvem inkább francia,
latin talán vagy német.
Hát mért szeretem én, Uram,
ezt az elárvult népet?

Hazám? A hazám, ó, hazám!
Hazám a kötelesség.
Hazám a szabadság, Uram,
a legszentebb nemesség.

Leghívebb társam a magány.
Lengyelhon vagy Rodostó?
Francia s német nagyurak,
szívetek zárt koporsó.

Egyszer volt igaz vigalom.
Ezer puskás-, kaszásból
lett hetvenötezer kuruc,
az ínségből, a sárból.

Állván élükre s elibük,
én sok rossz földi bűnöm
lefoszlott testemről, Uram,
elolvadt mintha tűzön.

Zajlott a harc, a háború.
Változott a szerencse.
Tűzhelyek mellől szállt a dal,
hogyan néked megjelentse.

Győznünk miért nem lehetett,
és annyi tiszta szándék,
áldozat a színed előtt
mért lett hiú ajándék,

és mért fogadtad el, Uram,
a mások áldozatját,
az árulókét, gazokét,
kik népük megtagadják? —

közeledvén már hozzád az úton,
„te tudod, Uram, hogy én nem tudom”.*

*Mondattöredék a *Vallomásokból*.

Balázs Sándor

XIV. Lajos, a nyúl

Részlet a szerző *Dugó a vízzen* című, megjelenés előtt álló álregényéből

Közben véget ért az iskolaév. Gorgan bácsi — bár anyanyelvét ott zavartalanabban használhatta volna — nem költözött délebbre, ahol továbbra is más szelek fújtak. Más színű zászlókat, mint itt, úgymond, Északon. Egyre többször jártunk együtt futballmeccsre, s biztatott, beajánl a piros-fehérek ifi csapatába. Hadd legyen belőlem labdarúgó, olyan, mint Barátki vagy Bodola. Amikor az edző meglátott, az első kérdése futballkarrierem lényegére tapintott.

— Fogsz-e még nőni és hízni?

Egy dugóról soha nem lehet tudni, hiszen megváltoztathatja alakját. Az első edzésen kiértékelt.

— Labdakezelésed nulla, erőnléted pocskék, fejelni csak akkor tudsz, ha a labda eltalálja a szűkre méretezett agyvelőd csontvédőjét, de van egy nagy erényed: igen gyors vagy. Mondd, hogyan tudod ezt a gömböc testedet ilyen ütemben görgetni magad előtt?

Azért bevett a csapatba — de csak tartaléknak. Tizennégyes számmal a hátamon mindig ott kuporogtam a kispadon a többiek között, mint a verebek a villanydróton, leltári számmal. Nevet is kaptam, én voltam XIV. Lajos. Semmi reményem nem lehetett arra nézve, hogy egyszer majd felkel a Nap, s druszámhoz hasonlóan engem a Futballisták Fénylő Csillagának fognak nevezni. Legfeljebb abban bízhattam, hogy legalább három csapattársamat elviszi a razzia, s akkor szóhoz juthatok. Csakhogy ők törvénytisztelők voltak, nem keveredtek kétes ügyekbe, így maradt a kispad melegítése ülepemmel. De mit ad Isten, egy influenzajárvány jobban megtizedelte a csapatot, mint a razzia, s lám kezdőjátékosként én is ott idétlenkedek a pályán. Gondoltam, kihasználom amúgy is kisszámú erényeimet, ez esetben a megdicsért gyorsaságomat, s széltebenhosszában szaladgáltam a pályán, amíg ki nem fulladtam. Csak egy baj volt: ritkán találkoztam a labdával. Hol én futottam el mellette, hol ő került ki engem, mintha félt volna, hogy a bal lábamat igencsak szorító futballcipővel kárt okozok neki. Volt, amikor mégis eltaláltam, de akkor a lelátóról bekiáltották: „Te pékmester!” Nem értettem, de a balösszekötő ott helyben a zöld gyepen, a fülemben suttogva megmagyarázta: „Azért, mert óriási kiflit rúgtál.” „Hatalmas kifli” — ez emlékeket kavart bennem. Felidéztem azt a sötétbarnára sült félhold alakú péksüteményt, amelyet az abesszin háború idején Négus-kiflinek neveztek, s oly nagy élvezettel majszoltam. Már amikor Prezenszky bácsi, a pékárunk eladója né-

ha megajándékozott az akkori nemzetközi konfliktustól nevet kapó egy-egy ilyen süteménnyel. Elméláztam a gyarmati harcok, a sütödék meg a labdarúgás ilyen bizzarr összefüggése felett. Csakhogy erre nem a futballpálya a legalkalmasabb környezet. S főleg nem egy tartalékjátékosnak a 14-es számmal a hátán. Akinek nem meditálni, hanem bizonyítania kell, ha már ezt a pályát s nem a filozófusi pályát választotta. Rám is kiáltott a partvonalról az edzőm: „Csukd be a szádat te álmodozó, még lenyeled a lasztit.” Ezzel az elmélkedésem minden konklúzió nélkül lezárult. A Négus-kifli meg a kiflirúgás konnexiójának talányát azóta minden bizonnyal senki nem oldott meg.

Én ezek után ott, akárcsak egy közbűnöző rab a fogház udvarán a délelőtti sétán — különben csikos volt a mezem —, a bal lábamat egyre jobban szorító stoplisban körbe-körbe jártam, igyekeztem a kereknek mondott, holott a valóságban gömbölyű játékszerre összpontosítani. Ennek következtében — legalább is a lelátón engem szidalmazó szurkolók véleményezése szerint — szakmát változtattam. Mintha visszaadhattam volna a pékipari engedélyemet, s a gyertyagyártásra adnám a fejemet. Ugyanis ezt kiáltotta be valaki mesterségem azonosításakor: „Te gyertyagyáros!” S magyarázatként még hozzá üvöltötte. „Hogy ott-hon is lássák!” Hát így értékelték az én újabb teljesítményemet, mármint azt, sem előre, sem hátra, sem balra, sem jobbra, hanem egyenesen a magasba küldtem derékszögben ezt az átkozott gömböt, amely nélkül sajnos ezt a sportot nem lehet űzni.

Most, hogy utólag lejegyzem magamnak focus élményeimet, örömmel tölt el, hogy ez a szurkolói bekiáltás nem fedte a valóságot. Mi is lett volna belőlem, ha valóban gyertyagyáros vagyok? Később holmi tapasztalatokat szereztem arra nézve, mit jelent a nacionalizálás. Minden bizonnyal engem is államosítottak volna, s akkor vége szakad nem csak a futballista karrieremnek. Legfeljebb a Dunadeltában folytathattam volna, de csak rabőrzőim felügyeletével. S nem az élmunkás-halász kitüntetés megszerzésével. Rossz még rágondolni is erre. Na de hagyjuk. Most még nem tartunk a köztulajdonba vételnél. Ott idétlenkedek a gyepnek alig nevezhető, kopott fűmaradványok között. S akkor az életpályámra nézve történelmi esemény következett. Mármint a tizenhatos sarkán. Azóta is úgy emlékezek rá, mint Trianonra. Hogy, hogy nem, véletlenül ismét szembekerültem azzal gömb-alkalmatossággal. Gondoltam egy fenségest és nagyot: egy klasszis hazaadással mindent rendbe hozok. Rüsszettel találtam el az objektumot, s az — a gravitáció törvényeire fittyet hányva — fura ívet írt le, mit neki Négus-kifli meg az a kanóccal égő szálegyenes világító rudacska nyomvonala, védhetetlenül bevágódott saját kapunk felső sarkába. „Végre egy dugó!” — kiáltott fel valaki, de láttam, hogy az ellenfél szukolótáborából jött az elismerés, s azonnal rájöttem, hogy nem nekem s a teljesítményemnek szól. A dugó ugyanis futballszaknyelven egyszerűen gólt jelent. S akkor valaki gúnyosan még egy bekiáltott tanáccsal megtoldta ezt a lelátó ugyanazon oldaláról: „Még vihetted volna”. Valóban. Hiszen a tizenhatoson belül könnyebben eltalálhattam volna saját kapunk vinklijét.

Ezzel véget ért az ezen a pályán feltételezett történelmi hivatásom. Világos lett, hogy nem lesz belőlem Futball-Nap-Király. A tizennégyes mez örökre lekerült rólam. Ettől kezdve XIV. Lajost már csak a történészek emlegették. Eddigi rövid életpályám idején a tapasztalataimból igyekeztem életelveket kikovácsolni, s akkor mégsem ezt tettem. Ezzel ugyanis bizonyítottam volna, mennyire primitív gondolkodású vagyok. Mondjam, hogy a tanulság az, miszerint az életben nem jó öngólt rúgni? Közhely. Ki ne tudná ezt? Ezért ki sem mondtam. Inkább csak ehhez igazodtam.

Csakhogy én nem voltam olyan bükkfából — vagy akár parafából — faragva, hogy egykönnyen lemondjak a történelmi dicsőségről, amit akkor, sajnos, csak a tizennégyes szám biztosíthatott volna nekem. Kezdtém bújni a történelem-könyveket, és sok mindent megértettem. Nagy névrokonom rengeteg csatát megnyert, bevonult Strasbourgba, de élete végén mégis egy háborúktól kimerült Franciaországot hagyott maga után. Mondhatta magáról „l’etat c’est moi”, én viszont nem mondhatom „le football s’est moi”. A futballpálya talaja nem alkalmas arra, hogy babért teremjen nekem. Más csatateret kell választanom, ahol királyi elődöm nemes példáját követhetem. Ne legyen belőlem csodacsatár, akit a lelátón a nagyérdemű „brávo”-val köszönt, s akinek mindenki előre köszön. No meg autogramokat is kérnek tőle, feltéve, ha van nála íróeszköz. A történetek után különben sem érdekelt, milyen történelmi események fognak lezajlani a labdarúgópálya zöld gypén vagy környékén. Stílszerűen „utánam az özönvíz”, dőljön össze Franciaország. Hiszen én az özönvízben is jól úszkálhatok. Úszni ugyanis már rég megtanultam.

S akkor váratlan fordulat következett. Az ifik edzőjét megszólította Marius, az atlétikai ifjúsági csapat trénera.

— Egykomám — mondta —, itt van ez a XIV. Lajosnak tisztelt kétfalásbas gombóc, akiből soha nem lesz Barátki. Nekem szükségem volna egy ilyen balekre. Gyorslábú, kitűnő nyúl lehetne belőle.

Hallottam a párbeszédet, s már el is képzeltem magamat nyúlpaprikásként. A futók nagymestere folytatta.

— Ez a srác, minden természeti adottság hiányában, igen jól szalad, mintha űznék a mongolok, vagy talán a tatárok. Nem sokáig, hiszen egy ilyen széle-hossza-egyenlő testet nehéz az egyirányú mozgást meghatározó Newton-i alapelvek és a bioenergia állandó csökkenésének törvénye szerint hosszabb ideig mechanikai mozgásra készíteni — érvelt az atlétaedző, hadd érezze mindenki, hogy ő nem akármilyen szinten sajátította el mesterségének tudományát. — De ötszáz métert minden bizonnyal szapora léptekkel le tud futni, s ez nekem elég.

Az edzőm, akárcsak én, még mindig nem értettük, mi köze ennek a nyúltenyésztéshez. A labdarúgótrénerem mindenesetre fellélegzett.

— Szívesen megszabadulok ettől a rendkívül veszélyes futballt játszó alaktól. Mármint nem az ellenfél, hanem a mi kapunkra nézve veszélyes — tette hozzá a magyarázó mondatot.

Ezek után Marius kezére kerültem. Először is kioktatott, a futócsapatban van egy kiváló tehetség, akiből 800 méteren még olimpiai bajnok is lehet. Csak egy kis segítségre van szüksége. Az én feladatom egyszerű. Vele együtt elindulok a versenyen, azonnal az élre török, húzom magam után a leendő győztest, minden erőmet megfeszítve lefutom az ötszáz métert, annál többet ilyen iramban amúgy sem lennék képes megtenni, s akkor kiállok, hagyom a bajnokot jó idővel célba jutni. Hát ez lenne a nyúl szerepe.

Minden rendben. Sokáig edzettem ötszáz méteren, mindent kiadtam magamból. Az első verseny a forгатókönyv szerint zajlott le. Én felvettem a nyúl cipőt, szaladtam, mintha a vadászok puskája elől menekülnék. A hátam mögött hallottam, amint a nagyreményű bajnok biztatott: „Jól van Nyuszi, jó az ütem”, majd ötszáz méternél kidőlt. Ott lihegtem a fűben, s jött, hogy dúdoljam az óvodában tanult dalocskát: „Nyuszi ül a fűben...” Közben a Bajnokok Bajnoka rekordot döntött.

Összebarátkoztam az egyszerűen Rekordernek nevezett társammal, aki egy alkalommal azt mondta: ha már a futópályán összemérjük erőnket (mi az, hogy összemérjük — gondoltam —, az én erőmet eleve ötszáz méterre méretezik, az ötszáz és a nyolcszáz nem mérhető össze), akkor miért ne küzdenénk meg a sakktáblán is. Rendben van, a nyítások elméletével nem álltam hadilábon, ha a salakon nem is verhetem meg, legalább a 64 kockás pályán végre legyőzhetem. Elkezdődött a parti. Ugyanolyan felsőbbrendűséggel kezelt le most is, mint a salakon verseny közben. Csakhogy ezúttal nem voltam beprogramozva ötszáz méterre. Amikor a gyalogomat előre toltam a d:2-re, hetykén odavetette: „Na né, mi nőtt ide”. „E fiúból pap lesz” — jegyeztem meg fenyegetően, ezzel tudomására hozva, hogy az irodalmi ismereteimben egy Arany János idézet az én ötszáz méteremen belül van. „Jó, akkor rosirozok a Bethlen-bástyával” — replikázott. Rosszul tette, mert a fiúból tényleg pap lett, mármint királynő, vagy ahogyan később a nyelvújítók mondták: vezér, s ő elvesztette a játszmat. Ezek után igen feszült lett a viszony kettőnk között.

Egy újabb versenyen a megegyezés szerint megint a boly élén nyargaltam, hajtottam, hajtottam, elkeseredetten. A nyúlüldöző hiába szólt rám: „Túl gyors a tempó”, én csak szedtem a lábam, mint a nyulacska a forró platnin. Már közeledtünk a kritikus ponthoz, amikor nekem be kellett volna dobnom a törülközőt. S akkor megvillant az elmém, hogy az edzőnk tévedett Newton meg a bioenergia csökkenése tekintetében. Én ugyanis nem éreztem semmi fáradtságot, ami akadályozott volna — tudálékos szavaival élve — a mechanikai mozgásban. Ördögi ötletem támadt. Mi lenne, ha nem állnék ki, s végigfutnám a távot? Így történt. De amikor elsőnek szakítottam át a célszalagot, észrevettem, milyen gyilkos tekintetek merednek rám. Az edző meg a kiszemelt olimpikon mintha fel akart volna nyársalni. Más mindenki tapsolt. Babérkoszorút tettek a nyakamban — ilyen nyakékkal díszített nyulat aligha látott valaki —, ugyanis megdöntöttem a csúcsot.

Ezután jött a haddelhadd. Ünneplés helyett fegyelmezetlenség miatt kizártak a futócsapatból. Figyelmeztettek, többet be ne merjem tenni a lábam a stadionba. Különben is a lábamra való futócipő hiánycikk — mondták.

Így ért véget dicstelen sportolói pályafutásom. De egy maradandó tapasztalattal ismét gazdagodtam. XIV. Lajos soha nem lett volna abszolutista uralkodó, ha engedte volna, hogy előtte egy nálanál jobban (be)futó személy szaladjon. Elsőnek lenni csak akkor lehet, ha azt, aki előttem első lehetne, nem engedem magam elé. S mivel tisztában voltam képességeimmel (no meg később a kialakult új — és a lelkét mindig tisztelt — rend nyújtotta lehetőségeimmel), belenyugodtam valamibe: egyeduralkodói elsőségre aligha számíthatok. Nemcsak az öngólra hajlamos ügyetlenségem miatt, hanem azért is, mert megéreztem, mindig lesznek mások — Rekorder et comp — kiváltságos helyzetben. Marad nekem a nyúl-élet, némi korrekcióval: sohasem fogok feljebbvalóm elé tolakodni, még ha erre képes lennék is. Meg azt sem mondom el senkinek, íme, valaki az én segítségemmel ért célba — lett légyen mondjuk később párttitkár. Nehogy bárki feltételezze, miszerint nélkülem a nagy ünnepelt nem lett volna első. Elég, ha ő maga — a megvastapsolt — tudja ezt, s meghálálja, amiért ötszáz méternél leléptem előle. Ez lehet a magasra törésem fékje. Ugyanis magasra akarok jutni, akár azok támogatásával is, akiket én katapultáltam oda fel. De azért nem úgy, hogy a menyegyzetbe beleüssem a fejemet.

Abonyi Mária illusztrációja

Nagy Attila

Lomha nyúl

Nyílik az oleánder
Vaníliaillat
Lengi be orcám
S ajakim szintén

Pattog a cinke
Szarka csereg fenn
Árokból béka
Mászik elé

Füstöl a szájam
Jó pipaillat
Űzi a szúnyog
Bősz seregét

Déli a nap már
Perzseli vállam
Tikkad a tarlón
Lomha a nyúl

Álom

Álom suhan a réten át
Álmodom hogy téged lát
Hogy benned mégis béke van
S a mozdulatnak éke van

Hogy néha hálás az aki
A kézfogásból hallja ki
Hogy te voltál az és te maradsz
Ki el és le és fel nem adsz

Együgyű beszéd ez

Már nem zavarhat senki semmi
A bokrok és fák eltakarnak
Az égen fehér felhők haladnak
S minden igyekszik élni lenni

Reggel a nap kel este a hold
Együgyű beszéd ez s régóta igaz
Hol égen és földön lépdél a vigasz
Illat és fény és színek mit hord

A távol a közel a fent és a lent
Testem az alkony hevében ég
Kipergő élet és mégsem elég
Annak ki profán nagynéha szent

Hagyni hogy

Talán jobb lenne néha
Nem emlékezni semmire
Elnéző lenni léha
Az abroszt gyermekként enni le

Hagyni hogy a hangok és szobák
Messze távolban lebegjenek
S a nyári lompos orgonák
Árnyékos oldalt neveljenek

Hagyni mindent mi felkavar
Inni a kávé tinn a széken
Mígnem a langyos zivatar
Után a párok kéz a kézben

Bölöni Domokos

Bográcsverseny

Nekünk még sosem volt falunapunk, pedig már mióta megvetettük a lábunkat itt, a hegy oldalában — foglalta össze az össznépi óhajt az egyik tanácsos, és a másik kettő rábólintott. A falufelölős féldeci vegyessel ráütötte a pecsétet. Ittak az örökre, hogy a két és fél házból álló ősrégi település, Tücskös egyesül az öt és háromnegyed házból álló, még régebbi Sáskással. Legyen közös a sáskajárás, hangoztatták — de nem kell több privát tücsökzene!

Meghirdették az első falunapot. Sajnos, senki sem nyújtott semmiféle segítséget. Amikor előadták, hogy ők tücskösiék ugyan, de voltaképpen sáskásiak is, mivel minden sáskási lakos ma már egy kicsit tücskösi is, a tücskösi viszont sosem tagadhatja le sáskási voltát, a megyénél elröhögték magukat, és bárátságosan kitessékelték a fura delegációt. Schonnan sem tudtak kicsikarni egyetlen vasat sem, úgyhogy el is akad az ügy, ha éppen ott nem sátortáboroz egy derék külhoni család. Annak feje együtt poharazgatott a három tanácsossal és a falufelölőssel az egyesült Sáskás és Tücskös, vagyis Tücskás legfőbb közintézményében, a faluházi kocsmában, és amint meghallotta, mi a hézag, felajánlotta önzetlen segítségét. — Rendezhetnének mindjárt egy nagyszabású bográcsversenyt — ajánlotta. — A sógorom hozza az anyagot.

Így mégiscsak lesz Tücskási Falunap. A program csúcsa a *bográcsverseny*. Újság, rádió, tévé kürtöli világgá az eseményt, úgyhogy a nevezetes napon annyi gépkocsi rontja a környék levegőjét, hogy az egyesült Tücskás teljes lakossága, mind a kilenc polgár váltig fulladozik.

Bográcsversenyre jó járni. Ízes, zamatos, pikáns gulyások, kóstolgatás, zabálás, teljesen ingyen! Nagyszerű a hangulat, jó a zene, ojjé: a patakparti pázsiton máris ott fénylik a teljes kínálat. Falufelölős kásás hangon köszönti a nagy számú vendéget, közöttük a megyei előjárókat és a pártok kisebb-nagyobb vezetőit, és máris átengedi a mikrofont a verseny lebonyolítójának, egy ügyes beszédű fiatalembernek. — Hölgyeim és uraim, szeretettel köszöntöm önöket az egyesült Tücskás falunapján! Itt látható a nagyszerű zománcozott bogrács, a pompás vörösréz bogrács, a legedzettebb vas bogrács, a tábori öntöttvas bogrács, a valódi acél bogrács, a speciális rozsdamentes acél bogrács, az asztali tálaló bogrács. Mert hölgyeim és uraim, különböző úrtartalmú és alakú bográcsok vannak. A gulyásfőző felfelé szélesedő, a halfőző pedig fent szűkebb, mint a feneke. Nagy drótfülével függeszthető a tűz fölé. Ma itt versenyeznek egymással a rozsdamentes bográcsok, a réz bográcsok, a zománcozott bográcsok. Hadd mutassam be ver-senyzőinket! Nézzék ezt az elragadó zománcozott üstöt, ezt a

natúrvas bográcsot, hát még ezt az öntöttvas bográcsot. Az üstházat, a partyfőzőt. Az asztali tálaló állványt. A kovácsoltvas állványt. Rozsdamentes bográcsfedőinket. Zománcozott üstfedőinket. Fakanalainkat. Merőkanalainkat bográcsainkhoz. Rozsdamentes alátétjeinket. Gázégőinket. Tűztereinket. Hölgyeim és uraim, a bogrács ma már sokkal többet jelent, mint pusztán egy szabadban használatos edénytípus. Akik egyszer megtapasztalták a szabadban való bográcskozás által nyújtott szabadságot és jó hangulatot, azok sosem fogják elfelejteni, és vágnak fognak arra, hogy megint részesüljenek ebben a különleges élményben. Kiállításunkon megtekinthetők és megvásárolhatóak kiváló minőségű bográcsok több típusban, méretben és anyagban egyaránt, illetve az ezekhez szükséges kellékek (pl.: bográcsállvány). Kívánjuk, hogy termékeink használata során életre szóló kellemes élményekben részesüljenek. Az általunk kiállított bográcsok időtállóak, egy életen át szolgálják tulajdonosukat. De nézzük csak szép sorjában, kategóriák szerint: *Rozsdamentes halfőző bogrács*, 6, 8, 10, 13, 16, 20, 25, 30, 40 literes méreteken, 1,25 mm-es saválló acéllemezről, füle 8 mm-es saválló köracél. *Rozsdamentes gulyásbogrács*, 6, 10, 15, 20, 25, 30, 40 literes változatokban, 1,25 mm-es saválló acéllemezről, füle 8-10 mm-es saválló köracél. *Rozsdamentes tálaló bogrács*, 0,8 literes, 1 mm-es saválló acéllemezről, füle 3 mm-es saválló köracél. *Réz bogrács*, 10 és 15 literes, anyaga: 1 mm-es rézlemez, réz füllel. *Zománcozott halfőző bogrács*, 6, 8, 10, 13, 16, 20, 25, 30, 40 literes méreteken, zománcozott acéllemezről, galvanizált laposvas füllel. *Zománcozott gulyásbogrács*, 4, 6, 8, 10, 13, 16, 20, 25, 30, 40, 50 literes változatban, zománcozott acéllemezről, galvanizált köracél füllel. *Zománcozott tálaló bogrács*, 0,8 és 1 literes, zománcozott acéllemezről, galvanizált köracél füllel. *Magyar típusú kápos üst*, 50, 60, 70, 80, 100 literes méreteken, zománcozott acéllemezről, 10 mm-es köracél füllel. *Natúr vas bogrács* galvanizált acél füllel, 10, 13 és 16 literes, de rendelhető belőle 6, 8, 20, 25, 30, 40, 50 literes is, köracél füllel. *Öntöttvas bogrács*, 8 literes, köracél füllel. *Üstház*, 50 és 100 literes üstökhöz. *Partyfőző zománcozott bogrács*hoz, 3 méretben: 6-8 litereshez és 10-13 litereshez, valamint 16-20 literes bográcshoz. *Partyfőző inox bogrács*hoz, szintén 3 méretben: 1-6 literes, 10-15 literes és 16-20-25 l-es bográcsokhoz. *Asztali tálaló állvány*, 0,8-1 literes tálalókhoz. *Kovácsoltvas állvány* 1-es rúdátmérővel, 125 cm magas. *Rozsdamentes bográcsfedő* 10, 13, 16, 20, 25 literes bográcsokhoz. *Zománcozott üstfedő* 50, 60, 70, 80, 100 literes üstökhöz. *Fakanál* 80, 100 cm-es üstökhöz, bográcsokhoz. *Merőkanál* bográcsokhoz. *Rozsdamentes alátét*. *Gázégő* tömlővel.

A vendégsereg szent áhítattal hallgatja a szónokot, de mind gyakrabban és egyre többen szimatolnak a levegőbe, a kitűnő illatokat keresve. Csakhogy a „pompás kínálaton” kívül nem találnak semmit, még bár egy árva ábelnyi füst, annyi sem szálldogál az egyesült Tücskös és Sáskás légterében. Csak ezek a bográcsok és üstök és mindenfélék, amikkel — hozzávaló nélkül! — az égvilágán semmit sem lehet kezdeni.

Amint a sokaság megértette végre, hogy abszolúte semmi kilátás a potyázásra, hiszen itt kizárólag az edények vetélkednek, és a sört is pénzért mérik, pánik-szerűen eloldalgott, dehogyis vásárolta föl a készletet. Úgy otthagyták az egyesült Tücskást, mint Szent Pál az egyik balkáni népet, élükön a tűz és víz nélkül is leforrázott megyei intézmény- és párt- meg és egyéb vezetőkkel. No, nem is jelent meg egyetlen sor sem a tücskösi vagy sáskási falunapról, és a rádiók, tévék sem tudósítottak róla. Ezért aztán nem is tudható a bográcsverseny eredménye, mert jóllehet egyesek *bográcsfőző* versenynek mondják, azért mégsem rotyogtathatják egymásban azokat: üstben a bográcsot, bográcsban az üstöt —, sem zománcosat, sem rozsdamenteset, sem natúrt... Saválló köracélból készült vagy galvanizált füllel, kovácsoltvas állvánnyal, zománcozott fedővel, szentkirályi csipkés alátéttel...

Isten tudja, lesz-e még valaha falunap az egyesült Tücskösön és Sáskáson, vagyis Tücskáson.

Mézvirágillat

Fekete Zsolt marosvásárhelyi festőművésznek

A filozófia akkor igazán az, amikor még nem gondunk sem az élet, sem a halál. Azt hiszem, Pascal gondolata. Az eszmélés akkor gyönyörű, ha csak haláloz óráján döbbsz rá: voltál. Ki ne mondd, egy kicsit Ő is voltál. Miközben egy életen át kerested a nyugalmat, csönd-szeleteket illesztgettel össze abba a puzzle-be, amely végül magad lettél, mikor már nem vagy.

Járkáltam s körülöttem is történtek apróbb s nagyobb tragédiák, úgy járt hozzánk a bánat, mint portára a csorda, ha leszentül a nap. Megrázott, mint kíváncsi gyereket a kerékpár dinamója. Átgyúrt a jaj, maga képére, hasonlóságára. Zord hegyek alatt, a Teremtőre sandító, villámra hegyzett tornyok tövében, muzsikáló dombhajlatokban megbúvó temetők hallgatásában nőtem fel, ahol olyan mély a táj, hogy valahányszor átléptem, napokig kerestek.

Nem kerültem elő, mert magához ölelt és játszott velem. Megtámadtak földikutyák, ijedtemben felkapaszkodtam egy fénynyalábra, ami a Rez fölött lógott éppen, s a vicsorgó csahosak csalódottan vonultak el. Akkor tanultam meg, a tájban úgy kell lélegezni, hogy a fűszál se hajoljon el. A csipkebokor ne gyulladjon ki. Hogy tovább cirpeljenek a tücskök, surrogjanak a bogarak, hahotázzanak a manók. Mikor a manók nevetnek, piros púpja sül a lágy kenyérnek.

A cinteremben volt egy angyal. Sokáig nem volt színe. Valahogy nem akart rápillantani az Isten. Lehet, hogy a bűntudat formálta olyan pompásra. Ott játszottunk a közelében, mind beleszerettünk, titokban azt kívántuk: bár csak

megelevenedne, és leszállna közénk, választana magának királyfit, akivel majd felszáll az égbe.

Lehet, hogy a vétek sugárhatása dolgozott benne. Azt mesélték, aki állíttatta, dúsgazdag amerikai, megölte a vetélytársát, s magával hurcolta annak szerelmét, egy szegény földműves lányát, az Újvilágba. De ott sem volt nyugalma, mert a halott visszajárt, legboldogabb órákat zúzta porrá, éjjel közük furakodott az ágyba, és nyögött keservesen, mint mikor a lelkét kilehelte. Az asszony nem fogant gyereket, elsorvadt, elvitte a kor betegsége: a rák. A gyilkosban pedig, mint kalapácsmalom, zakatolt a rossz lelkiismeret. Elment a legjobb szobrászhoz, és megrendelte ezt az Angyalt, hogy a halott is, ő is meglegye végre lelki nyugalomát.

Olyan szépre kellett faragni, mint az a lány volt. Karcsú, mint a tengerszem partján cseperedő nádszál, és lebegő, mint a Nyárad fölött csapongó szitakötő.

Azt mondják, eredetileg fehér volt, de amikor felszentelte a pap, megsötétedett a szobor.

Mindig a temetőkertben játszottunk, ide nem hatolt fel a világ vadsága, ökörnýáltól csillogott alattunk a völgy, pirulva kandikált be útszélről a rózsabogyó. A jövevény balról, az erdő felől érkezett, rongyos katonaruhában, kormos arcából kivilágítottak dühös szemei. Szétriadtunk, a kapu melletti terebélyes bokorból lestük, mit akar.

Megállt az Angyal előtt, felnézett, rálőtt a szemével, de az meg se rebbent. Mániákusan mondott valami átokigéket, nem ért el hozzánk motyogása... Hirtelesen leemelte válláról a puskát, csőre töltött, célzott, és bumm. Aztán csak megperdült, majd eldőlt, mint akit eltalált az ellenség.

Oda temették, nem messzire az Angyaltól. Az áldozat öccse volt, bosszúból vette célba a síremléket, de az, lám, visszaütött. A gellert kapott golyó a támadót ölte meg.

Vége volt a nagy háborúnak. Az Angyal is koromfekete.

Templomok harangjait hallom, bátorsággal lüktet ereimben a nyugalom. Megtanultam örülni annak, hogy vagyok. A lét egyetemessége adta ezt a teljességérzést: ihletmorzsáiból összerakni a tehetséget, és hosszú, kitartó munkával fejleszteni veretes mesterséggé. Tizennégy éves koromtól már készítettem olyan munkákat, amikért pénzt adtak. A művet nem lehet megfizetni, a tehetséget azonban honorálni kell.

A tájban járva-kelve mindig belekomponálok valamit, ami eredetileg nincsen ott, és az Isten egyszer sem ütött a kezemre miatta. Inkább segített megtalálnom a magam pászmáját, óvott a korai pusztulástól. Harmadéves teológus voltam, átvirrasztott éjszaka és sok tépelődés után felmentem a rektor úrhoz, és bejelentettem, hogy nem maradok tovább, mert nem érzek elég hivatástudatot a papsághoz. Nincs elég hitem. Ezt ő megértette, s mondta, hogy jó. Isten adott neked tehetséget a vizuális látásban, s ebből meg fogsz élni.

Két hét múlva letartóztatták diáktársaimat. Az „ötvenhatosokat”. Következtek a kirakatpercek, a szamosújvári, nagyenyedi börtönök, a deltai raboskodás.

Ha bent találunk, talán én is oda kerülök.

Szalay Lajos mondta: az ember úgy született, hogy filozófiai megfogalmazások nélkül örüljön a tiszta létezésnek. Ebben az örülni tudás a fontos. Azt tanulni, gyakorolni kell. Közben surrog az agy. Mezőkön, réteken, erdőkön, templomok és katedrálisok között csatangolok, s meditálok. Magamba szívom a környezet lüktető nyugalma. Akkor jók a képeim, ha betölt a pompásan pulzáló csend, ha előnti szívemet az erdélyi domborzat kedves méltósága. A folyamatosan megújuló, pusztuló és újjáéledő világ eltökéltsége: kristályos tisztaság.

A patakból kiugró pisztráng, amint elszáll a Bekecs felett.

Eltörpül minden tanultság, szakmai tudás; magától értetődően egyesül tudatosság és elhivatottság, ihlet és műfogás.

Quid superbit, pulvis et cinis? Mondom lóto-futó, talmi dolgokért buzgólkodó véreimnek suttozva. „Mit kevélykődöl, por és hamu?”

Most, hogy a hetvenet is elértem, vonalak és színek rajoznak a levegőben. Éveim eledele: jóleső mohósággal táplálkozom — mint ahogy delelő kaszás a mogyoróbokor árnyékába heverve falja kenyerét-szalonnáját-vereshagymáját. S issza rá a csorgó kristályhideg vizét.

Kékekből, sárgákból, zöldekből, őszvörösekből fellobbanó márványfelhőtömböket álmodok, rézsútos rétegzettségükben ott szikrázik a világegyetem végtelensége és az emberiség időpillanat-parányisága. Isten vésőjének és ecsetjének nyomait fedezem fel újra és újra az élet befoghatatlan freskóiban, óvatos duhaj, az álompanoráma világra tárt angyalszárnyainak védelmében.

Folytatásos álmokat látok, tudom, ez az alkotás kegyelme. Napról napra viszen közelebb az örökkévalóság tükörkapujához. Amit átlépve végleg ott maradunk a képben.

Akkor visszanyeri fehérségét a márvány. És az Angyal saját fehér kezével írja a kép bal alsó sarkára, amit egyelőre még magam, vékony, karcsú betűkkel: *Fekete Zsolt*.

»A világ Isten kegyelme. Érzem mézvirágillatát.«

Dzsudzsi

Kovács néninél papfiúkkal laktam együtt, kovártélyban. A szűk udvarban még két család fészkelte, egy gyermektelen házaspár, a férfi ügyvéd, a nő háztartásbeli, örökké veszekedtek, tépték egymást, tőlük tanultuk a román nyelv iskolában kevésbé vagy egyáltalán nem taglalt változatát. A másik család a lejtő aljában élt egy sufniszerű toldalékban, a konyhából mindig mosogatólé szaga áradt, mert a küszöb elé öntötték, kis sánc vitte tova, a Kovács néni veteményesébe, ami az öregasszonynak sem tetszett, de jobbat nem tudott helyette. Itt sem volt

gyermek, a férfi vékonydongájú, cingár léhűtő, a „gázásoknál” dolgozott, hétfőn feltarisznyálta tésztaarcú, pattanásos kis felesége, és úgy elment, hogy csak szombaton délután állított haza, kataton részegen. A nőci rettentően unatkozott, ezért mindig ott lógott a Kovács néni tornácán, amelyről csak a szomszéd ház tűzfalára nyílt kilátás, és bennünket cukkolt, láthatóan Pityura vágyva, aki valamivel izmosabb és derekabb legény volt, mint Béla vagy magam. Ez a Dzsuzsdi, mert így nevezte magát, nem is lett volna rossz próbapadnak, de annyira büzlött a teste, hogy befogott orral sem lehetett vele közösködni.

Pityut, azt hiszem, mégis beavatta a szerelmeskedés mesterségébe, de a fiú hallgatott róla. Dzsudzi időnként, mikor mi nem tartózkodtunk odahaza, belibbent, friss kiflivel lepte meg a serkenő borostájú legényt. Olyankor Kovács néni tüntetően elvonult gyomlálni a veteményesbe, de Dzsudzi élt a gyanúperrel, hogy visszaoson, és leselkedik. Kukkol a vén satrafa.

Dzsuzsdi tanított meg bennünket dinnyét vásárolni. Bélával kísértük el a közeli napipiacra, megforgatta, megropogtatta a legnagyobb „görögöt”, érdeklődve, mennyi kilaja. Három, mondta az árus. Ejnye, ejnye. Hát ott, a asztalsor végén, az a „kollégája” kettőért is ideadja. És jobb a portékája, mint a magáé. No, ennyi kellett a regátinak. Otthagyva bennünket, lihegve rohant a sorvégi kollegához, számon kérni az olcsójánoskodást. Mire tisztázták magukat, mi Dzsudzsival már kikerültünk a látószögükből, bevéve a kanyart a Székely vendéglő irányába, ahol az asszony őrséget állt, nehogy tanár tűnjön fel a horizonton, míg Bélával behúzzuk csábosan habzó söröcskéinket.

Aztán mi sörre ettük a dinnyét, nem dinnyére ittuk a sört. Az eredmény körülbelül ugyanaz volt. Nem sikerült kakaskodnunk a kis menyecskén.

Akkoriban szegények voltak a papok, családomat pedig megkulákkolták, meglehetősen vékony pénzen édegeltünk. Volt viszont Kovács néninek megszámlálhatatlan receptes füze, szakácskönyve, a régi szép időkől. Éhkoppos állapotunkban dallá nemesítettük, litániásan vagy az éppen divatos, menő slágerek nótájára zenésítettük meg szerre a pompás kajákat. A művelet neve: főzés kottából, hozzávalók nélkül. Például így: Ha lenne egy kis sonkánk, csinálhatnánk sonkás tojást, ha volna néhány tojásunk. Ha lenne néhány almánk, készíthetnénk almával töltött csirkemellet tejszínes burgonyaágyon, ha volna csirkemellünk és néhány burgonyánk. Ha lenne káposztánk, ehetnénk töltött káposztát római tálban, ha volna hozzá néhány deka disznóhúsunk és római tálunk. Ha lenne fuszulykánk, fölséges lakoma elé néznénk, ha volna hozzá egy kis kolbászunk és némi cikakáposztánk.

Hasonló a helyzet a bablevessel (füstölt csülökkel), a vadas bélszínnel (zsemlegobóccal), a harcsapaprikással (szaftos galuskával), a fokhagymás csirkemellel (sült krumplival, brokkolival), a párolt pisztránggal (rozmaringos krumplival, petrezselymes mártással), a hurkás kelkáposztával (kolbásszal), a fokhagymás pulykaraguval (nokkedlivel), a gombapaprikással (gombával és

paprikával), a székelgyulyással (gulyással és székellyel), a kolozsvári káposztával (káposztával és Kolozsvárral).

Egyszer aztán Kovács néni elutazott öt napra: rokonlátogatóba, Kézdivásárhelyre. Reméltük, hogy ránk bízsa a szobája s kamrája kulcsát, de inkább Dzsudzsi ruházta a felelősséget. No, az aztán ott sertepertélt közöttünk szexisnek vélt lengemagyarkájában, sürgött-forgott, tüsténkedett, rendelkezett, ebédet főzött — nekünk, ágrólszakadt papi és kulák csemetéknek. István matek különóra járt, nem volt otthon, engem mint legkisebbet, Dzsudzsi elszalajtott piáért a főtéri nagyboltba (ott olcsóbb a közönséges asztali bor), és amikor jó félóra múltán visszatértem, hát ez a Béla olyan piros, mint a főtt rák.

Később István is hazakerült, akkor meg Bélának keletkezett konzultációja. Dzsudzsi csakhamar kiderítette, hogy nekem is találkám lenne Korodi Erzsikével. Hát ha muszáj, örömet! Eltakarodtam a háztól.

Úgy éltünk, mint Marci Hevesen. Kolbászos rántottát reggeliztünk ténylegesen cikakáposztával. Lucskos káposztát ebédre, áfonyás palacsintával. Flekkes vacsora hasáburgonyával, cukros salátával. Aztán csirkepaprikás kovászos uborkával. Májashurka disznókötséggel, puliszkával. Töltött paprika!

Na és a bor. Akkoriban az olcsó asztali is finomabb volt, mint a mai ömlesztett csinálmányok.

Annyira belejöttünk a családodiba, hogy Dzsudzsi benn hált a Kovács néni szobájában, hol Istvánnal, hol meg Bélával. Bántott, hogy engem nem méltat figyelmére, de nyolcadikos tejfölös szájú diák voltam, ők pedig maturandusok.

A botrány úgy érkezett, mint a besurranó tolvaj. Egy nappal korábban, pontosabban a negyedik nap estéjén, úgy éjfél körül valaki nyitogatja az utcai kaput. Tápázkodnék megnézni, ki az, de addigra márt benn termett a különben csiga járású öregasszony. Felkattintotta a villanyt, látja, hogy csak Béla és én vagyunk az ágyunkban, máris indul a maga, utca felőli szobájába. S hát ott mit lát? Dzsuzsikát és Istvankát az ő csipkés paplana alatt...

Azonnal írt a nagytiszteletű uraknak, a következő héten már kiadó volt a szoba. A fiúk mindössze két házzal költöztek arrább, nekem megvolt a kerékpárom, azt a pár napot a vakációig ingázva húztam ki. Húsz kilométer oda-vissza, nem olyan nagy dolog, rossz úton sem.

Dzsudzsi pár hónapig nem is láttam. De a következő évi május elsejei felvonuláskor babakocsit tolva integetett egy piros papírzászlóval. Meglógtam a tömegből, a járda szélén ácsorogtam. Észrevett, felém lengette a zászlócskát, és szélesre húzta a száját. S minduntalan a babára mutogatott.

Bárgyún visszamosolyintottam. Naiv hülye, nem értettem semmit.

Tehénbúcsú

Dél tájban érkezik a bocsárdi a magasított korlátú teherkocsival. Az istálló ajtajához farolva kötélén vezetik rá a fekete-tarkát. Borja hűséggel követi.

Hát ez könnyen ment, sóhajtja Török Lázár, mintha arra számított volna, hogy ellenáll a tehén, huzakodik, sőt fel is ökleli a bocsárdit, elvégre szép esztendőket töltött itt, miért kívánna más vidékre vándorolni. A bocsárdi csendes ember, hanem a sofőrje állandóan zuvatol. Mennyi tejet is ad a tehén? Biztos, hogy megvan a húsz liter? Mivel abrakolja? Garantálja, hogy holnap is leadja? Amikor odáig jut, hogy miért bika a borjú, Török Lázár lilába vált. Hozd ki az előleget, kiáltja asszonyának. Visszaadom, s menjenek Isten hírével!

A bocsárdi türelmesen csitítja. Nézze, ember, a fiúnak néha megszalad a fékje. De rendes csávó. Na, itt a többi is. És átadja a bog pénzt. Így teljes az ára: régiben harmincöt millió, újban háromezerötszáz. Török Lázár nagyot szusszan, belecsap a bocsárdi tenyerébe, s valamelyest megnyugszik. Legalábbis úgy tesz, mintha. Nyomogatja zsebtelefonját. Odalent a deckabodegában megszólal a Für Elise, és szállingóznak a vendégek. Házsártoló asszonya valahogy előáll a kínálótálcával, rajta pálinka, friss lepény. A temetődombi muzsikások is ott toporognak. Bumbi, a primás rángógöröcsöl, verbunkos tempókat picikátoroz. Mi van hé, rádjött a vizelhetnék? Nem, csak mikor pálinkát látok, táncolhatnékom támad. A harmonikás komplett futamokkal búvóli a csendet. Két akkord között egy hitvány kakas minduntalan belekukorékol.

A bocsárdi nem győzi álmélkodással. Maguknitt ez a szokás járja? Nálunk igen. S ha meg nem sérteném, tempóz Török Lázár, megkérném, vegyenek részt a ceremónián.

Az pedig úgy zajlik, mint egy lakodalmi menet. Igaz, hogy a köszöntés nem az ifjú párnak szól, hanem a tehén új gazdájának. A bocsárdinak bepókhálósodik a szeme. A násznép hasonlít a tehénhez: meglehetősen tarka. Nincs kiből válogatni. Hányan isznak mostanság a deckában: ott né, vajegyen. 1. Furunkulus most liberált a dutyiból, tyúklopás forgott fenn. Mitől esik mindig vissza? Nincs mit enni. De ez a Lázár hétfőn megint befekszik. A szívkorházba. Asszonya? Süki. A kutya? Kap álmos pulickát. Szabad az ól s a ketrec. 2. Bankár Bandi bá fél lábbal a sírban, a másikat levágta a druzsba, kerek székéből fitymálja a világot. 3. Komonista Zsuzsó azóta iszik, mióta kitört a forradalom, és kivérték a kezéből a nép zászlaját. Kár, hogy a szemét nem. Ne látna mindent, s ne jelentené fel hetente a fél hetes buszt, a papot s a háziorvost. 4. Navétás Józsi mindenkinek visszaadja a birtokát, ha fizet egy deci román vodkát. Dovádát is ad róla, „tisztá papírt”; megtörülhető vele.

Indul a díszkíséret. Leérnek az utcára, nem egy sztráda, bár mind ritkább rajta a marhagané. Elöl a zenekar: Bumbi, a primás, Maradona, a harmonikás, kisebbik

fia, Cinoné, a törpe alkalmi dobos. Horpadt kannát kalapál nagy méltósággal. Nyomukban a násznép: tolószékében Bankár Bandi bá, kezében félliteres köménypálinka. Tolja Furunkulus, addig se lop. Nála is köményes. Nemét meg nem hazudtolva jócskán ingatagon, de piszkosul figyel Komonista Zsuzsó. És diplomata táskájával Navétás Józsi, hol csuklik, hol hányik. Vagy éppen pecsétel.

Éneklik, hogy Kicsi tulok, nagy a járom, de szép kislány ez a három. Elszeretném az egyiket, három közül a szebbiket.

Közben vedelnek, ahol nem rázós az út.

A kocsin a borjú rakoncátlankodik, de a tehén bírja a gyűrődést. Lázár a reggel még megfejte rendesen, egy-két könnycsepp is pottyant a zománcos sajtárba. Az állat megérzi, ha szeretik. Leadta az utolsó csöppig. Azért helytelenkedik a borjú.

A kocsin a sofőr mellett a bocsárdi, aki boldog. Igaz, hogy a tehénnek nincs ára, igaz, hogy a tej nem kell senkinek —, de aki hosszú távon fut, annak most kell lépnie. A bocsárdi egy maratoni vérprofi.

Török Lázár egymagában. Fehér ingben, fekete zakóban, napszemüvege borongásában lépdel, mintegy gyászmenetté setétítve a násznak indult felvonulást.

Bungyurka Béni, az irodalomból kitoloncolt Megnemértett — de csakazértis! — originál Tehetség: nem vesz részt az alantas procedúrán, a deckabodega teraszáról figyeli az eseményt. Bal tenyerével takarja titoknoteszt, jobbában a piksz, máris születik a vers: „*Megy a kocsi, rajta / szép feketetarka. / Holstein-fríz fajta. // Éhes bikaborja / Nagyokat döf rajta.*”

A falutáblánál érzékeny búcsúzkodás. Bumbiék elhúzzák a bocsárdi nótáját. „*Vecină, dragă vecină, ține-ți bărbățul bine, că vine seara la mine.*” Bungyurka Béni osonva rögzít, visszatérve műfordítja: „*Szomszédasszony, drága, / ügyelj uracskádra, / mert este hozzám oson, / hogy meg...*” Simogasson, na!

Ilyen randa miliőben nem csoda, ha befuccsol az ihlet.

Amint porfelhőbe burkolózva továtúnik a bocsárdi kocsija, fedélzetén a Holstein-fríz feketetarkával, a gyászmenet hátraarcot csinál, s tüzes rohamosztaggá válva, a Rákóczi-induló ritmusára masírozza magát direkt a deckabodegába.

Mindenkinek fizetek, kiáltja Török Lázár, és most már nem fogja vissza a bánatát. Ez volt az utolsó tehene, s a faluban is a legutolsó nagyállat.

Ráborul a koszos pultra, és rázza, rázza, rázza a zokogás.

Áramzsámzsám

Sztáripár, kiadók, menedzselés, koncertszervezés, roadshow, plázahakni, vacsoracsata, show-biznisz, tehetségkutatás, megasztár, x-faktor, jó sztorik, bulvármédia, új csillagok új háborúja, kemény ütközet, sok sebesült, kismillió halott. Nézettség, profit. Ádáz csaták. Konkurenciaharc. Roncsársadalom. Valóságshow.

Hiú ábrándok, csalfa remény. Telített piac. Zsűrizés, toksóhullák. Sztárocskák sírgödörben. Nem kell tehetség, csak mázli, és sztár lehetsz. Média-személyiség, celeb! Promóció. Casting. Tízezer önjelölt, fürdőszoba-tehetség, kocsmai caruso, wannabee rocker. Háziasszony, börtöntöltelék, félnótás külön, gátlástalan magamutogató, exhibicionista törtető, idegbeteg hisztérika. Bikicsunáj. Idiotizmus, közönségesség. Versenyzők, zsűri, nézők, cakumpakk. Ostoba szülők komplett hülyét a gyerekükből, téveszmés felnőttek totál idiótát magukból. Önkontroll hiánya. Szabad a pálya a tehetségtelenség, az alpáriság, az ostobaság, a nagyképu bunkóság előtt. Szerencsétlenek magánszámai. A populáris kultúra mocsara. Primitív nyirvákolás a neten. Határon túli magyar, bakfis tini, szívtipró álomcsődör, roma, hátrányos helyzetű lúzer, felnótás külön, alternatív lázadó, vagány utcakölyök. Marketingelhető, celebtulajdonságú! Botrány, magánéleti intimitás, konfliktus, egyéni drámák. Kiporcióznak a bulvármédia vágóhídján, felfal a közönség. Elhasznált, amortizált karakterek. Süllyesztő. Swingkirály? Az év nő hangja? Megatehetség? Hullócsillag. Kihunyó szupernova. Lúzer.

— Ezt akarod? — kérdezi apuka a lányától, és utálattal dobja félre az újságot, amelyből szeminarizált. — Szerinted ez a jövő?

— Készen vagyok a csomagolással — szól be a mami. — Ej, tatus, ne szekáld folyton azt a lányt. Hát persze hogy ez a jövője. Na, becsukni az ablakokat, az ajtókat bezárni, és indulás!

A „kislány” alig fér be a kocsi. A mindig bámészkodó szomszéd azt gyanítja, biztosan valami táplálkozástudományi konferenciára hurcolják, szemléltetőnek. (Elrettentő példának.) De anyus kiszól a kocsi: — Tudja, szomszéd, pár hétre, de az is lehet, hogy pár hónapra elmegyünk Budapestre. Kászingra visszük a Lizut!

Alig kanyarodik ki az útra a kocs, máris kezdődik a gyakorlás. Lizuka teli torokból énekel: „Arimzsimzsim, áramzsámzsám! Arimzsimzsim, áramzsámzsám!”

Tutira mennek.

Böszörményi Zoltán

Majorana imája

Naponta imádkozom hozzád, Uram,
erőt és egészséget adj énnekem,
nem hatalmat, pénzt, mámort, csak éneket,
hintsem a szót rokonlakta végeken.

Bűnöm ezernyi, és fürtökben nőnek.
Sok rossztól kicsordul, patakzik vérem.
De ne bocsáss meg! Ez miféle üzlet,
ha kegyelmed is új bűnökre készítet?

Büntetsz. Hatalmadat nem ezért félem.
Gyávákkal nem osztok hajlékot, rétet.
Hódítani szeretnék — fényességet.

Küldd rám a bajt és ezer szenvedésed.
A testemet, lelkemet próbára tedd,
És égess! Mint egy fáklya, újra égjek.

Majorana békéje

Az összemérhetetlen
itt lakik
a kapuk alatt,
a bokrok tövében.
Lesi az alkalmat,
hogyan próbára tegye
szellemem.
Gyanút és kételyt lázít,
vagy lazít.
Érvek arénájában
csörteti fegyverét,
a megismerhetetlenről beszél.

Ezek szerint
az igazságtalanság tragédia,
a felfedett arc
magának akar,
nem igényel
erőt, rangot,
békét takar,
valamilyen nyugalmat keres
a nagy nyugtalanságban,
hatalmat
az ellankadásig.

Majorana madarai

Bambán néznek ránk a levelek, s a kinőtt fű alatt
félelemgér futkos, keresi a nem létező falat,
titkos kincsek között matat — a múlt nyárból maradt,
átrebbenek életünkön égben kószáló madarak.

Bontja múló bokrárt, titokzatos jelét a tél, s remeg,
tűnő fényét kergetik mámortól szédült szelek.
Hozzád bújnak indulattól ittas tűnődések, és veled
vészelem át a szörnyűséget, mi életünkön átdereng.

Majorana fenomenológiája

Látom a látszatot,
egymásba fonódni
a tájakon
a kedvet és az érzést,
kebel a kebelre,
egymásra borulni.
Látom, a jelenségben
a látszat miért vérzik,
míg a valóságot kibontó élmény
tavaszra várva
virágot virágra
virágzik.

Látom, amint a felszín
ködruhában táncol,
elfátyoloz mindent,
bolygót, csillagot,
kívánságot.
Látom a jelenségben
a tűnődő tudatot,
jönni az úton
az akaratból,
a dolgok természetéből
váratlanul felbukkanó
valóságot.

Majorana képzeleg

Kialudt tüzem. A parázs
feldereng, a vackom még meleg.
Szívemre ül egy nagy darázs.
Hát kiengedem.

Repülje be a képzelet
tájakat, és onnan merítsen
erőt, folytatáshoz jó szelet.
Versem derítse.

Itt ülök, a vackom még meleg.
Darazsam is már rég messze jár.
Fáradt reménye, illó éneke
vajon visszaszáll?

Majorana töpreng

Behálóz a kötelesség,
az időbe égetett szokás.
A tevékeny ember nem boldogul.
Rálép a valóság,
elájul,

felmossák,
betöri a töprengés-kaput.
A rejtelmesség árnyaival küszködik,
esélyt ad az átmenetnek,
a kétség jussait
hangtalanul átveszi.

Majorana vallomása

Bősz szelek gyújtogatják ránk az eget,
a lángoló romokból kimentelek.
Mint alélt idő, karjaimban remegsz.
Parttalan teret láncolnak a hegyek.

Hús, csókízű lesz alattunk a pázsit,
kék virágok szemében fény parázslík.
Fordul a világ másik oldalára,
testemen pajzán had: ujjaid lángja.

A fontos, ez a minden szertefoszlik.
Remegésünkből hajtja új ágait
a szó, ha a partra ülünk odakint.

Láthatatlan lendület, erő hevít,
a perc lassan lúgozza emlékeink.
Ennyit akartam veled megosztani.

Majorana lépeget

Hajítsd el illúzióktól
terhes magányod!
Rád nevet a gyerek az almafa alól,
s te megáldod.
Fáradtan szédül
az éj karjaiba
a test.

Forgasd csak,
nézegesd,
mindhiába bújt bőrbe
a lélek,
kilúgozzák onnan
az évek.
A szenvedéstől mentes lét
másról mesél,
mint az emlékezés,
nem lát,
nem hall,
csak feszeng,
tágítja a diadal-mérgezett
tér-eget.
A gondolat tárgyai
megannyi csillogás,
felnevelni kéne már bennünk,
mi égi más.

Abonyi Mária: A nő

Főcze Kornélia

Felismerés

vagyok aki vagyok

Isten ébredése
időtlen reggelen

kimondatott és
növekszik életem
létezéssé
az Ige nappalában

az éj plakátján
néma kiáltvány:
halálod álom
fölérzel újra
vagy aki vagyok:
örök ébredésem
újabb és újabb
csodás hajnalokra

parúzia

valaki vár ránk magára mutat
koccanó üveg az ujja alleluja
gyertek haza —
a fehér úton sorra indulunk
a hátsó udvaron megállunk rendre
fénylik bennünk a béke —

minden cserép barnán meghasad
holdfényes fűrészpor hull le ránk
ragyog a ruhánk —

Emigráns

A Göncöl-téren várok, torkomban ördög,
zsebemben pénz és hamu. Kén folyik a
pályákon, a Tejút összement, bűdös.
Arcom ne érintse egyetlen csillag-
sziporka, hadd aludjon a fekete tükör,
míg kereket oldok; nyomom sem marad.
Mint a vakondoknak, csak föld a hazám.

a költő éjszakája

a költő beesteledik.
felkattintja villanyát, a szavakat;
megveti ágyát a sorok mögé
s a millió olvasat közül
kiválaszt magának egyet,
amellyel álmodik.

féltékenység

viseld el hogy szeretem
a Herceget
ki mint a világa
csak akkora
oly sokszor láttalak már
felé mozdulni kígyó-arccal
oly sokszor láttad már
szelíden kidőlni
akár a fa

Csire Gabriella

Mondák és históriák a török időkből

A VÉN DOBOS

A somlyói vár nem állt a hadak útjában. Nem csak a hegyek meg a Kraszna vize, de a váradi, székelyhídi, ecsedi és szatmári erődök is védgyűrűt vontak köréje. Ám a török veszedelem idején a somlyói vár se volt már biztonságban. S amikor a buzgón szemlélődő őrszem megpillantotta a felénk tartó kopjás hadat, rögtön riasztotta a várparancsnokot.

— Mennyien lehetnek? — kérdezte szívszorongva a várkapitány.

— Legalább négyszázan, Somogyi uram — válaszolta az őrszem.

Az ostromot sose látott várnak egyetlen bűne volt, hogy itt ringatták a Báthoryak bölcsőjét, és II. Rákóczi György fejedelem innen kérte feleségül a gazdag örökösnot, Báthory Zsófiát.

Alig néhány fegyveres örködött a vár fölött. Kezét tördelte az elrémult cselédség a bosszúhadjáratot folytató török had hírére.

— Engedjük le a csigahidat — rendelte el a várkapitány, bár jól tudta, hogy se embere, se ágyúja nincs, csak a gondviselésre számíthat.

Ám ekkor a vén dobos így szólt:

— Négyszáz török ellen egymagam is elég leszek! — s már indult is.

— Hova-hova, jó vitézem? — nézett nagyot Somogyi.

— Csak ide, a völgybe, megfutamítani a kontyosokat — ragadta fel az öreg dobót Koczka Gábor.

És nemsokára felhangzott a dobszó. Olyan erősen, fenyegetően dübörgött az erős ütések alatt a dob, mintha többszáz dobos vezetné hadba a török sereg ellen a magyar hadat. A völgy visszaverte és megsokszorozta a harcba hívó dobperregést.

A hegyek mögül közelgő törökök megtorpantak. Azt hitték, hogy a Magura völgyében legalább ezer magyar készül megütközni velük. Mert ha ilyen sok a dobos, akkor a harcosok száma még nagyobb.

Tanakodtak egy kicsit, majd amilyen váratlanul jöttek, épp olyan gyorsan távoztak. Minek is kockáztattak volna egy félreeső, semmi kis vár miatt? Így járt túl az ellenség eszén, s mentette meg Somlyó várát Koczka Gábor, a vén dobos.

Szilágy-somlyó (Șimleu Silvaniei, Románia) — város Szilágy megyében, a Kraszna folyó két partján, Zilahtól 25 km-re. Az ősi Somlyóvár — a Báthori-család fészke — a Măgura hegyen állt. Miután felépült a város területén álló várkastély, jelentősége megszűnt. Itt született

Báthori Zsófia is, a család utolsó sarja, és ismerkedett meg tizenöt éves korában férjével, II. Rákóczi György váradi kapitánnyal, a későbbi erdélyi fejedelemmel.

Rákóczi György, II. (1621–1660) — erdélyi fejedelem, I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna nagyobbik fia. A lengyel trón megszerzésére indított hadjárata (1657) teljes kudarccal végződött: svéd szövetségese és a kozák segédcsapatok cserbenhagyták, seregét a Porta parancsára kivezényelt tatárok foglyul ejtették, és a Krímbe hurcolták. Miután kíséretével együtt hazatért, a fejedelmi székből a török letette. De újabb sereget gyűjtött az Erdélyt előzőnlő török-tatár hadak ellen. Utolsó ütközete végzetesnek bizonyult: 1660. május 22-én a Kolozsvár melletti Szászfenésnél Ahmed Szejdi basa legyőzte. Titokban lopták ki a harcmezőről, de Váradon belehalt sebeibe.

SZENTIVÁNI HARANGSZÓ

Beborult Erdély kék ege. II. Rákóczi György vont magára a Porta haragját, amikor elfeledkezett arról, hogy török vazallusként nem törhet magának utat a lengyel trón felé. De hiába esett fogságba egész serege, új sereget gyűjtött, s itt-honi földön védelmezte továbbra is fejedelmi székét. Egyedül a székelyek tartottak ki mellette életében, sőt halála után is, szembeszegülve az elsőprő erejű török és tatár csapatokkal. Négy esztendő — az egymást váltó fejedelmek sötét korszaka — után a Porta választása Apafi Mihályra esett, aki nemrég szabadult a krími tatárok fogságából. Ali Csengizáde Marosvásárhelyen — bár a székelyek távol maradtak — 1661. szeptember 14-én fejedelemmé választatta Apafit. De a székelyek nyílt ellenállása láttán a török hadak fővezére ádáz dühvel dúlta végig a Székelyföldet, hogy behódolásra kényszerítse.

Egyedül Kebeleszentiván lelkipásztora gondolt idejében arra, hogy híveit megoltalmazza. Gondolhatott is, hiszen török fogságot látott, hadviselt férfi volt. Szentiván és az egyházközségéhez tartozó református falvak népe megerősítette a vártemplom falait, és behordta a kőfalak mögé féltenivalóját. Az előrelátó lelkipásztor fegyverforgatásra és őrködésre is megtanította az embereket. A szentiváni előőrs éjjel-nappal vigyázta a környéket. S ha portyázók bukkantak fel valahol, rögtön értesítette a lelkipásztort. Ilyenkor megkondult a vészharang és a falu meg a környék népe a biztonságos falak mögé menekült.

Ekkoriban történt, hogy a szentiváni előőrs portyázó török csapattal találta magát szemközt. A fegyveres parasztok mindjárt hátat mutattak a janicsároknak, és vágatni kezdtek hazafelé. De amint a Poklos-patakhoz értek, nagy hirtelen szembefordultak üldözőikkel, és a meglepett törököket közelharcban levágták. A kemény viadalban későn vették észre, hogy egy sérült janicsár megfutamodott. Már hiába vették volna üldözőbe. Jobbnak látták, ha visszafordulnak, hogy falustársaikkal együtt behúzódjanak templomukba.

Gyerekestül, asszonyostul az Isten házában kerestek oltalmat a közeledő vész elől. Hiszen jól tudták: a megmenekült janicsár hírt visz majd felőlük. Úgy is tör-

tént. Amint Ali basa megtudta, hogy jó janicsárjait holmi parasztok kardélre hányták, rettentő haragra lobbant, és egész seregével Kebeleszentiván ellen indult. Ő maga haladt az élen, az Apafi Mihály védelmére kelt erdélyi török hadak fővezére.

Amint a község közelébe ért, parancsot adott a kerekas ágyúk felvonására. A közeli dombtetőről tüzei hamarosan löni kezdték a templom védfalát. Dörögtek az ágyúk, szünet nélkül zúzták, porlasztották az erős kőfalat. Jó, hogy csak északi irányból, ám a törés egyre tárgult. Már-már akkorára szélesedett, amelyen átpréselhetik magukat a törökök.

Ekkor a szentiváni lelkész a török tábor felé vette az útját. Ali basával akart beszélni mihamarább. És nemsokára ott állt a nagy hatalmú hadvezér előtt.

— Híveim szorultak be a templomba — mondta a lelkipásztor —, védtelen parasztok, ártatlan asszonyok, öregek és gyermekek. Kegyelmes Ali basa! Irgalmazz népemnek!

— Úgy? — csattant fel a török hadvezér gúnyosan. — Nálatok mindenki ártatlannak vallja magát, de még a pórnép is azt képzei, hogy a fényes Portával ki-kezdhet. De én annyiba veszek titeket, mint bolhacsípést az elefánt.

— Nem ismersz meg, kegyelmes basa? — remegett meg a lelkipásztor hangja. — Hadd emlékeztesselek! Tőlem tanultál magyarul, míg rabod voltam. Ezért mertem irgalmat kérni a kicsi község népének.

— Nem felejtettem el, hogy tanítóm voltál — mondta Ali Csengizáde —, becsületes, jó tanítóm. Ezért megkegyelmezek, de csak neked. Ne is menj vissza, mert még ma eltörlöm Szentivánt a föld színéről!

Elfehédedett a lelkipásztor.

— Nem kell a kegyelmed, Ali basa! — kiáltott fel. — Vesszek inkább híveimmell!

Odahagyta a török tábor a lelkész, és visszatért templomába. Arra buzdított mindenkit, hogy bátran harcoljon, ne adja fel a jóreményt.

Hamarosan elhallgattak a faltörő ágyúk és a törésen át éles üvöltéssel özönlöttek el a keresztény templom udvarát a janicsárok. Bezúzták a templomajtót, majd „Allah! Allah!” kiáltást hallatva nyíllal és szablyával támadtak az élet-halál harcot vívó férfiakra és nőkre, a tehetetlen vénekre és gyermekekre. Mire lehanyatlott a nap, már senki se fohászkodott Jézushoz. A hős lelkű pap, híveivel együtt, visszaadta lelkét az Úrnak.

A szép református község egész népe kihalt 1661 őszén. Csak idővel népesült be újra. Több mint száz év múltán a régi anyaszentegyházhoz hú Kebele, Agárd és Bós falvak lakói új templomot emeltek a lerombolt templom helyén, és gyakran tartottak ott istentiszteletet.

A hajdani székelly község népéért és Kebeleszentiván lelkipásztoráért kondult meg vasárnap és a kereszténység szent ünnepein a mélyen konduló harang.

Kebeleszentiván (Ivănești, Románia) — Jedd (Livezeni) községközpontához tartozó falu Maros megyében, Marosvásárhelytől 8 km-re keletre. Régi temploma Keresztelő Szent

János tiszteletére épült. A falu is innen kapta a Szentiván nevet. Katolikus hívei a reformáció után váltak reformátusokká. Az 1661-es török ostrom idején súlyosan megromgált templomot a környékbeli falvak református hívei 1796-ban újjáépítették és emléktáblával látták el.

Apafi Mihály (1632–1690) — erdélyi fejedelem. Előkelő családból származott. Részt vett II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratában, és a krími tatárok fogságába esett. Négy év után szabadult, magas váltságdíj fejében. Török nyomásra választották fejedelemmé a Marosvásárhely melletti Libáncs-mezőn (1661. szeptember 12.), de csak az ellenfejedelelem, Kemény János leverése után foglalhatta el ténylegesen a trónt. Három évtizedes uralma alatt a török Porta és a bécsi udvar között egyensúlyozott, míg sikerült helyreállítania a rendet és fellendítenie az ipart. A királyi Magyarországon üldözöbe vett protestánsok „gyászévtizede” idején befogadta a bujdosókat. Nagylelkűen támogatta az iskolákat: Nagyenyedre vitette át az elpusztított Gyulafehérvárról a Bethlen-kollégiumot, és alapítványt létesített a Váradról Debrecenbe menekített — egyesített — kollégium megsegítésére. Udvarát szülőhelyén, Ebesfalván és Fogarason tartotta. Miután 1687-ben I. Lipót elfoglalta Erdélyt, búskomorságba merülve töltötte utolsó éveit. Hamvait 1942-ben helyezték végső nyugalomra a kolozsvári Farkas utcai templomban.

Ali Csengizáde (1578–1664) — jenői, majd temesvári basa, az 1660–1662 között Erdélybe rendelt török hadak fővezére, Köprülü Ahmed nagyvezír helyettese. 1660-ban Szejdi Ahmed budai basával együtt bevette Váradot, fejedelemmé választotta Barcsai Ákost. Barcsai megöletése után a Habsburg-szövetséges Kemény János ellenfejedelmet és a hozzá hű székelyeket fegyveres erővel tiporta el. Végül kierőszakolta Apafi Mihály fejedelemmé választását. Temesváron halt meg 86 éves korában.

A VERES KIRÁLYBÍRÓ ÉS A KÉK DARABONT

A Homoród folyó völgyében, a várhegy alatt húzta meg magát Kőhalom. A város lakók gyakran felköltöztek a magas sziklatetőn épült biztonságos várba. Jöhettek-mehettek tőlük az Erdélyt pusztító török és tatár hadak. A kőhalmiakat erős falak, tornyok védték. S ha a lövésekkel ellátott alsó váron át is hatolt az ellenség, a középső udvarról a vasrostélyos ajtónál nem juthatott tovább, mert a fellegvárba vezető, sziklába vájt keskeny folyosón csak egyenként lehetett áthaladni.

A sziklabércről az egész környék belátható volt. Ha keletre nézett az őrszem, a Hargita kéklő csúcaiban gyönyörködhetett, ha meg a déli irányt vette szemügyre, a sűrű erdőkön át a Bucsecsig és a Királykőig szállt vigyázó tekintete. De az őrszem a vár aljában húzódó városkát figyelte leginkább, s ha Kőhalom felé igyekvő ellenséges hadat pillantott meg, azonnal riasztotta a várnagyot.

Így történt ez akkor is, amikor portyázó törökök közeledtek a Homoród-völgyéhez Brassó felől.

— Utánam! — szállt alá a sziklacsúcsról a királybíró a hír hallattára. — Vágjuk el a törökök útját, mielőtt Kőhalomba nem érnek!

A fegyveresek leértek a völgybe, és kivont karddal rontottak a portyázókra. Míg bőszen csatáztak, a királybíró váratlanul bekerítették a turbánosok, és darabontjaival együtt foglyul ejtették.

— Elragadták a veres királybíró, s ki tudja hány katonáját! — vitték meg Kőhalom várába a megmenekült emberek a hírt.

Bizony elragadták, mint a ragadozók. Meg sem álltak Isztambulig a vörös hajú, rőt szakállú bíróval és a kék köpenyes darabontokkal. Ott kemény ítélettel sújtották Kőhalom hős védőit, akik gyakran verték vissza a törököket. A rettegett Héttoronyba zárták őket, a börtönbe, ahonnan még egyetlen rab se tért haza.

Telt-múlt az idő. A királybíró veres haja és rőt szakála hosszúra nőtt a három keserves év alatt, arca pedig mind sápadtabb lett. Most már, hogy egész nap csendesen nézett maga elé, és enni se kívánt, megengedték, hogy néhanapján ki-menjen a tengerpartra. A rab sötétséghez szokott szemét bántotta az erős fény, de áporodott levegőn senyvedő tüdejét lassan kiszellőztette a friss tengeri szél. Ekkor újból elfogta a királybíró a honvágy. Sírva imádkozott, tiszta szívből fohászzkodott a jó Istenhez, hogy szabadítsa meg a testét-lelkét gyötrő bilincsektől.

Egyik rabtársa szótlanul hallgatta a veres királybíró szívszorongató imáját.

— Hiába imádkozik tekegyelmed — sokallta meg a kőhalmi darabont a véget nem érő fohászzkodást. — De ha mindenáron szabadulni akar, csak szóljon nekem, s én hazaviszem.

Szomorúan bólogatott a királybíró. Azt hitte, hogy a sok szenvedés miatt meghibbant szegény katona. Ám egyik álmatlan éjszakáján eszébe jutott, hogy otthon varázsló hírében állt a darabont, s amikor legközelebb kivitték őket a tengerpartra, így szólt hozzá:

— Tégy bármit, barátom, rád bízom magamat, csakhogy meglássam még egyszer gyermekeimet és asszonyomat!

— Jól van — válaszolta a darabont. — Csak két dolgot kötök ki. Első kívánságom, hogy tekegyelmed ne hívja segítségül az Istent. A másik pedig az, hogy bármi is történjék, ne nyissa ki a szemét, amíg azt nem mondom: „Itthon vagyunk!”

Mély sóhaj szakadt fel a királybíró lelkéből. Végül beleegyezett mindenbe. Ekkor a darabont földre terítette köpenyét. Amint mindketten elhelyezkedtek rajta, a köpeny fölszállt a magasba, s odahagyva Isztambult, a Héttornyot meg a Márványtengert, suhanva suhant, szélvészféleg repült a fellegek fölött, míg tengeren, erdőn, folyón, hegyen és völgyön át Kőhalomhoz nem ért. A vártetővel egy magasságban húzódó fennsíkon ért földet utasaival a kék köpeny, a szép városka fölött.

— Itthon vagyunk! — szólalt meg végre a kék darabont.

— Itthon vagyunk! — nyitotta tágira ámuló szemét a veres királybíró.

A lábánál elterülő városkán pihentette egy ideig, majd a sziklabércen magasodó büszke várra emelte könnyes tekintetét. De alig tett néhány lépést a két szökött rab Kőhalom felé, amikor nagyot mordult s rázkódni kezdett a hatalmas sziklahegy. S mintha csak száját tátotta volna, a fennsíkon álló kápolnát elnyelte mindenestül.

Megtántorodott, s földre borult a királybíró.

— Bocsáss meg, Úristen! — kiáltotta. — Ments meg a haláltól, édes Istenem!

A rettentő morgás, rengés és szívrepesztő sziklahasadás a föld egy-két rándulása után abbamaradt. És a Héttoronyból szabadult rabok hazatértek családjukhoz. Bilincseiket szegre akasztották, a vár fegyvertárába, emlékeztetőül. Ott eszi a rozsda azóta is az otromba vasakat.

A veres királybíró busásan megajándékozta a kék darabontot. Első dolga volt, hogy új kápolnát emeltessen az elnyelt imola helyén. De több templomot is építtetett hosszú élete során. Ám sose szűnt meg harcolni a Barcaságra és a Székelyföldre támadó török hadak ellen. Jobb vitéze nem volt azontúl, mint régi rabtársa, a varázsköpenyes darabont.

Kőhalom (Rupea, Románia) — város és vár Brassó megyében, az Olt folyó és a Homoród völgye képezte szögben, Brassótól 64 km-re. A város határában emelkedik egy óriás bazaltsziklán a hatalmas vár, 608 m magasságban. A 16. században a török hadak ostromolta Kőhalom súlyos sarc kifizetésére kényszerült. A várat 1661-ben foglalta el Ali Csengizáde basa. A monumentális várromok restaurálásra várnak.

Héttorony (Jedikula) — Isztambul hét hatalmas tornyú fallal övezett városrésze volt, melyet kincstárnak és börtönnek használtak. Az előkelő foglyokat tartották itt, akiket nagy váltságdíj fejében engedtek szabadon vagy életfogytiglanig fogva tartottak.

KÉT DINNYE ÁRA

A török seregek mindig a Bodzai-szoroson keltek át, amikor dél felől támadtak Erdélyre. Így történt 1789 augusztusában is, amikor székelyek oltalmazták a Királyhegy tetején a sziklák között húzódó hegyszorost.

Két török tolmács kereste föl egy napon az őrség parancsnokát. Négyszemközt akartak beszélni Schulz ezredessel. A tolmácsok két gyönyörű dinnyét hoztak ajándékba. A török vezér küldeménye több volt, mint kedveskedés. Az öblös dinnyék fel voltak töltve aranytallérral. A nyalka ezredes soha életében nem látott még ekkora kincset. S ez a szemkápráztató kincs mind az övé, ha teljesíti a török hadvezér kérését!

Schulz ezredes nem gondolkozott sokat: habozás nélkül bezsebelte az aranyakat. A tolmácsok távozása után bejelentette, hogy a török sereg visszavonult, s elrendelte a helyőrknek, hogy kantározzanak le, s térjenek nyugovóra.

A török csel bevált. Éj közepén, az erdőben rejtőzködő török had bekerítette a Királyhegyi várban állomásozó őrséget, s lerohanta a fegyvertelen katonákat. Szinte mindenki odaveszett a rettentő öldöklésben.

De amint neszét vették az orvtámadásnak az ósáncot őrző székelyek, rögtön fölmentek a havasi tisztásra, a Leánymezőre. Most már a sok „Allah!” kiáltás közé a Jézushoz fohászkodó keresztények harci kiáltása vegyült. Harminchat órán

át tartott a tengerként áradó török sereg ellen vívott véres csata. A Bodza-szoros hős védelmezői mind elhulltak vagy fogságba estek. Ott, ahol a Döblön pataka és a Bodza vize egybeszakad, sok élet fonala megszakadt.

Ám a vész hírére mindjárt fölkerekedtek a közeli védsánc őrzői, a vörös csákós székely huszárok, s a Bodza-szorosban a törökök útját elállták. Nemes György alezredes, Bora őrnagy és Damó százados járt az élen. Egyre gyakrabban hangzott fel a „Rajta, vitézek!” kiáltás, s mind ritkábban az ellenség diadalszava.

Keményen kaszabolták a székelyek a turbánosokat, és hamarosan szétszórták a török sereget. Futott, menekült az ellenség, amerre látott. Egymást taposták halálra a megrémült törökök. A fejvesztett rohanásban tiporták el az árulót is. Schulz ezredes ajándékba kapott dinnyéinek később a győztes székelyek látták hasznát. A török sereg vezére is életét vesztette. Holttestét addig hurcolta magával a harci mén, míg hurkot nem vetettek a megbokrosodott paripa lábára.

A Bodza-szorosban megvert törökök után nem maradt más, mint a lovasaikkal menekülő paripák elrúgott patái. Két szekérnyi lópata — a két arannyal töltött dinnye ára.

Bodza-szoros — a Keleti-Kárpátok déli nyúlványán húzódó Bodzai-hegységet (Munții Buzăului, Románia) a Bodza-patak völgye, illetőleg a Bodza-szoros szeli át. A völgy bal partját szegélyezi a Királyhegy. A kivezető út mintegy 1345 m magas hágóba torkollik Buzău és Kovászna megye határán. Számtalanszor törtek be ezen keresztül Erdélybe a kelet felől érkező török és tatár hadak.

A DAJKA ÉNEKE

Kisfiú született a török basa házában. Különös gondja volt a nagyúrnak a csecsemőre. Ezért megbízható dajkát keresett, aki úgy vigyázzon a gyermekre, mintha a sajátja volna.

Ám egyik dajkával se volt megelégedve. Ekkor minden szolgáltevő rabnőjét magához parancsolta. Volt közöttük fiatal és hajlott korú, szépségére büszke meg karikalábú, együgyű és sunyi képű. Egyik se tetszett a basának. De amint megpillantotta a tiszta tekintetű őszülő asszonyt, rögtön rámutatott:

— Te leszel a dajka!

A rab asszony kíváncsian hajolt a bölcső fölé. És első látásra megszerette a szép kis csecsemőt. Egész nap ringatta, babusgatta, pólyálta. Csak olyankor mozgott el mellőle, amikor intett a basa felesége, hogy elmehet.

Éjszaka a bölcső mellett aludt az éltes asszony, s ha felsírt a kisdéd, azonnal ringatni kezdte a bölcsőt, vagy karjába vette a parányi gyermeket, és becéző szavakkal csitítgatta.

Egyszer csak azt kérdezi a basa a feleségétől:

— Miket suttog fiam fülébe az idegen asszony?

— Fogalmam sincs — felelte a basa felesége. — Nem tudod, édes uram, hogy honnan származik?

— Már hogyan tudnám! — mondta a basa elégedetten, mert eszébe jutott a gazdag zsákmány és a sok pénzre váltott rab, minden kincs, amit a magyar földön vívott csatákban szerzett. — Magyar asszony a dajka, tiszta és becsületes.

Megnyugodott a gyermek anyja, de azért szemmel tartotta a dajkát. S amint egyik nap a függöny mögül leselkedett, azt látja, hogy éktelen sírásba kezd a kisfia. Az idegen asszony azonnal ringatni kezdte a rábízott csecsemőt. Mindhiába. Ekkor kivette a bölcsőből és tisztába tette a kicsikét. Mindhiába. Végül etetni próbálta, de a gyermek visítva tiltakozott.

Már-már előlépett a basa felesége a függöny mögül, amikor azt látja, hogy az idegen asszony karjába veszi a gyermeket, és énekelni kezd. Amint felhangzott a dal, a csecsemő mindjárt elhallgatott. Már nem sírt, csak hüppögött. A dajka halk, fáradt hangon így énekelt:

*Csicsija, bubája,
Szép török fiúcska!
Nekem is volt egyszer
Szép kicsi fiacskám,
Elvitte a török
Szép piros hajnalban,
Hajnal hasadásban.
Most is megismerném,
Ha élémbe jönne,
Karja fehéjéről,
Fehér szemölcséről.*

Mire bús énekét befejezte a dajka, mélyen aludt már a gyöngéden ringatott kisfiú. Futott a basához a felesége. Elmondta, mi történt.

— Tudni kellene — mondta felindultan —, mit danolász az idegen asszony, nehogy megigézzze a gyermeket!

A basa rögtön hívatta a tolmácsot, aki jól tudott magyarul, és megparancsolta, hogy rejtőzzön el a függöny mögött, és hallgassa ki a dajka énekét.

Igy is történt: a tolmács feszülten várakozott. Hát egyszer csak felsírt a csecsemő. A gondos dajka mindent elkövetett, hogy lecsillapítsa a kisbabát, de amikor úgy visibált már a kisfiú, hogy kivörösödött, az asszony halk, fáradt hangon énekelni kezdett.

— *Csicsija, bubája* — hangzott fel az altatódal.

Hallgatja a tolmács az altatódalt, és szemébe könny szökik. Látja, hogy elcsitul a kised és dajkája ölében álomba merül.

— Na, mit gajdol a dajka? — szegezte kérdését a tolmácsnak a török basa.

— Mondd meg gyorsan, mivel babonázza meg a kisfiamat? — sürgette a tolmácsot a basa felesége is.

A tolmács lefordította török nyelvre az altatódalt, s hát amint odaért, hogy „karja fehérre, fehér szemölcsre”, a basa felesége felsikoltott:

— Jaj, édes uram, egyedül én tudom, hogy jobb karodon, a hónaljad alatt van egy fehér szemölcs!

A basa rábólintott, és elküldte a tolmácsot.

— És egyedül te tudod, édes feleségem — halkította le a hangját —, hogy magyar földről hoztak Törökországba kisfiú koromban, s itt neveltek janicsárnak. Ám idővel a janicsárok vezére, azután bég, majd basa lettem.

Bizony nem volt más a tiszta tekintetű komoly asszony, mint a török basa édesanyja.

— Te vagy az én édesanyám! — mutatta meg a dajkának karja fehérjét, a fehér szemölcsöt.

Nem kellett már tolmácsot hívni! Amint egymás nyakába borultak, szívük összedobbant.

— Rab voltál eddig, én is rab voltam sokáig — könnyezett a basa. — De ma véget ért rabságod, véget ért a gyászod. Itt van a fiad, akit annyiszor elsirattál! Itt vagy, édesanyám, akiért majd elepedtem! Nézd, ez itt a menyed, és bölcsőben ring az unokád!

A félelmetes janicsár, akit vitézségeért basává emelt a török szultán, gyöngéden ölelte magához az édesanyját. Alig emlékezett már anyanyelvére, de a szív hangja ékesen beszélt. „Istenem!” — szaladt ki a száján váratlanul. „Istenem!” — zokogott fel örömében az édesanya, aki török földön talált rá elveszettnek hitt gyermekére, s talált új otthonra fia és családja oldalán.

janicsárok — a régi török hadsereg gyalogos katonái, akiket az elfoglalt keresztény országokból rabolt vagy adóba szedett gyermekekből neveltek ki. Fegyverük puska, szablya és íj volt. Ösztönzésül igen magas zsoldot kaptak. A 16. század végétől számukra is megengedték a nőülést. Ettől kezdve öröklődött a janicsárság.

bég (bég) — török méltóság: főtsz, főhivatalnok

basa (pasa) — az oszmán-török birodalomban a tartományok kormányzójának, közigazgatási és hadi vezetőjének a címe, a legmagasabb katonai rendfokozat

Nagy Irén

Téli vers

Úgy hull a hó,
hol van most, hol a fény?
Csak hull a hó,
belefúl a remény.

Úgy hull a hó,
kint minden fehér már.
Csak hull a hó,
hiába sírnál.

Úgy hull a hó,
némán az éjbe.
Csak vársz te itt,
egyedül, félve.

Jó lenne most
egy mosoly, egy hang. Hiába.
Csak hull a hó,
s a világ árva.

Simon Anna: Erdő (I)

Böszörményi Zoltán

A nyomozás

— És mikor tűnt el Ákos? — kérdezte a nyomozó, s újra megnyomta digitális magnójának rögzítő gombját.

— Ma milyen nap van? — nyújtotta el a fejkendő, virágos ruhát viselő asszony az utolsó szót, mintha kételkedne abban, hogy a van egyáltalán létezik.

— Kedd, február 26.

— Igen, igen... kedd. Kedden, múlt kedden mán nem jött haza. Montam a kisebbik fiamnak, menj Gyurikám, nézd mán meg, hol van Ákos öcséd. El es ment vót a gyerek, órákig kódorgott, osztán üres kézzel jött vissza. Sehol sem találta — csapta össze csodálkozva földszínű tenyerét. — Sehol. Pedig tűvé tett érte mindent, nem vót lyuk a földön, hova bé ne nézett vóna. Ugye, fiam — bökte ujjával oldalba a mellette mocorgó, nyolc év körüli gyereket.

— Bémentem én minden barakkba, osztán ott sok minden vót összehányva, vót ott ágymatrac, még kibelezett televízió es, játék es, de Ákoskám sehol se lelém, pedig há kiábáltam jó hangosan, hogy a föld alatt es meghallja. Nem válaszolt, na — vonta meg a vállát a gyerek, s az ölébe tette kezét, piszkos körmeit piszkálgatta.

— Kedden hány órakor vették észre, hogy Ákoska hiányzik? — kérdezte a nyomozó, s az asszonyra nézett, tőle várta a választ.

— Szóval, a bányát van annak már két éve es, hogy bézárták. Osztán mindenkit elkűttek. Az uramat es. Pedig hát jó vájár vót. Sok rézércet bányászott ki. Na, megfizették. Éltünk es abból. Tuggya, húsz évet töltöttünk a hegyen. Jó vót. Bémentünk néha a városba, osztán ott minden vót, csak pénz kellett hezza. Falusi leány vótam, ide jöttem férhez. Az emberem es falubeli vót valamikor, csak idősebb. Jóval idősebb. De erőss, jó ember. Nem vót annak semmi baja húsz-egynehány évig. Aztán egyszercsak meghótt. Itthagyt a kölykekkel. Pedig, amikor elvett, megígérte, nem hagy egyedül. Ígért az fűt-fát, csak hozzámennyek. Julis, itt jó életed lesz, azt mondá. Minek neked a falu. Ahajt a hegyen jó helyt leszünk, csak a jó Isten tartson meg egészségben. Keresek én annyit, hogy tíz gyermeket es eltartsak. Lássá, nem lett belőle semmi. Csak két gyermek, azok es későn jöttek, mán azt hittem, nem is lesz gyermekáldás. A kisebbik amikor jött, el se hittem, hogy úgy vagyok. Mán az orvos es tördelte a nagy darabos kezét, hogy mán mi lészen, de nem lett semmi, met a gyerek minden baj nélkül jött világra. Na, e'vvót, nyomozó uram. Most mán tuggya az én életemet.

— Kedden délelőtt, vagy délután tűnt el Ákoska? Mikor kezdték el keresni? Erre a kérdésre válaszoljon, kérem.

— Gyurika bészaladt délután, hogy a nagy kutyák, met azok ott vannak a szín végibe, valami koncot kaptak, s erőssen vinnyogtak. Mondom a gyermeknek, eridj nézd má meg, ejsze nyulat fogtak, vagy valami másan kaptak esze. De a gyermek semmit se látott, mán késő es vót, szürkült az ég. Nagyon megijettem, hogy a kicsi fiam sehol sincsen.

— Veszett kutyák azok, már annyi embert megmocsokoltak — szólt közbe a gyerek, de elhallgatott, mert azt hitte, most mégsem rajta a sor, hogy beszámoljon a történetekről.

— És ha a kutyák támadták meg Ákoskát... akkor...

— Akkor én láttam vóna, met szemmel tartom azokat az átkozott fajzatokat.

— Hogyan?

— Hát veszem a fáklyát, möggyújtom, s úgy osztán szűkölnék, morognak, én meg látom, mi van ahajt.

— És mit szedtek szét azon a délutánon. Azt láttad-e? — akadékoskodott a nyomozó.

— Kockás ruhadarabot huzigáltak, a fene a belekbe.

— Jaj, Istenem, te gyermek — szisszent fel az asszony. — Ákoskán is kockás ing vót, amikor eltűnt.

— Milyen színe volt a kockáknak?

— Kékes, olyan, mint az Ákoskáé — vágta rá a gyerek.

— Nem hiszem..., tán a medvék... A medvék, az átkozottak.

— Dehát a kutyák marakodtak a kékkockás ingen. Hogy jönnek ide a medvék? — kérdezte döbbenten a férfi.

— Lehet, a kutyák a medvéktől vették az inget.

— A medvéktől?

— Igen, met a medvék, ha valakit megesznek, akkor a ruha, az nem kell nekik. S lehet, a kutyák a medvéktől vették az inget...

— Most hallok először, hogy medvék is tanyáznak a közelben.

— Azok igen, met bójárnak az élelemre, vesznek mindent ki a zsákokból, hiába minden igyekezet — vágta rá a gyerek, s incselkedő pillantást vetett a nyomozóra.

Czirják Edit

Az ősz szerelmese

Magam vagyok, az ősz szerelmese lettem,
a szívem halk harmóniák tűzhelye.
Az úton, melyen századok óta jöttem,
ősszel virult ki a termő venyige.

Sokat siratott magam rátalált végre
élete új céljára s értelmére
kába álmából hosszasan eszmélve — de
tudva, nem mindig felhőtlen az ég sem.

A lelkem csordultig telve e látvánnyal,
oly tisztán látom az őszt magam mellett.
Változni kell. A változás örök —
magunkat adni üres szavak helyett.

Őszi impresszió

Ritkul a fákon
a fakó levél,
alant a szőnyeg
szárközépig ér.
Suhog, zizeg,
reccsen a színes
avar minden
lépés után
a lábam alatt.
Alszik a fűszál,
új tavaszra vár,
s halkán énekel
egy kismadár.

Nézd a fákat...

Nézd a fákat —
a teremtés élő szobrai.
Nézd a fákat —
egyenesek velem, veled,
az éggel szemben.
Nézd a fákat —
nem dacolnak az elmúlással,
csak állnak, csak várnak,
míg évszakok körhintáján
megérinti őket az elmúlás szele.
Csak merengnek, csak teremnek,
csak szépet hoznak az életbe
és tudják — minden télre
tavasz következik
és minden, minden változik.
Nézd a fákat —
sohasem harcolnak,
sohasem dacolnak
és létük végtelen...

Ha majd...

Ha majd elhangzanak
a ki nem mondott szavak
a ki nem sírt könnyek nyelvén
könnyebbül a lélek
súlya alatt
terheket cipelő magad —
ilyenkor csoda születik
csillagvirágképen s csak
csodálkozol a csodavilág
csodálatos csillogásán
felvillanó csendülésen —
a lélekharang szólal meg
világcsoda-lélekhang
szelíd harang csak hallgasd
mit mondani akar...

Szabadság

A kis pillangó pipacsra szállt
és megpihent a kehely-ágyon,
Illatos-friss-dús nektáron
táplálkozott s felszállt újra,
újra felszállt, megpróbálta,
meddig viszi fáradt szárnya
és bizony csöppet sem bánta,
hogy otthagya a lakosztályt,
kényét aprópénzre váltva
csak repült-repült tovább.

Szívhang

Csillagos éjszakán kiáltok
nem felel a holdvilág most
tenger mélyéről kiáltok
nem felel a víz árja most
bámészkodó csend dereng
megkérem a vad szélvihart
fenyves zúgást megállítson
víg madárdalt lehalkítson
vizek árját szabályozza
tüzek lángját elaltassa
szívem szavát tisztán halljam.

A mindentudó

Tudta kezdetét és végét a létnek
Alkotó elemét csillagrendszereknek
a sok tudomány között csak egyet
feledett — nevét a nevének

Főcze Kornélia

Álom

Állt a ház előtt borostásan, összehúzott szemmel. Összeszorított ökle közt lelkét lehelte a hideg, a csatornában aranylépcsősdit játszott a jég. A szemérmes csillagok, súlyos felhők között, csillogó ablakukat nyitogatták, pillantásnyi ideje, hogy beeresztésre várt az éjfél, a sötéten hűséges szerető. Mintha lepedőjéről rázta volna le álmát valamennyi csillag, úgy hullámozott a férfi körül a tél.

Teste megrándult, amikor beszólt a résnyire nyitott ajtón:

— Akkor indulhatunk. Messze az erdő, nehéz az út, nem hajthatjuk ostonnal, csak szóval a lovat.

Talpa alatt csikorgott a hó, ahogy végiment az udvaron. Amire előállt a szánnal, a gyerek ott állt a ház előtt kopott, de meleg bundában. Ronggyal bélelt csizmáján már barátkoztak a hópelyhek. Megvárta, míg apja kinyitja a nagykaput, azt is, hogy becsukja, csak azután indult ki a kiskapun. Felugrott a szánra, s az apja mellé ült. Már rándult a gyeplő, amikor kesztyűtlen kezét apja kezére tette:

— Inkább ne menjünk, édesapám, megvár az a fa.

Tündérek ruháján csúszhat ilyen nesztelenül a szán – gondolta a gyermek. Arra ébredt, hogy apja ostonnal csapja a lovat a hágón. Szólt volna, hogy fázik a lába, de nem, inkább ütögette egymáshoz két átfagyott lábfejét. Nézte az utat, a mezőt, s a fehérség álomba fárasztotta ismét. Álmában meleg volt a hó, apja azzal dörzsölte a ló hasát. Ezen mosolyognia kellett, de megriadt, mert mosoly közben megfeszült a szája. Piros kezével odakapott s már tudta, hogy amíg aludt, apja jégcsapot dugott álomtól zománcos szájába. Álmában azt is tudta, hogy miért kell az erdőn túli városba menniük. Azt a nagy épületet is látta, ahova belépnek majd az apjával. Ujjával megfenyegette az álmodat, amiért megmutatta neki az édesanyját, aki ott állt a végtelen folyosón és épp rájuk várt, de inkább őrá, mert ni, alighogy megérkeztek, máris feléje lép és ölbe kapja, odaszorítja cigarettaszagú, cifra prémes kabátjához az ő vörös orrát s becézi, becézi, mígnem elindulnak szája felé könnyei, s mire leérnek, egészen pirosak. Biztosan ág csapott a szemébe — gondolja, s már sajnálná, de szeme megakad anyja csizmáján, amely nem testvére, még csak nem is rokona az ő csizmájának, még az apjének sem, de édestestvér ezekkel a puhán koppanó, úri csizmákkal, amelyek itt tipegnek el mellettük, egészen közel. Fordulna, hogy megnézzék, hol felejtette az apját, de anyja ismét magához húzza. Fejéről leesik a kucsma, ugrana, hogy fölvegye, de szép az anyja hangja, amint ígér valamit, valami egészen furcsát: házban tengert s tüzet a csövekben...

Amire újra felébredt, már hajnalodott. Szólította apját, majd leugrott a szánról s odatért a vékony ágakból rakott tűz mellé.

— Álmodtam, édesapám. Mondom én, s ez így igaz: városi asszony lett édesanyyamból ott fenn az égen.

Botár Emőke

Tippek, trükkök

1.

ha
már nagyon
utálod ülj le és
bámuld egy óra muta-
tóját ahogy lassan körbe
kattog és be fogod látni
semmi okod a lázadozásra
olyan könnyen és egysze-
rűen elte-
lik tak-
tik..

.

2.

ha
már nagyon
hiányzik gondolj
csak arra hogy hátat
fordítva előbb nyugodtan
vacsorázik kérdő szemmel
majd rád néz és már magad
sem tudod hogy miért vagy
épp akkor
épp ott
ittot
t

3.

ha
 már nagyon
 elég lett a sok
 okoskodásból és ful
 laszt rég gyűlő düh dac
 s elfojtott csakazértis
 mielőtt ordítanál s tép
 -nél húsíg vérig ülj le
 és számolj
 el tízig
 zigzi
 g

Nem érünk rá

életek elvek
 filozófiák vesz
 senek mind nem érünk
 rá mi éppen görcsös buta
 vak tapogatással fedezünk fel
 egymásban minden kis hibát
 rossz nézést sötét gon
 dolatot kételyt
 és kérdést

„Szeretsz-e,
 mondd!” „Ó, igen
 szeretlek, és te?”
 de a szó mind elszáll
 csak a tett hiánya szúr
 mint valami tűske ami még
 tegnapról bennmaradt
 csak hosszan vissz
 hangzik még az
 „és te?” csak
 lassan kial
 szik a
 vil
 ág

P. Buzogány Árpád

Az az egy malac

Karácsony harmadnapján került haza Karcsi. Késő délelőttre járt. A kutya kettőt vakkantott, amúgy szokásból. A férfi néhányat dobaintott a lépcsőn, hogy leverje csizmájáról a havat, és már bent is volt. Az asszony szó nélkül állt föl a székről. Gyapjúzoknit kötött, mert sosem volt a férfiaknak elég téli zoknijuk. Karcsi hóna alól a vetett ágyra tette a klarinét kopott dobozát, melléje az ünnep-lő fekete kalapját.

— No megjöttél?

— Meg.

Kabátostól ült le. Lehúzta a csizmáját, aztán közelebb húzódott a kályhához. Orra, füle kikékölt a friss hidegben.

— Eszel?

— Jó lenne.

Az asszony asztalt terített, ételt melegített.

— Itt jártak komámék az ünnepekkor — mondta közben. A férfi hallgatott, levetette kabátját és az ajtóra akasztotta.

— Sütttem pánkót — és már hozta is az elsőházból a tányért. Átrakott belő-le egy pléhtányérra és odatette melegedni.

— Vettem pálinkát is, még van belőle. Töltsék?

Karcsi bólintott. Az asszony a konyhaszekrényből vette elő az üveget, poharat. Az asztalra tette és töltött.

— Töltsd tele, ne sajnáld.

— Töltöm, töltöm. Hát sajnálom én? — nézett fel sértődötten.

— A legények merre járnak?

Az asszony félrehúzta a fazakat, megfordult.

— Fát hordnak a Mihályék fogatával. Hoznak nekünk is egy szekérrel holnap. Bólintott a férfi, aztán egyből behúzta az italt.

— Ez jólesett. Még töltsél.

— Ki van töltve — hozta az asszony a tányér levest.

— Pálinkát is.

Újból megtöltötte a poharat, csordultig.

— A többiek is jöttek?

— Jöttek. Bár ne jöttek volna — kanalazott bele Karcsi a forró ételbe.

— Mi... mi történt megint?

— Hogyhogy megint? Ez történt — markolt bele a férfi a zsebébe és gyűrött papírpénzeket csapott az asztalra. Az asszony nem nyúlt hozzá, csak nézte.

— Ennyi?

— Mennyi lenne? — vont a vállán a férfi. Evett, közben megeredt a szava. Két éjjel húzták a németnek. Volt étel, ital is. Aztán az a kajla Misi nekibolondult, reggel összekiabált valami legényekkel. Az lett a vége, hogy egy székkal összetörték a vendéglő nagy tükrét. Még ki se voltak fizetve, a főnök lehúzta az árát. Pedig jó multság volt, egy-egy bankót a vendégek se sajnáltak a nótáért. A végén a banda kevesellte a pénzt, de a Misi része nem ütötte a tükröt... Haza se hozatták őket, gyalog jöttek a harmadik faluból. Se tarisznyálás, se pálinka, pedig ha ez nem történik, bizony nem sajnálta volna a német. Szórta a pénzt, fizetett mindenkinek, a pincér folyton hordta az italt.

Az asszony összeszedte a pénzt. Karcsi oda se nézett. Arra a százásra gondolt, amit apróra összehajtogatva a klarinét tokjába tett, a bélés alá. Legalább annyi maradjon, ha kell neki.

— Megmondtam neked...

— Mit mondtál meg? — emelte fel hangját a férfi.

— Semmit. Neked nem lehet beszélni.

— Mit nem lehet beszélni? Annyit kaptam volna, mint két lakodalomban... ha ennek a bolondos Misinek nem lobog a vére... Vehettünk volna egy malacot. Csak ebből, érted?

— Azt már hiába mondod.

— Hiába? Hát ki volt ott két éjjel? Tán a püspök fújta helyettem, mi?!

— Csendesedj, Karcsi.

— Mit? Hogy én? Na nézz oda! Nekem ne dirigálj, te!

Karcsi kipirosodott a füle hegyéig, kitört belőle a méreg. Odacsapta a kanalat, elkezdett ordítani. Az asszony még visszaszólt egyszer-kétszer, de csak tűzre tüzet tett. A férfi felugrott az asztaltól, fejébe nyomta a kalapot, magára kapta kabátját és a konyhaasztal sarkáról zsebre vágta a pénzt. Akkor jutott eszébe, hogy még zokniban van. Csizmát húzott, aztán becsapta maga mögött az ajtót, a kapunál csendesedett el. Sietős léptekkel indult ki az utcán, meg sem állt a kocsmáig. Az ajtó előtt rágyújtott, aztán belépett.

Két-három ember ült a sarokban, a kályha mellett. Levette kalapját, odament, lekezelt velük:

— Békés karácsony harmadnapját adjon az Isten!

Megállt a pult előtt.

— Egy üveg pálinkát! — szólt oda. Ő is érezte, kissé magas hangon kezdte. Fizetett, beült a másik sarokba és teletöltötte poharát.

Cigarettázott és illogatott egyedül. Lassan szállingóztak az emberek, megtelt a terem. Karcsinak is megjött a hangja, amire a második üveggel hozta, egészen körbeülték már az asztalt barátai, jó ismerősei. Nagy hangon mesélte a karácsonyi multságot, már nem haragudott arra a kajla Misire sem. Újabb társaság jött, azoknak is el kellett mesélni az egészet.

Nyílt az ajtó, Misi állított be. Karcsi megállt a mondat közepén, felállt.

— Ide gyere, komám! — harsogta. Egy üres poharat megtöltött, odanyújtotta.
— Vigyétek ki a tükröt innen! — röhécseltek a szomszéd asztalnál.
— Már azt is elmondtad? — veresedett bele Misi. Zavarában bajuszát simogatta.
— Én el. Haragszol? — nézett a szemébe. — Én elmondtam, ha már az a malac megugrott. Mert annak az ára most már hibádzik!

Amikor az asszony benyitott, észre sem vette. Akkor fordult meg, amikor a vállára tette a kezét.

— Karcsi, fiam — szólalt meg halkan —, hazajöttek a fiúk.

Csend lett körülöttük.

— Eddig vártunk az étellel. Enned kellene már.

A férfi megtöltötte a poharát.

— Az más. Ha megjöttek, az más.

Szétnézett. A kíváncsi arcokról azt látta, mindjárt kinevetik. Felállt, felemelte a poharát.

— Igyál, fiam! Szinte kiáltott, hangja rekedt volt. Az asszony szabadkozott.

— Igyál, azt mondtam! Igyál, mert én már jó bőven megittam ma a részem!

A harsogó kacagásban megölelte a feleségét, cuppanós csókot nyomott az arcára. Diadalmasan nézett körbe.

— Ez az asszony! Nem olyan, mint másé, hogy húzza az orrát nekem!

Vette a kalapját, fejébe nyomta.

— Menjünk, fiam, mert várnak a fiúk. A pohár pálinka ott maradt az asztal szélén.

Kint már sötét volt, az asszonyba karolva aprókat lépett, nehogy elcsússzon. Sokáig hallgattak.

— Csak az a malac... az az egy malac bántja a lelkem — suttogta, szabad kezével maga előtt integetett.

— Mégis Misivel iszol...

— Most már... úgyis mindegy. Az ember mindig a jót akarja, aztán... ki a hibás, hogy nem jó a vége?

— Jól van, jól, ne ezt osszuk megint.

— Mert én úgy akartam, hogy ha jó pénzt fog meg az ember, hát legyen látzatja. Mert nem semmi dolog a németnek muzsikálni. Volt ott pénz bőven...

— Csak éppen nektek nem jutott, mi?

— Ne búsulj, hallod-e, sohase búsulj! Akinek volt, még lesz! Olyan malacot veszek, hogy...

Elengedte az asszonyt, zsebében kotorászott. Előhúzta a megmaradt pénzt.

— Ezért voltam oda... ennyiért...

Néhányat lépett, aztán összecsuklott és elterült a földön, kalapja elgurult.

— Az ember mindig a jót akarja... de ki a hibás, hogy nem sikerül?

Az asszony leguggolt.

— A kalapod, Karcsi! Hol a kalapod?

A férfi hasra fordult a hóban, feleségét nézte. Az hangosan kacagott, letérdelve, combjait csapkodta, és hangja betöltötte az egész utcát.

Szóke köd

A reggeli köd úgy ült meg a vékony hó fölött, mint kései kellék. Mazsola rá-
erősen kopogtatta magas szárú bakancsával az aszfaltot. Csapatnyi diák vihancolt
előtte, hangosak voltak, jókedvűek. Az útkereszteződésnél lemaradt mögöttük.
Kerékpáros fiatalember jött az autók után, hosszú, lelógó bojtú Mikulás-sapkáját
december óta megmosolyogta Mazsola, ahányszor látta.

A következő mellékutcából világosbarna nadrágos nő fordult ki, vékony, ma-
gas férfiba karolva. Vastag combjain meg se ráncolódott a nadrág. A férfi lépteit
a nőéhez igazította, mintha csak az időt töltené a lépkedéssel. Mazsola kiszámít-
totta: a hídig utoléri őket. A nő ezüstszerű műanyag kabátja halkán susogott
minden lépésére. Rövid, göndör haja az érett szalmára emlékeztetett. Festett len-
ne? Megnézi közelebbről, gyorsított. Beállt mögéjük, már érezte a nő erős illat-
szerét is, pedig még tíz méterre sem érte be őket. A férfi elengedte a nőt, cigaret-
tát húzott elő, a nő lassított, aztán mégsem álltak meg. Most már a füstöt is érez-
te Mazsola. A nő belekarolt párjába.

A folyó vastag olajként ült medrében, sötét tükrében jól látszottak a behava-
zott fák, szürke tömbházak. Mazsola szerette nézni a nyugodt vizet. Most nem
úsztak a szélén üvegek, műanyagdarabok, azokat elsodorta a múltkori áradás.
Szép volt a reggel, a hatalmas gesztenyefák körül kavargott a köd.

— Ó, ne izélj már! — hallott egy ismerős hangot, önkéntelenül is hátranézett,
aztán a túloldali járdát bámulta, ki van ott ismerős. Hosszú, sötét kabátos lá-
nyokat látott, meg zselézett, rövid hajú fiúkat. És néhány kisiskolást. Kellemet-
lenül érezte magát, hogy nem találta a hangforrást. A legjobban az zavarta, hogy
nem tudta, honnan ismerős... Pár méterrel tovább, a hársfákon túl már elkes-
kenyedik a járda, ahogy feljut a hídra. Sietett, hogy kikerülhesse az előtte lévőket.

Keze megállt a levegőben, ahogy zsebkendője után nyúlt. Ő lenne? A szóke...
Kerekesebb az arca, élénk rózs virít a száján, de ő az! Mióta nem látta? Két-három
éve... Azt sem tudta, hová tűnt el, mi lett vele.

Talán ha rámenősebb lesz, ott a tó partján, most vele menne karon fogva...
Csak sejteni lehetett dús csípőjét a kabát alatt, fürdőnadrágja picit lecsúszott róla,
izmos hasáról leborotvált combtövére folyt a víz, Mazsola a barna nadrágos
combjait nézte, amint összesúrolódtak minden lépésre.

Lassított, hogy lemaradjon. Lassan nőtt közöttük a távolság, az átjáróig meg is
előzték néhányan. A férfi és a nő balra tért, Mazsola gondolkodás nélkül átment
a túloldalra. Közben visszanézett. Jó lett volna szemből is látni. Csakhogy... mit
mondana most neki? Szokványos általánosságokat? Jól vagy? Merre jársz? Meg
ilyesmiket?

A kávé sem esett jól aznap reggel, mindegyre rágyújtott. Hogy nézne ki ez-
zel... az elprózaizsodott szókeséggel? — bámult ki az ablakon. Dél felé hullni

kezdett a hó. Belepi a reggeli nyomokat, az ablakpárkányt, a tavat is, ha be van fagyva. Vajon voltak ott vadrucák a nyáron?

Mire hazaért, már szürkülődött. Ásványvízért és cigarettaért ment az üzletbe. A kis utcában, ahonnan kijöttek a reggel, most senki nem járt. Az útkereszteződésnél szétnézett, mintha arra várna, hogy meglátja őket valahol. Evett, elmosogatott, átöltözött. Semmihez se volt kedve. Hátradőlt az ágyon, pár oldalt olvasott egy vastag könyvből, aztán félretette. Más zoknit húzott, előkereste cipzáros csizmáját és új kesztyűjét. Kabátja zsebébe dugott egy csomag cigarettát, kirakta az aprópénzt és elindult.

Alig járt valaki az utcán. Ez a hó sem lesz tartós — állapította meg Mazsola. Enyhe szél forgolódott a tömbházak között, az üzlet melletti nyírfákön csókák gubbasztottak. Nem igazi január, a hó néhány nap alatt elkoszolódik, a jégvirágok is rég leolvadtak az ablakról.

A főtéri órához érve előhúzta a sajátját. Mit számít az az egy-két perc? Fényes kirakatok előtt ténferegtek néhányan, egy lassan gördülő autóból szétdobogott a zene. Lesütött szemű, sietős fiatalasszonyok kopogtak el mellette, illatszerük körüllegte Mazsolát is, amíg arra várt, hogy átkelhessen az utcán.

Rézsútosan vágott át, egy szürke nadrágos, telt combú, dzsekis meg egy hosszú kabátos, vékony lábú lány jött, magas talpú cipőben. Nem akart mögéjük beállni, azért sietett, ám a járda szélére érve lassítania kellett a szegélyköveken vastagodó jég miatt. Visszanézett rájuk félszemmel, tizenéves, jellegtelen arcú nők voltak, hangosan beszélgettek. Amikor már eléjük ért volna, megcsúszott és bal térdére esett, jobb lába a járda közepéig ért ki. A lányok ijedt jaidítással kerülték ki, talán attól féltek, kirúgja őket lábuk alól. Meglepetésénél azonban nagyobb volt a fájdalom, alig tudott felegyenesedni. Még csak éppen az kell, hogy eltörjön a térdem, szorította össze a fogát. Lepallotta nadrágját és továbbment. Alig tudott lépni. Hát még később, ha melegében ennyire fáj — jutott eszébe. A kis térről macskaköves utca vezetett fel a dombra, egészen közel volt egy pincekocsmá, oda tért be. Az ajtó előtt régi jelzőlámpa van a falon, persze mindig zöldet jelez. A pultnál rámosolygott a kiszolgálónő. A benti, nagyobb terem félig üres volt. A legbelső asztalnál hosszú, csapzott hajú lány magyarázott erőteljes mozdulatokkal. Mazsola megismerte, és azonnal hátrább lépett. A lánnyal szemben, a bejáratnak háttal kék kabátos valakit látott. Hozzájuk ülni nem lett volna kedve, nem is tudja, kivel van a lány. Visszamosolygott a pincérnőnek, bólintott és elindult fel a lépcsőn.

Ez most gyávaság volt, meghátrálás? Lehet, de még mindig jobb megoldás, mint az egyetlen ismerőssel úgy találkozni, hogy folyton a beszélgetés langyosságára vigyázzon. A lányt jó ideje ismerte, néha találkoztak is, egy-egy kávé mellett kiadósakat beszélgettek. Azért kedvelte, mert nem riadt vissza a furcsa helyzetektől. Azt is tudta, hogy barátja van. Egyszer elmondta Mazsolának, a fiú tud találkozásaikról, még azt is megkérdezi, miről beszélgetnek. De sosem hozza magá-

val. Bizonyára élvezi, hogy féltékeny rá. Most meg ő hátráljon, ha egy másik ismerőisével volt? Hát nem ilyen egyszerű a dolog...

A kávézóban a szokott közönséget találta. Néhányat ismer látásból, egyetlen asztalhoz köszönt oda. Ebben az órában általában unatkozó meg feltűnősködő lányok, diszkóba induló fiatal srácok ülnek ide be. Már kinézte az egyik üres asztalt, aztán valahogy elment a kedve az egésztől. Menni innen! Semmi érdekes nem történik itt. Szétnézett, aztán a terem közepén megfordult. Halkan csukta be az ajtót, mintha attól tartana, zavar valakit.

A főtér másik oldalára került. Egyhangú zúgás hallatszott a varrodából, alig egy óra múlva nők tömege özönlik ki a szűk kapun. Megállt a hirdetőoszlopnál, térdét tapogatta. Semmi érdekes a következő héten. Tél van, és mintha a város nem lenne itthon. A taximegállóban négy-öt autó is várakozott, a vezetők újságot böngésznek vagy szundítanak. A sor elején csinos piros autó állt. Megkerülte, a sofőr kinyitotta a jobb oldali ajtót. Mazsola megállt, szétnézett, aztán gondolt egyet és beült a csillogó piros taxiba.

Simon Anna: A Homoród mentén

Baricz Lajos

Színes világ

Lukácsovics Magdának

Van, akinek lelke dallal van tele;
egész életén át csak dalol, dalol,
van, kinek a szín a látható zene,
s hogy megszólaljon, a „tárgy” fölé hajol.

Amit szeme néz, azt lelkével látja
— mint méh a virágport, mit átalakít —,
amit visszaad, az már a sajátja,
minket, szemlélőket is látni tanít.

Nem elég a szín; kell a fény s az árnyék
— engem mintázzon, én is oda állnék! —,
amelyből összeáll a színes csoda.

Akinek a lelke színnel van tele,
annak pompázik a nyara s tele,
bár lehet az élet hozzá mostoha.

2009. november 25.

Valami történt

Valami történt, nem tudom, mi az;
egyfajta bódulat vagy kábulat,
mely lelkesít és átjár, mint vigasz,
érzem, a lelkem bennem mint mulat,
mintha kezdődne most egy új násza
azzal, ki titkon régóta szeret,
aki lelkemnek szent, ősi mása —
reggel és este fényt látok, delet.

Az ősz számomra tavasznak tűnik:
kivirágzott, ím, a kopár határ,

ágak közt a gerlék egymást űzik,
hím a párjára könnyen rátalál.
Édes a munka, bármit is teszek,
szívem-lelkemet áthatja a fény,
csak rád gondolok és boldog leszek,
a legboldogabb, kis parányi lény.

Valami érzés most nagyon hevít,
mindenben látlak, felfedezlek én,
örök jelened mozgat, lelkesít,
millió szépet sugároz felém.
Valami történt, nem tudom, mi az,
lelkem mélyén szent, tiszta csókja ég,
ez több, mint ábránd, – való és igaz:
azt gondolom most, földre jött az ég.

2009. november 15.

Őszi levél

Valaki kint
vadul zenél.
Rájöttem már —
az őszi szél.

Rázza, tépi
az ágakat,
elűzi mind
a vágyakat.

Megzörgeti
az ablakom,
szívembe tép,
félek nagyon:

egyszer a met-
sző őszi szél
sírom felett
is így zenél.

2007. november 2.

Józsa Attila

Lelkiállapot

Sebektől vérző arcomnak tükrében
Egy néma mosoly suhan át,
Eljátsza az álmok szimfóniájából
A beteljesedés dalát —

Csendesen játszik, mégis nagy erővel,
A hegedű húrjai fel-felizzanak,
Visszaözönlenek lelkem kapujából
A be nem fogadott szavak —

És árván suhannak el szerte a világba,
Gyökértelenül épülnek a földbe,
Szentjánosbogarak lesznek és bebújnak
A mohákban rejlő bársonyos zöldbe...

Brassó, 2007. V. 14.

A szőlővenyigékre rég ráfagyott a dér,
— már egyre kevesebb szavunk van egymáshoz,
Utakat, hidakat kell építeni még...

Kipréselte éveinket az idei szüret,
— didereg délben egy falu szélén
az esőverte, rozsdás fészület..

Mikor Krisztus arcán könnycseppet is látunk,
A légüres tér szuszogni kezd lassan
S olvadozni befagyott világunk...

Sepsiszentgyörgy, 2007. XI. 14-15.

Panigay Róbert

Marci

Bizalmatlanul hevert a ketrec sarkába, gyanakodva pislogott az emberekre. Sokszor hallotta azt a szót, hogy Marci, és tudta, hogy ilyenkor ételt szokott kapni, de most senki sem nyúlt a tányérjáért. Marci pár hónapos medvebocs volt. Nemrég került ide, apró ikertestvérével együtt. Endre régi vadász volt, imádta az állatokat. Udvara, kertje tele volt kifutókkal, ketrecekkel. Ide hoztak a környékről minden elárvult, vagy sérült kölyköt, bocsot. Endre kezelte, etette, gondoskodott róluk. Sok szarvasborjú, róka, borz, sőt farkas is felnőtt a keze alatt. Egy részük visszakerült a természetbe, mások valamelyik állatkert állományát gyarapították. Az is előfordult, hogy elpusztultak a védenicei, nem bírták a fogságot, vagy a mesterséges táplálék nem volt megfelelő?

A bocs a Marci nevet kapta. Egyelőre nem igen hallgatott rá. Homályos hiányérzet hatotta át az anya emlője, teje, testmelege, becézése után. Az anyamedvének ez volt a negyedik rend kölyke. Kétéves korukig nevelte a bocsokat, amíg önálló újéletet kezdtek. A bocsokat mindig a téli hibernálás idején hozta a világra. Az elsőket egy sűrű erdő mélyén rejtőző barlangban. A következő vemhességével is ezt a barlangot kereste fel, de az elmúlt három év alatt eltűnt az erdő, kitermelték. Út haladt el a barlangtól nem messze, pöfögő, zörgő kocsik, motorok közlekedtek rajta. Új hibernáló szülőhelyet kellett keresnie. Nem volt könnyű dolga, mindenütt emberek járkáltak az erdőben, víjjogó motorfűrészek marták át a fenyők törzsét, míg végül döngve, ropogva a földre nem dőltek. Hosszas barangolás után egy kidőlt fákkal borított hegyoldalhoz ért. Szélvihar tombolt pár éve, egymás hegyén-hátán feküdtek a lombostól, gyökerestől kidöntött hatalmas fenyőtörzsek. A gyökerek több méter széles földkoloncot is rántottak maguk után, gödör maradt a kitépett gyökerek helyén, a fatörzsek, lombok, gyökerek tömkelegét behálózta a felnövő aljnövényzet, áthatolhatatlan sűrűséget teremtve. A vadak találtak rajta réseket, alacsony, kanyargós csapásokat tapostak a széltörésben. Az anyamedve kiszemelt egy kidőlt gyökérkoszorú alatti gödröt, megta-posta, kifeküdte, hullatott leveleket hordott bele, összehúzta fölötte a szeder-ágakat, futónövény indákat. Eső, hó nem eshetett a gödörbe, ezt használta hibernáló, fiadzó helynek. A tél közepén két bocsnak adott életet, egy hímnek, és egy nősténynek. Aprók voltak, mint az újszülött bocsok általában, de az édes anyatejtől gyorsan fejlődtek. Az alig ötven, hatvan dekás csöppségekből egy év alatt negyven, ötven kilogrammos maci lesz. Gyorsan múltak a napok, március végére már itt a hegyek között is beköszöntött a tavasz. A földszagú légáramlat, a napfény, a tavaszt köszöntő madárfütty az eddig hibernáló anyamedve anyagcse-

réjét is felélénkítette. Korogva követelőztek az eddig kényszerpihenőre ítélt belek. Lerázta az emlőjére csimpaszkodó bocsokat, kilépett a gödörből. Szédülten pislogott a rázúduló napfényben. Arrébb ment, hangos cuppanással engedett a végbelét elzáró székletdugó, zajosan ürült a gázzal, bélváladékkal kevert széklet. Visszament a nyivogó bocsokhoz, de ezután minden nap kijárt, rövid sétát tett a széltörésben. Lassan az éhség is felébredt benne, száraz málnabokrot, szederindát rágcsált. Felkeresett egy télen üres juhszállást, ott a kövér földben giliszta, bogárlárva után ásott, amikor az első fű kisarjadzott, azt legelte mohón.

*

Középkorú, hórihorgas ember volt Rauber úr, arcát rút körszakáll keretezte. Ő volt a faimportáló vállalat megbízottja. Letenye, a terület erdésze volt a kísérője, egész nap az erdőt járták. Rauber lemért, megkopogtatott minden közepes fenyőt, jegyzeteket készített, aztán megjelölte a kitermelésre szántakat. Sokat válogatott, száz fenyő közül alig egyet, kettőt talált alkalmasnak. Óvatosan kivágták, legallyazták, aztán kellő körültekintéssel kocsira rakták. Egy hét is beletelt, míg egy rakományra való fatörzset útnak indítottak külföldre. Rauber szerint hangszergyárba kell a válogatott faanyag. Letenyét nem érdekelte, ő inkább a vadnyomokat, túrást, hulladékot figyelte, mert szenvedélyes vadász volt. Árnyékos helyeken még maradt néhány kásás hófolt, ez megőrizte a nyomokat. A juhszállás mellett ott virított az anyamedve talpának hatalmas lenyomata, mellette nagy kupac vastag széklet tanúskodott a medve hatalmas termetéről. Rauber is vadász volt otthon egy apró vadas területen, csak nyulakkal, fácánokkal dicsekedhetett.

— Egy ekkora állat nálunk is ritka. Aki ezt elejti, trófeának, bőrnek, koponyának birtokosa lesz, az bátran mondhatja magát medvevadásznak.

— Lőjük meg. Én szívesen elejteném — lelkesedett Rauber.

— Ehhez engedély kell, amit nehezen adnak ki, meg sok pénz. Minél nagyobb a trófea, annál többbe kerül.

— Nem kötjük senkinek az orrára — mondta Rauber, aki nagyon belejött a medvevadászatba —, csak mi ketten tudunk róla. Nem kell az engedély, puskával lövik a medvét, nem engedéllyel. Félreesik ez a terület, vadőr nem jár erre. A pénzt meg magának adom!

— Jó, jó, de maga a bőrt meg a koponyát haza akarja vinni. Ha a vámnál elkapják, baj lesz.

— Egy hattonás rönkszállító kocsin jól el lehet dugni egy medvebőrt, koponyát. Különben is a vámosokat jól ismerem, egy kis csúszópénzért nem kutatnak sokat.

Letenye nem akart kötélnak állni, féltette az állását. Rauber tovább győzködött, végül akkora összeget ígért, amennyi az erdész egy évi fizetése, erre Letenye is beadta a derekát.

Reggel a terepjáróba elrejtve felhozta a golyós puskát. Alkonyatkor már kint ültek a juhszállásnál. Gyanútlanul jött a medve, aztán mintha valami gyanúsat ér-

zett volna, két lábra állt, úgy szaglászott, figyelt. A szügye közepébe hatolt a golyó, felordított, tett egy pár tétova lépést, összeesett. Rauber táncolt a boldogságtól.

— Anyamedve volt — mondta Letenye, rámutatva a medve kiszívott mellére.
— A bocsok éhen pusztulnak valahol.

— Az most már mindegy — mondta Rauber.

Letenye egész éjjel segített nyúzni, kocsiba tették a bőrt, koponyát.

— Meg kell keresse a bocsokat — mondta reggel, és elindult az anya nyomán.

Nehezen haladt a széltörésben. Amikor meghallotta a bocsok nyivogását, már tudta, merre menjen. Az apró medvebocsok féltek, fáztak, éhesek voltak. Jó, hogy egy farkas vagy hiúz nem járt arra, mert az hamar végzett volna velük. Letenye egy zsákba rakta a kapálózó, síró bocsokat.

— Valami hazugságot kitalálok — gondolta —, beviszem Endréhez, ő majd gondjukat viseli.

*

A kis nőtény hamar elpusztult, nem bírta a mesterséges táplálékot. A mogorva hím a Marci nevet kapta. Nyakörvet is csatolt rá Endre, mindent megevett, hamar nőtt.

— Ki kell cseréljük a nyakörvet egy nagyobbra. A régit kinőtte, már alig tud nyelni tőle — mondta Endre.

— Valahogy úgy kellene kicseréljük, hogy ne erőszakoskodjunk vele, így is fúj, morog, a fogát mutogatja, ha meg akarjuk fogni, ne vadítsuk el még jobban.

— Altassuk el — javasoltam —, míg ő csendben szundikál, levesszük a régit, feltesszük az újat, észre sem veszi.

— Rendben van, az altatásról te gondoskods.

Megbeszéltem egy állatorvos barátommal.

— Tizenöt kilós a bocs, ettől az adagtól el kell aludjon. Medvét még nem altattam, de egy nagy kutyának ez bőven elég. Adok még két adag clorál-hidrátot, ennyitől egy ló is elalszik.

Kora délután ott voltam Endrénél, a bocs aznap nem kapott enni. Szilvalekvárba kevertük az első adag altatót. Mohón felfalta, majd nyalogatta a szája szélét, mintha jelezné, hogy még éhes. Pár percig figyeltük, de az álmoságnak semmi jele sem mutatkozott rajta.

— Úgy látszik, később hat — mondta Endre.

Finom eperpálinkája volt, méregerős, elővett egy üveggel, abból kortyolgattunk, beszélgettünk. Figyeltük a bocsot, nem akart elaludni, járt-kelt a ketrechen, szeme élénken csillogott. Azt hiszem, hogy bennünk jobban dolgozott a pálinka, mint benne az altató. Endre előkészített még egy adag lekvárt, belekeverte a második adag clorál-hidrátot, aztán rövid gondolkodás után a harmadikat is.

— Ki tudja, milyen gyomra van ennek, legfeljebb tovább alszik.

Mi folytattuk a pálinkázást.

— Ennek az itálnak íze van — mondta komolyan Endre.

— Milyen íze?

— Olyan „még íze” — mondta nevetve. — Na szervusz — nyújtotta koccintásra a poharát.

Eleinte aggódva figyeltem a bocsot, de hamarosan az agyamat ellepő szeszfelhő elmosta az aggodalmamat. Endre nagy mesélő volt, különösen így pálinka mellett lódított is hozzá az elfogyasztott decik arányában.

— Nekem a legjobb hajtóm egy medve volt. Éjszaka kimentünk a kertek alatt, megmondtam, merre kerüljön, hogy hajtsa felém a vadakat. Legtöbbször puskára sem volt szükségem. Disznót, szarvast, őzet, mindent elkapott, megölt, hazahozni is ő segített, nyeret tettem a hátára, arra pakoltam a vadat, úgy cipelte. Idegen ember nem mert bejönni az udvarra, míg a medvét el nem zártam. Különösen az egyenruhásokra haragudott, ő tudja, miért.

Négy óra eltelt azóta, hogy Marci az első adag altatót lenyelte, de élénk volt, vidám, mint azelőtt.

— Fe-fene a pofádat — szidta Endre akadozó nyelvvel —, ha a gyógyszer nem hat rád, akkor i-igyál, én ettől mindig elalszom.

Fél liter pálinkát kevert össze szilvalekvárral. A maci mohón azt is felhabzsolta.

— Pi-piros rózsák beszélgetnek — fújta a nótát dadogva és fülfájdítóan hamsan. Szeretett énekelni, de nem volt zenei hallása.

— Gyere Bodri kutyám — folytatta a nótázást, miután leöblítette a torkát még egy pohár pálinkával. A láncra kötött Bodri kutya a hátsó udvarban nem bírta ezt a hamis kornyikálást, együtt üvöltött Endrével.

— Mi lett a hajtó medvéddel? — kérdeztem, hátha sikerül elhallgattatnom ezt a keserves kornyikálást.

— A szerelem, a szerelem sötét verem — szavalta Endre — Egy szép májusi éjszakán kimentünk, és a medvém eltűnt. Két hét múlva bukkantam rá a sarjadzó legelőn, egy fiatal nőstény volt vele. Többé nem akart visszajönni hozzám.

Nehezen sikerült az asztaltól feltápászkodnunk. A bocs ketrecében csak egy lassan mozgó fehér foltot láttunk a sötétben. A Marci bundáját az oldalán egy tenyérnyi fehér folt tarkította, így született. Lassan imbolyogva sétált a villanylámpa fényében. Pislogó szeme, pofája mintha huncutul nézne ránk. Ha lett volna egy pörge kalapja, biztos félrecsapja, talán egy nótára is rágyújt. Egy kicsit ő is részeg volt, de nem annyira, mint mi.

— Úgyis ráteszem a nya-nyakörvet — erősködött Endre.

— Jo-jobb lenne holnap — próbáltam lebeszélni, de tudtam, hogy hiába, Endre makacs ember volt, különösen részegen.

— Te csak világíts, én majd lefogom.

Odabotorkált a ketrechez, kezében a nyakörvvel. Én világítottam, de most már két medve imbolygott a ketrecben.

— Kö-közelebb a fényt a nyakára.

Kinyújtottam a kezem, villámgyorsan csapott le a Marci mancsa, kirepült, darabokra tört a lámpa, kezemre véres csíkot húztak a medve karmai. Mára abba hagytuk a medvézést.

Kínzó másnaposságra ébredtünk, de azért hosszú nyelvű fogókkal lefoglaltuk, kicseréltük a nyakörvet. Marci morgott, vinnyogott, csapkodott, aznap egy kicsit étvágytalan volt, de másnap már nem volt semmi baja.

Telt-múlt az idő, Marci minden nap szelídebb lett. Okos, tanulékony állat a medve, két lábra állt, úgy szolgált, pítizett az ételért, megmutatta, hol a feje, orra. Fiatal bocs volt, nagyon szeretett játszani. Endre két használt autóabroncsot tett a ketrecbe, egész nap azt gyűrögette, harapdálta, emelgette. Később birkózni, henteregni akart. Endre is, én is beálltunk játszótársnak, jól élt, gyorsan fejlődött, erős volt, mint a medve. Ha nagyon belejött, kiengedte a karmait, megkarcolta a bőrünket. Ilyenkor Endre leszidta, és egy pálcával ráhúzott a fenekére.

— Ne karmolj! Szégyelld magad! Szégyelld magad!

Marci behúzódott a ketrec sarkába, első mancsát a pofája elé emelte, a mögül pislogott ki megszeppenve. Később már a „szégyelld magad” szidás is elég volt ahhoz, hogy abbahagyja a karmolást, és védekezve a pofája elé tartsa a mancsát.

— Tanítsam meg valami vidámabbra is — mondta Endre.

Addig taníttatta a bocsot, míg arra a kérdésre

— Hol a feneked Marci? — kétlábra állt és az első mancsával megveregette a hátsó felét.

Egyszer aztán megjött az utasítás: Marcit elviszik a „visszavadító” központba. Komoran jártunk-keltünk, búcsúztunk Marcitól. Jól tudtuk, hogy a medvének vadon, az erdőben a helye, nem szelídítve ketrecbe zárva. Sajnáltuk Marcit, nagyon a szívünkhöz nőtt. A „visszavadító” központ ott volt alig száz kilométerre, nem tudtuk, hogy ott nem szabad látogatni a bocsokat, örökre elbúcsúztunk Marcitól.

*

Négy év telt el azóta. Rohamosan fejlődött a faipar, irtották az erdőt. A völgyek mélyén rohanó hegyipatakok csodálkozva bámulták a csupasz hegyoldalakat. Utak hálózata furakodott át az erdőn fel a hegygerincig, és ameddig az utak elértek, lassan eltűntek a fák. Fűrésztelepek százai aprították deszkává az egykor büszke fatörzseket. Gombamód nőttek ki a földből a motelek, panziók, hétvégi házak. Kevés zavartalan zug maradt a vadaknak. A makkot termő tölgyfákból, bükkfákból deszka lett. A nyári záporok elmosták, lehordták a termőtalajt, csupasz sziklák meredeztek az egykori erdők, legelők hegyén. Ahol még volt fű, ott most nyájak tanyáztak, harapós juhászkutyák kíséretében. Éhesek voltak a vadak, éjszakánként lejártak a szántóföldekre. Megdézsmálták a zab-, búza-, kukorica-földeket, a medvék ősszel a gyümölcsösökre is rákaptak. Ügyes famászók, de nem leszédtek, hanem le is tördelték a fák ágait. Néha egy-egy juhót, bornyút is elkaptak.

Különösen egy nagy medvére volt sok panasz. Nem félt az emberektől. Rátámadt a kirándulókra, széttépte a sátrakat, felfalt minden ehetőt. Egy kocsi-
ban valami finomat érezhetett, mert betörte a szélvédőt, úgy kutatta át az utasteret,
míg rá nem talált a mézes kekszre.

Szerette a malachúst, egy juhszálláson a pásztor egy hevenyészett ólban tartot-
ta a disznóit. A medve betörte a fakéregből készült fedelet, hóna alatt egy malac-
cal igyekezett kereket oldani. A pásztor védelmére kelt a sivalkodó malacnak. A
medve úgy pofon vágta, hogy a sebészek csak hosszas munkával tudtak emberi
formát adni a szétroncsolt arcnak, azóta is dadog. Egy alkalommal pórul járt, a
roston sült húst próbálta elcsenni a szétfutó kirándulóktól, kiborult a parázs,
megsütötte a talpát, ordítva elmenekült. A vadásztársaság igyekezett mindig elsi-
mítani a medve csínytevéseit, de a legutóbbit mégsem sikerült. Egy amerikai dip-
lomata jött látogatóba az úgazdag barátjához, akinek az emeletes hétvégi háza
most épült fel a völgyben. Vele volt a felesége, és három elemista gyermeke is. A
ház udvarán egy elhagyott gerendakunyhó állt, valamikor a kaszások nyári szállá-
sa volt, most lebontásra várt. A felnőttek a házban poharazgattak, a gyerekek fel-
fedezték a kunyhót, jó hely volt játszani, bújócskázni. Amikor mind bent voltak a
kunyhóban, megjelent a medve, benézett a nyitott ajtón, a gyerekek ijedtükben
kővé dermedtek. Meglátta a csokoládét szopogató kislányt, beljebb lépett. A
gyermekek visítottak, sírtak félelmükben. A diplomata házaspár rémülten sietett
gyermekeik segítségére. Elöl az asszony, sikítva rohant, közben a medve is meg-
gondolta, már ment volna, de a kunyhó ajtajában szembetalálkozott az asszony-
nyal, aki elzárta az útját. Egy mancsalapással úgy leütötte az asszonyt, mint egy
kugli bábót. Estében a gerendafalhoz csapódott, ájultan terült a földre, közben
odaért a férj is, de egy mancsalapás őt is a földre küldte, aztán a medve eltűnt az
erdőben. A sérülteket kórházba szállították, a férfi megúsza bordarepedéssel, de
az asszonynak eltört a gerince, valószínű, hogy élete végéig bénult marad.

Annak a medvének el kell pusztulni, sürgősen ki kell löni! — jött a miniszteri
rendelet. Tudtuk, hogy megy ez odafent, mindennek nagy feneket kerítenek, nem
vigyáztunk a kirándulók testi épségére, diplomáciai bonyodalom is lehet belőle.
Ha nem teljesítjük, elveszik a területet, másnak adják bérbe.

Golyós puskával felszerelt erdészek, vadászok várják most a medvét. Mind-
egyikük a medve által máskor is használt csapáson, ösvényen állt lesben. Én az
üdülőtelep felé vezető úton kaptam helyet. Nem szerettem az ilyen hóhérmun-
kát, lepuffantani egy félig szelíd macit. Valószínű, hogy nem bántana senkit, ha
békén hagynák, nem sajnálnák tőle azt a kis ennivalót. Vajon a malac is csak egy
kis csemege volna? Lehet, hogy medveszempontból neki van igaza.

Augusztus közepe volt, a hulló csillagok ideje. Még korán volt, de az eget
egérszínű pocakos felhők borították, ebből nem lesz csillagnézés. Azt mondják,
még sötétedés előtt kijön a medve, bár csak jönne, hogy essünk túl rajta. Remé-
lem, nem jön hozzám. Persze ilyen az én szerencsém! Ott jön a medve az úton.
Hatalmas állat, nyugodtan cammog. Vállhoz emelem a puskát, a céltávcsövön át

nézem. Kopott sötétbarna nyári bundát visel, és az oldalán... igen, az oldalán ott a tenyérszerű fehér folt! Marci volna? Hogy került ide? Ilyen jól visszavadtották! Itt van alig húsz méterre.

— Marci! — kiáltok rá.

Megáll mereven, néz felém. Lehet, hogy nem Marci, egy másik fehér foltos medve. Felismerte a nevét vagy csak a kiáltásra állt meg?

— Hol a feneked Marci?

Lassan két lábra állt, és első mancsával megveregette a hátsó felét.

Ő az, Marci! Dehogyan lövök rá a barátomra. Csak tudnám valahogy eltüntetni.

— Menj el, szaladj innen jó messzire — felé indulok, így két lábon jóval magasabb, mint én. Hadonászva, kiabálva biztatom. Négy lábra ereszkedik, dörög valami, aztán becommog az erdőbe. Bár csak sikerülne valahogy eltűnnie a környékről!

Pár perc múlva fűrészfogó villám ostromozta a felhőket, tompán hömpölygött a dörgés, és mintegy visszhangként éleset csattant egy golyós puskafüst a gerincen. Nem sikerült!

— Ég veled Marci — mondtam levett kalappal. — Remélem, hogy odafönt az örök vadászmezőkön még találkozunk.

A felhő kövér esőcseppeket hullatva siratta.

Simon Anna: Erdő (II)

Mészely József

Villanások a szeretetről

csak a szeretetnek van világló fénye
az izzíthat napot a komorló égre
edzeni gyökért rögt tartani egybe

csak a szeretet fényétől veszhet a gaz
nyithat boldog szirmokba mind ami igaz
s tán jövőnk is lehet végre áldó vigasz

csak a szeretet tárhat szárnyas ablakot
kiszellőztetni gyűlölet- s nyomorszagot
hogyan álmodhassunk együtt színesb' álmokat

csak a szeretetnek van oly ragyogása
mely bájолhat játékba repeső dalba
s termőbbre sarkalló óvó gondolatra

csak a szeretetnek van oly tündöklése
ha epedő lelkeknek lehet a vendége
mely bízni biztat a csoda örömébe

Mindenki mégis

mindenki
megértő szóra vágyik
bolyhos-bársony ölelésű szavakra
és óvó mozdulatokra

de mégis
mindennap
árad a zajgó civódás
a bántó karcolás
a sebzően ostoba
kiszolgáltatottság

Úgy szolgált

Utassy Józsefre emlékezve

Félarván is szabad volt,
mint kinek önköre hazányi otthona,
és úgy szolgált önzetlenül,
hogyan nem lett senkinek se zsoldosa.

Nem futott hamis fény után,
árnyával cementezte a tornyát,
melynek ha harangja kondult,
a lélekben is kovácsolt kopját.

A félarvaság anya-szavát,
mely útra küldte, úgy vezette,
hogyan meggyönyörítő gyógyír lett
az erőszak tépte sebekre.

Egy hegyipatak forrásánál

csak egy gyönyörű álomban
lehet ilyen átlátszóan
érintetlen tiszta
minden
a szikla kövei
a leomlás előtti önfeledtség
boldog egyensúlyában ragyognak
a napsugár
sem útját metsző
gallyak rácsain át
ömlik melengetően rád
arcod tükörképét
sem torzítják szét
az egymást túllármázni
tülekvő csobogások
s az egymást hajkurászón
kergető hullámkörök

Vedleném magam

vedleném magam
a pórért
mint kígyó
a bőrért
magamról magamat
mázolt álarcomat
hangtalan hangomat
nyakkendő-hurokban
rángó alázatot
temetetlen életem
elvetelő énekem
nyugalmam romjait
magányom tornyait
lennék kovásza
magam reneszánsza

Álmom vendége

álmom vendége vagyok
míg tenyerem
álomba merülő
arcomnak párna
érezem kiürített
kézfogások fészket
leheletének forró
hullámaival átjárja
álmom elránt
tétova árnyékom mellől
parázs szívem
lobbantja lángra
pillák mögött
ásító éjszakáim
hajnali fényekkel
beragyogja

Töprengés a tükör előtt

arcom valósága
a tükörben
szinte véglegesnek
minősített vonásaival
de én már észrevétlen
mint éjnek idején
egy megkésett madárének
valahol máshol
keresem magam visszhangját
mert már régóta
nem vigasztal
egy homokórában
hulló porszemként
mérni az időt
és különben is
ugye milyen
szánalmasan nevetséges
ha az egysejtűektől a csillagokig
bepölyt út
arányában mérem

Útban

most nincs idő sápítozni
— kiáltotta apám
és odarántott
maga mellé
a fával megrakott szekér
oldalába kapaszkodni

ellensúlyként
billenteni vissza
egyensúlyba
a dőléssel fenyegető
szekeret

Ha percnyi nyugalmam volna

ujjaim
mentalevelet
sodornának
morzsolnának

illatától
a lelkem felocsúdna
s az áradó fuvallat üdve
velem evezne
a csendbe

törpülnének bennem
óriás félszek
kínok
s az acsarkodás
és körülölelne újra
a fénynél fényesebb
ragyogás

Hasztalan volna

amíg nem sejtem
hogy közöm van hozzá
addig mint bárminek
semmitmondó a jelenléte
önmagában él
mintha csak
önmagáért égne
hasztalan volna
az éber figyelem
a megismerni vágyó igyekezet
ha csak megnézném
elporzó emléknek
ha nem tudhatnék róla
mint sajgó sebbe ragadt kötésről

vagy mint egy álomról
melynek megnevezése pillanatában
el kellene
hogyan kezdődjön a jövője
amelyben elidőznék
amelynek útját járni
kívánom egyre

Esőtlen napokon

csodálom a gyümölcsfákat
a perzselő verőfényben
hiába szomjaznak
tehetetlen epekedve
szinte haldokolnak
a levegő is reszket körülöttük
de ők gömbölyítik alázattal
szomjat oltó gyümölcseiket
mintha a hit tartaná
az életet bennük
s a remény
hogyan egy-egy forró nap után
jön az este
harmatgyöngyös
enyhülete

Fokozatok

mint árvíz után
újra kell taposnunk
az ösvényeket

aztán következhet
az ösvények
úttá járása

Ne engedd

Bodosi Dániel képei előtti töprengés

ne engedd
fakulni a hamvas színeket
izzál fagyponton is
dacolj az elmúlással
mint a dérverten is
őrláangként pislákoló
ősz kikerics

ne engedd
szétterülni
az ólalkodó homályt

ne engedd
hogy hamuvá hűljön
a világító láng

ne engedd
hogy a kezed ne simogasson
a szíved melege ne ölelhessen

ne engedd
a semmi étkévé alázni
az éltető gondolatokat

A félelemről

ott ül
veled is
egy asztalnál
mint Júdás
Jézussal hajdanán
éjjelente
benned is
holtta fárad

de pitymallatra
újra életre támad
mielőtt pernyeként
végleg szétfújna a szél
idegeidet tépi
nem henyél
néha elhíteti
veled is
hogyan melegít
hevít
de cselszövése
csak átverés
csak időhúzás
és csalfa
megtévesztés

ajka meleget
hiába kürtöl
taplójából a tűz is
csak lelket csípőn füstöl

Négysoros a reményről

mint a tenyerünkkel óvott
szélben repeső gyertyafény
csak hitünk melegétől
tápáskodhat táncba a remény

Összetartozás

a vadrózsák is vacognak
a hidegben

óvatos gyöngédséggel
bújnak össze melegedni
nehogy a tüskéikkel
megsebezzék egymást

Fábián Lajos

Téli levél

Tudod, mostanában nagyon fázom, belülről, és nem szabad elmondanom senkinek, neked sem. Különben tényleg imádom a telet, a hatalmas puha havazástól minden fehér lesz és tiszta, a hó elfödi ember okozta sebeit a földnek, a szennyet, amit itt hagyunk maradandó nyomként az időben. Olyan gyönyörű vagy kipirult arccal, olyan szépek vagytok ebben a nagy télben ti nők, amint a szempillátokon fönnakad a hópehely, piros ajkatokról száll a forró pára, igyekeztek munkába, haza a munkából, a kedveshez, a zsémbeshez, a részeshez, a gyermekekhez, valakihez, valakikhez. Még januárban vagyunk, neked márciusban lesz a névnapod, már most töröm a fejem, hogyan köszöntsünk. Elképzelek, amint meleg bundádban átsietsz a behavazott parkon, a tisztaság remekművei, a hólepte fák között, a sűrű havazás egy villanásra leáll alakod körül, olyan forrón élő, olyan céltudatosan akaró vagy te, akire hiába várok. Láz és reszketés piros fenyőága a szívem, mert rád gondolok, állandóan téged képzelek magam elé, szépnek és igaznak tudlak, ebben a jéghideg zokogásban, az égbolt, a meghasadt bronztükrő hóviharos sírásában is elérhetetlennek. Istene, milyen boldog lehet az, aki kihámoz a prémekből, belélegzi testednek hópehely illatát, belealszik ölelésedbe, amely magához ragadja, mint a csend, mint a fagyhalál... Elszorul a lélegzetem, mert féltékeny vagyok a téged működtető egész világra, eláll bennem a szavak havazása is, mert mást jelentenek, nem téged, és így eltávolítanak tőled. Éjszaka arcomra fagy a hideg kék hold, amikor rólad álmodok és sírok, mert nem akarok fölébredni abból az álomból, nem akarok hajnalodni nélküled. Azt álmodom, hogy zene vagy, vértolulósos örömet okozó zene. Téged hallgatlak, míg behavaznak mindent a diadalmas hangok, és ott maradok a hófehér álomban.

Bencze Mihály

Szulőföld

Pillám elválni készülő falevél,
élethosszat morzsolta a felhőket.
Homlokról a porba gördülő harmat,
csendesén úsztatott szögesdrót vonat,
rabmunkával siratom az ősoket.
Pillám a postán felejtett zárt levél.

Ott fenn pacsirta kottázza álmaim,
varjakat terem az őszi szántóföld.
Nincs sors, csak az aknára terelt vágyak,
örök körforgásban recsegő ágyak,
omló templom falába izzadt szent föld.
Ott fenn kereszt. A pacsirta szárnyain

színek oszlanak, földre borul a csend,
hol sercegő csillaghullásban állok.
És átfolynak rajtam az évezredek,
csipkedő verebek, leprás véredek.
Nekem maradni kell, hát fénné mállok,
színek oszlanak, porlik a kő s a rend.

(Csernátfalva, 2010. május 30.)

Kárpátok között

A kép hallgat, néma a keret, de az emlék él,
katonabakancs taposott rá, véres félelem.
Szilánk lelkem nyöszörgött, kavargott bennem a tél,
éhes szóra tekeredik a kígyó-kegyelem.

Mégis itt születik új testbe az árva lélek,
emberi hangon itt beszélnek. A fák s virágok
hegyen-völgyön menetelnek. Egyszer leköröznék,
mert értik a szívdobbanást, s ez békére nem ok.

Szemben állok önmagammal, s tükörképem rám néz.
Balon a jobb, jobbon a bal, ki vagy te, tükörszép?
Mint egy forgó ajtón átjárok önmagamba, s kész
pokol a mennyek birodalma. Forog a szószék.

Túlfeszített nyelvújítás, a tömeg még hallgat.
Belül, lelkünk katlanában már kavarog a múlt,
ott, hol villámok cikáznak, s egy közös akarat
előbb-utóbb lerázza a bilincset, s tör kaput.

Egyszer nagy levegőt veszünk és kimondjuk: elég!
Legyen meg a mi akaratunk, nemcsak a másé.
Forgószínpad omlik, a sok hamis isten elég,
szunnyadó vulkán robban, Jézus nem a Tamásé.

(Csernátfalva, 2010. május 16.)

Őrzöm a gyertyát

Dörögtek az évezredek, legendák ideje volt,
amikor egy csángó anya felmutatott a napnak.
Galíciában ősi csontok moco-rogtak, s a hold
sárgán borzongó homokban karddal dobálta Istent.
A délibáb partján sárba ragadt az ágyú, s a test,
dárdák hegyén tízezer csillag, mely kötöz és elold.
Fröccsenő vér pirosán a hegyek zarándokoltak,
ébredt az ének, harang kondult, s a haza már nem volt.

Dörögtek az évszázadok, legendák ideje volt,
amikor csángó lányok szíve elkísért a frontra,
Etelközbe, hol szarvasok agancsán táncolt a hold.
Korlátaink, a dimenziók, összeroppantanak,
csapdában vergődtél, golyó ment át rajtad, s a falvak
ápoltak, meggyógyítottak. A Don, ahogy kóborolt,
testedbe bújt a mindenség sarja, s nem néztél hátra,
kiszabadult a kockázat, s az angyal földre rogyott.

Dörögtek az évtizedek, legendák ideje volt,
várad, és a kétkezi munkád szent és sérthetetlen.
Kiszáradt az egység, a beteges kétség bandukolt.

Most már mindenkinek jár az áldás, a talpra állás,
de a nap, a szél, a dárdacsillagok, a kaszálás,
havat szórtak elbotló szívedre, s a tél csak borzolt.
Remeg a lét, ragyog az igazság, mely verhetetlen.
Földet ért a menny, s a létrán egy hóember bóbiskolt.

Dörögtek az évszakok, már más mítosz ideje volt.
Állok a kék tónál, mint egykoron apám sírjánál,
úgy állok, mint álltak Ők is egykor. Az égen vérfolt,
apám, hangod nem hallom, anyanyelvemben őrizlek.
Várom a csobbanást, az ígéretet — hisz szeretlek —,
a visszatérő őseim csörtetését. A sírbolt
visszazengi a mindenséget, s anyám szavainál
szavaid mélyebben dübörögnek. Az Isten rád szólt.

Trianon óta őrzöm a gyertyát, mikor születél,
nagyanyám tette a bölcsődre, s azóta bennem ég.
Az égi csendben, saját képedre kit teremtetél?
Vesd le magadról a szerepeket, és a neveket,
mutasd meg nekem azt, ami visszamarad, a lelket.
Ne ragadj abba a szerepbe, amit itt szeretnél,
a forma porlad, bölcsesség erő, erő bölcsesség.
Dübörög a lét, az égő gyertyámmal hová mentél?

(Csernátfalva, 2010. május 15.)

Simon Anna: Festett bútor (II)

Ráduly János

Haikuk

Átszakaszt

Átszakadt gátként
Élek, szétdaraboltan —
De álmodni kell.

Korond

„Bölcsőringatóm”
Voltál. Fejemet ma is
Öledbe hajtom.

Utolsó

Megfogyatkoztam.
Lepattogtak rólam az
Utolsó rímek.

Kedei Zoltán

Birtokodban a
Külső világ mögötti
Rejtély: lényegünk.

Árnyékot

A csönd fekete
Fái reményeimre
Árnyékot vetnek.

Sovány

Mások elejtett
Szavait újraírni —
Sovány bátorság.

Látni

Látni akarom:
Zászló pirosát a Nap
Mint hörpenti föl.

Tehetség

Pocsékolod a
Tehetségedet. Nem vagy
Elég tehetség.

Kincsásó

Tiszta hűséged
Árnyékában aranypénz —
Kincsásó leszek.

„Átéltünk”

Folyton „átéltünk”
Valamit. Az életünk
Még átéletlen.

Hess!

Hess, halál! Várj a
Sorodra: még nem vagyok
Méltó hozzád.

Nem lesz

Átrendeződöm.
Fénylő tágasságomban
Nem lesz fekhelyed.

Kötök

Jácintból kötök
Neked virágbokrétát —
A tankhajón is.

Ülj

Száguldó kor ülj
Haikum árnyékába —
Szomjad oltani.

Arcodon

Arcodon a tűz
Világa keringőt jár —
Angyalkönnyűség.

Kimaradtam

Jaj, kimaradtam
Ismét fiatalító
Testtartásodból.

Ráncok

Mikor simultak
Ki „örök-arcodon” az
Izgága ráncok?

Tűztelen szoba

Tűztelen szoba —
A jégvirágok fénye
Ad csöpp meleget.

Nincs már

Nincs már csodalány —
A vágyaim égboltja
Fölszippantotta.

Kinde Annamária

Pulykanövény

Mottó: „*Gizikém, mi ez a ronda állat?
Mi, ugye, ilyet nem eszünk?*”

Rossz emlék: fuldokló gyerek,
allergiateszt, diéta, diéta.

Semmi kenyér és semmi csokoládé.
A kiszolgáltatottak hitének szigorúsága.

Tizennégy év után a baromfi húsos pultból
újra rám néz a pulyka.
Friss, kíváncsú.
Olcsó, na pláne.
És egészséges.
Ezt olvashatni róla a hálón mindenütt.

Mondták pedig okos tanácsadók:
éhesen boltba menni nem szabad.
De hát
ki vásárolna jóllakottan?
Akkor nem is kell ennivaló.
Ez csak világos.

Rám néz a pulyka combja, az alsó.
Tiszta szűzies, szinte éteri.
A sárga hájat halmozó csirkénél
mindenesetre sokkal kíváncsúbb.
Döntök:
hazaviszem.

A hűtő alsó polcára kerül.
Fölé meg joghurt, almásrétes ízű.
Kíváncsiak vagyunk.

Reggel, mint akit
megrágtak és kiköptek.

Nem volt pedig semmi különleges,
csupán vacsorafőzés,
tévé elé ájulás, szemüveg párna mellé.
Még rémálom sem,
mint gyakran mostanában.
A frontok jönnek-mennek
és felvételre készül a gyerek.

Rajzol, epézik, idegeskedik.
Vízbefőtt krumplit vacsorázik.
Hajnalban indul gyalogosan
a városba,
laza és értelmetlen iskolába.

Fogmosás, kávé tejjel és messzendzser.
Igaz, hogy írni nem tud, viszont jól menedzsel,
Hiába, nahát.

És mindeközben
Kemény István verseit olvasom.
És Varga Melindát, aki alakul.
Hiába, indulónak jót tesz a kötet.
Sőt. Pláne kettő.

A piros
lábasba éppen belefér a pulyka.
Mellé hagyma, murok, fehérgyökér.
De hol a habszedő?

Forintot számolok, benzint, távolságot,
számlázáson töröm a fejem
és arra gondolok, vajon a polgármester
kifizetné-e a repülőjegyemet, ha egyszer
meghívnának engem is majd Nicaraguába.

Kéne beléje egy kis zellergyökér is.

Még nem mosogatok,
a csörömpölés felverné az alvót.
A szöveget elküldöm újra.

Egy cikk fokhagyma, az kell még ide.
Na és szemes bors.

A jahús
postaládából kikeresem hozzá a képeket.

Hogy ezek ketten együtt,
fokhagyma és a zeller
mit tettek velem,
bőrömmel és kezemmel?
Illatorgia.
Nagyanyám simogatását idézi bizonyára.

Öltözni kellene.
Zuhanyozni.

Hajat festeni, mert a tükörből mostanában
valami szörnyűség néz vissza rám.
Vagy megőszülni végre,
tisztességben.

Ildi a December-dalt dicséri.
Mondom neki: épp pulykaverset írok.
Szmájlit pötyögtet.
Nevet, kávézni megy.
Telefonál.

A grízgaluskához nincs tojás.
Azt is venni kell.

Vegagyereket meggyőzni arról,
hogy a pulyka: növény.

És befejezni ezt a verset,
mire a csontról leválik a hús.

Mosogatni.

Leoltani lábas alatt a gázt.
Nem írni, nem olvasni verset.

Tóth Mónika

Négysoros

Dante poklából fúj a szél,
minden irányból minket ér.
Belülről vérző tájakon
szeplőként ragyog a fájdalom.

Leáldozóban

a mindenség vakító fényében ficánkodom
szívem holdudvarán az ördög cipőjét tisztítja
a semmi partján görnyedten kipirultan
mintha túl sokat éltem volna én

Gyermekkori emlék

vásároltunk ibolyát, lekváros kiflit
színes mesekönyvet a vonatállomáson

és addig nyafogtam
míg téstát és málnaszörpöt
is kaptam

negyvennyolc fok volt a megállóban
és láttam napszúrásban meghalni két csecsemőt

ez már túl sok

sokk
sokk
sokk

Törlesztés

A vágató idő
kipöccint nyugalamból.

Nem hivalkodom félig
érett gondolatokkal.

A végeérhetetlen sietségben
szómorzsákban törleszttek.

Könyörgés

szorítsd halovány arcom
két tenyered közé
ments meg a magánytól
mennyi röpke kacajra adsz okot
mikor a lét malmában ketten örülünk

milyen könnyű így
az öregedés ráncait elviselni

Emlékképek

Virágtalan, mosolytalan,
pirula ízű, naftalin illatú
évek voltak,
napirenden szerepeltek a szökőárak,
orkánok dúltak
és rosszul jött össze minden —

A játszótérre néző ablakot belécezttem.
Megvagyok,
nem mondhatom, hogy jól,
de rosszul sem,
úgy átlagosan...

A virágbimbókkal teli udvaron
mindig összezőrrentem anyámmal.
De mára már csak az ócska gyöngye,
a kiszivarazott párnahuzata,
s halovány képe maradt meg nekem —
s apámnak a viharos tekintete.

Virágmező

Virágmező voltál —
Miután elmentél,
az üres létben
könyököl a csend.

Magához

Verset írok Magához, nem egyet, százat,
bár tudom, semmi haszna,
mégis szeretem magát megszólítani
és ajánlatot tenni arról,
hogy változtassuk meg a világot,
söpörjünk le minden rosszat,
bosszút, haragot, kevélységet,
gőgösséget, hiúságot...
Legyen szeretet, béke, hit
s meglátja, kettőnk munkájára
Isten bájosan ráteking.

Nincs

fejére piros kendőt köt az idő,
arca ráncos, sminktelen,
gőzölgő borsólevesnél ásítózik
nincs kedve, öröme, reménye

Brauch Magda

Vörösmarty Mihály műzsái

Perczel Etelka

A kilencgyermekes, szegény nemesi családból származó Vörösmarty Mihály majdnem tíz évig házitanítóskodott a Perczel családnál. 25 éves korában még mindig nevelő, közben elvégzi jogi tanulmányait is.

Amikor — egész fiatalon — a Perczel grófék nevelője lesz, a gondjaira bízott fiúk (köztük Mór, aki később a szabadságharc tábornoka lesz) mellett megismerkedett az akkor még gyermekleány Etelkával is, aki tíz év alatt gyönyörű lánnyá serdült, s a vele egy fedél alatt lakó Vörösmarty szerelemre lobbant iránta. A köztük tárgyos társadalmi szakadék azonban eleve reménytelenségre ítélte a szegény házitanító érzelmeit. Az akkor már régen „szárnyait próbálgató” romantikus költő ír ugyan néhány hódoló-udvarló verset Etelkához, de ezt a kor szelleme is így diktálta, más szóval így is illett (és nem kellett komolyan venni). Bár a leány kedvesen beszélt a költővel, és — ragaszkodását látva — néha felébresztette annak reménykedését is, valójában nem viszonzta érzelmeit. Vörösmarty zárkózott, tartózkodó természete csak növeli a távolságot kettejük között, hiszen még vallomásra sem kerül sor, mert a költő fél — és nem alaptalanul — a visszautasítástól.

1825-ben, amikor Vörösmarty a *Zalán futása* című eposz megjelenése után egyszerre országos hírnévű költő lesz, végleg elválnak útjaik, mert ilyen „minőségben” nem maradhat tovább nagyurak kiszolgálója. *Búcsú* című költeményében végre le meri írni a szeretett lány nevét is: „Szép Etelka, kit szivembe / Nem múltól vettelek be, (...) Szép Etelka, halld utólszór, / Amit sóhajt e csekély sor: / Légy áldott / Isten veled!”

Az elfojtott szerelemvágy viszont még évekig utat talál a költő érzelmes, epekedő, fájdalmas lírai, de főleg híres epikai alkotásaiban. A *Zalán futásának* bájos leányalakja, Hajna — akibe a Délszaki tündér reménytelenül szerelmes, és ennek következtében meg is semmisül — a kortársak szerint Perczel Etelkáról mintázódott, *Cserhalom* című kiseposzának szöghajú hősnőjét meg éppen Etelkának nevezi. A nagy költő — azt kell mondanunk, a magyar irodalomkedvelők szerencséjére — nagyon nehezen gyógyul ki ebből a felszínesnek nem mondható érzelemből. Még az 1831-ben írt *Csongor és Tünde* mesedráma boldogságkeresése is részben ide vezethető vissza, sőt a két évvel később keletkezett leheletfinom epikai mű, a *Szép Ilonka* cselekménye is. Az egyoldalú, viszonz-

zatlan szerelem okozta tragédia megírásával mond a költő végleg búcsút ennek az ifjúkori ábrándnak, hiszen ebben az évben — 1833-ban — megy férjhez rangjához méltó társához Perczel Etelka, a költőt pedig az egyre izmosodó, fejlődő reformkor-szakban nagy feladatok várják: tollát hazájának szolgálatába kell állítania.

Laura

Amilyen nehezen gyógyul ki Vörösmarty első nagy, de reménytelen szerelméből, melyet Perczel Etelka grófkisasszony iránt érzett, olyan hirtelen, talán a maga számára is váratlanul szeret bele barátjának, Bajza József költőnek ifjú sógor-nőjébe, Csajághy Laurába. A 40 éves költő nemcsak a 18 éves leányhoz képest volt „öreg”, hanem több mint 160 évvel ezelőtt, főleg az első házassága előtt, amúgy is túlkorosnak számított egy középkorú férfi. Az első találkozás után a költő maga is így látja a helyzetet: „Hiába, hasztalan! / Ifjúság és remény / Örökre veszve van / Az évek tengerén: / Remélni oly nehéz / A kornak alkonyán / S szeretni tilt az ész / Letűnt remény után” (*Késő vágy*).

Nem sokkal ezután mégis úgy tűnik, a költő túlteszi magát aggályain: nem akar lemondani a lányról. Évekig udvarol neki, versekkel próbál közeledni hozzá. Az ifjú Laura azonban sokáig tartózkodik, annak ellenére, hogy a 40-es évek elején Vörösmarty elismerten az ország legnagyobb költője. Talán az aggasztja, hogy megtalálja-e a boldogságot a számára idős és — hiába a hírnév — nem gazdag költő mellett. 1843-ban többek között családjának rábeszélésére (talán nyomására?) mégis beleegyezik a házasságba.

A korábban zárkózott, tartózkodó természetű Vörösmarty lelkesedése ebben az időben már nem ismer határt: „Szerelmedért / Feldúlnám eszemet / És annak minden gondolatját, / S képzelmem édes tartományát, / Eltépném lelkemet / Szerelmedért” — írja *Ábránd* című versében. A „boldogító igen” után azonban azt kell tapasztalnia, hogy Laura elgondolkozóvá, sőt talán szomorúvá válik. Valószínűleg ekkor vesz búcsút korábbi álmaitól, hiszen — mint minden fiatal lány — hozzá korban is illő gazdag vőlegényről ábrándozott (az is lehet, hogy korábban volt is ilyen „jelöltje”, aki nem vette el).

Vörösmarty figyelmét nem kerülte el menyasszonyának lelkiállapota: habozása, bizonytalansága még a lánykérés után is. Valószínűleg — talpig becsületes ember lévén — maga is tisztában volt e házasság kockázataival, de ezúttal nem az eszére hallgatott. 1843 elején mintegy jegyajándékkul nyújtja át menyasszonyának *A merengőhöz* című versét, amelynek alcíme: *Laurának*. A híres költemény, amelynek azóta szinte minden sora szólóigévé vált, pontos „diagnózist” állít fel Laura akkori gondjairól, bizonytalanságáról. Az idősebb, élettapasztalatokban gazdagabb társ szavaival igyekszik őt megnyugtítani.

A nagy költő és a fiatal leány házassága jól sikerült. A nemzet „örege” élete alkonyán még megismerte a szerelmi boldogságot, melynek számos versben adott hangot az utókor számára.

A Székely Útkereső levelesládájából III.

Közzéteszi: Beke Sándor

1991. január 15. — 1991. december 30.

Barabás István — Beke Sándornak

Bukarest, 1992. I. 15.

A HÉT

Politikai, társadalmi, művelődési hetilap

Kedves Sándor Úr!

Köszönöm újévi jókívánságait, ezeknek a többszörösét kívánom viszont.

A „lapszemlét” a mellékelt levéllel látom megoldhatónak. Nyugodtan húzzon, (...) a lényeg az, hogy használjon.

Gálfalvinak odaadtam a kérdéseket, minden nap ígéri, hogy holnap írásban adja a válaszokat. Amint ideadja, küldöm, kb. 2 flekk lesz. Remélem, nem lesz késő; erre az évre még van szubvenciónk.

Könyvkiadó tevékenységének akkor lenne sikere, visszhangja, ha olyat ad ki, amit más nem (helynévszótár, mai ki kicsoda? itt, magyar erdélyi mondák, legendák stb.).

Baráti üdvözléssel:

Barabás István

Bagossy László — Beke Sándornak

Calgary, 1992. január 21.

Encyclopaedia Hungarica

Editorial Committee — Szerkesztő Bizottság

151 Midbend Place SE,

Calgary, AB. CANADA T2X 2J8

SZÉKELY ÚTKERESŐ

Beke Sándor úrnak, főszerkesztő

4150 Székelyudvarhely
Postafiók 40,
Romania — EUROPE

Kedves Főszerkesztő Úr!

Köszönettel vettem múlt év szeptember 15-én kelt levelét, valamint annak mellékleteit. Levelének érkezésekor Budapesten tartózkodtam az Encyclopaedia legyártása, terjesztése és bankügyek intézése miatt, visszatérve pedig ezek halaszthatatlan további intézése vette el időmet. Elnézését kérem, hogy levelére későn válaszolok.

Nem az érdeklődésen múlik, de a négy kötet terjedelme sajnos nem engedi meg, hogy kiadó vállalatokat is bemutassunk. Köszönettel vettem azonban a Székely Útkereső megküldött számait, amit szerkesztőségünk tagjai nagy érdeklődéssel olvastak. A beérkezett adatlap alapján annak cikkanyaga karterékozva van.

Érdeklődésére értesítem, hogy az Encyclopaedia természetesen írókat is bemutat, aminél elvünk az, hogy az élő személyeket ez ügyben levelünkkel megkeressük. Kérem ebben támogatását. A lap érintett munkatársainak kérdőívét csatolom, kérem, hogy azokat az illetőkkel kitölteni és szerkesztőségünknek megküldeni szíveskedjék. Munkatársaikon túlmenően szeretném, ha az alábbiak postacímét velem alkalomadtán közölné, akiknek a kérdőívet szerkesztőségünk közvetlenül küldené meg:

Balogh Edgár, Horváth Imre, Kányádi Sándor, Kovács András Ferenc, Sütő András és Tompa Gábor.

Egyúttal kérem, hogy a csatolt Általános Tájékoztatót — amennyiben mód van arra — lapjukban leközölni szíveskedjék.

Levelét várva, a lap működéséhez sok sikert kívánva köszöntöm
tisztelettel

(Bagossy László)
főszerkesztő

Kozma Mária — Beke Sándornak

[Csíkszereda,] 1992. jan. 27.

Kedves Sanyi!

A csángó cikket egy kicsit meghúztam az írás első felében lévő részben ismert, részben felületes adatok miatt.

Újragépeltem, mert túl sok, talán áttekinthetetlen volt a szórendi javítás és az ismétlések meg oda nem illő dolgok...

Remélem, jó így és a szerző is beleegyezik.

A novellákat hamarosan küldöm.

Szeretettel üdvözl

Kozma Mária

Cseh Károly — Beke Sándornak

Halmaj, 1992. január 28.

Beke Sándor
f. szerkesztő, (...) úrnak
Székely Útkereső szerk.

Kedves Barátom!

Megkésve bár kissé, de: sikerekben gazdag, eredményekben, alkotásokban bővelkedő boldog új esztendőt kívánok Neked!

Hosszú hónapokig vártam válaszeveledet leveleimre, küldeményemre — de hiába; ezért határoztam el, hogy én újra írok. Bizonyára nem kaptad meg a még nyáron postázott verseimet, fordításaimat, illetve a kora ősszel küldött SZEME-TEKBE BÚJOK c. Miskolcon, az Új Bekezdés Társaság által kiadott antológiánkat sem; gondolom, ezért nem válaszoltál. (Az Új Bekezdés Irodalmi Társaság a KELET Irodalmi Alkotócsoporthunkkal együtt működik, mondhatnám azt is, a fiatalabbak — huszon-harmincévesek — „tagozata” ez; s a tagjai egyben a KELET tagjai is.) E társaság most ad ki egy új antológiát, mely kb. egy hónap múlva lát napvilágot; megpróbálunk ebből is juttatni Neked; remélve, ezt már megkapod. Ugyancsak e társaság adja ki egy másfél hónapon belül új verseskötetemet is, abból is postázok majd. Most újra küldök néhány verset és fordítást magamtól, és az Új Bekezdés T. egyik tehetséges tagjától is (ő harmincas), kérlek, amennyiben módod van rá, közöld ezeket az anyagokat a SZÉKELY ÚTKERESŐben. Ha nem terhellek túl, küldenék a közeljövőben a társaság többi tagjától is alkotásokat, esetleg — ahogy korábban kérted — bemutatással is. (Ha esetleg mégis megkaptad volna nyári küldeményeimet, kérlek, keríts sort alkalomadtán azok közlésére is.) Én pedig Tőled kérnék verseket (8–10-et), egy rövidebb bemutatkozó — inkább vallomás jellegű — szöveget, egy fotót mihamarabb, mert szeretnék bemutatni megyei lapunk, az Észak-Magyarország LÁ-TÓKÖR rovatában, melyet én szerkesztek (esetleg küldhetsz több verset is, hogy nagyobb legyen a merítési lehetőség, és főként olyan anyagot, amelyek teljes képet adnak költészetedről.) Tavasszal, vagy a kora nyáron eshet meg ez a bemutatás, ezért kérlek, mielőbb postázd. Amennyiben módod van rá, küldj erdélyi fiataloktól/ról is írásokat; illetve 2-3 flekknyi írásokat az erdélyi — a mostani — líráról is; esetleg recenziót is (pl. Farkas Árpád Szivárgásban c. kötetéről); mindenre vevő vagyok. Várom tehát küldeményedet. Ha talán nem kaptad volna meg előző leveleim, akkor újra nagyon köszönöm bemutatásomat. Jó alkotómunkát, hitet, erőt kívánva, barátian ölellek:

Cseh Károly

Jancsik Pál — Beke Sándornak

Kolozsvárt, 1992. február 4-én.

Beke Sándornak,
Székelyudvarhely

Kedves Beke Sándor!

Ma végre postára tettem a megszerkesztett verskéziratot. A problémákról beszámoltam a véleményezésben. Végül is úgy gondolom, hogy a ciklusok megállják a helyüket, legfeljebb, ha lehetséges, az utolsó ciklusból kellene egy-két verset előbbre hozni. De nem olyan nagy baj, ha nem egységesen oszlik el a ciklusokban a versanyag.

A számlát szintén visszaküldtem, nem tudom, hogy engem illet-e, vagy tényleg vissza kell küldeni. Az összeget a lakáscímre kérném elküldeni, melyet ott is feltüntettem, ide is leírom: 3400 — Cluj—N. Alea Detunata nr. 19, ap. 31.

Köszönöm a Székely Útkereső példányait, eddig valóban nem ismertem a lapot. Csak gratulálni tudok hozzá. Hát nem lehet könnyű dolguk, kihozni, papírt szerezni stb.

Én ezt az egy verset tudom küldeni a lap számára, remélem, még idejében érkezik.

Egyebekről majd később. Addig is jó munkát, sok sikert és minden jót kívánok, szeretettel üdvözlöm valamennyiüket.

Jancsik Pál

Ui. (...) Ha ideje engedi, jelezze, hogy megérkezett a küldemény. És kérnék egy számot is abból, amelyben a verset közlik.

Köszönettel

J. P.

B. Kis Béla — a szerkesztőségnek

Budapest, 1992. feb. 22.

Erdélyi Magyarok Egyesülete

Levélcím: 1537 Budapest, Pf. 415

Telefon: 1345-330

Székhely: V. Budapest, Molnár u. 5.

Ügyelet: csütörtökönként 18-21 h között

Tisztelt Szerkesztőség!

1992. március 20–22. között, Budapesten, a Nemzetközi Vásárközpont területén kerül sor immár harmadszor a Sajtófesztivál megrendezésére.

A tavalyi sikeres bemutatkozás után Egyesületünk az idén is igyekszik lehetőséget biztosítani az erdélyi magyar sajtó minél átfogóbb bemutatására.

Természetesen a közös érdek és cél megvalósításához az Önök segítségére is szükség van, ezért kérjük, a legrövidebb időn belül juttassák el hozzánk a következőket:

- a) a legutolsó három szám egy-egy példányát.
- b) plakátokat és egyéb propaganda anyagokat.
- c) egy szórólap mintát, melynek vállaljuk fénymásolását és terjesztését. A szórólapon kérjük az alábbi adatok szerepeltetését: (...).

Szeretnénk a kapcsolatot a továbbiakban is fenntartani és szívesen vennénk, ha könyvtárunk számára rendszeresen megküldenék lapjukat (akár több számot is egyszerre). Csereként a „VIGYÁZÓ” c. kiadványunkat, a negyedévenként megjelenő romániai magyar lapszemlét tudjuk felajánlani.

Ha módjukban áll, a fentiekről, kérjük, értesítsenek más szerkesztősegeket is, mivel címjegyzékünk esetleg hiányos lehet.

Tisztelettel és köszönettel

B. Kis Béla
elnök

Csomortáni Magdolna — Beke Sándornak

Kolozsvár, 1992. II. 24.

Kedves Sándor!

Egy hetes röpke vakációnk után visszatérve Kolozsvárra örömmel olvashattam híreidet. Igyekszem időben válaszolni. Mindenekelőtt gratulálok lapunk sikerének. A tiszteletpéldányokat pedig köszönöm. (...)

Újabb írással is fogok nemsokára jelentkezni. Addig is jó munkát kívánok!

Üdvözlettel,

Csomortáni Magdolna

Balázsi Dénes — Beke Sándornak

[Üzenet]

[Székelyudvarhely,]
[1992. február 24. körül]

[A levélborítékon:]

Beke Sándor
főszerkesztő úr
Székelyudvarhely
Szabók utca 10/6

Kedves Sanyi!

Felhívom a figyelmed, hogy ez az év SZENT LÁSZLÓ-év, ezt a Székely Útkereső külön számmal kellene köszöntse, mert a székelyek igen kedvelt királya és legendás hőse.

Majd beszámolok a bp.-i utamról.

Üdv.

Dénes

Horpácsi Sándor — Beke Sándornak

[Üdvözlőlap]

Miskolc, 1992. II. 26.

Kedves Sándor!

Jelzem, hogy a küldemény megérkezett. Ha tudnál frissebb példányokat is küldeni, akkor recenzálnám a lapot (ha nem ártok vele).

Te dobsz!

sz. üdv.

HSanyi

Páll Szilárd — Beke Sándornak

Budapest, 1992. február 27.

(...) Amennyire a romániai helyzetet követem, bizony nagyon megnehezedett az újságkiadás, ezért csodálom, hogy az Útkeresővel talpon tudtál maradni. Hiszen nagyobb lapok buktak meg. Nem tudom viszont, hogy mi a szándékom a továbbiakban, akarod-e vinni ezt tovább, változott-e a lap profilja, kik írják, kik és hányan olvassák? Írhatnál részletesebben a könyvkiadásotok technikai és üzleti hátteréről, hogy találkozásunkig — amire nyáron Udvarhelyen mindenképp, esetleg itt is sor fog kerülni — gondolkozzam a dolgon, itt-ott még érdeklődjek is.

Most már lehetőségem van arra is, hogy anyagot küldjek neked. Erről is írnál valamit, meg arról, kivel kollaborálsz. (...) Egyelőre ennyi. (...)

Üdvözlöm a családod apraját-nagyját és ha addig nem találkozunk, kívánok kellemes húsvéti ünnepeket. És várom a leveled.

Páll Szilárd

Ui. Engem leginkább egy állandó rovat érdekelne, mondjuk 2-3 flekkes, amit kb. kéthavonként menesztenék, amolyan „levelek hazulról haza” formájában.

P. Sz.

**Az Erdélyi Magyarság szerkesztősége —
a szerkesztőségnek
[Közlemény]**

Budapest, 1992. február [végén]

KEDVES OLVASÓ!

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány kiadásában megjelenő Erdélyi Magyarság című lap komoly gondokkal küzd. Ezek enyhítésére kérünk segítséget hűséges olvasóinktól.

A 9. lapszámunkból egyetlen példányt sem vett át terjesztésre a posta. Más partnereink (pl. az osztrák érdekeltségű MÉDIA-PRINT) tönkrementek, vagy

már alakulásuk pillanatában lehetetlen helyzetbe kerültek (pl. Hazai Lapterjesztő Vállalat). Mindannyian a posta monopóliumhelyzetét hozták fel indokul.

Tény, hogy lapunk súlyosan ráfizetéses. A nyomdai és postai költségek jóval meghaladják az eladási árat, ezért a lapot csak olvasónk támogatásával tudjuk a továbbiakban fenntartani. Most is csak a nemes lelkű egyéni támogatóknak köszönhetjük, hogy ez a lapszámunk megjelenhetett. A szomszédos országokba küldött ingyenes példányok is súlyos anyagi terhet jelentenek.

Ellentétben minden híreszteléssel, az Erdélyi Magyarság semmiféle állami támogatásban nem részesült és nem is részesül.

Ezért kérjük olvasóinkat, barátainkat, mindazokat, akik tisztában vannak lapunk kisebbségpolitikai jelentőségével és súlyával, hogy barátaik és ismerőseik körében toborozzanak előfizetőt, támogatót. Népszerűsítsék a lapot!

Előfizetéseiket az Erdélyi Magyarság Alapítvány címén (1068. Budapest, Benzúr u. 15.), vagy bármelyik postahivatalban intézhetik. Külföldi olvasóink a lapban közölt megbízottainkon keresztül fizethetnek elő.

Támogatásokat belföldön az MHB 222-21489-es bankszámlaszámon,

Külföldön az MHB-Budapest 402-5372-941-31-es devizaszámlánkon vagy az Erdélyi Magyarság címén fogadunk el. Ezek, az Erdélyi Magyarság támogatására szánt összegek az szja-tv. 34. § (1) bek. a) és b) pontja alapján az éves jövedelemről leírhatók.

Bízva, hogy felhívásunk megértésre talál, kívánjuk, hogy a jövőben is örömmel és meglelégedéssel olvassák az Erdélyi Magyarságot.

az Erdélyi Magyarság Szerkesztősége

Benkő András — Beke Sándornak

Kv. 1992. márc. 3.

Kedves Beke úr!

Kézhez kaptam február 14-iki lapját, időközben átvettem a Cseke [Péter] révén küldött három számot is, ez utóbbit a múlt héten, mert csak akkor mehettem érte. Köszönöm a számokat, a benne közölt anyagot.

Most nem küldök zenetörténeti folytatást, mert a szemem miatt nagyon lemaradtam a dolgaimmal. Áprilisban készülök újabb folytatást küldeni — a középkori világi zene, históriás ének —, mert e hónap folyamán a *Zeneírás*sal foglalkozom. Március végére ígértem Magának a dolgozatot. Levelezőlapján nem említ ezzel kapcsolatban semmit. Nem tudom, a pénzügyi nehézségek miatt sor kerülhet-e egyáltalán 100–120 oldalas tanulmányok kinyomtatására? Ha olyan irányba módosultak volna a dolgai, hogy erre nem keríthet sort, kérem *sürgősen jelezze* — egy lapon —, hogy ne töltsen ezzel az időmet. Ha a *Zeneírásunk tárgyátalan*, akkor *március folyamán küldök folytatást*.

Sajnálom, hogy ilyen veszteséggel dolgozik, mint amilyenről ír, ez, úgy látszik, általános jelenség. Az itteniek egy csoportja is az ár emelése mellett, papír-

nehézségek miatt a terjedelmet csökkenti, és nem hetenként, hanem kéthetenként jelenik meg (legutóbb a Helikon választotta ezt a megoldást).

Valamilyen itteni elárusítási fórummal nem kötött megállapodást? A szabadárusításban nem igen látom az *Útkeresőt*, pedig itt is elkelne néhány példány, leregálnák a népszerűsítő közegek is (rádió, tv).

Válaszát várva a *Zeneírásunk* c. dolgozattal kapcsolatban

Szívélyesen üdvözlöm:

Benkő András

Nagy Irén — Beke Sándornak

[Csíkszentdomokos,] 1992. III. 7.

Kedves Főszerkesztő Úr!

Örömmel és érdeklődéssel olvastam az Ön ajánlatát, miszerint vállalná verseim megjelentetését a Székely Útkereső Kiadványok sorozatban. A közölt feltételek számomra megfelelőek, és nem gondolnám, hogy problémák adódnának a megfelelő példányszám eladásával. Mivel nem reméltem, hogy ezek a versek egyhamar kiadásra kerülhetnének, egy kis időre lenne szükségem, míg összeszedem, letisztázom vagy befejezem egy részüket. Ezért megkérem, közölje, milyen időpontról és kb. hány versről vagy oldalszámról lehetne szó, és azt is, hogy ebben a kiadványban jelenhetnének-e meg a versekhez készített grafikai illusztrációk is. (Imets László ifj. csíkszeredai grafikus elkészítené ezeket.)

Őszintén örövendék, és nagyon sokat jelentene számomra, ha sikerülne ez a vállalkozás.

Érdeklődését és értékes ajánlatát megköszönve, várom a választ.

Tisztelettel,

Nagy Irén

Jancsik Pál — Beke Sándornak

Kolozsvárt, 1992. március 11-én.

Beke Sándornak,
Székelyudvarhely

Kedves Sándor!

Megkaptam a honorárium összegét, március 10-én a levelet s a mellékelt szerződést is. Mindkettőt köszönettel nyugtázom. Örvendek, hogy a szerkesztéssel, a versek ciklikus beosztásával meg van elégedve. A fülszöveget szintén kiegészítettem, remélem, hogy ebben a változatában megfelel a célnak, az elvárásoknak. Alá is írtam, hogy ne legyen kétség afelől, hogy vállalom a szöveget, nyilván, csak akkor tegyék oda a nevem, ha jónak látják, ha a kiadó gyakorlatában ez szokás stb. Ha, remélhetőleg minél előbb, megjelenik a verseskötet, egy példányt, ugye, én is kapok belőle...

Köszönöm a versemmel kapcsolatos közlést, meg egyáltalán a közlését, gondolom, Cseke Péternél majd találok egy példányt az összevont számból. (...)

Érdeklődéssel várom első kötetük megjelenését, akármelyik is lesz az a felsorolt négy közül. Gondolom, Tózsér József besegít a terjesztésbe, mert a példányszám, a rendelés nagy gond (nálunk is), és sok minden múlik ezen a vállalkozás sikerét illetően.

Jó munkát kívánok valamennyiüknek, önnek költői, lap- és könyvkiadói munkájában egyaránt sok sikert!

Szeretettel üdvözlöm,

Jancsik Pál

Surányi Béla — a szerkesztőségnek

Debrecen, 1992. március 20.
Kossuth Lajos Tudományegyetem
Egyetemi és Nemzeti Könyvtár
Debrecen, 4010 Pf. 39

Székely Útkereső Szerkesztősége
4150 Székelyudvarhely
Pf. 40

Tisztelt Cím!

Könyvtárunk tulajdonába került az Önök kiadásában megjelenő SZÉKELY ÚTKERESŐ c. folyóirat 1990. ápr. — 1990. dec. (1–9) kiadott számai. Nagyon szeretnénk, ha ez a folyóirat rendszeresen járna a debreceni könyvtárba.

Cserébe egyetemünk kiadványai közül tudnánk felajánlani, melyek listáját mellékeljük levelünkhöz.

Kérjük, tájékoztassanak mielőbb arról, hogy tudják-e küldeni nekünk rendszeresen a fent nevezett folyóiratot, és mit kérnek érte cserébe.

Szívélyes üdvözlettel:

Dr. Surányi Béla
osztályvezető

Nagy Olga — Beke Sándornak

K-vár, 1992. ápr. 4-én

Kedves Sándor!

Nem írtam hamarább, nagyon el voltam foglalva. Cseke Péter átadta nekem a Sz. Útkereső számait, ha jól értettem: lesz folytatása a cikkemnek. Nem lehetséges, hogy ezeket postán elküldje?

Ami a kért recenziót illeti, azzal kapcsolatosan azt mondhatom, hogy ennek megírása olyan nagy időt vesz igénybe (szinte 100 tanulmány, ha nem több!), amit én már nem engedhetek meg magamnak. Nincs rá időm, meg kell írnom a saját dolgaimat. Viszont Pozsony Ferenc vállalta, de nem tudta megmondani, hogy mikor.

Nagyon jó lenne, ha ezekkel a fiatalokkal (Keszeg Vilmos, Pozsony Ferenc) felvenné a kapcsolatot: nagyon képzetek és jól írnak. Az egyetemre kellene kül-

deni a levelet, ők ugyanis a magyar tanszéken vannak. Ott van most Szilágyi N. Sándor is. Jó lenne őt is megnyerni az Útkereső számára.

Egyébként nem reflektált az elküldött Táltos és Pegazus című javaslatra!

Szívélyes üdvözlettel:

Nagy Olga

Ui. A múltkori anyaggal kapcsolatban, amit Pestre kellett elvinnem. Én akkor egy konferencián voltam Szegeden, és már nem mehettem Pestre, visszajöttem a többivel. Viszont Szabó Zsolt elvitte s azt mondta, hogy az egyik csomagot Pomogátsnak adta, a másikat pedig talán Csoóriéknak (?). Már elfelejtettem, ez utóbbit, akkor frissen még tudtam. Nem tudom, mi lett az eredmény, de számolnunk kell azzal, hogy ott is nagy válság van a könyv körül.

N. O.

Bakay Kornél — Beke Sándornak

Budapest—Kőszeg, 1992. április 22.

Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága

Jurisics Miklós Múzeum Kőszeg

Tábornokház—Vármúzeum—Öregtorony

Tárgy: Székely Útkereső

Beke Sándor

főszerkesztő úrnak

Székely Útkereső Szerkesztősége

Székelyudvarhely

Kedves Főszerkesztő Úr!

Április 8-án kelt és április 18-án kézhez kapott levelére igyekeztem azonnal telefonon jelentkezni — a székelyudvarhelyi múzeumon keresztül, ám egyszerűen nem sikerült vonalat kapnom. Így a levélírást kellett választanom.

Természetesen nagyon örülök annak, hogy kis dolgozatom tetszett és az is természetes, hogy a legnagyobb örömmel egyezek bele a külön megjelentetésébe. A felajánlott tiszteletdíjat azzal a feltétellel fogadom el, ha azonnal befizethetem az összeget a Székely Útkereső Kiadványok javára! Sőt, még tennék is hozzá az összeghez akár forintban, akár más pénznemben. Nincs fontosabb Erdélyben (s másutt is) az értelmes és hasznos magyar szónál! Jó lett volna erről a kis kiadványról előbb tudni, szívesen írtam volna egy kicsinykével gazdagabb munkát a Szent Koronáról.

Úgy gondolom, most május elején én előbb leszek Székelyudvarhelyen, mint ez a levél, mégis feladom, márcsak azért is, lássam, lássuk, vajon odaér-e?

Persze, igyekszem majd személyesen felkeresni.

Melegen öleli:

Bakay Kornél

Tankó Gyula — Beke Sándornak

Gyimesközéplek, 1992. IV. 24.

Igen Tisztelt B. Sándor!

Örvendek a javaslatnak, hogy a Székely Útkereső Kiadványok sorozatban megjelenjenek a gyimesiekről szóló dolgozataim.

A megjelentek (8–9) egy nagy sorozatból valók. Ez a sorozat tulajdonképpen 21 dolgozatról áll, ami dolgozatonként átlag 20 old.[-t] jelent. Ezek közül 3-mal Magyarországon 2–3. díjat nyertem pályázatokon. Ebből összeállna egy kötet: helytörténet — hagyomány — eredettudat témával.

Leírom a címeket is, hogy miből lehetne válogatni. (...)

Ezen kívül még van egy paraszti életrajz „Úgy volt” címmel.

Ezekből, ha úgy gondolja, lehetne válogatni. Egybe volna egész, de körülményes. Valami ígéret, egész halvány, Budapestről is van, (1 kötet) a *Honismeretről*. De minden elég nehézkesen megy. Minden anyaghoz gazdag fénykép-illusztrálás is lehetséges. Van egy 200-250 drb. nagyon régi fényképgyűjteményem.

Ezek a lehetőségeim!

Tisztelettel,

Tankó Gyula

Takács Miklós — a szerkesztőségnek

Szombathely, 1992. máj. 12.

Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár

Szombathely

Petőfi Sándor u. 43

Szám: 7-108/1992.

Ügyintéző: Takácsné Varga Csilla

Tárgy: Folyóiratok küldése

Székely Útkereső Szerkesztősége

Székelyudvarhely

Pf. 40.

4150

A Székely Útkereső c. folyóirat 1991. évi számait köszönettel megkaptuk. Kérésükre mellékelten küldünk a Vas megyében megjelenő lapok 1991-es számaiból.

Üdvözlettel:

P. Toldi Márta

Takács Miklós

könyvtárigazgató

Vekerdi József — Beke Sándornak

[Budapest,] 1992. május 25.

Országos Széchényi Könyvtár
Nemzetközi Csereszolgálat
1827 Budapest 1., Budavári Palota F épület

Beke Sándor
főszerkesztő
Erdélyi Gondolat Kiadó
RO—4150 Székelyudvarhely
Str. Croitorilor 10/6

Tisztelt Főszerkesztő úr!

F. hó 6-án kelt levelére visszatérve, örömmel értesítem, hogy a küldött SZÉKELY ÚTKERESŐ stb. példányokat hiánytalanul megkaptam, és a megadott címekre továbbítottam. A külföldre szánt példányokat szintén szétküldtük részben szomszédos országokbeli, részben távolabbi, magyar érdekeltségű intézményeknek.

Szíves üdvözlettel

Vekerdi József
osztályvezető

Jancsik Pál — Beke Sándornak

Kolozsvárt, 1992. május 27-én

Beke Sándornak,
Székelyudvarhelyre

Kedves Sándor!

Először is engedd meg, hogy felajánljam a tegeződést. Az a tíz és egynéhány esztendő, ami köztünk van, ne legyen ennek akadálya. Úgy gondolom, egyszerűbb, közvetlenebb lehet így az együttműködésünk.

Amíg el nem felejttem: a te kéziratodban, a *Madártemető* első versében, annak ajánlásában maradt egy hiba. A verset *Fóris Gyula* emlékének ajánlod, és ott a név *Fóris*ként szerepel, zs-vel. Nyilván a brassói magyartanárőről van szó. Ha jól emlékszem, te is ott végeztél, Brassóban, és most láttam az iskola alapításának 155. évfordulójára megjelent Emlékkönyvben, hogy Fórisnak írja a nevét. Gondolom, még ki lehet javítani.

Nagy Irén tanárnő verseiről: kétszer is átolvastam a kéziratot, jóindulattal és szeretettel igyekeztem foglalkozni vele. (...)

Jó munkát, sok sikert mind Nagy Irén tanárnőnek, mind nektek! (Ha tudsz, küldj a Székely Útkeresőből egy példányt, amelyben a versem megjelent.)

Szeretettel üdvözöl

Jancsik Pál

Juhász Jenő — Beke Sándornak

Budapest, 1992. június 1.
 Országos Idegennyelvű Könyvtár
 Budapest, V., Molnár u. 11.
 Ügyiratszám: 367/92.

SZÉKELY ÚTKERESŐ Szerkesztősége
 Beke Sándor főszerkesztő úrnak
Székelyudvarhely

Tisztelt Beke úr!

Köszönettel visszaigazoljuk küldeményüket, melyet olvasóink rendelkezésére fogunk bocsátani.

Igyekszünk lehetőségeink és tapasztalataink szerint olyan küldeménycsomagot összeállítani, amelyekben használható dokumentumokat találunk.

Amennyiben az Önök számára a küldemény valamelyik dokumentuma felesleges, nélkülözhető, így kérjük annak hasznosítását, megfelelő intézmény részére történő átadását.

Megkönnyítené munkánkat, ha konkrétan közölnék velünk, hogy milyen dokumentumok (könyvek, hangzó anyagok stb.) megküldését tartanak fontosnak, hogy azokat próbáljuk az Önök részére eljuttatni.

A könyvtár munkatársainak egy része autóbusz-kirándulásra megy Erdélybe június 25–28. között és várhatóan Székelyudvarhelyen kétszer is megfordulunk, június 26. és 27-ei szállásunk Székelykeresztúron lesz és megpróbáljuk akkor egy kisebb küldeményt eljuttatni az Önök részére.

Küldeményüket még egyszer megköszönve
 tisztelettel üdvözl

Juhász Jenő
 Főigazgató

Szita Ferenc — Beke Sándornak

Kaposvár, 1992. június 5.
 Somogy Megyei Könyvtár
 7401 Kaposvár, Csokonai u. 4. Pf. 59
 Előadó: Szita
 Melléklet: 3 db. folyóirat

Redacția
 SZÉKELY ÚTKERESŐ Szerkesztősége
 4150 ODORHEIU SECUIESC
 Székelyudvarhely
 Căsuța poștală — Postafiók 40.
 Romania — Hargita megye

Tisztelt Beke Sándor!

Hálasan köszönjük a Székely Útkereső II. évfolyamának példányait és Vass László Levente: *Egyedül az éjszakában* c. hátrahagyott verseit tartalmazó kis kötetet.

Szívésségüket viszonzva küldjük a könyvtárunk kiadásában megjelenő SO-MOGY c., kéthavonta megjelenő folyóirat 1992. évi 3. számát. Címüket felírva a további számokból mindig küldeni fogjuk a megjelent számot, természetesen ajándékként.

Jó és eredményes munkát kívánva üdvözlünket küldjük.

Szita Ferenc
Könyvtárigazgató

Alabán Ferenc — Beke Sándornak

Nyitra, 1992. jún. 16.
Hungarisztika Tanszék
Nyitrai Egyetem, Humán Tudományok Kara

T. Erdélyi Gondolat Kiadó (...)
Szabók utca 10/6
Hargita megye
4150 Székelyudvarhely

Tisztelt Beke Sándor!

A tanszék nevében tisztelettel köszönöm a Székely Útkereső számait és a Vass László Levente: *Egyedül az éjszakában* című verseskötetét. Örülünk, hogy legalább levelezés útján kapcsolatot teremthettünk. Amint lehetőségünk nyílik rá, mi is küldünk kiadványainkból és szívesen várjuk az Önök termékeit.

Tisztelettel

Alabán Ferenc
tanszékvezető

Annus József, Szeredi Pál, Pelsőczy Ágnes — a szerkesztőségnek

[Budapest,] 1992. június 22.
József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány
Budapest XIII., Népfürdő u. 19/f

Tisztelt Pályázó, kedves Barátunk!

A József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány Kulturális Alkuratóriuma 1992. június 17-ei ülésén döntést hozott az 1992. évi pályázati kiírására beérkezett igénylések támogatásáról. A jelentkező 313 lap, illetve folyóirat összesen 340 millió forintot meghaladó összeget igényelt. Mivel a Kulturális Alkuratórium csak 50 millió forint szétosztásáról dönthetett, ezért 1992-ben csak 120 szerkesztőség kérelmét tudta támogatni.

A szűkös anyagi lehetőségei következtében az Alkuratóriumnak következetesen érvényesítenie kellett az Alapítvány alapító okiratában, valamint az Alkuratórium pályázati kiírásában megfogalmazott elveket. Így ebben az esztendőben nem tudná támogatni nyereségérdekelt lapok, folyóiratok, illetve helyi, községi, városi lapok pályázatait.

Sajnálattal kell értesítenünk Önöket arról, hogy a Kulturális Alkuratórium ez esztendőben az Önök szerkesztősége által benyújtott pályázatot szűkös anyagi lehetőségei miatt támogatni nem tudja. Mindazonáltal őszintén reméljük, hogy a pályázatokban megfogalmazott értékes célkitűzéseiket más anyagi források segítségével valóra tudják váltani. Reméljük továbbá, hogy 1993-ban — ha az Alapítvány pénzeszközei bővülnek — több pályázat részesülhet támogatásban.

Köszönjük Alapítványunk Kulturális Alkuratóriuma iránti bizalmukat, mely alapján célkitűzéseiket pályázat formájában eljuttatták hozzánk. Felelősségteljes munkájukhoz eredményeket és sikert kívánunk.

Üdvözlettel:

(Annus József)
az Alkuratórium elnöke

(Szeredi Pál)
az Alapítvány titkára

(Pelsőczy Ágnes)
a Titkárság munkatársa

Gomba Szabolcsné — Beke Sándornak

Debrecen, 1992. VI. 22.
KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR
DEBRECEN, 4010, Pf. 39
Ügyiratszám: 845/I-407/92
Hiv. sz.: 37/1992

Beke Sándor főszerkesztő
4150 Székelyudvarhely, Pf. 40.
Székely Útkereső Szerkesztősége

Tisztelt Beke Sándor!

A Székely Útkereső c. folyóiratuk első két évfolyamának számait és Vass László Levente verseskötetét köszönettel megkaptuk és örömmel bocsátottuk az olvasók rendelkezésére.

Az olvasótermi használat után mindkét művet fel is dolgoztuk, ill. dolgozzuk, így anyagát gazdagítja, s a katalóguson keresztül bármikor hozzáférhető.

Nagyra értékeljük szerkesztőségük erőfeszítését és anyagi áldozatát, hogy színvonalas kiadói tevékenységükkel a magyarországi olvasókat is megismertes-

sék. Csereszolgalatunk felveszi Önökkel a kapcsolatot, reméljük tudjuk viszonzni figyelmességüket. Munkájukhoz további sok sikert kívánunk!

Meleg üdvözlettel:

(Gomba Szabolcsné dr.)
főigazgató

Takács Miklós — Beke Sándornak

Szombathely, 1992. július 14.
BERZSENYI DÁNIEL MEGYEI KÖNYVTÁR SZOMBATHELY
PETŐFI SÁNDOR U. 43.
9701

Szám: 7-108-1/1992.
Ügyintéző: Zsámpárné Szalay Mária
Tárgy: Kiadványok megköszönése

Beke Sándor
főszerkesztő
Erdélyi Gondolat Kiadó
Székelyudvarhely
Szabók u. 10/6. Hargita megye

Kedves Főszerkesztő Úr!

A könyvtárunk részére küldött Székely Útkereső c. folyóirat 1992. 1–3. számát, Lőrincz György: Kiment a fény a szememből c. kötetét, valamint az Udvarhelyszéki szaknévsor c. kiadványt megkaptuk, melyet ezúton szeretnénk megköszönni. Az előző küldemény, mely a Székely Útkereső 2. évfolyamának 1–6. számát, valamint Vass László Levente: Egyedül az éjszakában c. verseskönyvét tartalmazza, szintén megérkezett intézményünkhöz, melyet 1992. május 12-én kelt levelünkben jeleztünk is Önnek. Ugyanakkor postázzuk az Ön által kért helyi kiadványokat (Életünk, Vasi Szemle, Figyelő, Lélek és Élet, Vasi Hírlevél c. folyóiratok szórványszámain) a következő címre: Székely Útkereső szerkesztősége, Székelyudvarhely, Pf. 40. 4150.

Lehetséges, hogy nem kapták meg a küldeményt?

Kérjük, jelezzék ezt részünkre.

Fáradozását megköszönve

szívélyes üdvözlettel:

Takács Miklós
könyvtárigazgató

Fatér Bernadett — az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szerkesztőségének

Zalaegerszeg, 1992. július 16.
Deák Ferenc Megyei Könyvtár
Zalaegerszeg, Pf. 16., 8901

Erdélyi Gondolat Kiadó
Székelyudvarhely
Szabók u. 10/6., Hargita megye
Kedves Barátaink!

Megkaptuk, és köszönjük a könyvtárunknak eddig eljuttatott kiadványokat. Különböző, főleg pénzbeli okok miatt meglehetősen csekély erdélyi anyaggal rendelkezünk, ezért különösen örülünk a küldeménynek. Olvasóink közülük főleg a Székely Útkereső számait kedvelik, talán azért, mert sajátos hangulat árad lapjairól. Van benne valami szikra, amely a virágkor sokfelé kitekintő „tündérkertjét” idézi. Illenek ebbe a sorba Vass László Levente és Lőrincz György elgondolkodtató kötetei is.

Érdeklődéssel várjuk a folytatást!

Mellékelten küldünk két szerény kiadványt, s a jövőben az esetleges továbbiakból is megpróbálunk egy-egy példányt eljuttatni hozzátok.

Sikeres munkálkodást kívánunk!

Üdvözlettel:

Fatér Bernadett
könyvtáros

A Somogy Megyei Könyvtár igazgatója — Beke Sándornak

[Kaposvár,] 1992. július 21.
Somogy Megyei Könyvtár
7401 Kaposvár, Csokonai u. 4., Postafiók 59.
Iktatószám: 14-V/1992/95
Előadó: Mózsa Örkényne

ERDÉLYI GONDOLAT KIADÓ

Beke Sándor
főszerkesztő

Kedves Főszerkesztő Úr!

Levelüket és küldeményüket köszönettel megkaptuk.

A Székely Útkereső számait 1990 óta folyamatosan kapjuk, s örülnénk, ha továbbra is küldenék.

A verseskötetek és az Udvarhelyszéki szaknévsor is megérkezett.

Ezeket a köteteket felvettük könyvtárunk állományába. Viszonzásul egy kis csomagot állítottunk össze Önöknek. Reméljük, szeretettel fogadják könyvtárunk kiadványait.

Szívélyes üdvözlettel:

[Kibetűzhetetlen aláírás:]
könyvtárigazgató

Életünk szerkesztősége — Beke Sándornak

München, 1992. 08. 04.

ÉLETÜNK

REDAKTION [=Szerkesztőség]

Landwehrstrasse 66

D—8000 MÜNCHEN 2

Erdélyi Gondolat Kiadó
Beke Sándor részére
Postafiók 40
R — 4150 Székelyudvarhely

Tisztelt Beke Sándor Főszerkesztő Úr,
Küldeményüket köszönettel megkaptuk, a szerkesztőkhöz továbbítottuk.
Szívélyes üdvözlettel

R. Kárpát

Ferenczi István — Beke Sándornak

Kolozsvár, 1992. aug. 6-án.

Kedves Szerkesztő úr!

Mellékelten küldöm a Géza öcsémén keresztül már régebben kért anyagot. A betegségem miatt — pillanatnyilag — elérhető szakirodalom segítségével igyekeztem minél sokoldalúbban megvilágítani a származással kapcsolatban kialakult főbb véleményeket. Tudom: jócskán túlléptem a Géza említette keretet, de nem akartam csak általánosságokat felsorakoztatni, egyúttal szerettem volna futólag érzékeltetni a sokrétű nehézséget. Éppen ezért tetszése szerint vághat ki részeket, nem neheztelek meg érte. Sejttem a folytatólagos kiadással kapcsolatos nehézségeket. A Szerkesztőség szempontjai különben is mindig különböznek a szerzőkétől. Az anyag esetleges „fölszeletelésekor” az egyes oldalakon hagyott nagyobb sorközök, illetőleg a „fejezet”-számok adhatnak bizonyos útmutatást.

A további megtisztelő együttműködés reményében ismeretlenül is

Szívélyesen üdvözlí

dr. Ferenczi István

Bagossy László — Beke Sándornak

Calgary, 1992. szeptember 4.

ENCYCLOPAEDIA HUNGARICA

EDITORIAL COMMITTEE — SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

151 Midbend Place SE, Calgary,

AB. CANADA, T2X 2J8

Főszerkesztő: Bagossy László

Erdélyi Gondolat Kiadó
Beke Sándor úr, főszerkesztő

4150 Odorheiu Secuiesc [=Székelyudvarhely]
Județul Harghita
Romania — EUROPE

Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Az encyclopaedia évekig tartó megfeszített munkája után az 1. kötet kéziratának leadását követően a törzs munkatársai hosszabb szünetet tartottak. Ez idő alatt kizárólag az 1. kötet kiadásával foglalkoztunk. Magam ez időt fölhasználva, látásproblémáim intenzívebb gyógyításával is el voltam foglalva, feleségem — aki hivatali munkája mellett a lexikonszerkesztés munkatársa is — a közelmúltban egy kisebb műtéten esett át — mely problémáink részleteivel terhelni senkit nem kívánok. A szerkesztési munkát szeptember 1-től folytatjuk, a felgyülemlett levelekre válaszolni csak nagyobb késéssel tudok, amiért elnézését kérem.

Örömmel vettem február 28-án, valamint június 11-én kelt levelét, annak mellékleteivel együtt, amik rendben, hiánytalanul megérkeztek. Köszönet értük. Egyidejűleg írok az Ön által megadott címekre és tőlük a szükséges adatokat kérni fogom.

Köszönöm a SZÉKELY ÚTKERESŐ 5–6. összevont számát. Magam mellett tartom, néha ha van rá kis időm, akkor beleolvasgatok. De nagyon köszönöm az Erdélyi Gondolat Kiadó első kiadványát, Lőrincz György írását az öregekről. Kis könyv, az élet nagy sorsfordulóiról. Megtartom magamnál amíg élek, mert nagyon közel áll hozzám. Hadd viszonzom azzal, hogy egy sorozat Encyclopaedia Hungaricat küldjek Székelyudvarhelyre. Kérem adjon nekem egy nevet, címet, ahol legtöbbször jutnak majd hozzá és olvashatják annak köteteit. Kanadai magyarok eddigi 4 sorozatot ajándékoztak Erdélybe: egy sorozatot a Királyhágómelléki Ref. Egyházkerület Püspöki Könyvtára számára, két sorozatot a Székely Nemzeti Múzeum számára és egy sorozatot a Teleki Tékának. Ezeket Tőkés László püspök úr magyarországi irodáján keresztül fogjuk eljuttatni a címzetteknek.

Budapesten az Egyetemi Nyomda legyártotta a sorozat 1. kötetét és augusztus 11/12-én leszállította magyarországi könyvterjesztőknek, ahol ugyanakkor megkezdődött az árusítás. Részletesebb adatokat csatolt 28. sz. Tájékoztatónk és a mellékelt értesítők adnak. Az Ön személye a 174. oldalon 15 hasábsor terjedelemben került bemutatásra. Már az 1. kötet igen sok erdélyi vonatkozású ismeretet közöl. Kérem a mellékletek alapján tájékoztassa olvasóit az Encyclopaedia Hungarica megjelent 1. kötetről.

Várom tovább is sorait és köszöntöm üdvözzel

(Bagossy László)
főszerkesztő

Bánhegyi Gyuláné — Beke Sándornak

Budapest, 1992. okt. 5.
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Budapest, VIII.,
Szabó Ervin tér 1.
H—1371 Budapest

Erdélyi Gondolat Kiadó (...)
Beke Sándor főszerkesztő részére

Kedves Beke Sándor,
elnézést kérek a késedelmes válaszáért. Köszönettel megkaptuk a Székely Útkereső legújabb, idei 1–2–3. összevont számát, Lőrincz György: Kiment a fény a szememből c. kötetét.

Úgy tűnik, minden küldeményt rendben megkapunk.
Szívélyes üdvözlettel:

Bánhegyi Gyuláné
a Szerzeményezési és Feldolgozó
Osztály vezetője

Barabás István — Beke Sándornak

București [=Bukarest], [1]992. okt. 11.
A HÉT
Társadalmi, Politikai, Művelődési Hetilap

Kedves Sándor!

A bemutatkozó oldalból látom, hogy vénebb vagyok, mint Te, ezért javaslom a pertu formát, hogy ne kelljen annyit hivataloskodni. Szervusz! A pálinkát megisszuk, mikor találkozunk.

A küldött Székely Útkeresőt megomagiáltam *A Hét*ben, a *Médiában* és 1 példányt odaadtam Labancz Fridának, hogy a rádióban is legyen popularizálva.

A Hét interjú szerintem már nem érdekes, mert a Média sorra veszi a főszerkesztőket és bemutatja a firmájukat. [Gálfalvi] Zsolt is szerepelt a sorozatban, abban mindent elmondott.

Ha már betettél állandó munkatársnak, írd meg, ez mivel jár, úgy érte, milyen kötelezettségeim vannak, kell-e fizetnem ezért vagy ilyesmi. És ha már munkatársnak fogadtál, engedj meg egy kevés véleményt: *Székely* Útkeresőben elég bizarnak hat Cseres *Bácskai* Útkeresője, és minek kell a vívó székelyeknek, ha annyi érdekes, fontos önismereti témával vagyunk nekik adósak? Látom Brâncuși is székely lett, Kárpátalja is. Ha így akarjátok folytatni, vegyétek le a *Székely* jelzőt, maradjon csak Útkereső, akkor nincs semmi obligó. Különben én sem vagyok székely.

A lap jó, ez a fontos; sok sikert; ölel

Barabás Pista

Hohendorf Csilla — az Erdélyi Gondolat Kiadó szerkesztőségének

Bad Kreuznach, 1992. nov. 20.

Szerkesztőség
Erdélyi Gondolat Kiadó

Tisztelt hölgyeim és uraim!

Szívesen támogatnám folyóiratukat német márkával, meg is rendelném, ha közölnék, milyen bankon keresztül, milyen átutalási számlára küldhetek anyagiakat. Kérem, értesítsenek, milyen összegbe kerül az éves megrendelés. Nagyon érdekel a mai erdélyi irodalom, könyvlistát is küldhetnek, ha a megrendelés lehetséges.

Szívélyes üdvözlettel

Hohendorf Csilla

Benkő András — Beke Sándornak

Kv. 1992. nov. 26.

Kedves Beke úr!

Mellékelten küldöm az újabb részletet a sorozatba (A 16. század világi zenéje — históriás ének). Ezt követi majd az erdélyi fejedelmi udvar zenéje, három-négy részletben. Kérem, jelezze, mikorra kellene az első rész.

Gondolkozom egy füzetnyi anyagon a Maga kiadójának (a zeneírást félretettem, mert az kb. 200 oldal lenne, megcsönkítva nem érdemes kihozni). Tudni szeretném:

a) hány oldalig mehetnek el (Hány ívig: a megküldött füzet 2 nyomtatott ívet tartalmaz: el lehet-e menni 3, esetleg 4 ívig?)

b) a gépelést hogyan kéri: 30 sorosan, vagy valamivel sűrűbben?

Az 1992. évf. 1–3. számát megkaptam Csekétől, elnézést, hogy tévesen mondtam a telefonban!

További jó munkát kívánva,

Szívélyesen üdvözlöm:

Benkő András

Ui. Mibe kerülne a kinyomtatása egy 60 oldalas (4 íves) füzetnek?

Nagy Irén — Beke Sándornak

[Csíkszentdomokos,] 1992. nov. 30.

Kedves Sanyi!

A Jancsik Pál előszava valóban gyönyörű, és nagyon örvendek, hogy a verseim az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó keretében, könyv alakban jelenhetnek meg.

(...)

Köszönöm, hogy elküldted a Jancsik Pál szövegét. A *Székely Útkereső* negyedik száma még nem került hozzám, de ha bemegyek Szeredába, remélem, ott megtalálom.

Várom válaszod.

Szívélyes üdvözlettel,

Nagy Irén

Jancsik Pál — Beke Sándornak

Kolozsvárt, 1992. december 2-án

Beke Sándornak,
Székelyudvarhelyre

Kedves Sándor!

Mindenekelőtt örvendek, hogy az Erdélyi Gondolat hivatalosan bejegyzett könyvkiadó lett. Ilyenformán a már kész kéziratokból egyik-másik, gondolom, már az idén meg is jelenhet. (...)

A Székely Útkereső Antológiába küldök 4 verset, de gondolom, elsősorban a *Sorok Brâncuși Végtelen oszlopára* c. jöhet számításba, mert ez ott jelent meg. Nem kerestem elő, nem gépeltem újra, mert ez ott nálatok megvan, ha máshol nem, a lapban. A mellékelt 4 vers közül kettő (Felhők hasára, Hová lettél, szépség?) ez évben megjelent a Helikonban, a másik kettő még nem jelent meg lapban, de le van adva, ugyancsak a Helikonhoz. Ti ismeritek a válogatási szempontokat.

Barátsággal üdvözöl:

Jancsik Pál

Henn Lászlóné — Beke Sándornak

Szeged, 1992. december 7.

József Attila Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Karának Könyvtára
Szeged, Tisza Lajos krt. 54, 6701, Pf. 454
Ügyiratszám: 59-17/1992. JK. K.
Előadó: Henn Lászlóné könyvtáros

SZÉKELY ÚTKERESŐ Szerkesztősége
Székelyudvarhely
Beke Sándor főszerk.

Tisztelt Beke Sándor!

Nagy köszönettel vettük ez év júniusában a SZÉKELY ÚTKERESŐ újabb számait!

Lehetőségeinkhez mérten mi is szívesen küldenénk szerkesztőségüknek folyóiratokat. Ezért jó lenne tudnunk, hogy melyekre van szükségük.

Könyvtárunk az Élet és Irodalom, valamint a Látóhatár c. lapokat tudja felajánlani. Kérjük, írják meg, hogy igényt tartanak-e ezekre a folyóiratokra. Mi szívesen elküldjük Önöknek igenlő válasz esetén őket.

Addig is minden jót kívánunk munkájukhoz!

Szívélyes üdvözlettel:

Henn Lászlóné

Könyvtáros

Surányi Béla — a szerkesztőségnek

Debrecen, 1992. december 11.

[Levélborítékon az alábbi feladó:]

Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára

4010 Debrecen, Pf. 39.

[Levélborítékon az alábbi címzés:]

Beke Sándor főszerkesztő

Erdélyi Gondolat Kiadó

Kedves Mindnyájan!

Nagyon röstellvén magam, hogy szíves leveletekre még csak most, az év fordulója környékén válaszolok. Küldeményeteket annak rendje-módja szerint megkaptuk. Nagyon szépen köszönjük a kedvességet, hogy figyeltek — bajaitok közepette is — a Kárpát-medence beljebb lévő fertályára is. Ezt nem az illendőség mondatja velem, hanem a lelki együvé tartozás őszinte öröme. Írjátok meg, ha valamiben — elsősorban szellemiekben — hiányt szenvedtek, amennyiben szűkös forrásaink engedik, megpróbálunk segíteni. Ezúton is szeretnék gratulálni a kiadó frappáns nevéért. Munkátokhoz sok sikert kívánunk, s nem lankadó munkálkodást. Betlehemhez közeledvén, kellemes karácsonyt, s egy emberibb, békésebb és boldogabb új esztendőket kívánunk Neked és munkatársaidnak.

Őszinte tisztelettel:

(Surányi Béla)

oszt. vez.

Borbély László — Beke Sándornak

[Üdvözet]

[Csíkszereda,]

[Postabélyegző dátuma:] 1992. 12. 28.

[Levélborítékon az alábbi feladó:]

Hargita Népe

Független megyei napilap

[A karácsonyi üdvözet 3. oldalán:] Sok szép Székely Útkeresőt 1993-ra s még sok-sok esztendőkre!

Borbély László

Málnási Ferenc

„magyeri királynak lányának élete...”

(700 éves a Szent Margit-legenda magyar fordítása)

A kárpát-medencei honfoglalásunk után I. (Szent) István királyunk teremtette meg az egyházi rendet, amelynek hivatása lett a hívek lelki életének gondozása mellett a kulturális javak ápolása is. A kereszténység felvételével az egyház átmentette a magyarságnak a latin nyelvet, bár népünknek volt írása, a rovásírás, sőt lírai és elbeszélő költészete is. Írásbeliségünk központjai akkor a kolostorok voltak, ahol „olvasnivaló”-t, legendákat (legenda=olvasandó) írtak, másoltak.

Ilyen olvasnivaló a *Margit-legenda* is.

Kézzel írott, ma már nyomtatott formában írt prózaszöveg. Három részre oszlik: az első Margitnak, IV. Béla király leányának életét mutatja be, a második a „csodatételeit” sorolja fel, a harmadik a szentté avatás érdekében tett tanúvallomásokot tartalmazza. Az első voltaképpen a legenda.

A legenda összefüggő szöveg, Margit királylány életéről és a hozzá kapcsolható csodákról szól. A mondatok tartalmi-logikai kapcsolatban, alárendelő/mellérendelő viszonyban fűződnek egymáshoz. Birtokos személyjeles szavak segítik a megértést: klastromában, uronk Jézusunk, az ő szülejének, térdének kalácsi, az ő kezének bőre, vigiliáján, ládájában. Személyragos igék sorolják fel Margit tetteit: látják vala, ítéltetik el, mos vala, meghasada vala, akarná kivinni, visel vala, megelé, meggyúlada...

Jelentéstani elemként a szövegben az ismétlést említhetjük: szent szűz, Szent Margit, magyar királynak nemes leánya, szoror, fráter, ciliciumot...

Ellentétek sorával szerzünk tudomást Margit életéről: a normális emberi magatartással szemben „tizennyolc esztendeig soha az ő testét megfürösztötte, a szororoknak szolgáló társai vala, ő erejének felette, erőlködik vala magát megalázni... Sem láttatik vala lenni királynak leánya, de láttatik vala lenni valamely utálatos személynek... Sem ő ruháját meg nem változtatja vala, akármely igen megnehezült es féregnek, tetőnek miatta, sem fejét meg nem mosta nagyszombatic... kincses ládájában két cicliciumok egy vessző, két nemezkapca, hegyes vasszegekkel — ezek valának Szent Margit asszony drágalatos kincsei”.

A *Margit-legenda* eredetijét Marcellus, Margit gyóntatója írta, s a szövegnek 1310 körül magyar fordítása is készült, ez az első nagyobb terjedelmű magyar prózai alkotás, később még másoltak hozzá, végleges formája Ráskai Lea apáca 1510 táján összeállított kézíratos könyvében maradt ránk.

Az első ismert legenda két szentéletű remetéről, Andrásról és Benedekről szól, írója — 1060 körül — Mór, pécsi püspök volt. Szent István alakját több legenda is őrzi, s tragikusan elhunyt fiáról, Szent Imréről is legenda született. Érdekes olvasmány az egykori Kelen-hegyről letaszított Szent Gellértről szóló legenda, amely a szent püspök vértanúhalála mellett a kor hétköznapijainak is színes, érzékletes leírását is adja. Modern szépirodalmunk is fölhasználta a legendákban megörökített világot, pl. Kós Károly: *Az országépítő*, Herczeg Ferenc: *Pogányok* című regényei, és Gárdonyi Géza: *Isten rabjai* című könyve.

A *Margit-legenda* valóságos világképet rajzol IV. Béla és leánya életéről, a kolostori világról, de elképzelt események is szerepelnek benne.

A legenda latin nyelvű, de magyar fordításban olvashatjuk, benne egy-két latin szó (klastrom, szoror, refektórium, káptalanház, ciclicium stb.), régi szöveg, ismeretközlő, érzelmkifejező, szépirodalmi alkotás.

Stílusa is szépirodalmi. Rossz hangzású szavak sorakoznak a szövegben: „tér-dének kalácsi megdagadtanak, bőre meghasadoz vala, és sok vér kijű vala, szolgáló, moslék, szükségszik, gané, féreg, tető” — de mindezek a szerző számára megneemesednek, mert a csodálattal eltelve sorakoztatja fel őket. A „szent szűz, nemes leány, atyjafia, mindenható Isten” jó hangzású szavak csak társulnak hozzájuk.

A felsorolt szavak elsődleges jelentésére a szövegösszefüggésből adódó érzelmi-hangulati többletjelentés épül rá. Szent Margit élete, „a magyar királynak leányának gyenerőséges élete” szószerkezettel a szerző számára is csodálatos, „mindenek csodálkoznak vala őrajta”.

A legenda mondatai szinte kivétel nélkül kijelentő mondatok, de sokszor felkiáltó értelemmel is telítődnek.

„Siralmas énnéköm tetűled megváltom”

(A 475 éve született s a 426 éve elhunyt Bornemissza Péter emlékére)

Bornemissza Péter (1535–1584) — Heltai Gáspár mellett — a magyar reformáció legnagyobb hatású egyénisége. Műveltségében a reformáció és a humanizmus egyetlen szerves egységgé olvadt össze. A vallás ihlette zsoltár-átköltészen kívül világi témájú lírai vers csak egyetlenegyszer szólalt meg Balassi Bálint előtt, Bornemissza Péteré.

Ő írta az első magyar nyelvű hazafias éneket, *Siralmas énnéköm*... kezdetű költeményét. Szövege kézzel írott, ma már nyomtatott versszöveg. Megszokott nyomdai formájú, a szövegmondatok háromsoros, hat szakaszba sorakoznak.

Mélyen átértzett lírai alkotásában a külföldre induló fiatal költő hazájától búcsúzik, ez teremti meg a szövegösszetartó erőt. Ezt a kohéziót grammatikai kapcsolatok, a szövegmondatok tartalmi-logikai, mellérendelő kapcsolódása mellett a birtokos személyjeles szavak is segítik: *énnéköm*, *lakásom*, *engömet*, *tebenned*, *várában*, *kedvében*. A költemény személyragos igékkel — *megválnom*, *eltávozom*, *bírnák*, *kergetnek*, *eluntattak*, *nincsen*, *szőrűék* — fest helyzetképet a korabeli Magyarország politikai állapotáról s egyben önmaga keserű sorsáról, s így a kor hiteles vonásai személyes líraiságba olvadnak.

Jelentéstani elem az ország állapotáról szóló helyzetrajz, a minden szakasz utolsó sorában található refrén, ismétlés. Ez a refrén az akkori királyi Magyarországon területén állandó létbizonytalanságban élő protestáns ember fájdalmas sóhaja is. A makacsul visszatérő óhajt, kívánságot kifejező kérdés némi bizakodást érzékeltet. A korabeli körülményeket ellentétes szavak, szerkezetek festik: áldott Magyarország, jó Buda, jó Husztnak várában, egy az Isten — kevély nímötök, fene törökök, pogán törökök, az igaz Isten nélküli magyar urak. Ellentét a jó Huszt vára és a jó Buda, az előbbibe menekült, az utóbbiba vágyik. A „Budában lakásom” nyugodt állapota az ő számára csak vágyakozás, egyelőre minden realitást nélkülöz. Az ország nagy része az ellenségé, biztos pont sehol sem látszik, a refrénben csak a remény szólal meg, a szomorú valóság mellett létezhet egy boldogabb élethelyzet is... Jelentéstani szerepe van a felsorolásnak is: A két nagyhatalom, a „kevély nímötök” és a „fene törökök” között vergődő magyarság még önmagával is meghasonlott, a magyar urak üldözik az új hit híveit.

A költemény keletkezéséről azt tudjuk, hogy a hite miatt üldözött fiatalember 1556-ban vagy 1557-ben Huszt várából külföldre indul tanulni, és búcsúzik hazájától. A verset *Cantio optima* (Nagyon szép ének) néven jegyezte fel családi versesalbumába egy erdélyi magyar nemesúr, így is szokás emlegetni. Kinyomtatására 1912-ig nem került sor, mégis énekeltek, másolták...

A szöveg a szerző monológja.

A költemény valóságos világképet rajzol a korabeli Magyarországról. Bornemissza Péter saját sorsáról is szólva, irodalmunk történetének első világi, lírai versében mindazt a költői értéket, mindazt az eszmei mondanivalót is egybesűrítette, amit anyanyelvünkön fogalmazott meg a magyar költészet a születése óta eltelt néhány évtized során felhalmozott. A költő tanult a névtelen jeremiádoztól, de Szkhárositól, Tinóditól is, ám amit ők hosszabban, körülményesebben fejeztek ki, neki elég volt hat háromsoros strófa. Az olvasó ennek alapján alakíthat ki magának egy képet erről a világról.

Bornemissza szövege magyar nyelvű, régi, írott, érzelemkifejező, szépirodalmi alkotás.

Stílusa is szépirodalmi. Rossz hangzású szavak — siralmas, kevély, fene, kergetnek, kiúzték [kiűzték] — és jó hangzású szavak — áldott, jó Isten hozzád — váltakozva idézik fel azt az állapotot, amelyben a szerző megírta versét. A „víg kedve” is nem a vidámságot, hanem azt az ihletett lelkiállapotot idézi, amelyben kedve támadt éneket szerezni, panaszát megszólaltatni.

A költemény verselése, rímtechnikája fejlett. A strófák két felező 12-es és egy 6/7-es osztású 13-as sorból állanak, a sormetszetek nem vágnak át szavakat. A korabeli költészet a ragrímek (nímötök — törökök) s a mély-magas magánhangzók (várában — kedvében) szokásosak voltak.

A költemény szavainak stílusértékét a szótári jelentésre ráépülő, a szövegösszefüggésből adódó érzelmi-hangulati többletjelentés adja. A hazáját elhagyni készülő költő érzelmi állapota szövi át a költeményt. Érzelmileg telítettek az „áldott Magyarország”, a „jó Budában”, a „jó Husztnak várában” melléknév + főnév szerkezetek, ellentétben állnak a „fene törökök”, „kevély nímötök” szószerkezetekkel.

A szövegmondatok közül a korabeli Magyarország helyzetét leíró, kijelentő mondatok érzelmileg a felkiáltó mondatokhoz állnak közelebb, és rájuk a visszatérő refrén pedig kérdő, óhajtó mondatokkal válaszolnak.

Az igei állítmányok verbális stílusúvá alakítják a szöveget, amely egyben a szerző egyenes beszéde.

Csinom Palkó, Csinom Jankó...

(300 éves kuruc győzelmi táncdal)

Három időszak hagyott mély nyomot népköltészetünkön: az 1664–1672-ig terjedő Wesselényi-féle összeesküvés, a Thököly-világ 1675–1685-ig s végre a Rákóczi-szabadságharc és emigráció 1703–1711-ig, sőt az 1730-as évekig. A kuruc költészet azoknak a népies hangú és kéziratos, politikai, vallásos, katonai, bujdosó- és históriás énekeknek a gyűjtőneve, melyek a Habsburg elleni függetlenségi harcok évtizedeiben keletkeztek. A szerzők ismert, azonosított, de többnyire ismeretlen nevű végvári vitézek, hontalan szegénylegények, felkelő parasztok, protestáns és katolikus nemesek, kardot is forgató „deákok”.

A *Csinom Palkó, Csinom Jankó...* kezdetű versszöveg mondatai 4-4 soros 39 versszakba tagolódnak (*Magyar költők 17. század. A kuruckor költészete. I-II.* Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. 1990. II. 246-251.).

A szövegösszetartó erőt a daliás vitézzé vált hajdani szegény legény hetyke önbizalma, féktelen, szilaj jókedve, a németekkel szembeni megvetése, a kuruc katonáék dicsérete teremti meg.

A szöveg grammatikai kapcsolatai: a mellérendelő viszonyban álló szövegmondatokkal a szerző táncba szólítja katonatársait, kigúnyolja a labancokat, felidézi a harci dicsőség képeit, dicséri a kuruc vitézeket, többek között birtokos személyjeles szavakkal, kifejezésekkel: kalabérom, lódingom, pisztalyom, a németek gatyája, portékája, kalapjának karimája, öltözeti, kebelében, kevélysége, eb-agyara, Csipás szemű kancájával / Együtt van kvártély... a kuruc katona dolmánya, csizmája, paripája, kapcája, farkasbőre, dolmánya, szablyája, süvege...

A jelentéstani elemek közé soroljuk a rokon értelmű szavakat, melyek a labancokat jellemzik: darulábú, szarkaorrú, nyomorult, elfárasztott, elbágyasztott, toldott-foldott, tetves-redves, korog-morog. Ellentétes szavak és kifejezések állítják szembe a labancokat és a kuruc vitézeket: nyomorult németség, nemzetség — vitéz kuruc, a labanc rendeletlen öltözeti, lompos az gatyája, toldott-foldott, terves-redves minden portékája — a kurucoknak szabott dolmánya, sarkantyús csizmája, gyönggyel fűzött bocskora, ezüstös kapcája, nyusztal bélelt süvege... A felsorolásnak is jelentéstani szerepe van: az ismeretlen szerző, a hajdani szegénylegény úgy vesz elégtételt a korábbi nélkülözéséért, hogy képzeletben a labancra aggatja hajdani nyomorúságának rongyait, részletezően felsorolva becsmerli a németek fegyverzetét, ruházatát (5-17. sz.). De a kurucok harci dicsőségét is felsorolja (18-21. sz.), majd a kuruc lovas és gyalogos vitézeket dicséri, szembeállítva őket a horvát katonákkal és labancokkal (26-34. sz.). Végül arra biztatja társát, hogy vegye el a legyőzött ellenség jószágát, pénzét, igyák meg borát s fenyegetéssel társítva jelenti ki: „Az laboncság takarodjék / Nemes országunkból”.

A költemény egyik legnépszerűbb kuruc dalunk, a Bocskor-kódex 1716-ban másolt részében maradt fenn. Nemrég derült fény arra, hogy a kezdősorban említett két név (Palkó, Jankó), nem férfi-, hanem lónév. A szerző így lovát szólítja meg, s a továbbiakban pedig katonaszerszámaikat sorolja fel. Martinkó András szerint a *csinom* szó a *csin*, *csíny* szóval függ össze, a *csinom* jelentése: *ékeségem, szépségem*, Palkó (Martinkó András: *Értjük, vagy félreértjük a költő szavát?* Budapest. 43. és uő.: *Lóvá tettem Csinom Palkót.* Magyar Nyelvőr, 1982. 294-301.). Martinkó szerint a *csinom* alakban a magyar -om végződés található, amilyen a *vigalom*, *álom*, *fájdalom* szavakban... Valamiféle „kedves, ékes, szép Palkó”-ról és „Jankó”-ról van szó (Nagy László: „*Nem jöttünk égi hadak-útján...*” Budapest. 1982. 217.). Nagy László történész számos történeti adattal valószínűsíti, hogy e kuruc lovas toborzóénkünk az 1860-as években keletkezett, mások szerint 1705 körül — 330 vagy 305 éve.

A szöveg a szerző párbeszéde, csak éppen egyoldalú, mert a megszólított(ak) nem válaszol(nak). A költemény kortársaiként sorolhatjuk a *Most jöttem Erdélyből...*, *Buga Jakab éneke*, a szintén énekelhető *Őszi harmat után...* kezdetű költeményt és a *Rákóczi-nótát*, mely üldözött és tiltott, de kedvelt ének volt, mintegy magyar népünk titkos himnusza lett. Később Kölcsey Ferenc *Himnusz*a (1823) a *nép* — *tép* rímekkel utalt rá, s ez az ének ihlette Liszt Ferencet, majd a francia Berliozt a *Rákóczi-induló* megkomponálására.

A *Csinom Palkó*, *Csinom Jankó* szövegtípusa: magyar nyelvű, írott, érzelm kifejező, szépirodalmi szöveg.

Stílusa is szépirodalmi. Jó hangzású szavakkal szólítja a katonákat, serkenti indulásra őket a labancok ellen (1-4. sz.). Majd rossz hangzású szavakkal gúnyolja az ellenséget (5-17. sz.), újra jó hangzású szavakkal, kifejezésekkel a kurucok harci dicsőségének emlékeit (22-25. sz.) és a kuruc lovas és gyalogos vitézeket dicséri (26-34. sz.), végül újra rossz hangzású szólással, fenyegetéssel zárja a verset.

A versszakokat 8-6-8-6 szótagos sorok alkotják, a b x b rímekkel, magyaros, kétütemű nyolcas — 4/4 — és kétütemű hatos — 3/3 vagy 4/2 — verselés közelíti a szöveget a népnyelvhez, a népdalokhoz. Az ének pattogó üteme a tánc ritmusát idézi fel.

A költemény stílusértéke az érzelmi-hangulati többletjelentésre épül: a táncba hívó, a táncoló vitéz először a felszerelésével dicsekszik. Gondoljunk vissza a *Mit búsulsz, kenyeres...* kezdetű panaszkodására: rongyosak, kopottak, semmijük sincs, most Rákóczi kurucai közt csont borítású puskája, két pisztolya, karabélyá van, meg selymes lódingja (melyet talán jegyese varrt), újabb dicsekvéssel a Duna-Tisza-közének felszabadítását a törököt kikergető „német” elűzésétől számítja. Majd következik az ellenség fegyverzetének és ruházatának részletes becsmérése. A dicsekvést és a becsmérést is melléknevek (jelzős szerkezetek) sokaságával valósítja meg: darulábú, szarkaorrú, nyomorult németiség, füstös moskotéra, elfárasztott, elbágyasztott dióverő pózna, rendeletlen öltözeti, lapos guta..., vitéz kuruc, szabott dolmány, sarkantyús csizmája, futó paripája, karmazsin csizmája, ezüstös kapcája, cifra farkasbőre, kurta kis dolmánya, gyönggyel fűzött csontos kalabéra...

A költemény szóképei közül kiemelkedik a labancokat becsmérő „dióverő pózna” metafora és a „*Patyolat az kuruc, / Gyöngy az felesége / Hetes vászon az laboncság, / Köd az felesége*” metafora-pár. Ide sorolható a „*Kebelében legelteti / Sok ezer marháját*” körülírás, de metaforának is beillő jellemzés. Meg a költemény közepére és végére helyezett fenyegető szólás: „*Kicsirázott eb-agyara / Az magyar cipóra, / De megvásik foga bele, / Lészen még oly óra!*”, „*Az laboncság takarodjék / Nemes országukból, / Hogy végtire szalagszíjat / Ne vágjunk hátakból!*”

A szövegmondatok jó része kijelentő mondat, de 10 felszólító és két felkiáltó mondat is színezi a szöveg szövetét. A túlsúlyban levő igei állítmányokkal verbális szöveget olvashatunk, élvezhetünk, amely egyben a szerző egyenes beszéde. Aki diák is lehetne, a Pelagus ló (a mitológiai szárnyas Pegazus) említése utal erre.

A *Csinom Palkó*, *Csinom Jankó* a legnépszerűbb kuruc nótáink egyike, győzelmi táncdal, fennmaradását segítette az is, hogy a tárogató kíséretében énekelhető, s dallamára táncra lehet perdülni.

Balázs Sándor

Köznapi filozófia

Gondolatok — példázatokkal

1.

ELŐBESZÉD

Latin közmondásra találtam: Ebrius atque satur nunquan bene philosophatur. S olvasom a fordítást is: Italosan és tele hassal nem lehet jól filozofálni. Kételyeim támadtak. Vajon a bölcs latinok nem fogtak-e mellé, amikor ezt az aranymondást kieszelték? Miért ne lehetne az említett állapotban is igencsak bölcs dolgokra gondolni. Főleg egy-két kupica elfogyasztása közben. Hiszen a lábonállóban hány spekuláló vendég — még ha nem is volt oklevéles filozófus — bizonyította ennek az ellenkezőjét. Meg aztán a sziesztázóknak jóllakottan, a kereveten ledőlve is születhetnek magasra szárnyaló eszméik. Miért volna csak az éhesek meg a józanok kiváltsága a tartalmas filozofálás. Igaz, az éhezőknek van okuk rá. Ők talán nem is tudják, hogy amikor leginkább az érdeklő őket, miképpen

juthatnak hozzá valamilyen ennivalóhoz, tulajdonképpen bölcséleti talányok felett töprengenek. Hiszen az ember mégsem kóbor kutya, amelynek bizonytalan vacsorájáról igencsak okos szólásmondás kering. A humán-lény tudatos, s amikor igencsak ehetnékje van, miért ne töprenghetne bizonyos elméleti különbségen és azonosságon. Mármint azon, mi okból lehet ő is kutyamód éhes. Hiszen emberként nem négylábú ösztönállat. Mégis, őt is az éhségérzet gyötri. Ő mint elmével, rációval rendelkező valaki, abból a célból, hogy a vacsorája ne legyen kutyául bizonytalan, mégiscsak többet tehet, mint a házörző. S amikor korgó gyomorral e felett medítál, ki állítaná, hogy nem filozofál. De miért volna az ő, az éhező kiváltsága a bölcs gondolatok kigyöngyözése? A jóllakott miért ne

spekulálhatna azon, hogyan kerülhetett a zsebébe annyi pénz, hogy bőségesen beebédeljen a város legelegánsabb vendéglőjében. Milyen az a társadalmi berendezkedés — tűnődhet ő is ugyan — csak filozofálásnak nevezhető észmunkálkodással —, amely biztosítja számomra ezt a kiváltságot azokkal szemben, akik más — mondjuk a kutyavacsora dilemmája — felett tépelődnek. Teszi ezt nem kevésbé magánbölcselőként. Meg aztán a köztesek: akik sem nem jóllakottak, sem nem éhesek, de azért agyműködésüket mi okból ne nevezhetnők teoretikus gondolatfűzéseknél. Egyszóval: filozofálni lehet éhesen és jóllakottan, józanul és italtól, mindenhol és mindig.

Mindebből arra következtettem, hogy a latin szállóige módosításra, kiegészítésre szorul: ilyen vagy olyan köznapi állapotban tulajdonképpen mindenki filozofál. Még ha nem is teremt jól kiképzett gondolatrendszert. Létezik tehát köznapi filozófia. A rómaiak aranymondása eképpen csak bizonyos kiigazítással fogadható el: itókásan és tele hassal nemigen szoktak szisztematikus filozófiákat kidolgozni. De bölcselkedni igen! Tulajdonképpen mindenki ezt teszi. Akár korgó gyomorral vagy a lukulluszi vacsora fogyasztása közben és után, hajléktalanként és a palotában, baráti körben, de leginkább a kocsmasztal mellett, alkalmi vitákon, avagy akár az utcán sétálva, nem csupán az egyetemi filozófiai szemináriumokon, hanem minden más helyzetben — a konyhában, a vasútállomáson, a hivatalban (ha valakinek van rá ideje), s főleg a brancsban, amikor a profán beszélgetésnek tűnő purparlé mögött mély elméleti mondanivaló lapulhat. Létezik te-

hát valamiféle lappangó filozofálás, amikor a közember nem is veszi tudomásul, hogy tulajdonképpen határsértést követ el: amatőrként a maga módján belekontárkodik — vajon tényleg kontárkodik? — a filozófiába. Anélkül, hogy tudná, beleéli magát az ezt hivatásosan űzők szerepkörébe. Hogy jól vagy rosszul teszi ezt, az már a minőséget érinti. Nem pedig magát a tényt. Mármost azt, hogy az emberek szinte minden körülmények között — magányosan és csoportosan — bizony elmélkednek. Úgy, ahogyan tudnak. Igen kevesen a görög philo- és a szophia szavakból összeálló bölcsességszeretet tudományos fogalomrendszerében, nagyon sokan csak úgy, hogy köznyelven okos dolgokat mondanak és gondolnak. Néha még a lapos szellemeskedésekben, a bemondásokban, faviccekben, közhelyekben, elcsépett szólás-mondásokban, bizarr események elmesélésében, banálisnak tűnő történetekben, a kitalációkban s annyi más terefere-témában is találhatunk éles elméjű tartalmakat.

Amikor eddig jutottam az eszmepörgetésben, rádöbbenem valamire. Íme, egy ősrégi klasszikus idézethez hozzáfűztem saját meglátásaimat. Ezek nem e szakma doktorának, évtizedekig egyetemi szinten előadó professzorának, doktoranduszok vezetőjének az elmecsillogtatása. Ugyanolyan hétköznapi gondolatok, mint amilyenek az egyszerű embereknél is fellelhetők. Igen ám, de akkor miért ne szállhatnék le a katedráról. Miért ne mondhatnám ki, hogy a filozofáláshoz nem feltétlenül szükséges egyetemi diploma. Persze nem lejáratva ezt az eszmevilágot és az ezt pallérozó profikat! Figyelmeztetve a minőségi szintkülönbségekre,

emlékeztetve a nem szakmabeli és a tudományos fokozatot birtokoló, az elismerést nyert hivatásos teóriaművelés közötti alapvető különbségre. De mi végett ne ismerném el, hogy létezik az utca emberének a bölcselkedése is. Ezzel aligha járatom le az elméletet magas szinten művelők tekintélyét.

Ekkor egyesek — a szakbarbárok — szemében provokációnak tűnő meggondolás ötlött fel bennem: annyi szakfilozófiai értekezésem után talán közölhetnék egy olyan könyvecskét, amely leviszi a magam mesterségét a szürke halandó szintjére úgy, ahogyan én most — akaratlanul — ennek a lehetőségét sugalmaztam. Tulajdonképpen mit tettem az előbbiekben? Egy velős szólásmondást — felesleges idézném újból latinul — kommentáltam, nem szakképesített minőségemben. Miért ne lehetne ebből műfajt teremteni? (Elnézést a „teremtés” kifejezésért, lehet, hogy létezik ilyen műfaj, csak én nem tudok róla.) S ez ösztönzött arra, hogy a most nyomtatásban megjelenő kéziratomban ezt a közlésmódot válasszam.

Az olvasó az alábbiakban hétköznapi, első pillantásra nem filozofikus, de ha megkaparjuk (miért ne?), mégis ilyen megállapításokat, arany- vagy csak ezüst-, esetleg csupán bronz-mondásokat, esetenként közhelyszámba menő mondatokat, máskor észturnára ösztönző állításokat, kérdőjeles talányokat, laposnak tűnő szólásmondásokat (néha

kiforgatva) fog olvasni. Ezekhez asszociációkat fűzök. Kieszelt, megesett vagy abszurd történeteket, mindennapi eseményeket, fikciókat, bárgyúnak tűnő vicces helyzeteket, komolytalannak látszó szellemeskedéseket, az átkosnak nevezett letűnt korszak egyes — az idősök számára átélte, a fiatalok fülében hihetetlen — visszasságainak megidézését, s annyi más bumfordiságot. Ezek azonban, ha mögéjük nézünk, mégis csak alkalmasak a sűrített aforizmaszerű, a felületen látszatra nem, de mélyben talán mégis csak bölcséletinek tűnő tézis szemléltetésére. Teszem ezt nem a filozófia profanizálásának, elsekélyesítésének a szándékával, a teória minőségi műveléséhez szükséges alapos ismeretek, rátermettség, szakképesítés szükségtelenségének a sugalmazásával. Egszerűen csak azt bizonyítandó, hogy a filozófia át- meg átszövi a mindennapjainkat is. (...)

Következzenek tehát tanmesék, parabolák, mesterkelt történetek, köznapi (kvázi) esetek, kitalációk, a sűrített, velősnek szánt kijelentések illusztrálására. Mindezeket laza összefüggésben, a Válogatások egy-egy témára cím alá csoportosítva. Nevezzük ezt a műfajt spontán, észrevétlen, mindennapi filozofálásnak, avagy példázatokkal értelmezett gondolatoknak.

A szerző

VÁLTOZATOK EGY-EGY TÉMÁRA

ABSZURD

1. Sok minden viszonylagos égen és földön.

Hosszan elmeséltem az esetet.

Ketten beszélgettünk. Én hajlamos vagyok a bölcsészkedésre. A társam igen különös lény volt, inkább szeretett volna ő maga szárnyalni, kevésbé a gondolatai. De azért szót értettünk. Elfilozofálgattam ezzel a furcsa teremtéssel. A bölcsélet egyik fogas témájáról, az abszurdról váltottunk szót. S ezen belül is arról, hogy a képtelenség miképpen bukkan fel az álmokban. Illetve vajon minden lehetetlen, értelmetlen-e, amit éjszakai látomásainkban átélünk.

Én kezdtem el mesélni.

— Szédületesen bizarr álmaim vannak. Az egyik éjszaka azt éltem át, hogy egyiptomi fáraó vagyok, Coca-Colat szürcsölök Sophia Lorennel az Északi-sarkon, közben számolgotom a dollármillióimat, amelyeket a monte carlói kaszinóban a félkarú bandita automatát balkézzezzel húzogatva nyertem.

— Hát ez eléggé groteszk — ismerte el furcsa csipogó hangon a beszélgető partnerem. — Bár ha én azt álmodom, hogy mondjuk nem az Északi-sarkon, hanem mondjuk valahol a téltől mentes Afrikában vagyok, az aligha lett volna meghökkentő. De hagyjuk ezt. A minap találkoztam egyik sorstársammal, elmondta, hogy álmában egy mámoros nápolyi hajnalon, napfelkeltekor, a pálmák alatt udvarolt a drótkéfének, s megkérte a kezét.

— Ez még az enyémnél is abszurdabb.

— Egyáltalán nem — hökkentett meg az alkalmi beszélgetőpartnerem. — Ezt ugyanis a természeti kiszolgáltatottságában velem egysorsú sündisznó mondta nekem. Akiről mindenki tudta: vaksi, alig lát, s az álombeli látomása tulajdonképpen a köznap természeti életének megelevenedése. Ugyanis ébren, vakságában ugyancsak majdnem megkérte — igaz, nem a drótkéfe, hanem a súrlókefe — kezét. Álmában a saját életének a valósága, s nem valamilyen esztelen helyzet elevenedett meg. A társkereső, szerelemre vágyó élőlény, aki sokdioptriás szemével nappal nem talál magának élettársat, álmában miért ne keresné? Hát ez nem természetes? Hol itt a különös, a hihetetlen?

Engem igencsak meglepett, hogy alkalmi vendégem sündisznókkal értekezik. De miért furcsálltam volna, amikor az esztelenségről tárgyalunk.

Töprengeni kezdtünk. Vajon józan ésszel melyik álom felfoghatóbb, mint a másik. Nem tudtuk eldönteni. Végül mentőötletem támadt: keressünk filozófiai érveket.

Rendben van — vette fel a számára egyébként használhatatlan kesztyűt a társam. — A bölcsek azt állítják, hogy a világon minden relatív. Ami létezik, azt mindig csak meghatározott viszonyrendszerben lehet helyesen értékelni. Csak-

hogy rengeteg ilyen bemérési pont lehetséges. Az, ami valami máshoz mérve nem különbözik tőle, lehet, hogy merőben eltér ettől a másiktól, ha más koordináták között szemléljük a viszonyt. Mi elkövettük azt a hibát, hogy az álmokat kizárólag csak önmagukkal vetettük össze. S ebben az önreflektálásban nincs különbség köztük. Valamennyi egyformán irreális. De mi lenne, ha ezeket külön-külön magával az igencsak tarka való világgal szembesítenők? A képtelen, az irracionális ugyanis nem önmagában az, ami. Még ha önmagukban, nem viszonylétükben egymáshoz hasonlítjuk is őket, akkor sem derül ki, melyikük birtokolja nagyobb mértékben a bizarr, groteszk, esztelen, hihetetlen minőséget. A viszonyításnak más módjára van szükség. Az abszurditás mértékegysége az, hogy — a mi esetünkben — a sok látomás milyen arányban mond ellent az alanyok tényleges létviszonyainak.

Sajnos ez a bölcséleti fogódzó sem lett alkalmas arra, hogy az origóba helyezzük, s az éjszaka fantazmagóriájáról megállapítsuk, melyik mikor áll távolabb az életvitelek nem irracionális valóságától. Rájöttünk: azért nem sikerült most sem a rangsorolás, mert esetenként maga a létünk is tele van képtelenségekkel. S emiatt az álombeli abszurd miért ne lehetne nagyon is hű visszfénye a magunk reális, de esztelenségekkel teletűzdelt létviszonyainak. Na de azért abban megállapodtunk, hogy az átélt világ itt-ott mondhat ugyan ellent a logika törvényeinek, ám ennek is megvan a maga mértékszintje. S az álom-lét nonszensze azért túlnőhet ezen. S ebben a megvilágításban a képtelen és a képtelen között lennie kell többé-kevésbé mérhető távolságnak. Ezért mégis csak van ilyen vagy olyan mértékben abszurd álom.

Ám még ez a bölcséleti végszó sem bizonyult számunkra olyan colstoknak, amelyet biztos kézzel oda lehetett volna illeszteni a fantasztikus álmok mellé. Lemérve, vajon melyik áll távolabb a magunk világának természetes abszurdumától.

A végső tisztázás céljából megkérdeztem:

— Mondja, magának szokott világtól elszakadt olyan érzése lenni alvás közben, hogy repül?

— Nem — felelte csivitelő hangon a másik —, ez semmiképpen sem volna számomra abszurd.

— Akkor mégis, mi volna a legabszurdabb az Ön álmában?

— Az, ha éjszakai ébrenlétem hiányában azt élném át, hogy a milanói Scalaban ülök a negyedik sorban, élvezettel hallgatom a Traviatából a levéláriát, s a végen lelkesen megtapsolom.

— Hát ez tényleg badarság, ugyanis a levélária a Tosca-ban hangzik el.

— Nem csak ezért irreális ez az álomkép. Hanem főleg azért, mert én nem tudok tapsolni.

S ezzel a tapsolásra alkalmatlan szárnyaival a magasba röppent

Ugyanis ő, aki eddig velem, a köznapi filozofálásra hajlamos ember-lénnyel különleges bölcséleti purparlét folytatott, egy egekben röpködő, a telet Afrikában töltő vándormadár volt.

*

Elmeséltem ezt a történetet egy hivatásos filozófusnak, hozzátéve: mindezt csak álmodtam.

A bölcsélet szakdoktora felvilágosított.

— Az Ön álma kétszeresen is abszurd volt: álmodott az álomról. De jó, ha megjegyzi: a világon minden viszonylagos. Az is, hogy ez vagy az — ilyen, vagy olyan összefüggésben — mennyire fantasztikus, anti-reális. Az Ön álombeli madarának igaza volt: minden csakis a maga relációkörnyezetében nyilvánítható fantazmagóriának.

2. Nem minden abszurd, ami abszurdnak tűnik.

Egy rendkívül fontos funkció elnyerésére hirdettek meg pályázatot. Az állt az álláshirdetésben, hogy ennek a munkakörnek a betöltéséhez nagy fokú racionalitás szükséges, csak azok jelentkezzenek, akik e kritériumnak megfelelnek. Ő is feliratkozott, bár róla azt terjesztették, hogy abszurd történeteket szokott mesélni. Megtudták ezt a felvételi bizottság tagjai, s elhatározták, hogy az esetleges alkalmazás előtt, a biztonság kedvéért, pszichiáteri vizsgálatnak vetik alá. Vajon hogyan áll a jelölt az ésszerűséggel, nem rombolja-e le a racionalitását a képtelenségek iránti vonzalma.

Az előzetes megmérettetésen előbb az elmeorvos tett fel neki tapogatózó kérdést.

Vannak-e abszurd helyzetei az életben? Gondolatai nem törik-e át a racionalitás sorompóit?

Nincsenek, és a sorompókat is mindig tiszteletben tartom. Főleg akkor, amikor autót vezetek. Ésszerűen élek és gondolkodok, még ha amit mondok, egyesek recepciójában irracionálisnak tűnik is.

— Akkor mesélje el, mit csinált tegnap.

— Tegnap sétáltam az utcán, s igen magányosnak éreztem magamat. Társas lény vagyok, nem bírom az egyedüllétet. Egymagamban nem életem az életem, mindig is szerettem volna megkettőzni. Betértem hát egy moziba, s leültem a harmadik sorban. A Nézzünk szembe egymással című film volt műsoron. Amikor elkezdődött a vetítés, furcsa hangulat áradt szét bennem. Úgy éreztem, mintha megszűnt volna a magányom, az egyedüllétem. Mintha ott lennék a mozivásznál, pedig meg sem mozdultam a helyemről. Hosszan néztük egymást. Ő, meg én, mi ketten, kettős én-minőségben.

Ön, a harmadik sorban, s ön, a mozivásznál?

Igen, mi ketten egyek.

Tehát megkettőződött az énje. Ez a tudathasadás tipikus esete. Nem gondolja, hogy amit elmesélt, eléggé abszurd? Márpedig nekünk minden képtelenségtől mentes alkalmazottra van szükségünk — így a pszichiáter.

Az álláskereső nem hagyta magát.
 — Amit mondtam, az egyáltalán nem képtelenség.
 Az elmeorvos tovább kapacitálta.
 — Az ön szemében talán ésszerű, hogy egyszerre két helyen van? A harmadik sorban és a filmvásznon?
 A válasz problémafeloldó volt.
 — Igen, ugyanis én vagyok a film főszereplője.

LÉTEZÉS ÉS NEM LÉTEZÉS

1. A létezés és a nem létezés nem zárja ki egymást; az árnyék létezik, holott a fény nem létezése.

A rekkenő hőségben ahelyett, hogy szellőztették volna az agyukat, inkább felhevült teoretikus témába bonyolódtak. A magát vájt fülű bölcselkedőnek tartó botcsinálta filozófus meredek okoskodással indított.

— Ami nincs, azt meg lehet határozni azzal is, ami van. És fordítva: a hiány kifejezhető azzal, ami helyette létezik

Nem maradt el a kontra egy ugyancsak házi, vagy inkább csak a ház egyik helyiségében, a konyhában filozofálgató társa szájából. Aki egyébként mindig tiltakozott az ellen, hogy ajakbiggyesztően lebecsüljék a szakácsnők munkahelyén született mély gondolatokat. Mindig így érvelt: honnan tudjátok, hogy Kant nem a konyhában eszelte-e ki zseniális filozófiai rendszerét.

— Ami nincs, az nincs, ami létezik, az létezik — ezzel vágott az előtte szóló szavába ő, a formális logika elkötelezett híve. — A „hiányzik” és a „megvan” nem keverhető össze. A nemlétezőt kizárólag csak a „nincs” térképén kereshetjük.

A magát dialektikusnak tartó, tehát az ellentétességet elfogadó társa nem hagyta magát, folytatta gondolat-csavarintásait. Egyébként továbbra is a saját, házi fogantatású stílusában. Mindig ezt tette, nemcsak a felesége birodalmában, a főzésre-sütésre alkalmas lakrész négy fala között, hanem akár a hálósobában is. Amikor is neje — „ezt vagy lehet, vagy nem” típusú — érveit az ellentétek egymásba való átcsapásának tézisével igyekezett lefegyverezni: lám csak, így is lehet, s ugyanakkor úgy is nem lehet.

— Tévedsz, kedves kolléga, te megrekedtél az arisztotelészi logika rozsdás szabályainál. Annál a formálisan ugyan helyes igazság-tézisnél, mely szerint akkor mondunk igazat, ha a létezőről állítjuk, hogy van, a nem létezőről, hogy nincs. Ez érvényes a konyhában, ahol a háziasszony, ha a férje a szemére veti: „megint nem vettél babkávét, s mivel nincs, nem ihatom meg a mindennapi serkentőmet”. S ezt az élettársa kénytelen igazságként elfogadni. Hiszen a nem létezőről hangzott el, hogy nincs. Csakhogy még ebben az ételszagos helységben is feloldódhatnak a megdermedt ellentétek a van és a van hiánya között. Ha a férjeura

mondjuk a létezővel fejezi ki ugyanezt, amit a neje az imént állított, ekkor ő is igazat mondott. Sőt: ugyanazt mondta. Ugyanis a non-egzisztenszt — hogy ne konyhanyelven fejezzem ki magam — az egzisztensszel írta körül. Valahogy ily módon: „Megint üres ez doboz, amelyben a babkávét tartjuk.” Ez a „van” terri-tóriuma, a nincs-et a van-nal adta felesége tudtára.

A társának mintha gondolkodási időre lett volna szüksége. Elterelő hadműve-letbe kezdett.

— Hű de meleg van itt a tűző napon — váltott témát a kutyaszonítóba került ellenvé-leményező. — Hadd húzódjunk be ide e terebélyes fa árnyékába, itt nincs napsütés.

Vitapartnere rajtakapta.

— Te magad mondtad ki a szavakba öntött van-nal a nincs-et. E lombok alatt létezik valami: az árnyék, ami ugyanaz, mint a napsütés hiánya.

2. A semmi is valami: az a valami, aminek a semmije, hiánya.

A diákétkezdében — a kusza lételméleti szeminárium viták után — ebédhez ültek le a filozófushallgatók. Egyikük észrevette, hogy nincs kanál a tányérok mellett. Felhördült:

— Ebben a kintinban mindig van valami, ami nincs.

Bölcsész kollégája — talán a lét-nemlét ágas-bogas elméleti témája körül nem-rég befejezett szeminárium eszmecsere hatására — azonnal filozófiai témává formálta a kijelentést:

— Hogy mondhatod olyat, hogy ami nincs, az van? Valami vagy van, vagy nincs. Ha nincs, akkor a van nem vonatkoztatható rá. Nyúlj a zsebedbe. Ha nem találod benne egy fityinget sem, mondhatod-e: van egy garasom, ami nincs?

Jött visszavágás.

— Azt akarod mondani, hogy a kanál, amely nincs itt az asztalon, vagy az aprópénz, amely hiányzik a zsebemből, az nincs? Dehogyan nincs. Igenis, létezik, csak nem itt van, ezen a kétes tisztaságú abroszon, avagy azok a fillérek az én üres zsebemben. A van és a nincs mindig térhez és időhöz kötött. Ami itt nincs, az igenis van, vagy legalábbis lehet valahol. A kanál és az a néhány aprópénz — amire igencsak szükségem volna — számomra most a semmi, de mégis csak a „van”-nal illelhető: létezik, valahol az étkezde konyhájában, ugyanakkor bennem hiányérzetként amiatt, hogy nincs az asztalon.

A visszavágás visszautasítása nem késlekedett.

— Most csúszatsz. A lét-nemlét bölcséleti témájának felségterületét tiltott ha-tárátlépéssel elhagytad. Más ugyanis az egzisztenciális létezés vagy annak a hiá-nya, s ismét más az, hogy ezek egyike vagy a másika — a van vagy a nincs — mit vált ki bennünk. Te hiányérzetről szóltál. Nos, ez az ontológiai non-egzisz-tenciának a szubjektív reflektálása. A nemlét tudatosodásából, a belőle kinövő lelkiállapotból, ebből a bizonyos hiányérzetből ugyan bizony miért következtet-hetnénk a valóságos „itt-nincs”-re.

Úgy tűnt, nem volt meggyőző az érvelés. Jött ugyanis a vétó.

— Még hogy én! Te nem tudsz disztingválni. Nem teszel különbséget a között, ami csak itt nem létezik, s ami egyáltalán nem létezik, sem itt, sem máshol. Rendben van, a kanál csak az asztalunkon nincs, de egyébként van valahol. De hol van a kentaur? Nem a szobra vagy a képe, hanem az állatkertben is mutogatható példánya. Erről csakis nincs minőségében szólhatunk.

A kihívásra az érintett visszaütötte a labdát.

— Nem én, hanem te nem vagy képes disztingválni! A létezésnek és a létezés hiányának egymástól különböző létkerete tételezhető. Van, ami csak a gondolatban, a képzeletben létezik, de valóságosan a nemlét jegyét viseli magán. Az a bizonyos itt-lét ilyenkor a most-rágondolást, a most-elképzelését jelenti. A kentaur mindaddig a nemlét szférájában húzódott meg, amíg elménkben, szavainkban nem elevenedett meg. De addig is, amíg most nem kezdtünk beszélni róla, a maga elvontságában ugyanúgy létezett, mint az a most innen hiányzó kanál. Csakhogy a virtualitás világában leledzett, nem úgy, mint ez az evőeszköz, amely maga tárgyi valóságában nem itt egzisztál, hanem valahol máshol.

A vitát a szolgálatos egyetemista oldotta fel. Elhozta az asztalhoz a hiányzó kanalat, ezzel a bölcs megjegyzéssel:

— Íme, ami mindeddig számotokra semmiként létezett, ezúttal ténylegesen van, s ezzel megszűnik az addigi hiány mivoltában való léte, az ürességeként igen-csak bosszantó vanja.

3. A létezés nem más, mint hatás; ha csak hatás van, de hatás-lereagálás nincs, akkor ez csak önmagában, nem pedig számomra is létezés; de ha az egykori létező valamikori benyomása mai befogadókra talál, akkor a ténylegesen nem létező is egzisztál.

Nem volt filozófus, de élvezte a filozofálást. Tele volt gondolatokkal. Egyszer elhatározta, papírra veti őket. Neki is gyürkőzött egy bölcséleti tanulmány megírásához. E szellemi erőfeszítéshez azonban csendre és nyugalomra van szükség. S éppen ez hiányzott. Igencsak bosszantotta egy légy. Ez ugyanis szemtelenül ott zümmögött körülötte. Márpedig nem könnyű elmélkedni olyan körülmények között, amikor a döngicsélés eltereli a figyelmet. Megpróbálta leütni az arcátlant, de nem sikerült. Végül talált egy megoldást: kinyitotta az ablakot, s kiűzte a pimaszkodót a szabadba.

Furcsa gondolatai támadtak benne: nekem végül is mindegy, agyoncsaptam-e ezt a szárnyas rovarot vagy szélnek engedtem. Számomra ezután így sem, úgy sem létezik. Csak addig volt, amíg kellemetlenül hatott rám. Hogy most is egzisztál valahol, ha csak be nem kapta egy varjú? Az már az önmagában való, vagy a mások részére lét vagy nemlét, nem pedig a számomra létezés kérdése. Vajon ezt a gondolatot nem lehetne-e feltupírozni, arra építkezve, hogy a létezés azonos a hatással, illetve annak befogadásával? Megrémult, milyen merész magaslatoz felé

tereli ezt a banális légy-ügyet. Hiszen ebből akár egy ontológiai elméletet is ki lehetne faragni! Hány meg hány bölcselő próbálta definiálni a lét fogalmát! S lám, ő itt a légyüldözés közben rádöbbsent egy ilyen meghatározásra: lenni annyit jelent, mint hatni valamire, ami befogadja a hatást.

Igen ám, de most rá gondolok, mármint a légyre, tehát mégis csak hat rám — pörgette tovább légymódra ideateremtő szárnypróbálgatásait. E szerint léteznie kell. Ha nem is „ő”, de az emléke. Ekképpen az, hogy itt volt és bosszantott, nem tűnt el nyomtalanul. Vajon ezzel az éppen csak megszülető ontológiai alapeszmém nem olvad-e el amiatt, hogy a hatás és befogadás nem csak minden egzisztálásnak kvintesszenciája, hanem emlékként belenyúlik a nemlétbe is? A számomra nem létező is hathat rám emlékképeimben, s ekképpen ezt is a létezés tulajdonságával kell felruháznom? A még ki sem dolgozott lételméleti bölcséleti rendszerével szemben szinte hallotta ezt az ellenvetést. Megpróbált kikecmeregni ebből az egyelőre csak feltételezett csapdából. Rendben van, az egykori létező akkor, amikor a tényleges hatását — esetemben a döngicsélését — már nem érzélem, nem tűnik el, mintha a föld nyelte volna el. De nem ő él tovább, hanem csak a bennem hagyott lenyomata. Márpedig valaminek az emlékéről miért ne lehetne elmondani, hogy léttel bír, pusztán azért, mert mint relikvia hat rám? Még ha most már nem is döngicsél.

Innen messze elkanyarodott a gondolat íve, elhunyt felesége jutott eszébe. Ha a számomra létezés tulajdonságával már nem rendelkező légy nem csak a „van”-jával — a testi valóságával — hathat rám, hanem a számomra nemlétében emlékképezésként is él bennem, akkor sokkal inkább érvényes ez a szeretett élettársamra. A tőle kapott szellemi szuvenír ma is elevenen áthatja érzésvilágomat. Ha a létezés azonos a hatással és annak regisztrálásával, akkor ő még mindig igencsak van számomra. Még a síron túl is. Hiszen hányszor ébred bennem a kétség: vajon most, ha élne, mit sugallna, mit cselekedjek? S úgy teszek, ahogyan ő tanácsolná.

Ebből a még ki nem dolgozott lételméletéből kirajzolódott egy belőle levonható nobilis emlékezés-teória alapeszméje. Ezt aforizmaszerűen így öntötte szavakba: „Az nem létezik véglegesen, akinek /aminek az emléke már senkire nem hat.”

Elhatározta, hogy ontológiájának vázát megmérettetésnek veti alá szélesebb körben. Hadd lám, mit szól hozzá a köznép. Előadásokat hirdetett meg. Az elsőt vallásos körökben tartotta. Itt kifejtette, hogy Descartes próbálkozása óta mindenki tudja, hogy Isten létét logikai érvekkel nem lehet igazolni, de nem is kell, mert ez a hit kérdése. Ám abból, hogy ha az emberben él az istenhit s ez hat rá, hiszen meghatározza életmódját, viselkedését, egy az egyben arra nem lehet következtetni, hogy létezik a Teremtő.

A hallgatók közé elkeveredett egy ateista, aki a hozzászólásával zavarba hozta őt: ön ezzel nem az Isten, hanem az istenhit létezését bizonyította. Hiszen ez a hitelv, nem pedig maga a Világalkotó hat az ilyen képzetvilágban élő emberre.

Ez egy kissé elbizonytalanította a botcsinálta ontológusunkat. Annál is inkább, mert még az istenhívő hallgatóság körében is nagy felháborodást keltett a kijelentése, miszerint a Fennvaló csak azért létezik a hívők lelkében, mert rájuk hatóként feltételezik meglétét.

A következő előadását az asztrológia művelői előtt tartotta. Itt az egyik hozzászóló köszönetet mondott azért, hogy érvelésével a csillagjósolás érvényességét igazolta. Hiszen ki tagadná, mondta, hogy ez az ősidőktől kimunkált tan mélységesen befolyásolja — avagy az ön kifejezésével: hat — az emberekre. S ha a hatás a létezés, akkor a jövőt a csillagokból kiolvasó ilyen koncepciónak, hatóértéke miatt, valóságértéke van.

A légy zümmögéséből inspirálódott kvázi-filozófiai rendszeralkotó azonban, aki ádáz ellensége volt minden csillagjósolásnak, azt már nem tűrhette, hogy az asztrológusok a pajzsukra emeljék. Kifejtette: a horoszkópkészítés akkor volna igaz, ha valaki azt bizonyítaná, hogy a távoli csillagok valóban hatnak az ember életére, sorsára. De mivel a tudomány mai állása szerint az égitestek sugárzása, gravitációs és más effektusa a mi földünkre olyan minimális és távoli, hogy ebből az egyének sorsára nézve semmilyen befolyást nem lehet kiolvasni, ez a feltételezett hatás-létezés a nemléttel egyenlő. Az viszont tény, hogy ez a hamis teória hat az eltévedett emberekre, tehát ez — kizárólag csak a megtévesztettek félrevezetésére szolgáló maszlag — egyes emberek fejében valóban létezik.

Ettől kezdve többször sem ide, sem oda nem hívták meg előadást tartani.

4. Csak amikor hat valami, akkor vehetünk tudomást róla; de ha hiányzik a hatás befogadása, akkor is tudhatunk valamiről.

Tudományos értekezésen kifejtette elméletét. Szerinte létezni annyit jelent, mint hatni, illetve az effektust befogadni. Addig vagyunk, amíg befolyásolni tudunk valamit/valakit. A ráhatás hiányában senkinek nincs tudomása rólunk — vagy bármi másról —, létezésünknek vagy bármi meglétének megszűnése egybeesik a belőlünk vagy valamiből kibocsátott más befolyásolás végével.

A csillagászat szakemberének felszökött a szemöldöke, s ez nála a kételkedés jele volt.

— Elnézést, de ez a mi szakmánkban nincs így. Könyvtárnyi irodalma van a világűrben létező úgynevezett fekete lyukaknak. Olyan zónák ezek, ahonnan a rendkívül nagy méretű gravitáció következtében semmiféle hatás nem távozhat. S éppen ebből a semmiből következtethetünk meglétükre.

Egy filozofikus habitusú közbeszóló kezdte összegabalyítani az amúgy is gubancos témát.

— A nincs megtapasztalása valóban alkalmas arra, hogy benne a van-t felismerjük. Az említett fekete lyuk esete meggyőző. Ennek a „van”-ját azért fogadjuk el, mert a „nincs”-et tapasztaljuk. A „nincs”-ből tehát ki lehet következtetni olyasmit is, ami a nem létéből fakadó saját mégis-hatásából a „van” birodalmába vezet.

A vitapartner egy pillanatig habozott, mit is válaszoljon erre a körmönfont csűrös-csavarásra. Végül felhorkant valaki, aki — akárcsak sokan a többiek közül — képtelen volt követni ezt a gondolati akrobatikát.

— Na ez már túl meredek. Kérek egy példát, hátha közelebb kerülök e szellemi duplaszaltós trapézmutatvány megértéséhez.

A mindent agyonbonyolító bölcselő engedett a kérésnek.

— Mi sem könnyebb — mondta, s ezzel meghökkentette társait. (Még hogy könnyebb? — ez a középfook a hitetlenkedés pókhálójával vonta be az arcokat.)

— Önről, uram, tudom, hogy árva gyermekként nőtt fel, apját, anyját korán elvesztette. Ez a szülői nemlét vajon nem hatott ki Önre? Íme az én bonyolult szókapcsolatom: „a nemlétből fakadó mégis-hatás” miként lesz a gyengébb felfogásúak számára is érthető. A „nincs” — mármint az, hogy gyermekkorában nem voltak szülei, a hiány mivolta dacára munkálkodott. Alakította az ön gondolat- és érzélemvilágát.

A körülállók közül megszólalt valaki, igencsak bamba tekintettel, a doktori diploma átvételekor senkinél meg nem figyelhető bárgyú arcvonásokkal.

— Én még mindig nem fogtam fel semmit. Mi az, hogy a nincs is van.

A filozófus őt is felvilágosította.

— Az ön fejéből hiányzik valami: az intelligencia. Ez a nincs buzgólkodik, s ennek következménye az, ami van. Mármint az, amit mondott, illetve ami ebből következik. A felfogóképesség hiányának megléte.

OKSÁG

1. Ha valami nem történik meg, mert hiányoznak hozzá a szükséges okok, a jelenséget ne magyarázzuk álokokkal.

A biológus a kőkemény determinizmus elméletének megszállott híve volt. Kidolgozott magának egy teóriát. E szerint minden előző állapotból csak egyetlen másik jöhet létre, s a korábbi szituáció minden eleme közrejátszik abban, hogy a rá következő milyen lesz. Így megalkotta magának a lineárisan egyvágányú világ képét — így nevezte —, amelyben minden csak egyféleképpen történhet. Végbement így, vagy végbe fog menni úgy. Elméletének volt egy sarkalatos pontja: a kauzalitás maga faragta értelmezése. Szerinte nincsenek lényeges vagy lényegtelen előidézők. A helyzetek egymásutániságában valamennyi előbbi oknak szerepe van, legyen az látszatra akár másod- vagy harmadlagos. Ezt fordított előjellel is megfogalmazta: ha valamely konstellációból hiányzik egy tényező, legyen az lényeges vagy lényegtelen, akkor ebből következtetni lehet az ezt időben követő jelenség milyenségére. A „miért történt így”-nek a kulcsa e szerint ott lehet abban az inkriminált hiányzó okban, amely éppen azért, mert nincs, óhatatlanul determinálja az események alakulását — így hangzott az alaptézise. Ehhez, gondolta, a

félreértések elkerülése végett hozzá kellene tenni: ezt a meghatározottsági láncot nem a „nincs” kreálja, hanem az, hogy az a bizonyos ok-körülmény a maga „nincs-helyzetében” csak azt teremtheti meg, ami belőle fakadhat. Vagyis nem a nemlétező determinál, hanem az a léthelyzet, amelyből valami hiányzik.

Kissé meredek teóriájának feltételezett helyességét arra építette, hogy szerinte ezt az egyirányú oksági mechanizmust tapasztalatilag igazolni lehet. Élettani egyetemi előadásaiban nagy előszeretettel használta a demonstrációt — ahogyan ő ezt az eljárást emlegette. Mármost az okok egyenesvonalúságának úgymond tárgyi bizonyítását, a meglétéből és hiányából fakadóan. Az élőlények minden életműködését, rezdülését a saját, szigorúan kauzális elméletének mintájára magyarázta. És persze — ismét csak saját kifejezésével — demonstrálta, a maga módján.

Az egyik előadásában a pillangókról értekezett. Meghökkenő kijelentést tett:

— A lepkék a szárnyukkal hallanak.

A hallgatók furcsán néztek egymásra. Az előadójuk csak nem egyenesen a szomszédos italkimérésből támo­lygott át a katedrára? Hiszen három deci után ott szoktak ilyen baromságokat mondogatni egymásnak az egyetemen tudományt művelő, ám ott egyszerűen kliensnek nevezett szesz­elő­k.

Csak­ho­gy a kauzalitás-elmélet felkent lovagja színjő­zan volt. A bal mellényszébében ott volt a sokat emlegetett demonstráció. Előhúzott onnan két kábult pillangót. Szegények, klausztrofóbiások lehet­tek. A mellényszsebi zártság után megrémülve, de nagy megkönnyebbüléssel néztek körül a nagy teremben. A mellény tulajdonosa az egyik pillét az asztalra helyezte, s rászólt:

— Repülj!

Több se kellett neki — szó nélkül is megtette volna —, kiröppent az ablakon, társat keresve.

Az egyik hallgató arra gondolt, a prof most valószínűleg bizonygatni fogja, hogy a két összezárt pillangó egynemű, de sem nem lesbikus, sem nem homos­kos. Ezt egymás szárnycsattogtatásából kölcsönösen meghallották. S a repülésre felszólított derék tarka szárnyú most ezért siet, ősi ösztöneit kielégítendő, társat keresni. Csak­ho­gy ez az egyetemista tévedett.

A demonstratív bizonyítás másképpen folytatódott. Az előadó kitépte a másik pillangó mindkét szárnyát — micsoda állatkínzás —, majd rászólt:

— Repülj!

A szerencsétlen persze, hogy nem repült.

— Mivel repüljön? — szólt közbe az egyik filozófushallgató. — Csak nem a fülével? Hiszen az ok-tényező — a szárnya —, amelynek mozgatása a repülést eredményezi, nem létezik.

A tanárt nem hozta zavarba ez a közbeszólás. Levonta a saját következtetését:

— Lám csak, amikor szárnya volt az egyik lepkének, meghallotta, hogy repülnie kell. Ezt az okozatot kiváltó faktort a másiknál eltávolítottam. Így a következmény, a parancsszó észlelése természetesen elmaradt. Mihelyt nincs szár-

nya, nem hallja a vezényszót. Mi a konzekvencia ebből? Az, hogy a szárnyával hall. Quod erat demonstrandum.

A teremben néma csend. Mintha senki nem hallotta volna ezt a bődületes számárságot. Végül is senkinek nem volt pilleszárnya.

A bölcsészhallgató elraktározta magában saját következtetését: ha hiányoznak a szükséges okok valaminek a magyarázatára, ne folyamodjunk álokokhoz. Ha csak nem akarunk bárgyúak és nevetségesek lenni.

2. Ha egy jelenség ilyen meg olyan okból is bekövetkezhet, akkor ezen okok egyikének feltárása még nem magyarázza mindenkori így-történését.

A lineáris, egyértelmű okságelv elkötelezettje azt hajtogatta, hogy ha valamely jelenség bekövetkezésének okát feltártuk, ezzel megmagyaráztuk létezését.

— A múltkoriban — érvelt — elmentem az orvosomhoz, mert a számba dugott hőmérő higanyszála túl magasra emelkedett. A doktor megvizsgált s elkészítette a diagnózist: influenzás vagyok. Amolyan törvényszéki bíróként kimondta a szentenciát: „oksági kapcsolatot állapítottam meg a baktériumnál kisebb kórokozó és a tünet — a hőemelkedés — között, s a lázért a vírusos fertőzést mondom ki bűnösnek”. Ezzel a nem éppen bírósági ügy lezárult.

A kauzalitást a maga összetettségében értelmező egyik barátja, aki egyébként jogász volt — ha már az ítélethozó testület foglalatosságára terelődött a szó — stílszerűen fellebbezést nyújtott be.

— Nem olyan egyszerű ez az akta. Még akkor sem, ha a bíróságon a bűntett elkövetőjét kauzális alapon el is ítélik. A te orvosod és a bírósági judíciumot kimondó tisztségviselő egyetlen esetre nézve vizsgálta meg a tett vagy tény és annak következménye között az előidézés viszonyát. A törvényszéken ennyi elég. Hiszen ott egyedi okok által kiváltott egyedi cselekedet felett ítélik. Csak-hogy a láznak igen sok más oka lehet, mint az a bizonyos tetten ért vírus. A törvényszéki példához igazodva: mondjuk egy fejsérülést előidéző gyanúsítottat, a testi sértés feltételezett elkövetőjét, aki a bizonyítékok feltárása után vádlott lesz, jogszerűen megbüntethetik. Ámde az orvos szempontjából a betört fejnek számtalan más oka is lehet. A következmény — az, hogy ki szenvedte el a koponyazúzódást — ugyanaz. Csakhogy a fejsérült személy, teszem azt, lehet, hogy figyelmetlen volt, saját hibájából leeshetett a létráról, s beverte a kobakját. Ez esetben egyetlen vádlottat sem lehet megbüntetni. Az ítélező bíró csak az adott ok és a szóban forgó következmény közötti kapcsolat igazolásával hozhat elmarasztaló ítéletet. De másként van ez az orvosoknál. A medikus megállapítja, mondjuk a te esetemben, hogy a láz oka a fertőzés. Igen ám, de az orvostudomány a láznak még ezer és egy más okát is ismeri. Nem úgy, mint az ítéletet hozó bíró, aki igazolja: ebben az egyszeri esetben a fejszúzódást ez meg ez a vádlott okozta.

Vitapartnere nem hagyta magát:

— Engem nem érdekel ez a rengeteg más ok. Csak az, amely az én lázamat előidézte. Ha a doktor úr kimondta: a láz oka a vírusos fertőzés, akkor kauzálisan deklarálta a végítéletet.

A kihívásra jött válasz.

— Rendben van, téged nem érdekel, hogy ugyanannak a jelenségnek számtalan más oka is lehet. De mit szólnál ahhoz, ha a háziorvosodnál a következő párbeszéd zajlana le: „Doktor úr, nem tudom miért, de szédülök. Mi az oka ennek?” — mondanád te. Mire a dokid — akinek a fejében ott lapul a tantétel: ugyanazt a jelenséget számos ok-tényező kiválthatja, de én a paciens megnyugtatóra miért ne választhatnék ki ezekből egyet — ezt válaszolná: „Ha ön a szédülésének egyetlen biztos okát akarja tudni, akkor igyon meg egy liter bort. Így kétségbe vonhatatlanul megbizonyosodik afelől, mi a szédülésének kizárólagos oka, miért kóvályog ön körül a világ.”

3. Az apa nem lehet saját fiának gyermeke.

Az okságelvről folyt a terefere. A brancs egyik tagja a szigorú, egydirekciójú kauzalitás teóriáját vallotta, s ki is fejtette álláspontját:

— Az okság direkt vonalú. Akárcsak az autósstrádák, amelyeken — ha betartjuk a közlekedési szabályokat — csak előre haladhatunk. Ebben az analógiában csak egyvalami sántít: fel lehet tételezni, hogy akad kerge gépkocsivezető, aki ideig-óráig ellenkező irányban száguld. De csak addig, amíg a közlekedési rendőr le nem állítja, vagy be nem szállítják a hullaházba. Az okság egyirányúságában azonban még ilyen kivételek sincsenek. A kauzalitás műútján az „Egyirányú” közlekedési tábla megszeghetetlenül jelzi a mindenki számára nemcsak kötelező, hanem ugyanakkor áthághatatlan parancsot. Képletbe foglalva ezt így rögzíthetem: az okság, akárcsak a váltóáramot egyenárammá átalakító készülék, egyértelmű irányjelző. Nem fordítható visszájára. Az ok nem lehet saját okozatának okozata. Vagy ami ugyanazt jelenti: az okozat nem lehet saját okának oka. A gyengébbek kedvéért: mi, akik ki vagyunk téve az ok-hatásnak, tehát okozat minőségünkben létezünk, nem lehetünk okai annak az okozatnak, amely rajtunk kívüli fatális ok-tényezőként minket irányít.

A társaság egyik tagja kételkedve hallgatta a teória magaslatára felszökött ilyen levezetést. Főleg azt, hogy a „gyengébbek kedvéért”, ami aligha a nehezebb befogásúaknak, hanem mégis inkább a vájt fülű teoretikusoknak szólt.

— Én vétót emelek ezzel szemben. Akadhatnak helyzetek, amelyeket mi kreáltunk — az ön terminológiájában: mi okoztunk —, csak hogy ezek az állapotok visszahatóan meghatározhatnak minket. Ekképpen mi — ismét az ön kifejezése szerint: — okként létrehozhatunk valamit, ami mi magunkban vált ki okozatot. Vagyis amit kiformáltunk, okoztunk, az a maga ok-minőségében determinálhat minket. Ekképpen mi, akik az imént okozatok voltunk, most a saját magunk által előidézett

okozatok okai leszünk. Hadd vigyen le ezt az elméleti nyakatekertséget az érzékelhető-kitapintható világ szintjére: a menyasszonyom és én elhatároztuk, hogy összeházasodunk. A házasságkötés tehát a mi döntésünk. Ám legyen ennek az „igen”-nek a kimondása egy oknak — az elhatározásunknak — a következménye. Ha úgy tetszik: frigyünk ennek az okozata. Igen, csak hogy a mi házasságunk alapvetően átformálta egyéniségünket. Együtt élve mások lettünk. Vagyis az általunk létrehozott ok-állapot meghatározott minket. Más szóval: okozatokat kreált. Vagyis az ön elhangzott képlete szerint az okozat — a házasságkötéskor elhangzott igen — okká vált. S ebben a minőségében a következményt — saját egyéniségünk átformálását — eredményezte. Miért állíthatnók tehát, hogy az okozat ne lehetne saját okának oka?

A kauzalitás szukcesszivitásának tételét védelmező vitapartnerét ez az ellenérv nem feszélyezte.

— Ön csúsztat. Felcserél egymástól különböző ok-okozati viszonyokat. Az én állításom szerint — s most pontosítok — az okság ugyanabban a vonatkozásban nem cserélhető fel. Ez nem zárja ki, hogy ami bizonyos relációban ok, ugyanakkor ne lehetne okozat más viszonyrendszerben, és fordítva. A házasságkötésük valóban saját elhatározásuk okozata. Ebben az összemérésben — de csak ebben — nem cserélhető fel. Csak hogy a hímen, a násznak, szókimondóban a szűzhártya eltávolításának is nevezett tény már más okviszony gerjesztője. Nem csak a házasságkötésük okához viszonyítható. Ebben a retroaktív viszonyrendben a nászéjszakán történtek valóban okozatok. Az viszont, hogy az életközösségi együttélésük kihatott személyiségük alakulására, már más kauzális nexus. Ez esetben is érvényes az ok és okozat megfordíthatatlansága. A családi közösségben eltöltött idő ugyanis — jellemalakító determinánsként — nem lehet oka annak, hogy valamikor kimondták a boldogító igen.

Az egyenes sávú oksági viszony tézisének megkérdőjelező személy ezek után, a maga nem teoretikus értelmezésében, saját profán szempontjából, kevésbé filozofikus következtetéssel zárta a vitát.

— Azzal maradok, hogy a filozófiai spekulációk az okság körül egyáltalán nem befolyásolják a mi boldog házaséletünket. Van-e egyáltalán szükség az ilyen fogalmi csűrös-csavarásra? Arra, hogy A szükségképpen determinálja a B-t. Amikor ez mi boldog együttélésünket egyáltalán nem befolyásolja.

A filozófia szakművelőjét ez az érv egyáltalán nem elégítette ki. Számára a dolgok menetének a megértése fontos. Függetlenül attól, hogy ez a tudati megvilágosodás befolyásolja-e vagy sem a világ alakulását. Ez esetben valakinek a frigyét. Szerinte, minden ellenérv ellenére, a dolgok teoretikus tudatosodása esetleg mégis miért ne tájolhatná be a világról alkotott értékítéleteket. S ez által miért ne lehetne elméleti létkreáló, akár a családi tűzhelyben is.

A vélemények ilyen ütköztetést végighallgatta valaki, aki levonta magának a saját konzekvenciáját. Ám anélkül, hogy ezt kimondta volna, s ekképpen nem befolyásolta a társalgás végkifejletét:

Meddő vita minden eszme-csűrész-csavarás a kauzalitás filozófiai problémája körül. Ezek a balgák azt hiszik, hogy egyáltalán létezik a világban okszerűség. Nem látják, hogy a „causa” és az „effektus” csak a mi képzeletünk szülöttje. Mi kapcsoljuk össze az oknak kinevezett fogalmat — igen, igen, fogalmat, nem pedig tényleges tettet, dolgot, jelenséget — valamivel, amit ugyancsak mi, spirituális megítélésünkben okozatnak nevezünk. Csakhogy ez nem a külvilág ügye. A mi bensőnk kreativitásának terméke. S amit mi a saját elmevilágunkban teremtünk, az miért ne lehetne visszafordítható. Hány szellemóriás élt e földtekén, aki saját, egyáltalán nem zseni apját híressé tette. Pusztán azért, mert a fater nemzette a korszakalkotó fenoménévé vált fiát. S ekképpen ő is — a tata — bekerült a lexikonokba. Ilyenkor a szubjektív megítélés szerint vajon nem a fiú teremtette, ha úgy tetszik: okozta — még ha nem az apját, de — az egyébként szürke tatus hírnevét?

Mivel az illető mindezt csak átgondolta, de nem mondta ki, nem szembesülhetett az előző ellenérvvel: vajon ő, a protestáló, a hallgatag ellenvéleményező, az előző bírálattal hasonlóan, nem cseréli-e fel a tudatába helyezett oksági viszonyokat akkor, amikor egyfelől a nemzést mint kauzalitást láttatja, másfelől amikor a híressé vált fiú — mint ok — kiváltja az okozatot: ismerté teszi az apját. Egészen más kauzális viszonyrendben.

Az ilyen elhallgatott vélemény miatt a vitaprobléma akkor — legalábbis ebben a társaságban, ám alighanem magában a filozófiában is — megválaszolatlan maradt.

4. Ha valakit elver az eső, s ezért a meteorológusokat hibáztatja, akkor nincs tisztában a kauzalitással; ha valakit elver az eső, s ezért a meteorológusokat hibáztatja, akkor még tisztában lehet az oksággal.

Amikor a fenti első és második megállapítást olvasta az újságban, felhördült: — Micsoda logikátlanság. Ez is, meg az is nem lehet igaz. Mi az, hogy az időjárást előrejelzőket kell hibáztatni azért, mert valaki bőrig ázik. Mintha a felhőkben, a szelekben meg légáramlatokban turkáló szerencsétlen légtornászok — a meteorológusok — esőt hozó emberek volnának.

Levelet írt az ilyen aranymondásokat firkáló írnoknak, s kioktatta:

„Birtokolhatja ön a filozófia doktora címet, de nincs tisztában a kauzalitás elméletével. Még hogy a szubjektív véleményalkotás determinánisa lehet valamilyen természeti jelenségnek, illetve annak, ami ebből következik. Ennél nagyobb ökörséget még nem olvastam. Miért terjeszt olyan tévhitet, mintha az előrejelzést készítőket felelősség terhelné amiatt, hogy valaki ernyő meg esőkabát nélkül indul el a kutyáját sétáltatni, s a zivatar derékba kapja? No meg deréktól lefele is. Más megtipelni valamit, s ismét más előidézni azt, ami — esetleg a próféciával nem éppen összecsengően — bekövetkezik. A jövőmondó ilyenkor semmiképpen sem felelős a történetekért. Felszólítom önt, a rovatvezetőt, mondjon le, s iratkozzék be egy alsó fokú filozófiai tanfolyamra, ahol esetleg megszerezheti a szükséges tudást ahhoz, hogy a légköri jelenségek, a futurológia — ha ezt a szót

nem érti: a jövőkutatás — és a viselkedés-lélektan triangulumában — az ön fejében egyelőre a zagyvaságok Bermuda-háromszögében — valamelyest tájékozódják.”

Másnap kirándulni készült. Bár a hivatásos légkörkutatókat gondolatban kizárta az időjárás-teremtő ok-tényezők köréből, azért a biztonság kedvéért alaposan áttanulmányozta az aznapi előrejelzésüket. Megelégedéssel vette tudomásul, hogy szép idő ígérkezik — legalábbis ők, a széljárást meg az esőfelhőket studírozó szakmabeliek ezt jósolták. Ennek tudatában nem vitt magával esernyőt.

Meg is járta, mert vihar kerekedett. S mivel ugyanők, az esőfelhők, a villámok meg a dörgések tudorai figyelmeztettek mindenkit: zápor, villámlás idején ne meneküljön senki a fák tövébe, s ő, a szenvedő alany, ha másban nem, hát ezt a jó tanácsot megfogadta — bizony bőrig ázott.

Hazafelé menet találkozott a szomszédjával s ingerülten szidta a meteorológusokat:

— Miattuk áztam el.

A szomszéd értetlenkedett. Nincs kizárva, hogy a vele szemben lakó valamikor látogatott filozófiai szemináriumot, ahol tisztázták: a szubjektív véleményalkotás egymagában aligha lehet valamely tényleges történés előidézője.

— Csak nem azt akarod állítani, hogy ők okozták az esőt, ami még a gatyádat is eláztatta?

— Nem. Hiszen én tisztában vagyok az oksággal. Az eső bekövetkezésének nem ők az okai. De hogy csurom vizes vagyok, azt mégis ők okozták. Ha nem jeleznek szép időt, nem ruccanak ki ernyő és esőkabát nélkül a természet lágy, de nedves ölébe.

Othon, miközben a fűtőtestre kiteregette az átnedvesedett fehérneműit, eltöprengett az eseten. Örült, hogy még nem küldte el a dühös, kioktató levelet. Gyorsan összetépte. Majd feljegyezte magának: „Mindennek megvan a maga külön oka. Más az esőnek, s megint más az elázásnak az oka.”

5. Ha megszűnik az ok, vajon megszűnik-e az okozata is?

— Causa cessante cessat affectus — dobta be a tézist valaki, a determinizmus megrögzött híve. A gyengébbek kedvéért le is fordította: „ha megszűnik az okhatás, megszűnik a foganat is.”

— Álljunk meg egy szóra — okvetetlenkedett az egypályájú meghatározottság elméletét megkérdőjelező kebelbarát. — Ez szerintem nem igaz. Az okozat ugyanis túlélheti saját okát. Íme, itt helyben a példa: fertőzés következtében beteg lett a pajtásunk. Az infekció már rég megszűnt, a betegség azonban továbbra is ágyhoz köti ezt a szerencsétlen pacienst. Őt, a szenvedő felet, aki, mint mások, bedőlt a begyepesedett, masszív és egyértelmű determinizmus teóriájának. Azoknak, akiket hiába vigasztalnak ekképpen: „Ne szenvedj, hiszen tudod, hogy ha megszűnik az ok — jelen esetben a nyavalyádat okozó fertőzés —, eltűnik az okozat, a kórságod is.”

Tévedsz, komám — jött a replika. — A meghatározottság szerinti értékelés ugyanis ez esetben csak arra vonatkozik, hogy mi okozta magát a betegség keletkezését. Az ok — a fertőzés — eltűnése egyet jelent az okozat szertefoszlásával. Ugyanis ha már valaki megbetegedett, a kór oka, a fertőzés a múltba vészett. Az ok — mondjuk a bacilus — miután úgymond teljesítette „hivatását”, mármint a kórokozást, tovább nem létezik ebben kórokozó minőségében. Ami ezután következik, mármint a betegség lefolyása, már nem az ő okozata. Ez más ok-sor által meghatározott állapot. Az orvos kezeli a beteget. Ennek következtében a megfertőzött delikvens állapota így vagy úgy alakul. Ám ez a tényállás immár nincs meghatározottsági viszonyban az okozóval, a keletkezéssel, a fertőzéssel. Ami egyszer már megtörtént.

Mindez az influenzás barát betegágyánál hangzott el, aki dühösen lezárta a vitát:

— Karattyolhattok itt teoretikusan bármit, de amiért én most itt lázasan fekszem, mégis csak azt a hülye szakit okolom, aki az üzem öltözőjében rám tüsszentett. Tőle kaptam el az influenzát. Ómiatta nyomom az ágyat.

A kórházba beutalt ágya mellett a filozofálgató barátok rájöttek valamire: nincs sok értelme a determinizmus teóriáját erre-arra pörgetni akkor, amikor a mindennapi élet jelenségeit kell értelmezni. Ha valaki rosszat tesz valakinek, akkor őt ennek a következményeiért az utca embere — a kellemetlenség okozója-ként — mindhalálig meg fogja róni. Függetlenül attól, hogy a bölcséletben felütötte a fejét a gondolat: az ok, ez esetben a sérelem elmúltával elül az okozat is. A társadalomban, az igazságszolgáltatásban más irányelvek működnek. Az elévülésnek vannak törvényes előírásai. A törvénykezésben az ok, pusztán a már nem létező okozatok megszűnését követően, még nem lehet a károk, bűntények előidézésében közrejátszó személyek felelősségre vonását felfüggesztő érv.

A minap jött a hír, miszerint egy kilencvenedik életéhez közeledő személyt most akarnak felelősségre vonni amiatt, amit egykoron a náci uralom idején a deportáltak ellen elkövetett.

6. Összetéveszthetjük-e a létezés feltételét a létezés okával?

Idős volt, a nyolcadik X-en túl. Bár ezt csak ő állította, ugyanis a számolást irányító agyközpontjai bizony gyakran szabadságra mentek. Így az X-ek körül nála holmi forgalmi akadályok tornyosultak. Ő úgy gondolta, hogy ha túllépte a nyolcvan évet, akkor túl van a nyolcadik X-en. Nagyon meglepődött, amikor egyik fiataalkori középiskolai diákja, aki időközben történelemtanár lett — ő valamikor matematikatanára volt neki a középiskolában —, félénken megjegyezte: „Tisztelt tanár úr, ön most múlt nyolcvan éves. Ez csak azt jelenti, hogy belépett a nyolcadik X-be. De nincs túl azon. Így számolunk mi, történészek. Mondjuk az 1526-os mohácsi vést nem a 15., hanem a 16. századba helyezzük el. Nulladik évszázad ugyanis nem létezik. Az ön életében sem volt nullával jelezhető évtized. Csak az első. S ehhez mérten most következik a nyolcadik X. De ezen még nincs túl. Kívánom, hogy egészséggel legyen túl.”

Az agg tanár bölcselkedni kezdett:

Tudod fiam, különbség van a hosszú idejű létezés feltételeinek szubjektív mérése és magának e tartós egzisztenciának a kauzalitása között. Ti mérhetitek időegységekben bármilyen módon azt, mennyi ideig éltem én. Attól függetlenül, hogy az életkorom, szerintetek, túl vagy belül van-e a nyolcadik X-en. Az én hosszú életemnek megvan a maga oka, hogy ne mondjam: titka.

A fiatal beszélgetőpartner erre felkapta a fejét. Lám csak, ettől az aggastyán tudóstól megtudhatom, mi a hosszú élet titka. De csak azt mérlegelhettem, hogy valaki, legyen bár a bölcsélet elismert művelője, összetéveszti-e az egzisztencia feltételét annak okával. Avagy csak humorizáló szándékkal teszi ezt?

A válasz ugyanis ez volt:

— Tudod, fiatalember, mi a hosszú élet titka? Az, hogy állandóan lélegezzünk.

A filozófia nagy művelőjével beszélgető tanítványa, az ifjú riporter-filozófusjelölt, anélkül, hogy agg tanárát kompromittálta volna, ezzel a végkövetkeztetéssel maradt: a professzorom nagyon jól tudja, hogy a létezés feltételeit nem szabad összetéveszteni magával a létezéssel. S amikor mégis ezt teszi, tudatosan, humorizál.

VISZONYLAGOSSÁG

1. Nézőpont kérdése, ki kit sajnál vagy irigyel.

Fél szemére vak volt. Barátai sajnálták. Szegény, milyen nehéz lehet az élete, nincs térlátása. Mennyi nyomorúság származik ebből. Ha balról jön a villamos, a fejét szakadatlanul el kell fordítania, hogy lássa a közeledő járművet. (A bal szemével nem látott.) Nem tud farkasszemet nézni senkivel, no meg kacsintani is kínos neki. Meg aztán miként énekelhetné el jókedvében: „Jaj de szép két szeme van magának”. Másnak lehet, de neki... Ő legfeljebb a „két” helyett „kék”-et dalol. Ez még elmegy. Egyes számban. Meg aztán milyen érzéssel közhelyezik. Mondjuk azazal, hogy „párosával szép az élet”. Amikor neki ez nem adatott meg. Még csak takarékoskodni sem tud. Hogyan nézne ki egy félbevágott szemüveggel? Megveszi mind a két, három diopritás lencsét, holott neki hat helyett három is elég volna.

A félszemű meditálni kezdett azon, mi is tulajdonképpen a sajnálat, amelyet oly sokan érzenek iránta. Meg aztán mi valójában az irigység, ami talán őbenne is ott feszeng azok irányában, akik őt sajnálják. Vajon az irigység ilyen érzése a sajnálatnak az ellenpólusa, a pozitívja a negatívja az érzelmek értékmércéjén? Tisztességes, becsületes dolog valakit sajnálni, viszont tisztességtelen, s ezért önmagunkból kiirtandó érzelem-e irigykedni?

Rájött arra, hogy mindkét emocionális viszonyulásnak objektuma van. Mindenki valamire irigy, mindenki valamit sajnál a másokban. S csak e tárgyhoz való hozzáállásból olvasható ki az egyik vagy a másik érzelmi töltet értéke vagy anti-értéke. Ezzel az árnyalással eljutott odáig, hogy még az általában megvetendő

irigykedésben is megtalálta az értékcsillámokat. Amikor az irigy emberben elkeveredik a bosszúság amiatt, hogy másvalakiben erényt, érdemet, valami hasznosat észlel, amely benne nincs meg, akkor ez dühödtt vágyakozást kelthet arra, hogy maga is birtokolja mindezt. Ha lehet, tulajdonítsa el azt a másiktól. Ám ez igencsak megvetendő. Csakhogy ebbe a lelkiállapotba beleolvadhat a sajnálkozás önmagunk felett. Lám csak, jött rá a magánfilozófáló: azért az irigykedés és sajnálkozás mégsem taszítja erőiesen egymást. Az az irigy ember, akiben ez a sokakban megvetett emberi magatartás elkeveredhet az önsajnálattal, a felismeréssel, miszerint milyen kár, hogy bennem nincs meg az, ami az irigylésre méltó társamban fellelhető. S ha ehhez még hozzácsatlakozik a törekvés: ha lehetséges, tegyek valamit ennek birtoklásáért — nos, akkor az irigykedő személyt senki ne marasztalja el.

Tovább csavargatta gondolatait, s úgy vélte, hogy a sajnálat érzületében ugyanilyen kettősség kevésbé tapasztalható. Feltéve, ha eltekintünk attól, amit „lesajnálásnak” neveznek — de ez már más fogalom. A sajnálat, a szó nemes értelmében, mindig pozitív érzület mások iránt. Ugyanakkor önmagunk felé fordulást is jelent. Ilyenkor bánt minket az, hogy valakiből hiányzik az, aminek benne értékként kellene lennie, ám bennük esetleg megvan.

Újabb gondolat ugrott be e két érzület tárgya körüli meditációjába. Rádöbent, hogy mindenkinben lennie kell valaminek, ami miatt valaki irigyelheti őt. De ugyanakkor mindenki birtokol olyan tulajdonságokat, amelyek miatt sajnálhatják. Egyszóval: két relatív érzelmi állapottal van dolgunk, s nézőpont kérdése, ki, kit, miért irigyel vagy sajnálkozik valami felett.

Eddig jutott az elmélkedésében, amikor becsengettek. Meghívót hoztak neki a Vakok Intézete másnapi felavatási ünnepségére. El is ment. Elbeszélgetett a sötét-szemüvegesekkel, akik nagyon irigyelték őt. Milyen jó neki. Ha elfordítja a fejét, látja, honnan jön a villamos. Bezzeg ők. Kizárólag csak a zaj után tájékozódnak.

Az ünnepség az egyik világtalan költő versének elszavalásával végződött. A félszemű látogató ezzel az érzéssel maradt: „ez a vak ember irigylésre méltó, tehetséges költő”.

2. Az irigység Janus-arcú: vagy hasznos tettekre ösztönöz, vagy a gyűlölet forrása.

Az irigység mibenlétéről folyt a purparlé. Az első véleménynyilvánító meghökentető vállalkozásba kezdett: igazolni próbálta, miszerint ez az igencsak elítélendő érzelmi viszonyulás embertársunkhoz mennyire gyümölcsöző lehet az életünkben.

— Az irigység furcsa fajzat — kezdte a sátán ügyvédbojtárjának felcsapott szónok. — Gyakran arra serkent, hogy kövessük azt, akinek a sorsát magunkénak kívánjuk. Ilyenkor ez a nem éppen dicséretes intim érzés példaképpé minősül. Ez esetben az az ember, akinek a sorsáért sóvárgunk, nem lesz ellenségünk. Inkább önmagunk ellenségévé válunk, amiért nem voltunk képesek ugyanazt birtokolni, ami az áhított életkörülmények között élő társunk osztályrésze. Igaz, ez

a hangulat társulhat egy másik, aligha kívánatos érzéssel: a bosszúsággal. Ám a méreg amiatt, hogy mások sikeresebbek, mint én, miért ne fordulhatna ki a sarkából? Miért ne válhatna tette ingerlő lelkiállapottá? Akkor tudniillik, amikor a mások érvényesüléséért dühös halandó igyekszik véget vetni az adott idegesítő állapotának. Ám ez az önmagában egyáltalán nem csábító kedélyállapot csak akkor foszlik szét, ha eltűnik a sérelmeinket, a bosszúságunkat keltő tárgy: mármint maga az irigyelt. Na, nem úgy, hogy elpusztul. Hanem akképpen, hogy magam is felemelkedek mellé, s ezzel az illető megszűnik olyan személynek lenni, akinek a javait, sikereit magamnak kívánom. Hiszen saját szorgalmammal én is birtokolom mindezt.

A társa visszajára fordította a levezetést.

— Én mást tapasztalok. Hallgassátok meg a tanmesémet: ezek meg azok együtt éltek, immár évszázadok óta. Csakhogy amazok mások. Közösségfenntartó erejük példás volt. Ezt meg is csodálták — mi több: sóvárogták — azok, akik erre képteleneknek bizonyultak. A nem közülük valók másképpen öltözködtek, kabátjukat fordítva gombolták. Ez még nem lett volna kihívás, de a nadráguk zsebében több volt a pénz. Ami viszont provokáció. Emiatt töltötte el őket az a bizonyos sárga. Mármint az irigység. No meg a düh és az ellenszenv. Nekünk miért van kevesebb? — lamentáltak. Arra nem gondoltak, hogy ezek a szakállasok ugyan bizony miből szereztek ezt a többletet. Ők, a háborgók is szert tehetek volna rá, ha ugyanolyan eszesek, ügyesek lettek volna, mint amazok. Ha ugyanúgy tudták volna forgatni a pénzüket, miként a sarki fűszeres, aki még hozomra is árult. S ráadásul szombaton is, holott ez neki ünnepnap.

Ezzel elkészönt a haverjaitól, s befordult a zsinagóga felé vezető utcába.

A többiek utána szóltak

— Igaztalan vagy, Ábrahám! Mi irigykedve soha nem gyűlöltünk téged. Inkább ösztönöztél minket, hogy utolérjünk. S lám, most mi, egynéhányan, akárcsak te, lehet, hogy éppen erre az indíttatásra, talán egyformán elismert emberek vagyunk.

3. Nem mindegy, hogy ezt ahhoz, vagy azt ehhez hasonlítjuk.

Korosodó nő volt, de nagyon vigyázott a külsejére. Gondosan ápolta az arcát, rendszeresen látogatta a kozmetikai szalonokat. Hozzá lehetett igazítani az órát, olyan pontosan megjelent minden héten Mancikánál, a bőrápoló kenceficék messze híres ismerőjénél, aki minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy a külföldről beszerzett csodaszerek eltüntessék az ő külcsínét átrajzolni próbáló, már kandikálni kezdő ráncait.

Az elhízás nem riogatta. Otthon, a fürdőszobában a mérleg soha nem öltögette rá a nyelvét. Minden reggel leolvasta a kilókat — még hogy a kilókat? —, a grammokat, s akárcsak egy könyvelő, pontos kimutatást vezetett testsúlyának alakulásáról. Sem a „bevétel”, sem a „kiadás” rovatba soha nem került be semmi. Megőrizte — nullszaldózta — testsúlyának mennyiségi összetevőit. Más szóval:

az évek gyarapodása nem volt egyenes vagy fordított arányban a fogyással vagy a súlygyarapodással.

„En a kondimra nagy súlyt helyezek” — szokta mondani. S igaza volt. Eljárt a konditerembe, nagy súlyokat helyezett a súlyzó két végére, s ezt emelgette. Izmai ekképpen nem lettek kásások, megőrizték rugalmasságukat. Ezt bárki észrevehet-e akár száztiz méterről is. Olyan elasztikusan lépegetett tűsarkú cipőjében, hogy senki nem gondolhatott arra, miszerint a személyazonossági bizonyítványában, a születési év rovatban milyen évszám olvasható.

Egy nap találkozott barátnőjével. Rég nem látták egymást. Rajta bizony meglátszott, hogy az idő vasfoga nem kopott meg. Ennek ellenére nem irigykedve, hanem (s ez nem tipikus női gesztus) lelkendezve kiáltott fel, mintegy megfedkezve a saját szeme alatti szakalábokról.

— Remekül nézel ki, olyan vagy, mint tíz évvel ezelőtt.

A magára sokat adó hölgy, ahelyett, hogy e bók hallatán örvendezett volna, megsértődött:

— Azt akarod mondani, hogy tíz évvel ezelőtt ugyanilyen idősnek látszottam, mint most?

4. Minden csak a maga nemében lehet a legjobb.

Büszke volt rá, hogy ő nyerte meg a gyorsasági versenyt. Pedig a pálya csigavonalban haladt, nehéz volt körkörösén követni. Minden társánál hamarabb szakította át a célszalagot — már ha ezt átszakításnak lehet nevezni, hiszen annyira kimerült volt, hogy ez igencsak körülményesen történt. Mindenesetre neki jutott az érem. A környék minden háza az ő nevétől volt hangos. A nagy viccmesternek ismert szomszéd is kidugta fejét a házából, a többiek várták, vajon milyen tréfás bemondással nevelteti meg őket. Ő odakiáltotta a győztesnek: „Kitűnően szedted a lábad!” Ki tudja miért, de mindenki ezen is röhögött. Még a házukból ritkán előbújó aggok is kikukkantottak, s megcsodálták a bajnokot. Jobbra-balra forgatott szemek meredeztek rá ámulattal, s a futócipőjéért irdatlan összeget adott volna az egyik jómódú háztulajdonos, csak hogy ő, a győztes nem szöges cipőben tette meg a távot. A felcsigázott érdeklődés iránta egyre inkább fokozódott, amikor a csigalépcsőn lassan haladva — hadd tartson minél tovább az ünneplés! — feljutott a díjkiosztó zsűrihez s átadták neki a jól megérdemelt érmet. Ez volt ráírva: „A mindenkinél leggyorsabbnak.”

A nézőközönség soraiban volt egy nyelvész, aki kifogásolta a szövegben azt, hogy „mindenkinél”. Azt javasolta, javítsák át a mondatot így: „a közülünk leggyorsabbnak”.

Ugyanis egy csiga is megnyerheti a gyorsasági versenyt, lehet a leggyorsabb. De csak a csigák között.

5. Az okos és a buta — mint nagyon sok fogalom — viszonylagos.

A fiúcskát a családban a legokosabbnak tartották. Sok gyerek kapaszkodott az anyja szoknyájába, s a tompa agyú testvéreihez, sőt a szüleihez viszonyítva ez a kölyök nem is volt buta. Sőt: őt tartották a legelevenebb eszűnek. Az iskolában azonban a tanárok „Butácskának” szólították gyorsajátért nem büntethető észjárása miatt.

Az utcában, ahol a legényke lakott, volt három cipőüzlet. Egy nap az egyik cipőbolt kirakatában reklám jelent meg: „Ebben a városban itt kapható a legjobb és legolcsóbb cipő.” A konkurens cég tulajdonosa dühös lett, s a vevőknek felkínálózó lábbelije közé ő is elhelyezett egy feliratot ilyen szöveggel: „Ebben az országban itt kapható a legjobb és legolcsóbb cipő.” A harmadik cipőárus törte a fejét, mit eszeljen ki. Azt mégsem hirdetheti, hogy a kozmosz legjobb és legolcsóbb cipőit árusítja. Még azt fogják hinni róla, hogy bedőlt az UFO-s rémmeséknek s a földöntúliaknak is kínálja portékáját. Jobb ötlete támadt. Kírta a cégtáblája mellé: „EBBEN AZ UTCÁBAN itt kapható a legjobb és legolcsóbb cipő.”

Amikor a mi — a családban legokosabbnak, a suliban hülyécskének tartott — srácunk mindhárom hirdetést nagy nehezen kibetűzte, megnyugodott. „Mondják csak nekem a tanáraink, hogy 'Butácska', azért mégis én vagyok a legokosabb. Legalábbis a családban.” Szegény, a fajankó agyával nem tudta felfogni, hogy legyen bár valami a családban leg-, attól még a városban lehetnek nálánál leg-ebbek, meg az utcában sem biztos, hogy ő a felsőfok.

A nehézfejű srác családjában nem értették meg a bölcséleti igazságot, amelyet a cipőkereskedők, a filozófia doktora cím nélkül is megéreztek, miszerint a „leg”, mint igen sok más, mennyire viszonylagos.

6. Ami szerintünk a legjobb, nem biztos, hogy jó.

Egyesek grafomániásnak nevezték. Nem volt annyira képzett, hogy értse ezt a kifejezést, ezért a szomszédától elkérte az idegen szavak szótárát, s megnézte benne, mit jelent ez a fránya külhoni szó. Dicséret-e vagy megbélyegzés. Meggyőződött az utóbbiról. Azt ugyanis még elvállalta volna, hogy — a szöveg szerint — „írászenvedély” jellemzi őt, csak hogy ott volt mellette a jelző is: „beteg”. Nem sokat adott erre, csak írta, írta tovább ipari mennyiségben a novelláit. Ez még nem lett volna baj, csak hogy el is küldte őket a különböző lapok, folyóiratok szerkesztőségébe. S ott nem kis veszélyt okozott. Ugyanis mielőtt a papírkosárba dobták volna silány fogalmazványait — a „nem kért kéziratokat nem őrizzük meg” figyelmeztetés ellenére —, mégis csak illet néhány szóval megindokolni, miért nem közlik ezt vagy azt az irományát. A levelezéssel megbízott szerkesztőt jó modorú embernek ismerték, nem akarta megsérteni a visszatartott írások módfelett lelkes, de annál kevésbé tehetséges szerzőit. Soha nem írta le válaszelevelében például körülírva, hogy Önből még a legtehetségesebb fa-

zekas sem tudna a korongján szépírói értékkel bíró kancsót készíteni. Inkább valamilyen kevésbé sértő okkal utasította vissza a közlést. Így a mi szorgos papírpusztító önjelölt literátorunknak sem azt válaszolta, hogy novellájának szintje mélyen derékon aluli, hanem ezt: „sajnos nem kerülhet nyomdába, mert a családi háromszög témája elcsépett”.

Buzgólkodó tollnokunk ezt biztatásnak vélte. Lám csak — gondolta —, nem a stílusomon, hanem a témaválasztásomon kell változtatnom. Rendben van, elismerem: ez az irodalmi próbálkozásom e miatt nem közzélhető. Ám alkotok én ennél jobbat is, más tematikával. A következő rövid prózai írásában a családi háromszög helyett két családi négyszöget ecsetelt. Remélte, a tárgyválasztása most már újszerű. A szakvéleményező ezúttal nem a témát kifogásolta. Ezt a szorgos írogató ezúttal ismét csak biztató válasznak vélte. A kulimunkára kötelezett szerkesztő a „quadran-gularis” család rajzát érdekesnek, de bizarnak tartotta. Csakhogy ezúttal a stílusát is véleményezte: „avítt, barokkosan cirkalmazott, cizellálatlan...” Ő, a kéziratok özönét gyártó auktor ezt nem nagyon értette. Szerencsére a ruhásszekrényének egyik rejtett polcán, a két-három könyve között akadt egy értelmező szótár. Annak is az első kötete. Ebben megtalálta az A. B. C. betűs szavak magyarázatát. Sajnos a Q-val kezdődő kifejezések értelmezése a hiányzó harmadik kötetben lehetett, így ezzel a nem magyar írásjellel induló szó megfejtethetlen maradt számára. „Sebaj — vigasztalta magát —, végül is én magyar nyelven közlő szépíró akarok lenni.”

Megpróbált stílust és tematikát változtatni. A férj, feleség és a másik (egy vagy két személy) közötti kétes viszony helyett ezúttal vallásos témával kísérletezett. Újabb novellájának ezt a címet adta: A léha szerzetes és a dundi apáca bűnben fogant gyermekei. Az irodalmi újság szerkesztője nem küldte vissza a kéziratot, de javasolta neki: forduljon a Keresztény Élet című laphoz. A hitélettel ugyanis ők foglalkoznak. „Ez jó jel — mérlegelt a kitartó szerzőjelölt —, nem elutasítás. Úgy látszik, javul az íráskészségem, kifejezési módom és témakezelésem.” El is küldte a fogalmazványát a javasolt folyóirathoz. Azt nem vette észre, hogy a Keresztény Élet következő számában, az üzenetek rovatban felkértek valakit, tartózkodjék a provokatív írások beküldésétől.

Végül úgy érezte, annyi útkeresés, bolyongás, stíluspróbálkozás után megtalálta önmagát. A jól kihegyezett ceruzája csak úgy száguldott az üres papíron, ömlött belőle a gondolat. Az a sejtés töltötte el, hogy megírta élete főművét. „Ezzel a novellámmal bekerülök az irodalomtörténetbe” — vélekedett eddigi írói szorgoskodásának e felülmúlhatatlan diadalívéről, ahogyan újabb alkotását minősítette. Meg is írta az irodalmi lapnak a küldeményéhez csatolt kísérő levélben: „Ez az írásmű a fejemre felhelyezett diadém, a legjobb alkotásom, amelynél különben akkor sem tudok kiizzadni magamból, ha száz évig élek.”

A válasz ezúttal nem köntörfalazó, hanem szókimondóan lesújtó volt:

„Uram! Ha ez a legjobb írásműve, amelyet soha nem lesz képes túlszárnyalni, akkor az Ön neve nyomtatásban először csak száz éves kora után a halálozási rovatban fog megjelenni.”

7. A „minden” esetleg kevesebb lehet a „valami”-nél; talán a semmit jelenti.

Az új igazgató kinevezését megelőzte a híre: rendkívül szigorú, igényes szakember, követelőző, a maximumot igyekszik kicsikarni az alárendeltjeiből. Az előrejelzés valósnak bizonyult, az újdonsült vezér első dolga az volt, hogy összehívta a vállalat vezetőit, s kioktatta őket a rá jellemző maximalista követelmények szellemében.

— Ebben az üzemben a lehető legnagyobb rendnek és fegyelemnek kell uralkodnia. Mindent, az ég világán mindent meg kell tenni, hogy minél jobban menjenek a dolgok. Ki kell használni valamennyi lehetőséget, az összes módszert, technikát. Alkalmazzunk, hasznosítsunk bármiféle eljárást vállalatunk felvirágoztatására. A termelés növelése érdekében kell mozgatnunk mindazt, ami a birtokunkban van. Az eszközök között ne válogassunk, valamennyit próbáljuk ki. Ne legyünk finnyások, bármilyen újítás csakis hasznunkra válik. A termelést gyarapító eljárások egész tárháza rendelkezésünkre áll, foganatosítsuk mindeniket.

S folytatta volna tovább is ugyanilyen hangnemben, ha a kereskedelmi osztály főnöke meg nem elégteli, s meg nem kérdezi:

— Jó, jó, de a mi osztályunkon konkrétan mit tegyünk az áruértékesítés fokozása érdekében?

Megkapta a magáét az újsütetű igazgatótól.

— Ön nem figyel ide. Világosan megmondtam, hogy mindent meg kell tenni a munka megjavítása érdekében.

A beosztottak a szakmai értekezlet után egymás között megtárgyalták az ügyet. Az egyik osztályvezető az elméleti megközelítés szintjére emelte véleményét.

Ez a mi új dirink nem tudja, hogy a „minden”, így önmagában kevesebb, mint a „valami”. A konkrét valami mégis csak kézzelfogható. A minden, a valamennyi, a bármiféle, meg a többi ilyen kifejezés üresen kongó hordó, amibe bármi belefér. De valójában a semmivel van tele. Igaz, hogy látszatra a „semmi” ellentéte a „minden”. Ám ha ezt az ellenpólust nem töltjük meg tartalommal, akkor ellentétpárjával, a „semmivel” lesz azonos. Más szóval: a semmi csak külszínére hátlapja a mindennek, hiszen ha nem mondják ki, hogy a minden mi minden, akkor ez tulajdonképpen a nullát jelenti.

A többiek egyetértően bólogattak. Egyikük levonta a végső következtetést:

— Na, mi aztán jól megkaptuk az új vezetőt. A mindenségit!

Ezt mindenki megértette. Nem kellett hozzátenni, hogy ez a mindenség nem az igencsak tartalommal tele Világmindenséget akarja jelenteni.

8. A boldogság az az állapot, amikor életkörülményeink megfelelnek a saját boldogság-eszményünknek.

Világfinak nevezték, szerette a társaságot, a forgatagot maga körül. Nagyobb kínszenvedést nem tudott volna elképzelni, mint a magányt. Eletelve volt, hogy csak egyszer élünk, de nem mindegy, hogyan. S ő aztán kihasználta ezt az egyszeri alkalmat. A lelkezést megvetette. Nem töprengett a világ folyásán. Legfeljebb azon törte a fejét, miként juthat több pénzhez. Jól tudta ugyanis, hogy vágyalmait csak akkor képes életélménnyé formálni, ha ennek az anyagi feltételeit birtokolja. Erkölcsi skrupulusok nem gyötörték. Az etikáról egyébként nem sokat hallott. Ami nekem jó, az a jó — ennek az egyszerű moráltannak volt a spontán híve. A túlvilág nem érdekelte. Itt élünk ezen a sárgolyón, itt kell örömlünket megtalálnunk az életben. Ne a holtunk utáni bizonytalan (létező? nem létező?) virtuális létben keressük boldogulásunkat. Hiszen ugyan bizony ki biztosíthatna engem afelől, hogy ebben a transzcendensnek mondott örökéletben élvezhetem majd azokat a testi gyönyöröket, amelyek számomra most a legnagyobb kielégülést nyújtják?

Boldognak érezte magát, mert az önmaga számára kiformált boldogság-modell és a valóságos életvitele fedte egymást.

*

Remeteéletet élt, távol a világ zajától. A kolostor zártsága a legnagyobb lelki örömek forrása lett számára. Sokat filozofált egymagában, próbálta megfejteni az élet értelmét. Ezt az egyszeri alkalmat, amellyel a Fennvaló megajándékozott minket. Az anyagiak nem érdekelték. Megvetette a tobzódást, a dúskálást a javakban. A szerénységet és az önmegtartóztatást tartotta legnagyobb erénynek. Sokat elmélkedett az erkölcsi normák felett, s kidolgozta magának a saját etikai kódexét. Rájött, hogy a legfőbb jó felebarátaink szeretete, megsegítése. „Legnagyobb érdmem az lehet, ha mások javára válok” — ezt a jelmondatot írta fel zárkája falára. A földi létezés átmeneti állapotnak tartotta. Felkészülésnek az igazi életre, amikor is szellemünk megszabadul minden testi nyűgtól, az alantas örömkereséstől.

Boldognak érezte magát, mert az önmaga számára kiformált boldogság-modell és a valóságos életvitele fedte egymást.

Csávossy György

A Boldogságos Szűz (II)

Rádiójáték két részben

II. rész

A fájdalmas Szűz

Mária: A Kafarnaumban eltöltött idő olyan volt, mint álmatlan ember éjszakája, tele keserű töprengéssel és a hajnalvárás reményével. Olyan magányos lettem, mint a börtönverem rabja... Számon tartja valaki az özvegyek magányát, a magukra maradt édesanyák sívár óráit? Az örömkeserű, lassan cammogó perceket? Az örökös várakozás bénultságát, melytől már moccanni is alig tudsz? Kőd száll a szemedre, amíg az utcavéget fürkészed, béklyó szorítja össze szívedet, míg csak vársz és vársz. Mire? A szeretteid szeretetére. Egy szóra, egy simogatásra, valakire, a gyermekedre, akit magadhoz vonhatsz, aki meghallgatja panaszaidat. Valakire tieid közül, akire ráaggathatod szeretetedet, mely mint gazdátlan kabát nem kell senkinek. Igaz, látszólag nem voltam ilyen magányos. Szalomé, mikor otthon volt és családjának tagjai törődtek velem. De semmi sem pótolhatja gyermeked hangját, arcának vonásait. Marad a lélek magánya. Ülsz a nyitott ajtóban, nézel a távolba, nézel, de nem látsz és szemedből, mint csorgó alatti edényből, kibuggyan a fájdalom könnye. Mint kiéhezett előtt a lakomák álmokképei, megrohannak az emlékek. Egy gyermekkacagás csengése, egy pendelyedbe kapaszkodó kéz, egy nyakadat átölelő kar, egy arcodhoz simuló arcocska. Hogy hogyan imádkoztatok együtt, hogyan takartad be alvás előtt és hogyan ölelted át ébredéskor. Miért szülünk mi anyák gyermeket, ha végül magunkra maradunk? Míg ezek átfutottak lázongó lelkemen, eszembe jutott az angyali üzenet. (zene) Az, hogy igent mondtam Isten akaratára. Hogy vállaltam mindazt, ami most fáj és ha ma kellene

válaszolnom az angyalnak, ismét csak azt mondanám: legyen nekem a te igéd szerint. (zene vége)

(rövid szünet)

Eseménytelen napjaim sorában történt valami, egy mellékesnek tűnő mozzanat, ami egészen új értelmet adott további létezésemnek. A kánai menyegzőn egybekelt fiatal házasoknak fiúgyermeké született. Amikor bemutatták a templomban, az Áron nevet adták neki. A kis Áron későn tanult meg járni, majd elhagyta a járást, végtagjai elgörbültek, satnya és puffadt hasú gyermekké vált. Az elszomorodott szülők mindent megpróbáltak, hogy felerősítsék, de kevés eredménnyel. Akkor a fiatal anyának eszébe jutott a Mester, kit sokan a Fölkentnek hittek, aki a vizet borrá változtatta és aki a kafarnaumi százados szolgáját is meggyógyította. Eljött ide, hogy megkeresse őt. De Jézus nem volt Kafarnaumban. Ekkor hozzám fordult, hogy segítsék rajtuk. — De hát én nem értek az orvosláshoz — utasítottam el szelíden. — Nem, de anya vagy — válaszolta. — Járj közben értünk fiadnál, téged bizonyosan meghallgat. Hogyan tagadhatná meg édesanyja kérését! És imádkozzál érettünk Istenhez, hiszen áldott vagy te az anyák között, mert prófétát szültél, kit Messiásnak tartanak. — Elgondolkoztam szavain. Valóban nem az én feladatom, hogy közvetítem a hozzám forduló kérését Fiam felé? Hogy imádkozzam érettük Istenhez, kitől az angyal szerint kegyelmet nyertem? Ha Jézus magára vette a világ bűneit, én nem kell, hogy oltalmamba vegyem a segítségért könyörgő világot? Hogy mindenkinek szerető édesanyja legyek? Igen. Mindenki, aki könyörgő szóval kéri segítségemet, az én gyermekem, fiam és lányom mindhalálig.

(zene)

Mária: Teltek a napok, mint hervadt szirmok pergése az esti szélben. Gyümölcsök vigasza nélkül. Tettem-vettem a ház körül. Szalomé sokat volt távol, követte az asszonyokkal Jézust. Helyette én viseltem házának gondját, hordtam a vizet, megfejttem a kecskét, kenyeret sütöttem, kiséptem a házat. Zebedeus, Szalomé férje, későn tért haza a tóról. Amikor halat hozott, megsütöttem neki, ha többet fogott, a maradékot besóztam és füstre tettem. Zebedeus csendes, kissé mogorva férfi volt, mint a legtöbb halász ember. A tavon senki sem beszédes. Abból sem lett volna egy fél versre való, amit nekem egy hét alatt mondott. Későn feküdt, hajnalban kelt és ment is már az öbölbe, kevés sajttal, hallal és száraz kenyérrel. Bort se vitt, csak egy kis korsó vizet.

Sivár volt akkori életem, mert napjaim sóhajtságban múltak. Panaszkodtam is az Úrnak: erőm roskadoz, lehorgadnak tagjaim, olyan lettem, mint füstön a tömlő. Ritka látogatóim hiábavalóságokat beszéltek, mindig nekem szegezték a kérdést: hol van a te Fiad, a te Istened? Én meg úgy vártam Őt, mint örök a reggelt. De Ő nem jött, és az Úr hallgatott. Pedig

úgy kéreltem: jelentsd meg, Uram, az én végemet, fogyó életem mértékét és fogadd házadba szolgálólányodat! Imádkoztam napkeltétől napnyugtáig, de az Úr hallgatott. (kis szünet) És akkor, magányom pusztaságában megkísértett a gonosz. Asszony képében jött, József testvérének üzenetét hozta. Szokás szerint az özvegyet az elhunyt férj testvére nőül veheti. A kísértő házassági ajánlattal jött.

(rövid zene)

Asszony: Nem leszel többé magányos. Visszatérhetsz Názáretbe. Meglesz a saját otthonod. Úrnő leszel, tehetős férj asszonya. Ház, kert, udvar, hatalmas birkanyáj, három szolgáló, két szolgálólány a parancsod alatt, csak rád vár.

Mária: Világi javakért nem vetem le az özvegy kendőjét. Isten rendeléséből hordom. Illik rám. Az Úr látja: nem volt soha öntelt a szívem, nem jártam nagy dolgok után, mint az elválasztott gyermek anyja karján, olyan csendes bennem a lelkem.

Asszony: Csendes? Súlyként perceg benned a magány. Lassan öl az özvegység mérge. Még szép vagy, Mária. Azt üzeni a te kérőd:

a te szemeid galambok fátyolod mögött,
a te hajad, mint omló selyem királynő vánkosán,
a te nyakad karcsú, mint Dávid csodás tornya,
a te illatod mirha, aloé és ámbra,
a te szavad kedves, mint fuvola hangja, mint hárfa zengése,
hallgasd meg kérését, asszonyok asszonya.

Mária: Én az Úr gyűrűjét hordom. Kösöntyűm az Ő oltalma, karperecem az Ő életető jósága.

Asszony: Olyan leszel, mint háztetőn a fű, mely kiszárad, mielőtt letépnék. Mondj igent és hasonló leszel a víz mellé ültetett fához, melynek késő őszi zöldell a levele.

Mária (imádkozik): Ments meg engem, Uram, a gonosz szavától, kígyónak nyelvétől. Te megvizsgáltál engem és ismersz. Ne engedd szívemet törbe csalni, védj meg a kísértő hálójától. Tisztítsad le rólam iszapját izsóppal, moss engem fehérre, mint a hó.

Asszony: Ám hagyjad az Úrra a te utadat, te látod kárát, ha majd teljesíti.

Mária: Gyermekségemtől fogva tanítottál engem Uram, vénségemig és öszülésemig se hagyj el, én Uram, Istenem!

(zene)

Mária: Amikor elhagyatottan, szememet a bánattól bágyadtan hunytam le szökni kész álomra, váratlanul Erzsébet jelent meg szendergésem világában. Megcsókolt.

Erzsébet: Szomorkodsz, Mária...

Mária: Szomorkodom. Vagy talán vidám a gödölye, mikor farkas ólálkodik a palánkja alatt? Kacag-e a gerle, míg sas köröz a feje fölött?

Erzsébet: Tudom... vágyódsz a fiad után. Félted őt.

Mária: Hogyne félténém, mikor tudom, hogy kínhalál vár reá! Van anya, aki megbékélne ezzel a gyöttrő gondolattal?

Erzsébet: De a te fiad még él!

Mária: Még él, még él. De meddig, én Istenem, meddig?!

Erzsébet: Tudom, hogy nem vigasz a más nyomorúsága, de halljad, Mária, az én fiam már nem él. Kivégezték.

Mária: Torkomra forrt a szó. Némán hallgattam Erzsébet megdöbbenő szavait.

Erzsébet: Herodiás, a király ágyasa, bosszút forralt ellene. Lányát arra biztatta, hogy lejtessen táncot a születésnap lakomán Heródes előtt. (keleti zene) Szalomé úgy táncolt, mintha lebegett volna. Csípője hullámot vetve forgott, pókháló finom fátylán áttetszett karcsú testének elefántcsontszínű szépsége, férfiszemet elkápráztató vonaglása. Szeme paraszában titkos ígéretek izzottak. Az elbűvölt király esküvel fogadta, hogy jutalomként bármilyen kívánságát teljesíti. (zene vége) Szalomé, anyja tanácsára, János fejét kérte. Heródes, bár nem szívesen tette, mert tisztelte Jánost, nem tagadhatta meg esküjét. És Szalomé nemsokára János fejével lejtett végig a termen.

Mária (sikoltva): Iszonyatos!. És megértettem, miért küldte az Úr Erzsébetet álmomban hozzám. Az Isten titkos szándékát tudós ész sem bírja. Az égi Kasznár és a földi, szenvedésünk jutalmát más mércével méri, más mértékben írja.

(zene)

Mária: Szalomé, ha Jézus Kafarnaum közelében járt, gyakran hazasietett, hogy elrendezze háza dolgait, ha ugyan erre szükség volt. Megköszönte a segítségemet és hírt hozott Jézusról. Úgy ittam szavait, mint szomjas rab, ki nek szánó kéz teli tömlőt nyújt. Nővérem érkezése az ünnep előtt nem volt váratlan. De alig ültünk le, hogy végre meséljen, olyan bejelentést tett, melytől megreszketett a szívem. — Készülj fel az útra — mondta —, holnap Jeruzsálembe indulunk. A rabbi és tanítványai felmennek a szent városba, hogy ott töltsék az ünnepet. Mi, asszonyok is követjük Őt. Gyere velünk — folytatta Szalomé —, Istennek tetsző, ha húsvétkor az Úr templomába megyünk. Elöntött a forróság, az izgalomtól szinte minden porcikám remegni kezdett, a szemem könnybe lábadt, de ajkam mosolygott. Táncolni tudtam volna örömben, ha nem restellem. Viszontláthatom Jézust! Ismét láthatom! Talán szót is válthatok vele, talán meg is simogathatom újra! Hát vágyhattam ennél többre?! Összeszedtem holmimat, eleséget az útra, mindent úgy, mint régen, mikor még Józseffel és a gyermekkel zarándokoltunk Jeruzsálembe. Olyan boldog voltam, hogy ha valami félelem, rossz előérzet meg is kísértett, elhessegettem magamtól, mint vidám szüretelő a veszett darazsat. Nem akartam, egyszerűen nem akartam másra gondolni, csak a rám váró öröme. Nem kívántam látni csak fényt, csak fényt, minden árnyék nélkül. Így indultunk útra.

(zene)

Mária: Jézus Pereában tanított, amikor az általa oly szeretett nővérek, Mária és Márta megüzenték neki, hogy fivérük, Lázár beteg. A hír után két napra úgy határozott, hogy visszatér Júdeába. A tanítványok szerették volna visszatartani, mert az ottani zsidók egyszer már majdnem megkövezték. De ő tudta, hogy Lázár már halott és alkalma lesz majd, hogy Betániában megerősítse a tanítványok és az emberek hitét. Mikor oda érkeztek, Lázár már négy napja a sírban feküdt. Márta elébe ment, később Máriát is oda hívta. Az zokogva borult az Úr lábához. Jézus is könnyekre fakadt, majd az kérte a körülállóktól, hogy vegyék el a követ a sír szájáról. Ezután hangos szóval parancsolta Lázárnak, hogy jöjjön ki. És megtörtént a csoda. A pólyába burkolt, már negyednapja eltemetett férfi megjelent a barlang bejáratánál. Képzeltető, hogy ez milyen hatással volt a népre. Egyesek megrémültek, mások ujjongtak, magasztalták Istent és az ő Fölkentjét. Leírhatatlan öröm szállt a nővérekre, a tanítványokra, egész Betániára. Talán az utolsó felhőtlen örömnapi, melyet még nem árnyékkolt be a kereszthalál. (rövid zene) De lassan gyülekeztek a fellegek. Betánia alig egy órányi járásra van Jeruzsálemtől. Lázár feltámasztásának híre eljutott a városba, az írástudók és főpapok megrettentek. Mi lesz, ha Jézus itt is hívekre talál és lázadást szít a rómaiak ellen? A főpapok és a nép vénei tanácskozásra gyűltek össze Kaifás főpap palotájában. Azon tanakodtak, hogyan foghatnák meg cselvetéssel Jézust, hogy megölhessék. Egy a tizenkettő közül, a karioti Judás, elment a főpapokhoz és megegyezett velük, hogy harminc ezüst pénzért a kezükre adja Mesterét. (zene) Az, aki tanúja lehetett minden csodájának, az, aki csak szeretetet kapott tőle, a Mammon rabja lett. Áruló. Elárulta az Istent. Elárulta... (zene elhalkul, majd elhallgat) Mindezt akkor még nem tudtam, sokkal később János mondta el nekem. Mi az asszonyokkal szintén Jeruzsálembe készültünk. Útra keltünk, hogy felmenjünk az ünnepre. Most azonban nem ragyogott felettem az ég, mint egykor Erzsébethez menet és sejtelmeimben ott komorult a rám váró szenvedés.

(hosszabb zene)

A kovásztalan kenyér ünnepe előtt, a hét kezdetén érkezett Jézus Jeruzsálem kapuihoz. Az ég, mintha csak ünnepelni kívánta volna, kitisztult. Sugarak törtek át a felhőrongyokon, úgy éreztük, hogy maga a Lélek lebeg az Olajfák hegye fölött. Mikor Jézus kíséretével Betánia közelében Betfagébe ért, elküldött két tanítványt a szemközti faluba. Azok, ahogy nekik előre megmondta, találtak ott egy megkötött szamarat, melyen még ember nem ült. Eloldották békében, ráterítették ruhájukat, ő pedig felült rá. Így beteljesült az, amit a próféta jövendölt.

Próféta hangja: Örvendezz és vigadj, Jeruzsálem leánya.

Íme királyod vonul be hozzád.

Igaz és szabadító ő,
serényen, szegényen, számárháton ülő.

Mária: A tömeg, mely Galileából zarándokolt az ünnepre, fölismerte. Seregük nőttön-nőtt. Ruhájukat terítették előtte az útra, mások pedig lombos ágakat. Pálmaágakat lengettek feléje és az előtte járók meg az utána tódulók nagy szóval kiáltoztak.

Hangok: Hozsanna Dávid fiának!
Áldott legyen a király!
Áldott, ki az Úr nevében jön!
Hozsanna a magasságban!
Hozsanna! Hozsanna!

Mária: Én és az asszonyok ott sodródtunk a tömeggel, mint szürke törmelék a folyóárban, melyet az örvény hol lehúz, hol feldob. Csak egy-egy szerencsés pillanatig láthattam egyetlen gyermekem, amint a békésen lépegető számarcsikó hátán elvonult. Tekintete a messzeségbe révedt, szemében fürdött az ég, a fény, mint kócsag fehérleő szárnya fehérlett a vállán. Káprázatos volt.

Amikor beért Jeruzsálembe, az egész város izgalomba jött. — Kicsoda ez? — kérdezték. — Jézus, a próféta Názáretből — felelte az ujjongó nép. A tömegben lévő farizeusokat, amikor hallották, hogy Jézust királyként magasztalják, keserű epe öntötte el. Nehezteltek érte nagyon és felszólították, hogy tiltsa meg ezt. De Ő nem teljesítette kívánságukat.

Jézus: Bizony mondom nektek, ha ezek elhallgatnak, a kövek fognak beszélni.

Mária: A farizeusok erre egymást korholták, hogy semmire sem mennek, mert az egész világ Jézus után fut.

Miután a tömeg szétoszlott, különféle érzelmek töltöttek el. Mint mikor felhők úsznak a nap előtt, hol fény, hol árnyék hangulatában éltam. Láttam Jézust épen, egészségesen, az Úr áldásával a homlokán, de láttam a farizeusokat ugrásra készen, hogy farkasfogukkal Isten Báránya torkának essenek. Ő bement a templomba, majd visszatért Betániába, Lázárnak házába.

(rövid zene)

Mária: A kovásztalan kenyér első napjának estéjén Márknak szülőházában gyűlt össze a tizenkettővel, hogy elköltsék a húsvéti vacsorát. Mi az asszonyokkal a közelben húzódtunk meg. Egyszer, egyetlen egyszer szembetaláltam magam vele. Rám nézett, a szeméből végtelen szeretet sugárzott. Némán megáldott és továbbment. Leírhatatlan, hogy milyen boldoggá tett. Világot gyújtott számomra, melytől úgy fénylett az éjszaka, mint a nappal. Ami a vacsora alatt történt, halandó ésszel nehezen felfogható. Isten, örök példaként, megalázta magát az ember előtt. Jézus tanítványai elé térdelt és megmosta a lábukat. A vacsora alatt megáldotta a kenyeret és mint szent testét osztotta szét a tizenkettőnek. A borral hasonlóan csele-

kedett és kiontásra kész véreként adta inni a vele lévőeknek. Megkérte őket, hogy ezt cselekedjék az Ő emlékezetére. Így maradt a kenyér és bor színében továbbra is velünk, így hagyta ránk legnagyobb ajándékát, az élet kenyerét. Később Péterék legnagyobb megdöbbenésére megijövendölte, hogy egyikük elárulja őt. Az elszomorodott tanítványok sorra kérdezték, hogy ki az. Szava, mint csendes méhkasba nyúló kéz, felbolygatta az asztal békéjét. Az összeszűkülő szemekből a gyanú fullánkja szúrt, riadalom és aggodalom hullámozott át az asztaltársaságon. Sokan megkérdezték, ki az a gyalázatos. Azt válaszolta, hogy aki vele egy tábla nyúl. Karioti Júdás erre kikapta kezét a tálból, zavartan körbenézett, felugrott és eltávozott. Így teljesedett be az Írás: „Ki megosztotta kenyerem, sarkát emelte ellenem.”

Ettől kezdve az események felgyorsultak. Mintegy rémálomban követték egymást. A vacsora után mindnyájan kimentek a Getszemáni majorba. Ő félrevonult és imádkozott. Emberfia volt, félt a haláltól. Verejtéke, mint megannyi vércsepp hullt a földre. De engedelmeskedni akart Atya akaratának. Visszatért tanítványaihoz, akiket közben elfogott az álom. Felköltötte az alvókat, mert közelgett az óra és ő várt az árulóra. Fáklyákkal és fegyverekkel egy csapat közeledett Júdással az élén. Ez Jézushoz lépett és megcsókolta. Csók volt a jel a csillagtalan éjben. A képmutatás csókja, nem a szereteté. A templomőrség körülvette Jézust. A haragra lobbant Péter erre kardot rántott és lecsapta az egyik szolga fülét. Jézus azonban lefogta Péter kezét és meggyógyította a sebesültet.

Végül a túlerő elhurcolta. A tanítványok megzavarodva és megfélemlítve szétszéledtek. Álmukban sem gondolták, hogy ilyesmi bekövetkezhet. Hiába mondta nekik Jézus többször is, hogy halála Isten akaratja és a Fiú ezáltal felmagasztosul. Úgy történt, amint írva van.: „Megverem a pásztort és elszélednek a nyáj juhai.”

(hosszabb zene)

Mária: Engem, e szörnyű éjszaka küszöbén, az előző napok izgalmai után, sajgó súlyával nyomott el az álom. Hirtelen Józsefet láttam magam előtt.

József: Serkenj fel, Mária! A Fiút elfogták. Térj magadhoz és imádkozz! Érte és magadért. Isten megpróbál, kérjed, hogy meg ne törj az Ő kezétől.

Mária (felsikolt): Hozzád kiáltok Uram! (zokogva) Könyörülj rajtam! Kint hangos szóval szólítottak az asszonyok. Sírva fogtak körül. Magamra kaptam kendőt, köntöst és kisiettünk a vaksötét, borzongató éjszakába. Elsőnek Kaifáshoz vitték. Hogy mi történt a főtanácsban, azt mindnyájan sejtettük. Magdolna kővé vált arccal a zsoltárt idézte.

Magdolna: A föld fejedelmei felkerekednek és együtt tanácskoznak az Úr ellen. Csak arra gondolnak, mi módon vessék Őt le méltóságából, szájukkal áldanak, szívükben átkoznak.

Mária: Nem volt titok, hogy ki akarják végeztetni. Ezért átküldték Pilátushoz, a római helytartóhoz. Ami itt történt, egy iszonyatos színjátékhoz volt hasonló. Reggel hat óra tájban vezették Pilátus elé. Megkötözték, korbáccsal csapdosták, csúfolták és leköpdösték, mint egy gonosztevőt. Mi ott szorongtunk a palota udvarán. Pilátus kedvetlenül ült bírói székébe e korai órán. Úgy tűnt, hogy ártatlannak ítéli Jézust, azt, hogy ő a zsidók királya, talán nevetségesnek is tartotta. De gyáva és megalkuvó volt. Kész volt meghátrálni, mint csiga a házába, állása biztos menedékébe, mert félt, hogy a főpapok bevádolják a császárnál és elveszti hatalmát. Ott állt előtte a meggyalázott ember. Megsajnálta. Kiment a zsidókhoz.

Pilátus: Én semmi vétket nem találok ebben az emberben. Szokás nálatok, hogy húsvétkor szabadon bocsássak valakit. Akarjátok, hogy elbocsássam a zsidók királyát? Válasszatok: kit engedjek el, Krisztust, vagy a lázadó gyilkost, Barabást?

Tömeg: Ne ezt, hanem Barabást! Pusztuljon ez, bocsásd el Barabást! Ba-ra-bást! Ba-ra-bást!

Mária: Pilátus még ingadozott. Végül úgy döntött, hogy megkorbácsoltatja Jézust. Remélte, hogy e fenyítéssel lecsillapítja a nép dühét, melyet a főpapok és a vének állandóan szítottak. A katonák elvezették a foglyot, irgalmatlanul megkorbácsolták, tövisből font koronát tettek a fejére és bíborszínű köpenyt borítottak a vállára. Kezébe nádszálat adtak, leköpdösték és gúnyolódva hódoltak előtte.

Katonák: Üdvözlégy zsidók királya! Üdvözlégy felség! Hódolunk neked Urunk! (pofon csattan) Üdvözlégy!

Mária: Mikor a megcsúfoltat a katonák ismét Pilátus elé vezették, fejéből csorgott a vér, arca tele volt zúzódással, alig állt a lábán. Vére lefolyt a szakállán, megkötött kezével képtelen volt arcát letörölni. Pilátus rámutatott és felkiáltott.

Pilátus: Íme az ember!

Tömeg: Keresztre vele! Keresztre vele! Feszítsd meg! Pusztuljon! Keresztre vele!

Mária: Pilátus látta, hogy semmire sem megy a felbőszített néppel, ezért egy táliban vizet hozatott és megmosta kezét a zsidók előtt.

Pilátus: Én ártatlan vagyok ez igaznak vérrontásában. A ti dolgotok.

Tömeg: Vére rajtunk és fiainkon! El vele! Keresztre vele! Hamis próféta! Belzebub!

Mária: Ekkor a helytartó szabadon bocsátotta Barabást, Jézust pedig kiszolgáltatta, hogy keresztre feszítsék. Elhangzott a szörnyű ítélet. A teremtmény halálra adta az Istenembert. Jaj, világ, hol a te igazságod, szíved és irgalmasságod?! Hol a te szereteted?

(zene)

Mária: Mikor Júdás, az áruló, látta, hogy Jézust halálra ítélték, megbánta tettét, és visszavitte a harminc ezüstpénzt a főpapoknak és véneknek.

Júdás: Vétkeztem, elárultam az igaz vért.

Vének: Mi közünk hozzá? A te dolgod. (csúfondárosan) Vedd a pénzt és kotródj innen.

Mária: Erre Júdás felment a templomba, szétszórta pénzt és egy gerendára felakasztotta magát.

(zene)

Mária: A papok és a vének kényelmetlen helyzetbe kerültek A templom szent hely volt. A főpap kijelentette.

Főpap: Nem szabad ezt a templom kincstárába venni, mert vér díja.

Írástudó: Megvesszük rajta a fazekas telkét, temetkezési helyül az idegeneknek.

Mária: Így beteljesedett a próféta jóvendölése.

Próféta: Fogták a harminc ezüstpénzt, a fölbecsültnek árát, csak ennyire becsülték Izrael királyát. Megvették rajta a fazekas telkét, a neve vérmező, bizonyosság és jelkép.

(zene)

Mária: A katonák levették Jézusról a bíborköpenyt és saját ruháit adták rá. Majd vérző sebekkel teli vállára rakták a keresztet és megindultak a Koponya-hely felé. Ő mezítláb, töviskoszorúval a fején, meggörnyedve a kereszt súlya alatt vonszolta magát fel a Golgotára. A főpapok és a nép egy része, kíváncsian a borzalmas látványra, röhögve, gúnyolódva követték. Én és az asszonyok, Mária Magdolna, Mária, Jakab és József anyja, Szalomével együtt sírva-zokogva mentünk a nyomában. Ne adjad, Uram, a fenevadaknak a Te bárányodat! Kelj fel, Uram, és véd meg Őt! — könnyörögtem. De a sors kereke megállás nélkül gördült fel a Golgotára. Gördült, gördült, míg alatta vergődött és vérzett a szívem. És láttuk, hogy a szenvedő a sok vérvesztéstől legyengülten megtántorodik a kereszt alatt és a földre roskad. Szerelmes Fiam, kit véremmel tápláltam, arccal a köveken! Uram, kértem a Teremtőt, adj neki erőt, adj neki erőt! Vagy vedd az én életemet! Ő nagy nehezen fölkelt. Odarohantam elébe. Rám nézett, szemének harmatán átsütött szívének szomorúsága. Szívszaggató fájdalom járt át, a hét tör elevenbe talált... A katonák attól tartottak, hogy az elítélt már az úton kileheli lelkét, ezért megállítottak egy arra menőt, a Kirenei Simont, hogy vegye át a keresztet és vigye Jézus után. Irgalmas Isten, esedeztem, tartsd távol tőlem a teljes kétségbeesést, hogy bírjam még, hogy bírjam még!... Krisztus arca verejtékben úszott. Egy jámbor asszony megsajnálta és a csőcselék dühével dacolva kendőjét nyújtotta neki. Ő megköszönte, beletörölte arcát a kendőbe és visszaadta. Fájdalomtól megkínzott arcmása beleivódott a vászon szövetébe. A megtorpanó szenvedőt a katonák szíjakkal hajszták a kivégzés helye felé.

A kálváriahegyre néző kapuban a meggyötört test másodszor is leroskadt a földre. Síró asszonyok vették körül. Jézus rájuk nézett.

Jézus: Jeruzsálem leányai, ne miattam sírjatok, inkább magatok és gyermekeitek miatt. Jönnék majd napok, amikor azt fogják mondani: boldogok a magtalanok, az asszonyok, akik nem szültek és nem szoptattak. Akkor majd azt kiabálják a hegyeknek: szakadjatok ránk! És a domboknak: takarjatok el! Ha így tesznek a zöldellő fával, mi lesz a sorsa az elszáradtnak?

Mária: Aztán erejét veszítve harmadszor is a földre roskadt. Ahogy az Írás jövendölte: „Erőm elszáradt, mint a cserépdarab, és nyelven ínyemhez tapad. A halál porába vertél engemet.”

Ismét felrugdosták. Végre déltájban elérkezett a Koponyahelyre. A poroszlók lerángatták a véraláfutásokkal teli testéről a sebekbe ragadt ruhát. A feltépett sebek pirosan szivárogtak. A látványra szomjas csőcselék lélegzetét visszafojtva meredt a szörnyűségekre. Én zokogva kértem az Urat: Hozzád kiáltok, irgalmas Atyánk! Szabadítsd meg lelkemet a kardtól és Egyetlenemet a fenevadak karmaitól! Ne hagyj el engem, üdvösségemnek Isten! Az élet ideje a Te kezében van, mentsd meg Őt a mérhetetlen szenvedésektől! De tudtam, hogy mindhiába perelek az Úrral, hiszen Istenhez így illik szólni: elszenvedem kezéd ostorát, mert Te az igazakat próbálsz meg, és ösvényedet nem látja a sas és a sólyom szeme nem ismeri azt.

(rövid szomorú zene) A katonák elosztották egymás között Jézus ruháit, de mivel köntöse egyszövésű volt, sajnálták feldarabolni és sorsot vetettek rá. Mielőtt keresztre feszítették volna, epével kevert borral kínálták, de miután megízlelte, nem fogadta el. Öntudatánál akart lenni halála pillanatában. Eszembe jutottak a Zsoltárok könyvének sorai: „Elosztották egymás közt ruhámat és köntösömre sorsot vetettek... Eledelemül epét adtak, szomjúságomban ecettel itattak.”

A legborzalmasabb pillanatok ezután következtek. A földre lökték és rádobták a keresztre. (kalapácsütések hangja) Átverték a kezeit szeggel (zokog), a vas hegye alatt kifreccsent a vér. Majd a lábát szegezték a fához. Most is csattognak a fülemben a kalapácsütések. És hallom a csontok tompa roppanását. És az Ő hangját.

Jézus: Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, hogy mit tesznek.

Mária: Feje fölé a keresztre, Pilátus rendeletére táblát erősítettek ezzel a felirattal: Názáreti Jézus, a zsidók királya. A főpapok tiltakoztak ez ellen, de Pilátus hajthatatlan maradt. Krisztus mellett két latrot is megfeszítettek. A bal felőli káromolni kezdte, hogy milyen Messiás, ha nem szabadítja meg magát és őket is. A jobb felőli megfeddte istentelen társát és arra kérte Jézust, hogy emlékezzen meg róla, ha eljön hatalmával. Ő megszánta a bűnöst és megígérte, hogy még aznap vele lesz a paradicsomban.

(rövid zene)

Ott álltunk a keresztnél. János, kit Jézus annyira szeretett és aki itt is hűségesen kitartott mellette, Szalomé, János anyja, Mária Magdolna és Mária, Kleofásnak, Józsefem fivérének a felesége. Ott álltunk, néztük Jézus haláltusáját, az ő már-már elviselhetetlen testi-lelki gyötrelmeit. Melle behorpadt, alig kapott levegőt. De a mi lelki gyötrelmünk is mérhetetlen volt. Mikor Jézus szeme rám tévedt, fejével János felé intett.

Jézus: Asszony, íme a te fiad.

Mária: Aztán Jánoshoz fordult.

Jézus: Íme, a te anyád.

Mária: És János megtartotta Mestere végakarátát mind a mai napig. A hatodik óra táján sötétség támadt az egész földön. Az emberek megrettentek. A szenvedő ekkor felkiáltott: Istenem, Istenem! Miért hagytál el engem! Egy szolga odafutott, nádra tűzött egy ecettel itatott szivacsot és Jézus szájához emelte. Mikor Ő megízlelte, egyetlen szót mondott.

Jézus: Beteljesedett.

Mária: Azután lehajtotta a fejét és kilehelte a lelkét.

(zene a következő jelenet alatt)

Mária: Az Úr felhőkbe burkolta arcát, megrázkódott és megindult a föld, a sziklák megrepedtek, a templom függőnye kettéhasadt. A kirendelt százados mindezt látva megrendülten suttozta a beismerést.

Százados: Ez az ember valóban Isten fia volt.

Mária: Mi ott maradtunk a galileai asszonyokkal, szívünket úgy marcangolta a fájdalom, mint prédáját a saskeselyű. Ott álltunk ólomnehéz tagokkal, virasztók az éjszakában, várakozva, hogy mit rendel az Úr. A készüllet napja volt, a zsidók megkérték Pilátust, hogy töresse meg a keresztre feszítettek lábszárát, hogy ne maradjanak szombatban a kereszten. A katonák eltörték a szerencsétlen rablók lábsontját, de amikor Jézushoz értek, látták, hogy már halott. Erre az egyik katona lándzsájával átdöfte a kihűlt test oldalát, mire a sebből vér és víz fakadt. (zene vége)

Már estére járt az idő, amikor megjött József, az a gazdag tanácsos, aki titokban maga is a Messiás tanítványa volt. Bement Pilátushoz és elkérte Jézus testét. Amikor Pilátus a százados útján meggyőződött róla, hogy Jézus már halott, elrendelte, hogy adják ki a holttestet. Kijött a vesztőhelyre Nikodémus is, aki egykor éjnek idején kereste fel Jézust. Mirhát és aloét hozott magával és levették Krisztus testét a keresztről. Leszedték róla a rút töviskoszorút és mintegy búcsúzóul az ölembe fektették. Imádván csókoltam sebeit, most ismét az enyém volt a test, melyet vérem táplált, melyet felneveltem, óvtam, gondoztam. Égtek már az esti fények. Könnyeim elapadtak, kimerült voltam, gyászoltam egyetlen gyermekemet, úgy, ahogy csak anyák képesek gyászolni. Uram, elvetted az én örömet, ha kedvelteddé választottál, karolj fel most engem, mert nyomorúságnak éjszakái várnak rám. Hánykódni fog az én lelkem álmatlanul, a Te

Fiad arca halottfehéren világít ágyamra, az Ő jajsza visszhangzik házam minden sarkából. Mikor fekszem le ismét békességben, mikor adsz nekem bátorságos otthont?! Sirattam a térdemen fekvőt, aki oly szép volt, oly fenséges, hogy egyszerre nyugalom szállt meg, valami földöntúli nyugalom, a bizonyosság, hogy még találkozni fogunk. Ekkor Szalomé és János karon fogott és a szállásunkra kísérték. A két Mária továbbra is ott maradt.

Arimateai József leplet is hozott magával. Azt fűszerekkel behintették, belegöngyölték a testet és egy közeli, új sírboltba helyezték, mely a tanácsos tulajdona volt. A sír bejárata elé nagy követ hengerítettek, majd elmentek. A főpapok és farizeusok őrséget állítottak a sír elé, hogy őrizték azt, mert ismerték Jézus jövődölését, hogy harmadnap föltámad. Attól tartottak, hogy a tanítványok ellopják a holttestet, hogy azt mondhassák, Krisztus valóban feltámadt. Mária Magdolna és a másik Mária mindezt megfigyelte, leült a sírral szemben és ott maradt sokáig, míg az őrség el nem kergette őket.

(hosszabb gyászzene)

Mária: Eltelt az ünnep. Jézus kereszthalálának harmadnapján, éjfél után, ma sem tudom, álmomban, vagy valóságban, valaki fölém hajolt. Ő volt.

Jézus: Asszony! Nem akarom, hogy gyászolj. Nézd, itt vagyok, feltámadtam, amint azt megígértem. Örvendezz!

Mária: Átöleltem a nyakát és megcsókoltam a kezén a sebeket. Nem akartam elengedni, de éreztem, hogy mint a pára szétfoszlik a kezem között. De hangjának melege átfűtötte szívemet és tudtam, hogy szavai igazak. Föltámadt! Lelkemben megszólaltak a harangok. Áldott legyen az Úr, aki siralmamat vígságra fordította, leoldozta gyászruhámat és örömmel övezett körül. Legyen ezerszer áldott!

(zene, orgonazúgás)

Mária: A hét első napján, kora hajnalban, Mária Magdolna, Mária, Jakab anyja és Szalomé illatszereket vásároltak és kimentek a sírhoz, hogy megkenjék Jézus testét. A csillagok már halványulni kezdtek, valahol egy kakas kukorékolt. Amikor a sírhoz értek, a nap éppen felkelt az égen. Az örök sehol. Megtorpantak. A bejáratot eltorlaszoló hatalmas követ valaki elhengerítette. Ijedten betekintettek a sírba. Az üres volt.

Magdolna: Istenem! Rohanok és szólok a tanítványoknak.

Mária: A többi asszony belépett a sírba. Még magukhoz sem tértek meglepetésükből, mikor ragyogó öltözetben két férfit pillantottak meg. Egyikük megkérdezte.

Angyal: Kit kerestek? A názáreti Jézust? Ne keressétek az élő a holtak között. Nincs itt. Feltámadt.

Mária: A megijedt asszonyok erre örömmel a szívükben siettek a tanítványokhoz. Eközben Mária Magdolna felverte Pétert és Jánost, kiknek sírva újságolta.

Magdolna: Elvitték az Urat a sírból és nem tudjuk, hová tették! Siessetek, keressük meg!

Mária. Erre Péter és János magukra kapkodták ruhájukat és a sírhoz futottak. János ért oda elsőnek és betekintett, de nem ment be. Bevárta Pétert, aki belépett a sziklaüregbe, majd bement János is. Látták a gyolcsot, a kendőt és eszükbe jutott, amit Jézus jövendölt. Látták az üres sírt és hittek. Hálát adtak az Úrnak és hazatértek. Mária Magdolna azonban ott sírdogált a sír mellett. Merre lehet Jézusa, életének vigasza? Tekintete arra tévedt, ahol Jézus teste feküdt és két fehér ruhás férfit vett észre, ott ültek, fejtől és lábtól. Az egyik kérdéssel fordult hozzá:

Angyal: Asszony, miért sírsz?

Magdolna: Elvitték Uramat és nem tudom, hogy hová tették.

Mária: Ekkor megfordult, meglátta, hogy ott áll Jézus, de nem ismerte fel. Azt hitte, hogy a kertész. Könnyezve szólította meg.

Magdolna: Uram, ha te vitted el, mondd meg, hogy hová tetted, hogy magammal vihessem.

Jézus: Magdalai Mária!

Magdolna: Rabboni!

Mária: Míg Mária Magdolna leborult Jézus lábához, az Úr a fejére tette kezét és így szólt.

Jézus: Most engedj el. Még nem mentem fel Atyámhoz. Menj testvéreimhez és vidd hírül, hogy láttál.

Kórus (zene): Akinek szíve értünk dobogott,
amíg életének lángja lobogott,
rést vágott a halál börtöne falán,
föltámadt, föltámadt húsvét hajnalán!

Mária: A tizenegy hűséges tanítvány a negyvenedik napon visszatért Galileából Jeruzsálembe. Előzőleg a tó partján megjelent nekik Jézus, hogy megerősítse megingott hitüket és megértesse velük áldozatának szomorú szükségességét. Mikor mindnyájan együtt voltak Jeruzsálemben a vacsora termében, Jézus a zárt ajtók ellenére belépett hozzájuk. — Kövessetek — mondta és kivitte őket Betánia közelébe, az Olajfák hegyére. Ez volt kedves tartózkodási helye, de ugyanitt történt elárultatása is. Itt volt utoljára együtt szeretett tanítványaival, itt vett búcsút tőlük.

(zene)

Jézus: Hallottátok szavaimat: János csak vízzel keresztelt, ti azonban néhány nap múlva a Szentlélekkel keresztelkedtek meg. Menjeteek tehát, tegyetek tanítványommá minden népet és kereszteljétek meg őket az Atya, Fiú és Szentlélek nevében, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására,

amit parancsoltam nektek. Íme én veletek leszek mindennap a világ végéig.

Mária: Ekkor felemelte kezét és megáldotta őket. Majd szemük láttára felemelkedett az égbe. Kis ideig még látszott, végül egy felhő eltakarta. A lentiek még sokáig kémlelték a fénylő, néma eget, mígnem két fehér ruhás férfi lépett melléjük.

Angyal: Galileai férfiak, miért kémlelitek a magasságot? Jézus úgy jön el egykoron, ahogy szemetek láttára a mennybe szállt.

Mária: Akkor a tizenegy visszatért a vacsora termébe, ahol az asszonyok és én dobogó szívvel vártunk reájuk. Péter lépett be elsőnek. Elcsukló hangon mondta el a történeteket. Mindnyájan letérdepeltünk és hálát adtunk az Úrnak, azért, hogy a Megváltó megszületett, hogy velünk volt, hogy tanított, hogy bűnöst és igazat egyformán szeretett és értünk kínhalált szenvedett.

(himnikus zene)

Áldott, ki az Úr nevében jött!

Hozsánna a magasságban!

Mária: Az Úr lelke rajtam. Nemsokára magához szólít. Milyen földöntúli boldogság, hogy viszontláthatom Fiamat. Milyen öröm a halál, hogy a szenvedés völgyéből, túl a betlehemi csillagon, túl minden égitesten, átléphek az örök béke, az örök fény világába. Ölelj át Jézusom! Velem voltál életemben, légy... velem... most... utolsó órámban is... légy velem.

(szárnyaló zene)

Angyalok kórusa: Mennysorság királyné asszonya vagy,
ahogy egykor éltél, romlatlan maradj.
Szent fiad az égben, örök dicsőségben
vár már rád, s fejedre helyezi az égi koronát.

(Vége)

Józsa Attila

Advent

Rég elporladt a pásztorok csontja,
Műemlék sincs a jászolnak helyén,
Ködbe fúlt az álmok horizontja,
Ma már füst szivárog a hegy tetején,

Csak vonszoljuk magunkat a hóban,
Kongó harangra meg se rezzenünk,
Karácsonyi fehér virradásban
Nem bírjuk nyitva tartani szemünk,

Mert megvakít az álszenteskedés,
A káprázatos színpompa is fáj,
Gyermekmosollyal jön az ébredés,

Gyermekmosolyban fürdik meg a táj
— Álarcaink pörögnek a szélben,
Az ünnep közvetlen közelében...

Sepsiszentgyörgy, 2007. XII. 21.

Beletörődés

Porosan érkezünk sokszor eléd, Atyám,
Borostás arcunkat nem merjük mutatni,
A kishitűségünknek csak morzsái maradtak,
Azokat próbáljuk előcsalogatni —

Fényekben úszva árnyékokban élünk,
És tükröket elénk nem tart senki más
— szennyves vizek szennyves áramában
elkerülhetetlen sors a pusztulás.

Brassó, 2007

Málnási Ferenc

Ti szók, kik egy világot átöleltek...

Ti szók, kik egy világot átöleltek...

Második emlékkönyv 1996–2010

Georgius Aranka Társaság, Kolozsvár —
Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010.

„Hogy a nemzeti nyelvnek kipallérozása és kimívelése egy hazában igen hasznos és minden jó hazafiakra ’s leányaira nézve érzékeny dolog legyen...” — írta Aranka György, „A Magyar Nyelv művelésére utat készítõ Társaságnak Fõ Titoknoka”.

Az Aranka György plakett és az Apáczai Csere János Líceum képe után a 15 éves múltra visszatekintõ nyelvmûvelõ kör, s az 1994-ben megalakult Georgius Aranka Társaság emlékkönyve első írása tisztelgés névadója előtt. Egyed Emese elnök és Kovács Katalin köszöntõje után Misztrik Jolán a Georgius Aranka Társaság megalakulásáról, céljairól számol be, és rendezvényeit, a Társaság alapítóit vezetõ testületét, tagjait és a rendezvények szervezõ közösségét sorolja s a *Szívavárvány havasán...* cím alatt az 1996–2010 között megszervezett Aranka György Nyelv- és Beszédmûvelõ Versenyrõl szólva újra Aranka Györgyöt idézi: „az Anyai Nyelv köti össze az Elméket”.

Majdnem száz oldalon át köszöntõk, visszaemlékezések, emlékek, vélemények sorakoznak Vörös Alpár, Szõcs Judit, Péntek János, Wacha Imre, Benkes Zsuzsa, Nagy L. János, Jancsó Miklós, Albert Júlia, Matula Ágnes, Kerekes Barnabás, Erdélyi Judit és több versenyzõ tollából.

Az emlékkönyv köszönettel sorolja fel a tiszteletbeli meghívottak, a bírálóbizottság elnökei, tagjai, a feladatlapok szerkesztõi és a majdnem 100 felkészítõ tanár nevét, és azokét is, akik az írásbeli feladatok javításában részt vettek.

A következõ 34 oldalon bõséges válogatást kapunk a versenyek feladataiból, ezekbõl a jövendõ versenyzõk kaphatnak tájékoztatást és fõleg kedvet arra, hogy lépjenek elõdeik sorába, készüljenek a következõ évek versenyeire... Milyen versenyre? Az *Édes anyanyelvünk* írásbeli és szóbeli feladataira, a *Szép magyar beszéd* szövegértelmezési, szövegjelölési feladataira, vagy a *Versben bujdosó* verseny szö-

vegeinek elmondására, a kötelező versek mellett a maguk választotta költemények bemutatására is.

Hatvankét oldalon az Aranka György Nyelv- és Beszédművelő Verseny 1996–2009 közötti eredményeit kapjuk, az oldalakon a tanulók neve, iskolája és felkészítő tanárának neve sorakozik. Az első három évben két-két versenyben 12-16, 1999-től pedig három-három versenyszámban 15-20, de sokszor 25-36 diák neve. Huszonhárom oldalon 40 fotó örökíti meg a versenyeket, a Széken tartott díjkiosztó ünnepséget, a bírálóbizottságot, a zsűritagokat, a szakmai értékelők résztvevőit, a felkészítő tanárokat, az Aranka-verseny szervező közösségét.

Győrben, a Péchy Blanka által alapított és Kazinczy Ferencről elnevezett *Szépi magyar beszéd* 2009. évi versenyéről szóló beszámoló után a Kazinczy-érmet nyert diákok neve, iskolája és felkészítő tanárának neve sorakozik. Az 1995 és 2009 között megtartott versenyeken mintegy 40 diák tért haza boldogan díjával, azzal a tanáccsal, amelyet Kazinczy Ferenc fogalmazott meg: „A nyelv az legyen, aminek lennie illik: hív, kész és tetsző magyarázója mindannak, amit a lélek gondol és érez.”

Sátoraljaújhelyen, az *Édes anyanyelvünk* nyelvhasználati verseny országos, kárpát-medencei döntőjéről is hangulatos beszámolót olvashatunk, majd a Kazinczy-emlékplakettet nyert diákok nevét, iskoláját és felkészítő tanárának nevét olvashatjuk. 1995 és 2009 között majdnem 50 diákversenyző, akik közül a 2008-as résztvevők már a Széphalmon megnyílt Magyar Nyelv Múzeumát is meglátogathatták.

Az anyanyelv ösvényein — egy továbbképző tanfolyam margójára írt sorokból megtudjuk, hogy a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, a Bolyai Nyári Akadémia, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, valamint az Aranka György Nyelv- és Beszédművelő Kör 1999-ben már harmadszor tanfolyamot szervezett a beszédkört vezető tanárok számára.

Az RMPSZ és a Bolyai Nyári Akadémia 2006-an, 2007-ben és 2008-ban *Nyelv — szöveg — stílus* témakörben a szövegértő olvasás és a szövegek megszólításának elméleti és gyakorlati kérdéseit kínálta hallgatóknak — abban a szellemben, amelyet Parancs János *A nyelv dicsérete* című versében is megfogalmazott: „...egymás nélkül semmit sem ér a szó, egymás nélkül semmit sem ér a nyelv”. A tanfolyamon/továbbképzőn és a kiránduláson résztvevőket 12 kép is megörökíti.

A Georgius Aranka Társaság legfiatalabb nyári rendezvénye a Kerekes Barnabás megálmodta Ifjúsági Anyanyelvi Tábor, amelyet 2009-ben Zsobokon tartottak, ahol az anyanyelvápolással szívesen foglalatoskodó diákok találkozhattak, beszélgethettek, barátkozhattak. A táborról néhány résztvevő beszámolója alapján kaphatunk képet.

Az egyes fejezeteket Aranka György, Kosztolányi Dezső, Kazinczy Ferenc nyelvi idézetei vezetik be, s a kötet végén Szilágyi Domokos *Anyácska, édes...* kezdetű verse olvasható.

Köszönjük a Georgius Aranka Társaságnak, a kötet szerkesztőinek és a Stúdium Könyvkiadónak a tartalmas, esztétikai szempontból is mives, sokunknak sok örömteli perceket hozó kötetet.

Pongrácz P. Mária

Ladikokkal az ébredő folyón

Sipos János: *Homokszedők a böge tükreben*

Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2006

Letűnt (elfelejtett) mesterségről írt könyvet egy temesvári újságíró. Sipos János *Homokszedők a böge tükreben* (Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2006) felidézi a vízi világ egykori napszámosainak életét. A riporter „meghívja” az öreg homokszedőket egy utolsó „partira”, s közösen idézik fel a múlt emlékeit, melyek aztán, mint homokszemek peregnek a regénnyé alakuló könyv lapjain.

Izgalmas vállalkozás. És munkaigényes. A történelmi kor ismerete, a mester-ség titkainak birtoklása szükséges egy ilyen rendhagyó krónikához, melynek bevallott célja, hogy megmentse az emlékezetnek a múltba vesző igaz történeteket. Egy város történetét egészíti ki a munkásnegyedekben élő homokszedők mindennapjainak felelevenítésével.

Temesvárról több jeles író írt maradandó könyvet. Méliusz József *Város a ködben* című regénye mindmáig megőrizte különös varázsát. A regény levegőjében ott érezzük a várost, rejtelseiben a kihívást, a felszólítást a megismerésre. Majtényi Erik *Hajóbarang a Hold utcában* című regénye, Endre Károly, Reiter Róbert, Majtényi Erik, Márki Zoltán, Bodor Pál vallomásai versben, prózában ezt a világot járják be, az itt szerzett élményeket örökítik meg, mint önéletrajzuk szer-
ves részét.

Sipos János könyve viszont egészen más. Már az indítás is megdöbbenő. Egy homokszedő naplóját lapozgatja, s az egyszerű munkás feljegyzéseit hitelesíti azáltal, hogy megszólaltatja a szemtanúkat, a sok vihart és küzdelmet megért szakma konok védelmezőit. A vallomásokat, melyek eredetileg riportoknak készültek, úgy rendezi könyvbe, hogy a történetek szereplői regényhősökké válnak. A vízikubikusok, akik új mesterséget teremtettek e vidéken, a fejlődő-épülő város haladását szolgálták akarva-akaratlanul is. A megélhetésért való robotolás szükségességének tudatosítása, a helyzet felismerése, de leginkább a szabadságvágy lendíti őket előre és formálja igazi közösséggé. A tizenkilencedik század végén és a huszadik század elején, a folyók szabályozása, a turbina építése a modern nyugati nagyváros rohamos fejlődését készíti elő. Az utakhoz, az építkezésekhez szükséges nyersanyag, a jó minőségi homok pedig ott feküdt, mint aranybánya a víz mélyén. A tavaszi áradások megszüntetésére aztán elkészültek a „bögek”, az ásott csatornák, s a Kistemesből hajózható Bega lett. A Gyárváros, Temesvár munkásnegyede körül létesültek azok a telepek (Munkástelep, Kardoste-
lep,

Krizsántelep, Strandtelep, Sártatelepe, Breckskatelep stb.), ahol otthont találtak maguknak a különböző vidékekről érkező egyszerű emberek. Itt verek tanyát a homokszedők is. Hogyan készültek az első ladikok, hogyan alakultak ki a „partik”, majd az első részvénytársaság, a „Bögekartell” és hogyan vívták mindennapi küzdelmüket a „katonahullámokkal” a férfiak, nők és néha gyermekek is, mindezt megtaláljuk a könyvben. A homokszedők ugyanakkor szabad emberek voltak, nekik „nem dudált a gyár”, eleinte keresetük is elég szép volt, úgy élhettek, mint akik urai sorsuknak. Becsülték és tisztelték őket, de mindez nem számított volna, ha nincs meg az önbecsülésük. A férfimunkához nem akármilyen ember alkalmas. A hajnali háromkor induló ladikokba csak azok ülhettek be, akiknek izmos, erős testalkatuk volt, akik bírták a csatát, míg meg nem teltek homokkal a rakományok. Mindezt a mesélők emlékeiből tudjuk meg, ők nem kis büszkeséggel elevenítik fel egykori „hőstetteiket”. Van ennek az elbeszélésmódnak valami naivan őszinte hangulata. Néha úgy érezzük, hogy dicsekvésből teszik, máskor azt, hogy képzeletükben felnagyították a küzdelmeiket, a veszélyt, a megpróbáltatásokat, pedig nem tesznek mást, minthogy szeretik és tisztelik mindhalálig a maguk és a sorstársaik múltját. A szerző, Sipos János, aki maga is homokszedő családban nőtt fel, megérti, átérzi e mesterség minden szépségét és kínját. Lírai szépségű leírásokat olvashatunk az ébredő folyóról, a vízre hajló fák ágain áttörő sugarakról, a madarak daláról, a kanyarok és hidak, rakodópartok romantikus világáról. Nem hiányzik e könyvből az a sok humoros-kalandos történet sem, mely színezi, élénkíti a történetet. A Fogli kocsmájában mulatozó társaság, a szép csárdásné, a bikaviadal, a sárkányeresztés vagy kötélhúzás olvasmányosabbá, de főleg emberibbé teszi mindazt, amit leír.

Van egy fejezet, amely talán utolsó hiteles térképe a feledésbe merült vízi útnak. Címe: *Névmutató házi térképhez*. A Bega különböző részeinek elnevezéseiről szól. Egy tanár kérdéseire válaszol a négy osztályt járt homokszedő. Magyarázatai elbűvölik a tanult embert, aki lejegyez mindent, amit könnyűszerrel elmond, Nagyremete felé ladikozva, a homokszedő. Így szerzünk tudomást talán először és talán utoljára a Fűzfaszigetről, a Rigósarokról, a Haláldombról, a Rókalyukakról és sok más elnevezésről, melyeket csak a homokszedők ismertek egykoron. Csupa magyar elnevezés, és mindeniknek története van. Olyan legendája, amelyre három évtized távlatából is emlékeznek a szakma utolsó veteránjai.

Az élet ment tovább, a homokszedés aranykora letűnt. Gépekkel kotorták a medret, üzemszerűen termelték ki, és tehergépkocsik hordták tovább a homokot. A partikat szélnek eresztették... a bögétől búcsúzni kellett, és a homokszedéstől is. Az öregek, a vízi világ egykori napszámosai azonban sohasem váltak meg mesterségüktől. Emlékeik közé zártak egy fájdalmasan is szép világot, ahova Sipos János könyve még egyszer elvezeti az olvasót.

Ez volt a kitűnő újságíró, Sipos János hagyatéka. 2008-ban elbúcsúzott ő is, ezúttal nem egy mesterségtől, hanem az élettől. A homokszedők e könyv tükrében ladikoznak tovább...

Erdélyi Toll — szervezeteknek

Kozma Mária

Marcika-mesék

2.

Mezei Egér és a gyűlés

Mezei Egér hazafelé poroszkált az erdei környezetvédelmi gyűlésről. Arról tanácskoztak ott, hogyan lehetne elhárítani a föld alá beszivárgó műtrágya, növényvédő szerek, mindenféle bogár- és rágcsálóelleni permetek szennyező hatását. Őt is meghívták, mint a mezei egérnép képviselőjét. Sajnos, végül is arra a szomorú következtetésre jutott, hogy a mezei egérnép senkire sem számíthat önmagán kívül, legfeljebb elköltözik egy tisztább vidékre. Persze, hogy van ilyen. Felderült a pofikája, mert eszébe jutott, hogy a múltkor egy világjáró egérrokonával találkozott, aki azt mesélte, hogy van egy mesebeli ország, Biogazdaság a neve, ahol az emberek szinte egy tányérból esznek az egerekkel, a piacon is fölírják, hogy pl. kukacos alma, egér rágta murok, s az emberek azt vásárolják, mert azon nincsenek vegyszermaradványok. Nahát!

— Mit eszünk a környezetszennyezés ellen? — kérdezte ingerülten a nagy pofájú Hörcsög a gyűlésen. — Megeszi-e mindenki a magáét?

Persze, azt akarta kérdezni, hogy mit teszünk és hogy megteszi-e mindenki a magáét, de eltévesztette, mert mindig csak az evésen járt az esze.

De Mezei Egér egyszerű, becsületes lélek lévén, azt hitte, hogy erre kell válaszolni és gyorsan szólásra emelkedett. Elmesélte, hogy ő és családja egyszer lyukasra rágott egy traktorkereket, és közben sok gumifoszlányt le is nyeltek.

— Megettük a magunkét — mondta végezetül.

Nem hittek neki. Azt mondták, lehetetlen, hogy egy egér, sőt egy egész egércsalád is ki tudjon lyukasztani a fogával olyan vastag gumit, mint a traktoré. Még egy farkasnak, vagy egy kóbor kutyának sem sikerülne, mondták, pedig az ő fogaik akkorák, mint egy egér. Éppen, mint egy egér. Harsogóan nevettek, szörcsögtek, gúnyolódtak. Csak a jószívű Öreg Üрге szenátor — Marcika barátja — akarta mentetetni, mondván, lehet, hogy már volt egy icipici lyuk azon a gumin, s azt sikerült az egércsaládnak akkorára bővíteni, hogy... Őt is lehurrogták, sőt ürgeöntéssel is megfenyegették.

A gyűlés további idejében már nem is nagyon foglalkoztak a föld alatti környezetszennyezéssel, hanem mindenki a traktorkerékről mondta el a véleményét. A tekintélyét kövérségével és vagyonával szerző Házi Egér, akinek fogalma sem volt a föld alatti életről, egyenesen azt állította, hogy Mezei Egér hazugságaival szégyent hozott a rágcslók egész nemzetségére. Házi Egeret sokan megéljeneztek, és ezeknek ő mind megígérte, hogy megmutatja a titkos bejáratot a házba, ahol ő is lakik, és ott mindenki annyi szalonnát, kolbászt, sajtot szerezhet, vihet, amennyit csak elbír. Öreg Üрге szenátor már nem mert szólni, hallgatott, mert Marcikától tudta, mi az az ürgeöntés: vizet öntenek az ürgelyukba, s futhat minden ürge, amerre a szeme lát, vagy amerre az ürgetanya titkos alagútjai vezetik.

Így poroszkált lassan a megszégyenített Mezei Egér hazafelé, ahelyett, hogy iszkolt volna minél gyorsabban a száraz avar és a magas fű védelmében. Csak akkor döbrent rá, hogy a szégyennél is nagyobb veszély fenyegeti, amikor tekintete találkozott a vércsével. A vércse rakétaként zuhant feléje, de Mezei Egérnek szerencséje volt: éppen egy hatalmas műanyagpohár nyitott szája tátongott az orra előtt, villámgyorsan besurrant oda. A vércse már ott is volt fölötte, karmai azonban minduntalan lecsúsztak a pohárról, csőrével is hiába kopogtatta nagy mérgesen a pohár falát. Egy ideig még próbálkozott, de aztán feladta. Mezei Egér hallotta, hogy messzi, fönt a levegőben vijjog, várta, hogy ő kibújjon a menedékből.

— Majd, ha fagy! — gondolta Mezei Egér és összegömbölyödött, hogy aludjon egyet. Mert igen fáradtnak és kábultnak érezte magát. Persze, hogy kábult volt, hiszen mind felhörpölte a sört, amit a pohár aljában hagytak a tegnap délutáni kirándulók.

Mezei Egér barátsága a Kővel

Hogy Mezei Egér sokat aludt, vagy keveset, ki tudná megmondani, de az biztos, hogy nagy fejfájásra és zajra ébredt. Nem messze tőle Kóbor úr, a gazdátlan ír szetter ivadék ropogatott egy fél sült csirkét.

Mezei Egér kikukkintott a nagy műanyagpohárból és csak akkor vette észre, amit az előbb, gondolataiba merülten nem is látott meg: hogy jóformán nem is

lehet a vidékre ráismerni. Igaz, hogy ő még tegnap reggel elment arra a gyűlésre, na, de egy nap alatt megváltozhat ennyire a táj? Nagy hirtelen még Csutak urat sem találta, pedig Csutak úr volt a legbiztosabb tájékozási pont, mert őt aztán egykönnyen nem lehetett elmozdítani a helyéről.

— Legfeljebb egy traktorral — gondolta, de a traktorról eszébe jutott a gyűlés és ismét elszomorodott. — Azért csak megkeresem Csutak urat — szánta el magát, és szimatolni kezdett. A gomba és erdei eper együttes illatát kereste, de semmit sem érzett. Kóbor úrtól nem félt most, tudta, hogy az érte nem hagyja ott a jó, fűszeres sült csirkét, arrafelé tapogatózott, ahol Csutak urat sejtette. De micsoda világ volt körülötte: konzervesdobozok, műanyag poharak és palackok, dobozok, újságok, papírfecnik, s aztán a legborzasztóbb a fényes és rághatatlan, éghetetlen csomagoló alufólia, ami irtózáttal töltötte el az erdő-mező lakóit, mert nemzedékek sora vallotta, hogy sem földön, sem föld alatt el nem enyészik, örök életű borzalom. Minden erdőlakó ismerte azt az esetet, amikor egy elszánt, kísérletező kedvű tudós vakond megevett egy ilyen gombócba gyűrt valamit, aztán hosszú idő múlva elpusztult és amikor Kóbor úr felboncolta, az a gombóc még mindig ott volt a gyomrában. Ki tudja, igaz, vagy sem, de a gyerekeit minden erdőlakó ezzel a történettel ijesztgette, hogy meg ne egyék még véletlenül sem, még akkor sem, ha ízletes húscsapatokra lelnek benne...

Mezei Egér végre megtalálta Csutak urat, nem csoda, hogy eddig nem látta, hiszen egy nagy, harmattól súlyos gyapjúsztat borította. Mezei Egér megkóstolta, jó gyapjúze volt. — Ez biztosan abból a Bio... nem tudom, milyen országból származik — gondolta.

— Majd eljövök a családommal és lerágjuk rólad — vigasztalta Mezei Egér az elszontyolodott Csutak urat és cincogva táncra perdült:

— Szvetter! Szvetter! Finom étel.
Felhörpöltem már a söröm,
de a szvetter nagyobb öröm.

— Hogy én finom étel vagyok?! — közeledett morogva Kóbor úr. — Mindjárt bekaplak, majd meglátjuk, ki a finom étel!

Csutak úr gyorsan közbeszólt, hogy megmagyarázza a félreértést:

— Ne bántsa ezt a kisegeret, tisztelt Kóbor úr — nem szettet mondott, hanem szvettert. Mi mind ismerjük az ön nemes és nagyrabecsült származását, a világeért meg nem sértenénk azzal, hogy ennivalónak nézzük. Inkább beszéljünk a nagy bánatomról, hogy sem én nem látok a szvetter miatt, sem engem nem látnak, pedig ez utóbbi nagyon fontos, mert ha erre jár Marcika, és nem talál engem, talán még el is tévedhet. És mások is eltévedhetnek — kesergett Csutak úr. — Keressétek meg a piros háromszöget rajtam! Tudjátok meg, hogy az egy turistajelzés, aszerint tájékozódhatnak a turista emberek, és jaj nekik, ha én nem mutatom az utat. De ők, akik ilyen jelek után járnak az erdőben, sohasem hagynák itt

azt a fényes valamit, amibe a sült csirkét csomagolták. Vigyázzon Kóbor úr is, nehogy lenyelje a nagy étvágyában!

Mezei Egér és Kóbor úr nagy egyetértésben leráncigálták a gyapjuszvettert Csutak úrról. Meg is találták a piros háromszöget a derekán.

Mezei Egér továbbment. És akkor vette észre, hogy máshol is vannak ilyen jelek a fák törzsére, sőt egy nagy kőre is festve: néhol háromszög, máshol kör, vagy függőleges és vízszintes csík.

— Nahát — gondolta Mezei Egér —, hogy én ezt eddig észre sem vettem! Erről biztosan fogalma sincs a pökhendi Házi Egérnek — gyorsan körülnézett, hogy nem fenyegeti-e valami váratlan veszedelem, s miután meggyőződött, hogy sem vércse, sem más ellenség nincs a láthatáron, fölszaladt a nagy kőre, mert észrevette, hogy a háromszögnek szinte fele nem látszik. Valami giz-gaz takarta el, amit Szélanyó seprűje hordott oda. Mezei Egér kiszabadította alóla a piros háromszöget. — Csak azért, hogy Marcika ne tévedjen el, hogyha erre jár — mondta Kőnek.

Kő akkor kicsit nehézkesen, mert ritkán szokott beszélni, így szólt Mezei Egérhez:

— Khm... khm... én is szeretem Marcikát... khm... na, nem is fontos, hogy miért... Csak azt akarom neked mondani, hogy van alattam egy jó, meleg, egérlakásnak megfelelő hely. Khm... khm... hallottam a gyűlésről... na, nem fontos, hogy kitől... költözz ide a családdal, itt nincs műtrágya, rágcsálóirtó és ilyesmi... Cserébe csak azt kérem tőled, hogy mindig letisztogasd a háromszögemet... khm... khm... nem ismétlem, hogy miért.

Hol alszik a tűz?

— Mi ez az? — kérdezte Marcika, miközben kiszabadította Margarétát egy üszkös faág alól.

Csak a Mindentudó a megmondhatója, hogy Margaréta hogyan vészelte át a tegnapi délutánt. Talán az volt a szerencséje, hogy rátettek egy tányért, amibe a megsült hússzeleteket rakosgatták, így maradt épen, nem égett meg, mint arrébb annyi testvérkéje.

— Úgy kérdezik, hogy *mi ez* — trillázott tudálékosan Fenyőcinke.

— Mi ez? — ismételte Marcika, majd a sok egymáson heverő, megszenesedett faágra mutatott: Mi ez *az*?

Fenyőcinke sértődötten elrepült, nem méltatta válaszra. Csutak úr nekiveselkedett a feleletnek:

— Ez a tűzhely.

— De itt nincs is tűz.

— Persze, hogy nincs — kínlódott a magyarázattal Csutak úr —, persze, hogy nincs, mert csak volt. Ez a tűz helye.

— És hol van most a tűz? — érdeklődött komolyan Marcika, de aztán nem várta meg a választ, ide-oda futkosott a tisztáson: — Hívjuk vissza a tüzet a helyére — mondta.

— Jaj, ne hívjuk — riadozott Csipkebokor, akit alaposan megperzselték tegnap a lángok. — Látod, elégett két ágam. Miért akarod visszahívni a tüzet?

— Mert csak úgy tudjuk megszidni, ha itt van. És mondjuk meg neki, hogy kérjen bocsánatot tőled, és csinálja vissza a virágokat. Itt van ez a... ez a... teát főznek belőle virág, tőle is kérjen bocsánatot.

— Tudod, hogy hívják ezt a teát főznek belőle virágot?

— Elfelejtettem — hajtotta le a fejét bánatosan Marcika.

— Én megmondom neked — bölcsködött Csutak úr. — Ő a cicuka farka.

— Jaj, te tuskó! — szólt közbe Moha asszony. — Nem a cicuka farka, hanem cickafark.

— Nem mindegy? — mérgelődött Csutak úr, hogy így kijavították. — Biztosan ugyanazt jelenti, s az enyém még szebb is a tiédnél, mert hosszabb.

— Miért van ennyi sok helye a tűznek? — futkosott közben Marcika egyik tűzhelytől a másikig, és próbálta megszámolni az ujjain, hogy hány van: — Egy, Marci arra megy... Gyere vissza, tűz, csináld vissza, amit elrontottál.

Bizony volt ott legalább öt üszkös, fekete, kormos kör, Marcika mindegyiket meglátogatta, körbejárta:

— Kettő, csipkebokorvessző... Gyere vissza, tűz, csináld vissza, amit elrontottál.

— Jaj, ne is emlegesd — jajdult fel Csipkebokor —, a két legeslegszebb ágam volt. De mit is siránkozom, én legalább megmaradtam, de tudod, hányan oda-vesztek a tegnap délután? Ki elégett a tűzhelyen, kit letapostak: ott arra — mutatott az egyik tűzhelyre — élt egy vadszegfű család, mind elpusztultak a lángokban, aztán emitt lózsálya, tátogtató, vadárvácska, szurokfű, cickafark, orbáncfű, margaréta, harangvirág, kakukkfű, amott egy gyönyörű kosbor.

— Három, te leszel a párom... Gyere vissza, tűz, csináld vissza, amit elrontottál.

— Négy, elrepült a légy... Gyere vissza, tűz, csináld vissza, amit elrontottál.

— Öt, megsárgult a tök... Gyere vissza, tűz, csináld vissza, amit elrontottál.

Kifulladásig állt. Igen, annyi tűzhely volt, ahány ujj az egyik kezén.

— Miért van ennyi sok? — kérdezte.

— Mert mindenki saját tüzet akart magának — magyarázta szomorúan Csutak úr. — Még versenyeztek is egymással, hogy ki tud nagyobb tüzet rakni.

— Hívjuk vissza a tüzet, és mondjuk meg neki, hogy sok volt belőle. Én elmegyek és megkeresem. Hol van most a tűz?

— Elaludt.

— Hol alszik a tűz?

— A parázsban.

— Hol van a parázs?

— Ő is elaludt.

— Hol alszik a parázs? — kérdezte Marcika és már nagyon türelmetlen volt.

— A parázs a hamuban alszik — mondta Csutak úr.

— Hol van a hamu?

— Hát ott, a tűzhelyen, a lábadnál.

Marcika vette a botját és jól megverte a hamut:

— Add vissza a tüzet, hogy a tűz csinálja vissza, amit elrontott.

A hamu azonban nem adta vissza a tüzet, nagy szürke pernyemadarakká változott, és szerteszét szállt.

És akkor Marcika megértette, hogy hiába kéri, parancsolja, hiába üti-veri botjával a hamut, a hamu nem adja vissza a parazsat, az elaludt parázs a tüzet, s így a tűz sohasem adja vissza Csipkebokornak a két legszebb ágát, az erdőnek a vad-szegfű családot, sem az elpusztult lózsályát, tátogtatót, vadárvácskát, szurokfűvet, cickafarkot, orbáncfűvet, margarétát, harangvirágot, kakukkfűvet, kosbort, és még ki tudja, hány fűvet, virágot...

Rím kisasszony

Az eső után napsugaras reggelre ébredt a világ. Marcikát Szivárvány fogadta az ablakban:

— Jó reggelt, Marcika.

Mindenütt láthatták Szivárványt a környéken, de sokan nem akarták észrevenni, mert azt hitték, hogy Szivárvány csak Marcikával áll szóba. Szivárvány észbe kapott és gyorsan így szólt:

— Jó reggelt, világ.

Ebben aztán mindenki benne volt, és azok is jókedvre derültek, akik az előbb még duzzogva mosták a fogukat vagy morcosan ették a tejbegrízt.

A világban az erdő és az erdő összes lakója is benne volt, úgymint Csutak úr, Moha Asszonyság, Csiperkéék, Galócaék, bimbós pöfeteg, aki éppen lerázta magáról a reggeli harmatot, már nagyon várta, hogy Marcikával megismerkedjék. A világban benne volt a fenyőcinke, ami trillázva élesítette a hangját, a harkály, ami máris szorgalmasan kopogtatta a fák törzsét, a harangvirág, aminek fejcskéje még álmosan bólingatott, a kakukkfű, a margaréta, de még az üszkös, szenes faágcskák is a tűzhelyen.

— Jó reggelt, Szivárvány — mindenki köszöntette Szivárványt, de jó volt, hogy siettek vele, mert Szivárvány máris elbújt a napsugarak mögé.

Még a hallgató Kő is így mormogott:

— Jó reggelt, Szivárvány,

Én vagyok a kőmárvány.

Rím kisasszony éppen Kő felett lebegett a levegőben, és nagyon megörvendett, hogy a szivárvány-kőmárvány ilyen szépen összesimul, összecseng, párban jár, meg is dicsérte érte Kővet, aztán dalolva tovalebegett:

— Prózában suta az élet,
Én csak rímben élek.

Csutak úr is dalra fakadt, mert gondolta, ha a hallgatók, komor Követ megdicsérik, hát akkor hogyan dicsérik meg őt, aki mindenkivel jóban van, beszélni is nagyon szeret, meg az élettapasztalata sem mindennapi. Így énekelt:

— Kerek ez az erdő,
Nem fér a zsebembe...

Rím kisasszony azonban dicséret helyett csak kinevette:

— Nem mintha érdekelne,
De én nem vagyok benne.
A rím bizony megbotlott,
Énekeljed azon mód:
Kerek ez az erde,
Nem fér a zsebembe.

— De így nincs értelme — felelt Csutak úr.
Rím kisasszony csak kuncogott a feje fölött.

Mi lesz ebből? Már sokan oda is gyűltek Csutak úr köré. Még Vércse is megállt a levegőben, Rím kisasszony mellett, aki így szólt:

— Mindegy, van, vagy nincs értelme,
Erde társa bújt zsebembe.

— Akkor ezután erdének fognak nevezni bennünket? — kérdezte ijedten a kis nyírfa a mellette magasodó fenyőtől, aminek a véleményében nagyon megbízott, mert jóval idősebb volt nála.

— Hát — válaszolt megfontoltan a fenyő —, engem nem bánt, hiszen az én nevem amúgy is erdeifenyő.

— Én is erdei vagyok: erdei szamóca...

— Én meg erdei szeder...

— Én pedig erdei út...

— És én erdei csiperke...

— Hát jó — bólintott Csutak úr. — Legyen az erdő néha erde:

— Kerek ez az erde,
Ez a rím, be ferde.
Téli-nyáron erdő,
Csak a rím tekergő.

Jancsik Pál

Hó födi már...

Hó födi már a Feleki-tetőt,
fagyos szélben hajlongnak a fenyők.
Varjak, csókák, búbos bankák
népesítik be a lankát.

Itt van a tél, el se akar menni,
fagyát kezdi fényesebbre fenni.
Kolozsvárt is köd, jég, sár borítja,
míg a tavasz ki nem takarítja.

Őzikék

Kék az ég, mély, őszi kék.
Amott meg az őzikék,
ott a szántón, a mezőn,
kecsesen és szökkenőn,
kényesen a hideg hóban,
mintha fáznának valóban,
s azért szöknének nagyot,
kerüljék ki a fagyot.
Pedig hát ahogy is fáznak,
csak játszanak, csak cikáznak,
hisz gyermekek — őzikék,
kedvük ragyog, mint az ég,
s míg szökellnek, míg szaladnak,
kedvükből nekem is adnak,
szétszórják a friss havon.
Messze járnak már nagyon,
hátsójukon hóka folt.
Hát ennyi. Volt, ami volt.

Hóhullás

Bundában jött ma a reggel,
úgy birkózik a hideggel.

Mintha sok-sok lepke volna,
száll-hull a hó pelyhe, bolyha.

Takaró alatt a város,
már az országút se sáros,

és a didergő fenyők,
melyek ott álltak a szélben,

hajdonfővel a nagy télben,
kaptak puha keszkenőt.

Hóból a hattyú

Szállanak, lengnek
hűs, puha pelyhek.
Mind kavarnak
égen a varjak.
Hószínű pelyhek.
Éjszínű varjak.
Károg a varjú.
Mintha a hattyú
tolla szitálna,
csönd ül a tájra.
Röppen a varjú.
Hóból a hattyú.

Csire Gabriella

Csaba és a Nap fia

Vörösmarty Mihály *Tündérvölgy* című
elbeszélő költeménye nyomán

A *Csaba és a Nap fia* Vörösmarty Mihály *Tündérvölgy* (1826) című elbeszélő költeményének prózába való átültetése.

Vörösmarty Mihály (1800–1855), a magyar romantika legnagyobb alkotóművésze a líra, az epika és a dráma terén egyaránt kimagaslott. Vagy ki ne ismerné az emberi lét értelmét kutató filozófiai költeményét, a *Gondolatok a könyvtárban*, szerelmi lírájának gyöngyszemét — *A merengőhöz* —, az egész emberiség sorsát vízióban láttató legnagyobb lírai költeményét, *A vén cigányt*! És ki ne olvasta/látta volna ragyogó szépségű mesejátékát, a *Csongor és Tündét*!

Epikai alkotásai — romantikus nemzeti eposza, a *Zalán futása* és mondai ihletésű elbeszélő költeményei — eléggé háttérbe szorultak. Kivételnek tekinthető kisepikai remeklése, a *Szép Ilonka*.

Méltatlanul merült feledésbe *Tündérvölgy* című elbeszélő költeménye is. A 200 strófából álló, ódon hangulatot árasztó mű mesés, fantasztikus világba visz, a szertelen képzelőerő teremtette tájak, hősök és végzetesen nagyra nőtt érzelmek tündérvilágába.

A mű prózában történő, mai átdolgozása Vörösmarty páratlan szépségű meséjét kívánja a köztudatba vinni.

Pihent a fegyver. De Csaba békés nyugalmat sehol nem talált. A rengetegben töltötte napjait búsan, egyedül. Szarvast űzött és medvét a hadverő dalia. Ott dőlt le, ahol érte, füves tisztáson vagy mohás kövön. Rövid álmából is lázas képzelgés verte fel. Száz alakban látta maga előtt Jevét, az ősz bajnok leányát, akiről azt beszélték, elfordult tőle, méghozzá Döngöre vitézéért.

Ha tüzes sárkány lennél, Döngöre, legyőznék akkor is! — forrt Csaba szívében az indulat. — De mit érne halálod, régi bajtárs, ha Jeve téged választott, nem engem? — csüggedt el megint. — Te büszke Döngöre! Amikor násznéped elhalad majd ablakom előtt, boríts fátylat a kedves arcra, s ne engedd, hogy arád vígdalt énekeljen! Vagy mégse. Ne fátyolozd el szép szemét! Én majd elébe toppanok váratlanul, és mezei virággal, friss forrásvízzel kedveskedem neki. Tán észre veszi akkor, hogy miatta könnyezem — búsongott a dalia napestig.

— Zendülj, vadonerdő! Hegy-völgy, visszhangozd súlyos panaszomat! — ugrott fel Csaba hirtelen. Gombos pajzsára sújtott keményen, dárdáját a magasba

dobta, majd elkapta, s a vadak után eredt. Már jól bent járt az erdőben, amikor rákiáltott valaki.

— Csaba te! Hová futsz? Ki elől bujkálsz? Hát eltűröd gyáván, hogy Döngöre elkapja előled Jevét?

— Jevét? — torpant meg Csaba. — Ki vagy, s mit akarsz?

— Ki lennék? — vigyorgott rá egy kiugró szikláról az ember. — Döngöre küldött hozzád. Azt üzeni: állj ki vele viadalra a folyó partján. Vagy, ha nem, itt keres föl téged, hogy porba sújtsa.

Megrázkódott haragjában az ifjú.

— Durva Döngöre durva katonája! Vidd hát üzenetem! — vágta oldalba dárdanyéllal a szájakodót, hogy a küldönc ágakat tördelve iszkolt előle, gurult le a vízmosáson.

Csaba is, mint gátszakadás, ereszkedett alá. Haja lobogott. Szemében lángolt az indulat. Életet vitt s halált. Életet Jevének s magának. Rút halált Döngörének.

Míg átviharzott a fák között, felszikkasztott benne a jóremény: „Áldott Jeve, te hű maradtál! Én ültem fel a szóbeszédnek. Ha nem hozzám hajlanál, párharcra nem hívna ki most Döngöre.”

Alig ért ki a vadonerdőből, s mit lát! Fegyveresek kísérik Jevét mint foglyukat. Csak ennyi kellett! Hatalmas indulattal támadt Csaba a katonákra. Bőven ontott szitkai és repülő dárdája elől úgy eliszkoltak a híres vitézek, hogy a lábuk se érte a földet.

Csak Jeve nem mozdult. Fátyla mögül előragyogtak könnyei.

— Légy oltalmazónk, Bendegúz hős fia! Segíts rajtunk! Döngöre szakított el apámtól. Ránk szabadította katonáit.

Leborult Jeve, s átfogta az ifjú térdét:

— Csaba! Ha el is hidegültél tőlem, tekints legalább ősz apámra. Dalma is bajnok volt, míg bírta ereje. Világ csúfjára megkötözték szegényt, hogy ne tudjon védelmemre kelni.

Bánat és öröm cikázott át a Csaba lelkén. Magához szorította az ősz bajnok leányát, sokáig tartotta átölelve, könnyes szemmel. De amint eszébe jutott Döngöre, elengedte Jevét, s háromszor ütött gombos pajzsára. Háromszor verte vissza hegy-völgy a táborba hívó jelt. S akár a szakadékba gördülő súlyos szikla, zúdult Csabához fegyveres serege. Ám Döngöre is érkezett már fürgeteges, zászlós hadával, s lábát a folyóparton megvetette.

— Ne fogjon itt senki fegyvert! — harsogta Döngöre. — Harcomat egyedül vívom meg Csabával.

A két szembenálló had némán hátrált, s leengedte a fegyverét.

— Csaba, te! — kiáltotta Döngöre. — Gyáva bujdosó, sunyító vadak társa! Hogy is merted a szemed Jevére emelni?

Elfutotta Csabát az indulat e szókra. Megrázta dárdáját, s kivetette. De ez csak a sisakot verte le Döngöre fejéről. Ekkor Jevére nézett Csaba. Egyetértő pillantásuk találkozott. Az ő életéért remegett a lány. Ám Döngöre is észrevette a szerelmesek néma párbeszédét és teljes erőből hajította öklelő dárdáját Csabának.

De az döndülve csúszott le a gombos pajzsról. Ekkor még egy dárdát küldött alattomban, s azzal a lányt vette célba. Ám a Nap fia észrevette a magasból a süvítő fegyvert, és elkapta a szörnyű csapás elől a lányt. Tündérpalástot vetett rá hirtelen, s fölragadta a magas égbe. Parányi csillagon kötött ki Jevével, balzsamos ligetben, s a hideg ajakra életet lehelt.

Döngöre és Csaba közt — kard ki kard! — életre-halálra szólt a viadal. Megtántorodott Csaba a súlyos ütestől, ám egy gyors mozdulattal homlokon találta ellenfelét. Lerogyott Döngöre, s elterült a földön, mozdulatlanul.

Csaba a holt vitéz láttán eldobta kardját, pajzsát, s utána vetette tollas sisakját. Ököllel döngötte a mellét, s őrijongve fetrengett a porban.

— Miért emeltem kardot rád, Döngöre? Miért? — szakadt föl kétségbeesett kiáltása. — Inkább haltam volna meg, minthogy így lássalak, elvérezve! Sose voltál haragosom. Gyűlölet nem volt közöttünk. És nincs már, akiért fegyvert emeltünk egymásra, Jeve nincs már! Elragadták őt, felvitték az égbe. Tündérhatalom rabolt meg, ember ezt semmiképp se tehetne volna.

Felugrott a földről a dalia, és így szólt:

— Nyugodj békében, bajtársam, Döngöre. Én megyek! Vagy meghozom Jevét, vagy követlek téged a másvilágra. Esküszöm — emelte magasba a kardját —, esküszöm a hős Bendegúz nevére, hogy megvívok a tündérrel, és Dalma lányával térek vissza. Esküszöm az erős hadak istenére!

Zúgtak a harcosok, mint az orkán, egy emberként éltették Csabát. Lassan elvegyültek egymás között. Hiszen nem voltak ellenségek. Csak a két vezér fenekedett egymásra. Nem egyébért, mint a leányért. Szomorú szívvel láttak hozzá a temetéshez. Nagy pompával tették zászlós sírba az ifjan elhunyt Döngörét.

Csaba a lány édesapjához sietett, hogy eloldja Dalma kötelékeit. Ám az ősz bajnok nem hagyta, hogy szabaddá tegyék. Mert, ha idejében kitiltotta volna házából Döngörét, Jeve most is élne! — kesergett, s önmagát okolta mindenért. De amint Csaba megvallotta, hogy útra készül, Jevét felkutatni, így szólt:

— Földi fegyver nem fog a tündéreken. Vedd magadhoz, fiam, bűvös kardomat. Azzal úgy állhatsz ki, mint egyenlő az egyenlővel, ha erőtöket összeméritek.

A falon függő díszes pajzs mögül ragyogott elő a nagy Kármán híres kardvasa. Csaba leemelte a szegről a bűvös fegyvert, s az épp beletalált a régi kard hüvelyébe.

Elbúcsúzott a bánatos édesapától, és lóra pattant.

Repült vele Ragadó, mint a sólyom, az erdő borította völgy felé. Oda, ahol titkos találkozókra gyűlnek éjjelente a tündérek. Varjak és hollók fenyegették a daliát, fekete felhőként vették körül nagy kározással. De az ifjú békésen haladt tovább a maga útján. Ekkor vészmadár szállt feje fölé éles vijjogással. Jött nagy szárnycsattogtatással először. Másodszor. Ám harmadszorra Csaba lenyilazta a vészmadárt. S az kitárt szárnyal zuhant le a magasból. Tetemén falánk hollósegreg osztozott nemsokára.

Csaba addig léptetett jó lován, míg ember nem járta sötét erdőbe nem jutott. A völgy felől ijesztő morajlást hozott a szél. Riadtan horkantott Ragadó, s aka-

dozni kezdett a lába. De az ifjú erősen tartotta a kantárszárat, s megbíztatta paripáját. Suhogott-hajladozott minden faág, míg sebesen szálltak a madarak a völgy felől a hűvösödő alkonyatban. Csörtető igyekezettel futottak szembe a lovassal a vadállatok. Sas reszketett az ágon, róka és farkas rángatta maga után a kölykeit. Szájában cipelte bocsait a barna medve. Így hurcolkodott ki a tündérvölgyből az éj beállta előtt az erdei nép.

Meg-megtorpant Ragadó a rájövő állatok láttán. De azok a fegyveres vitéz elől mind kitértek. Csaba félelem nélkül sietett a völgybe, hogy Jevét kiragadja a tündér honából. És amint így kocogott tovább, a Ragadó lába elé gurult, s a paták súlyától szörnyethalt egy medvebocs. Jajkiáltására az anyamedve két lábra állt, s bőszerűen rontott Csabára. A dárdanyéllel a dalia mindjárt a medve szájára sújtott. Iszonyú fájdalmában a vad kieresztette körmeit, s nekiugrott a daliának. Csaba átszúrta a medve torkát. Nemsokára az anyjukért elégtételt morgó többi bocs vére is a dárda nyelén könnyezett.

Alig szabadult Csaba a medvéktől, amikor sziszegő kígyósereg támadt rá. Karikába fonódó, könnyedén tekeredő hajlékony testtel és ágaskodó fejjel közeledett a rémséges csapat. De az ifjú meg se rezzent. Merészen gázolt át a kígyók tömegén. A sziszegő hullók bőrüket hátrahagyva futottak előre, s bújtak ahová tudtak, odúba és sziklamélybe.

Egyedül maradt Csaba a rászakadó éjben súlyos bánatával. Leszállt lováról, s egy tölgyfához kötötte Ragadót.

— Rozsda verjen! — tűzte le dárdáját a földbe. — Ha szerencsém lesz, egyszer majd érted jövök.

A tündérvölgybe csak a nagy Kármán kardvasát vitte magával. Amint ment, lába alatt egyre jobban kongott az üreges katlan, ám a kard lépésről lépésre növelte erejét. A vadonerdőből csakhamar kiért a hegytetőre. Előtte tündökölt a völgy, amely hosszan elnyúlt a tölgyesek ölén. Közepén domb magasodott, sudár cédrusfával. Csivitelő kis patak eredt a fa tövénél, az égre pedig épp akkor jött fel csillagaival a bús arcú hold. Békésen pihegett a csönd.

Csaba ámult-bámult ennyi szépség láttán. Ám a következő pillanatban nagyot csattant az ég. A források megindultak a hegytetőről, és gyors iramodással egybefolytak. Patakká duzzadtak, árkot ásó, dühösen kanyargó szörnyű áradattá, hogy ordított belé a völgy.

Majdnem elsodorta Csabát az áradat. Mégsem mozdult az ifjú. S mit lát! A felduzzadt patak tóvá kerekedik. Nem is tóvá, mint inkább tengerré. Feltölti a völgyet, akár egy csordultig telt kupát. Csak a cédrus fürtös feje látszott ki a hullámokból. Nagy zúgással ekkor leszálltak a fák hegyén gubbasztó szélvészek. Sárkány volt az, nem is szélvész, sárkány volt a két fiával, s repült a hömpölygő víz fölött, szörnyű csattogással. Hajladozott, recsegett a cédrus. Vijjogott a sas. Egyedül Csaba állt rendületlenül az éjfekete vészben.

S amilyen hirtelen támadt, épp oly hamar csitult el a vihar. Morogva telepedett vissza a fák tetejére mind a három sárkány. Az ég tündöklő boltozata is előtűnt

lassacskán. Pazarul szórta fényét a telihold. Csak a víz hánykolódott még kis ideig. Végül a hullámok is elsimultak. A tó tiszta tükrére hosszú árnyékot vetett a cédrus.

Megbabonázva állt Csaba a völgy felett. S már azon se lepődött meg, hogy a cédrus tövében habosan örvénylik a víz, s a mélyből kikel egy csodás szépségű lány. Bájos arca rámosolygott a világra. Ficáinkolt, mint aranyhalacska. Jókedvében saját árnyékával kergetőzött. S hogy megpillantotta az eget, kis kezével intett, s várta, hátha leszállnának hozzá a csillagok. De a cédrusfát is megcsodálta meg a messzi tölgyest. S indult már a patak felé.

Kecsesen lépdelt. Szokatlan volt talpának a fű. Hosszú haja sarkáig ért, nedvesen tapadt a bőrére. Ni, egy teremtmény! — rezzent össze hirtelen. A víz mélyén, ahol élt, embert még sose látott. Félve, kíváncsian közeledett Csabához, majd ijedten hátrált.

— Ne szaladj előlem, tenger kék szemű leánya! — szólt utána a dalia. — Fájdalom űzött idáig, mert a lányt, akit szeretek, tündér rabolta el.

A bájos vízi lányka nem tudta levenni szemét az ifjú arcáról. A csillogó tekintet, a szelíd mosoly közelebb vonzotta. Odahajolt Csabához, és ajkára illesztette az ajkát.

Forogni kezdett a világ Csabával. A lánykánál álmodni se lehetne szebbet! De ha átölelné, csókját visszaadná, Jeve soha nem tér haza, örökre ittmarad.

— Ne incselkedj velem! — fejtette le válláról a két hófehér kezét. — Azt mondd meg inkább, hol találom a tündérre, aki szép Jevémet rejtegeti!

Összerezzent, és futva menekült a tenger kék szemű leánya a fehér habokba. Sajnálta már Csaba, hogy ilyen keményen bánt a lánykával, de nem sok ideje maradt a töprengésre. Sötét fellegfátylat húzott a sárkány az ég szemére, hogy eltakarja előle a lenti világot. Villám futkosott az erdőszélen. A többi villám a vadonban cikázott le-föl, s égő tetőt vont a völgy fölé.

Barlangszáj volna? Valami nyílásfelét világított be az egyik villám. Sárkány örködött a bejáratnál, két fiával. Most már szemmel tartotta Csaba az őrséget. És amint az öreg sárkány fölszállt, hogy megvívjon az ég madarával, nyomban előlépett az ifjú, s az egyik őrt elkergette, a másikat meg kettévágta. S már bent is volt a barlangban, s ment előre.

Alig tett néhány lépést, és egy vízkapuhoz ért. A márványsima boltozat mélyén óriáshal nyitogatta szörnyű száját. Mögötte sárkányok nyüzsögtek garmadával. Csaba elborzadt. Szívét jeges rémület járta át. Most hová legyen? Fusson a halálba? Vagy talán meneküljön? Ám ekkor a tenger kékszemű leánya toppant eléje, és megmutatta neki a parányi rést a vízfalban. Az ifjú hálás pillantást vetett a lánykára, s ment sietve a résen át.

A belső völgy hangos volt a tündérkacagástól. Vidám beszéd és muzsikaszó hallatszott mindenünnen. Csaba búsan lépkedett a tündérpárok és a sivalkodó gyermekek között. Senki nem törődött vele. Ám a bánatos dalia egyetlen tündérlányban sem ismert arra, akit keresett. De amint elért a cédrus alá, szíve nagyot dobbant. Hét szivárvány tündöklő fényében szép szál ifjú tartotta ölében Jevét. Az alvó lány arcát simogatta a tündér. Fülébe sugdosott, és ajkát csókolta volna,

ha Csaba, mint sebzett vad, föl nem hördül. Párducként ugrott fel az ifjú a dombtetőre, hogy letaszítsa a tündért a szakadékba.

— Ébredj, Jeve, ébredj! — kapta karjába alélt kedvesét. — Mondj áldást a Csaba fegyverére!

Sóhaj szakadt föl a lány szívéből. Szemét nyitogatta, ám föl se ocsúdott még, amikor a tündér, aki nem volt más, mint a Nap fia, akkorát üvöltött, hogy belerendült a völgy, s a tündérek mind hozzárohantak.

— Vissza, tündér! Vissza! — húzott bűvös kardjával széles kört Jeve és maga köré a dalia.

A tündérek ereje nyomban lehanyatlott. Hátrálni kezdtek valamennyien. Ekkor nekiesett Csaba a cédrusnak, s kivágta tövestül. A sudár törzs reccsenve ropant, kidőlt, s rázuhant a völgyre. Sikoltva menekült most már a tündérnép. Ijedtében a hét szivárvány is felszökött az égre.

Míg fejvesztve rohagáltak a tündérek, Csaba három bűvös kört vont Jeve köré.

— Ide hát! — kiáltotta. — Ide gyorsan a kör középebe! Küzdjön meg velem, aki rabolni nem félt!

Háborgott a tömegbe verődő tündérnép, s indult, hogy elbánjon Csabával. Ám a letaszított tündér tiltón emelte kezét a magasba:

— Engem szidalmaz, a Nap fiát a Föld vakmerő gyermeke! Félre hát, társaim! Mindjárt kipenderítem innen a gyalázatot! — hágott föl a dombra. — Vigyázz — közeledett villogó kardjával —, már nincs jogod a lányhoz! Döngöre dárdát dobott rá. Én kaptam el Jevét a halál elől. Az enyém most már, senki másé. Mondj le róla!

— Nemes tündér, Nap fia! — válaszolt Csaba. — Ha igaz, amit mondasz, és nekem már csak halálához van közöm, miért nem láthattam holtában, hogy legalább elsirassam? Élt még Jeve, amikor fölvtted az égbe. Nem mondok le róla! Gyerünk, vívjunk meg érte!

Lángoló dühvel robbant be a Nap fia a körbe. Dübörgött lába alatt a föld. Jobbjában szikrát vetett a kard. Ám Csaba sem ült tétlenül. Mint sziklakő, zúdult ellenfelére. A Nap fia szeméből perzselő tűz csapott ki, s kardja cikázó villámokat lövellt. Így sújtott oda Csabához először is, másodszor is. Megtántorodott a dalia. Alig tudott visszaugrani a körbe. Mégis összeszedte utolsó erejét, s már ismét suhogtatta kardját.

Csengett-bongott a vas. A küzdőfelek lába alatt süllyedni kezdett a domb. Mire a sárkány szétteregette volna az éjfél fekete fátylát az égbolton, mint szirtfal szakadt Csaba kezéből a Nap fiára a kemény ütés. Hanyatt esett a tündér, hogy belerendült a völgy. A következő pillanatban már sárkányháton ült a Nap fia, és tündértársaival együtt messze szállt.

Csak az ifjú maradt a völgyben Jevével. Ám a lányt tündérvarázs nyűgözte: gonosz álom. Átkos varázs! Karjába vette Jevét a dalia és a tölgyfához indult, ahol türelmetlenül várta már paripája. Ragadót elkötötte, s dárdáját kihúzta a földből.

A kantárszáron vezetett ló vitte a mélyen alvót. Amint egy tisztásra jutott Csaba, letette a lányt a fűbe. Élesztgette szép szavakkal. Halvány arcát, hideg kezét csókkal melengette. De Jeve meg se mozdult. Felölelte ekkor nyergébe a lányt, s komor arccal száguldott a harmatos hajnal felé. Szél cibálta a lány kibontott haját.

Kora reggel Csaba az ősz bajnok házához ért, és bezörgetett. Dalma csak azt látta, hogy karjában hozza elsiratott lányát a dalia. Örömében letépte kötelékeit, és kitárt karral indult Jevéjét ölelni. Ekkor a lány arcát halvány pír öntötte el. Szép szeme boldogan ragyogott apjára, s apjáról Csabára. Vidáman köszönt, könnyedén lépdelt, mint aki nyomasztó álomból ébred.

Nem volt boldogabb azon a napon az ősz Dalmánál és Jevénél. Vagy talán igen? Az ifjú öröme nagyobb volt a világnál, mélyebb a tengernél, magasabb a napnál, s teljesebb minden gondolatnál.

Menyegző után hű Jevéje oldalán Csaba felejtett bút-bánatot, s a tündérvölgytől örökre búcsúzott.

Keller Emese illusztrációja

Csávosy György

Novemberi mese

Mikor november beköszöntött,
a sztyeppén dér ezüstje szállt,
veszett szél járta; mint a farkas,
zihált, s dermesztőn orgonált.

A tüzelő és kenyér gondja
barázdát vont a homlokon,
nyomorgó munkásnegyedekben
s muzsiktanyán, a falvakon.

Mit kérhetett a szegény gyermek?
(Bubája és ruhája rongy.)
„Anyácska, fonj mesekalácsot,
vidám, való meséket mondj.

Mesélj harangos iskoláról,
találj ki s adj rám szép ruhát...”
... Borongó téli est homályát
a mese fénnel szőtte át.

Amíg egy novemberi éjjel
a Névapart lángba borult,
mesével dajkált sok nyomorgó
a zsarnokság ellen vonult.

Vágyakban élő álomképből
azóta lett való világ,
mióta piros csillag éke
november fényét hinti rád.

Rest Habakuk

— Kukk, Habakuk! —
szól a kakukk —
Becsuktad az utcakaput,
be a zsalut,
ám a falut
nem csapod be,
kakukk, kakukk;
a brigádod tud, amit tud,
hogy Habakuk délig aludt,
nem piszkálta, csak a hamut,
pipatüze is kialudt.
Kakukk, kakukk,
rest Habakuk,
ha dolog van,
már hazafut,
kemencénél üres a sut,
oda hasal be Habakuk. —
Így a kakukk.
— No, Habakuk,
lám, osztáskor neked mi jut?
Ősszel majd se kása, se lúd,
lesz fel is út és le is út,
magad maradsz,
mint a kakukk,
böjtön alhatsz.
— Kukk, Habakuk!

Tél, tél...

Tél, tél, fú a szél,
fosztott tollú pilinkél,
ám ki illet töm dunnába,
reszket annak keze-lába.

Hó, hó, hófehér,
pihe rajban földre ér,
megfogom a markomban,
s láddsza: cseppé vált nyomban.

Szán, szán, sikló szán,
osztzkodnak a hosszán,
de a dombnak felfele
csak gazdája jó vele.

Jég, jég, sima jég,
egy lépésnyi is elég
talpat nyúzni, csicsonkázni,
mért nem tanulsz korcsolyázni?

Tűz, tűz, esti tűz,
szelet, fagyot messzi űz,
lengő lángja táncol egyre —
s álom hull a két szemedre.

Téli sportok

Szánkázás

Szánkázni kezd szürkületkor
a vén nap az égen.
Siklik le az égi lejtőn
már-már nadrágféken.
Két domb közé huppan halkan
túl a láthatáron,
hogymajd reggel a szemközti
dombra visszamásszon.

Sízés

Sízik a szellő,
semmirekellő,
fáson vágat,
veri az ágat,
mintha cukorzsák
ketté hasadna,
csiklandó porhó
hull a nyakadba.

Halászat

Halászik a hold a jégen.
Egymagában, ezüst léken
lesi: lassú, álmos halak
színre szállva ásítsanak
s reggeltájt tűnik szemébe,
hogymajd a lik a saját képe.

Téli üzenet

Hócsutorás, odvas fákon
puha köd ül hallgatag,
jégzománcos kristályösvény —
mozdulatlan a patak.

Kint jártam a téli erdőn.
Hófehérke-mód pihen,
de egy harkály morzhangján
s általam s így izen:

ha majd olvadt vízre pereg
a tavaszi fényözön,
s kandikáló hóvirág közt
kakasmandikó köszön,

ha a som virágát bontja,
s gyöngyöt fűz a gyöngyvirág,
a szekrényből előkerül
iránytű és hátizsák,

újra vár a bükkös mélye,
páfrány, gomba, sziklafal
és a zuzmós barlang mélye,
mely tán őslényt is takar.

Addig sokat s szorgalmasan
tanuljatok, gyerekek,
mert az élet, mint az erdő,
ezer titkot rejteget.

Most az idő a munkára,
olyan gyorsan itt a nyár,
s akkor hűsén megpihenni
az erdő is visszavár.

Óesztendő

Hajlott hátán havas kendő,
így téblábol az esztendő.
Menni készül, nincs sok hátra,
addig ügyel a világra.
Porolja a deres ágat,
zsákszám zúzmarát szitálgat,
tükörjeget fényez kékre,
s számba veszi tőtől végre
gazdaságát, amit átad:
megvan fű, fa, buksi állat?
Csoszog, dörög, szelet ásít,
itt még rendez, ott még másít,
míg mögötte türelmetlen
ágaskodik lábujjhegyen
a fenyő, az ünnep fája:
már az új esztendőt várja!

P. Buzogány Árpád

Szél citerázott

Könny hull október szomorú szeméből,
szétfolyik köveken, járdán,
fakó szél kerget fázós madarat.
Meztelenül és árván

maradt ágak fény után nyúlnak, nehéz
köd burkolja az utat,
megkopott ösvény mellett bogáncs rezeget,
csak a semmibe mutat.

Vizes almák a híg sárba gurulnak.
Napról álmodnak, meleg
fényekről apró, rozsdásodó füvek
s rájuk dús eső pereg.

Kikericsekkel terítve a mező,
lila ruhájuk ázott,
hajnalban a szél bús dalt hatalmas
bükkfákon citerázott.

Történet a nádszálról

Gyenge nádszál hajladoz,
ide-oda ingadoz,
gyenge szellő hajtogatja,
meleg földhöz lapogatja.

Egyetlen szál úgy suhog,
mint a zápor, ha zuhog,
és az ezüst délelőtt
mindig utánozza őt.

Őszre már kemény szál,
dacosan és büszkén áll,
szél szavára megzörren,
nem is hajlik egykönnyen.

Télire a hó felett
áll a szegény, itt feledt,
szélgyötörte nádszál,
levelére szél száll.

Szél markában szalmaszál

Szél markában szalmaszál,
szúnyog lába mit kaszál?
Szusszan a szelíd este,
hold a tavat kereste,

szálldos a szó az éjben,
éjfél haja már ében,
szunnyad a szelíd álom
hold szötte selyemszálon.

Száguldnak szilaj mének,
visszhangzik szálló ének,
szívem sose szűnt várni,
kezdj bennem muzsikálni.

Mekkora hó lett!

Mekkora hó lett, mekkora!
Arasznyi ült a kapura,
kétannyi van a háztetőn,
s felülről omlik, egyre jön,

nem tud a veréb leszállni,
szárnyal havat kell kaszálni,
nem ér le lába a földre,
friss, puha hóban vergődik...

Csupa hó utca s az árok,
nehezen látni, hol járok,
addig töprengem magamban,
behull a hó a nyakamba.

Hold a hóban, hold a tóban

Télikabátom
tele hideggel,
szúrósan-csípősen
hideg a reggel.

Söpröm a havat és
hulldogál fentről,
szél fújja nyakamba
hol arról, hol erről.

Délutánra már
csöpög az eresz,
a pléhcsatornán
leszekerez.

Szürkület szorít
az ajtón belül,
macskánk a kályha
alá menekül.

Vacsora után az
ablakból látom:
hold ébresztgeti
téli világom,

olyan az egész, mint
halovány hajnal,
bekentek mindent
csillogó vajjal,

ott a hold felül,
gyönyörű sárga,
onnan mosolyog le
erre a világra.

Kimegyek és az udvar
végéből látom,
ott van a hold egy
messzi dombháton,

s mire leérek az
utca végére,
leköltözött már
a tó jegére.

Jaj, mi lett vele, hát
szétfolyik lassan,
hogy kéményen, tetőkön
a holdfényt láthassam.

Ha tovább megyek,
hold van a hóban,
pedig az előbb még
ott volt a tóban,

s mire lefekszem,
a jégvirágon
keresztül ismét
az égen látom.

Fagy vette ölbe a világot

Roppan a vastag hó az ágon,
fehér por minden körbe-körbe,
mintha már az egész világot
mától fagy vette volna ölbe.

Csendes az erdő, hallgat mélye,
csupán szél mozdul ágak felett.
Tavaszt álmodott három szarka
s hegyen túl, a nap után eredt.

Kora reggeli hó

Sálunkba szél kapaszkodik,
havas a táskánk és zsebünk.
Vastagon füstöl a kémény.
Síkos utcákon tipegünk.

A felnőttek furcsák reggel —
nem is örülnek a hónapnak,
mind elsöprik a járdáról,
bár úgyis belepi holnap.

Látom, a postás is mintha
télen alacsonyabb lenne.
Ha sütne a nap, jókedve
hamarabb bemelegedne.

Most behúzza nyakát és
nagyon siet, el ne késsen.
Olyan korán van, még macskák
sem ülnek a kerítésen.

Fösvény havazás

Elkésett a tél az idén,
se hó nincs, se fagy.
December ha szűkmarkú volt,
január, te adj!

Porka havat, jégcsapokat
holnapra sokat —
meglásd, minden apró gyerek
kacagva fogad.

Abonyi Mária illusztrációja

Ráduly János

Székely népmesék
a Kis-Küküllő mentéről

A tulipános láda

Éccer vót, hol nem vót, hetedhét országon is túl, még azon is túl, vót éccer égy öregember, akinek vót égy felesége, s égy leánya. Meghótt az öregasszony, eltemették, s megtartották a gyászt. Mikor letött a gyász, az öregember elhatározta, hogy még éccer megházasodik. El is vett égy vén banyót. A banyónak vót égy leánya. Amikor az asszony a házhoz kötözött, már látta, hogy van ki dógozzék a háznál: az öregember leányát fel fogja használni munkára. Ugy is lett: mindent a szegény leány végzett el, mosogatott, főzött, font, minden házi munkába része vót.

A mostoha az édes leányát dédelgette egész nap. A szegény árva dógos leány panaszkodott az apjának, de az apja nem tudatt segíteni rajta, mer egész nap csak dógozott a mezőn.

A vén banyó égy szép napon erősen megverte a mostoha leányát. A leány elhatározta, hogy elmenyen hazulról bújdosni.

El is indult, ment, mendegélt mezőken, erdőken keresztül, mígnem talált égy ággal telidobált kutat. A kút így szólott hézza:

— Takarítsál meg, édes lányom, meghálállak érte.

A leány kitakarította a kutat szép tisztára. A kút megköszönte. Megy tovább a leány, mígnem talál égy hervadt levelű, száraz ágú körtefát. A körtefa így szólott a leányhoz:

— Takarítsál meg, édes lányom, majd meg fogom hálálni neked.

A leány nekifogott, s szép tisztára kitakarította. A fa megköszönte, a leány pedig továbbment. Ment, mendegélt, éccer csak talált égy sütőkemencét, amelynek égyik ódala bé vót törve. A sütőkemence így szólott a leányhoz:

— Javítsál meg, édes lányom, meg foglak hálálni érte.

A leány nekifogott, s megjavította a sütőkemencét. Az meg megköszönte, a leány pedig továbbment. Ment, mendegélt, éccer csak találkozott égy bogáncsos csitkóval. A csitkó azt mondta neki:

— Takarítsál meg, édes lányom, meghálállak érte. A leány megtakarította, szépen megkefélte csillogóra, aztán továbbment. Elért éccer égy házhoz. Ez a

ház egy erdő szélén vót, nem messze a falutól. Bétért a házhoz, hogy dógot keressen. Bément, köszönt, aztán megkérdezte:

— Ki lakik itt?

Szentpéteriné lakatt itt, s azt mondta:

— Mi járatba vagy, te léány?

A léány elmondta, honnan jött, s mit akar. Az asszon így szólott:

— Jó, hogy jössz, nekem éppen szükségem van szógára.

A asszon bé is fogadta szógának. Kiadta a parancsot, hogy itt három napból áll egy esztendő, ha ezt a három napot jól béfejezi, meg fogja ajándékozni. Szentpéterinének sok kígyója, sárkánya vót, ezeket kellett étetni langyos étellel, hogy nehogy elégessék a szájukat.

Szentpéteriné minden nap ment bé a templomba. Meghagyta minden reggel:

— Először seperd ki a házat, a háznak minden szobáját, itt vannak a kulcsok. Csak a leghátulsóba ne menj bé. Délbe étesd meg az állatokat s öste is.

Evvel az asszon elment a templomba. A léány szorgalmasan neki is fogott, minden szobát kisépert, a legbelsőbe is bé akart menni, de szófogadó vót, s nem ment bé. Délbe megétette az állatokat. Öste hazatért az asszon, mindent rendben talált.

Megkérdezte a állatoktól:

— Jól étetett-é meg tüktökök?

— Jól, jól, még meg se égette a torkunk — kiátották az állatok.

Másnap ugyanez a feladat várt a léányra. Szintén rendben talált mindent az asszon, s ugyanígy harmadik nap is. Láta, hogy a léány rendes, becsületes, elhatározta, hogy megajándékolja. Bévezette a legbelső szobába, s azt mondta:

— Válassz!

A szobában sok tulipános láda vót, mind rajzokkal díszítve, de a léány rájuk se tekintett. A sarokba egy pókhálóval beszótt kicsi láda vót, s azt vette el. Az asszony azt mondta:

— Vegyél nagyobb s szebbet. Így nem eresztelek, hogy még rossz hírt szerezzél rólam.

De a léány csak azt választotta:

— Ha ezt nem adja, nem kell egyik se.

Az asszon kéntelen vót odaadni a kicsi ládát. A léány elindult hazafelé. Az asszony meghagyta, hogy hazáig ki se bontsa a ládát. A léány nem is bontotta ki, ment, mendegélt szép lassan. Éccer csak meglátta azt a csitkót, amelyiket megmentett a bogáncsoktól. A csitkó megüsmerte a léányt, s ugrándozva futott hézza.

— Ül fel, megmentőm, a hátamra — mondta.

A léány örömet felült, mer nagyon el vót fáradva. Ment a csitkóval együtt hazafelé. Má erősen megéhezett a léány, mikor elértek a sütőkemencéhez. A sütőkemence friss cipót adott a léánynak. A léány jóllakatt, s továbbindult a csitkóval. Mentek, mentek, éccer csak elértek a körtefáig. Há a körtefa teli vót szép

nagy körtékkel. A körtefa adott a lánynak, amennyi kellett a jó zamatos körtéből. Mentek tovább, mígnem elértek a kútig. Má meg is vótak szomjazva. A kút megkínálta jó friss vízzel. Mentek tovább, éccer csak hazaértek. A mostoha anyja s a léánya a tüzelő mellett ült, az édesapja is otthon vót. Bélépett, nagyon megörvendett az apja, hogy hazajött a léánya. Bosszankodott is a mostoha. Az apja azt kérdezte a léánytól:

— Hol vótál eddig, édes lányom?

— Szógálni vótam, édesapám — felelte a léány.

— És mit kaptál azér, hogy szógáltál?

— Ezt a ládát kaptam.

Erre a mostoha s a léánya úgy elkezdtek kacagni, hogy majdnem kipukkantak. A léány nyugton kibontotta a ládát, s há mindenkinek szeme-szája tátva maradt. Amennyi drága kincsek, drága ruhák, mind a ládába vótak. A léány megörvendett neki. Erősen megirigyelte ezt a mostoha léánya, s elhatározta, hogy elmenyen szógálni ő is, s ő még jobb ládát szerez. Felpakolt jól, felötözött, s útnak indult. Ment, mendegélt hegyen, völgyön keresztül, má elig bírta a lába az elkényeztetett léányt. Éccer csak elért égy kúthoz, amelyik teli vót ágakkal s tövisekkel.

— Takarítsál meg, édes lányom — szólt hézza a kút —, majd meghálállak érte.

De a léány nagy hetykén azt felelte:

— Még mit nem! Nem késleltetem magam avval, hogy téged takarítsalak! — s avval tovább is állt. Ment, mendegélt, elért a körtefához. A körtefa is így szólt hézza:

— Takarítsál meg, édes lányom, meghálálom érte.

— Hát hogyne! — szólt nagy hetykén a léány, s réa se nézett, továbbment. Ment tovább, talált égy sütőkemencét. A sütőkemence azt mondta:

— Javítsál meg, édes lányom, majd meg foglak hálálni érte.

A léány meglátta, hogy égyik ódala bé van dőlve, s mérgibe, hogy minden anynyt akadályozza, bédőjtötte a másik ódalát is, avval tovább is állt. Ment, ment, találkozott a bogáncsos csitkóval. A csitkó kérte, hogy takarítsa meg a bogáncsoktól, de a léány még réa se hederített.

Továbbment, míg elérkezett Szentpéteriné házához. Bément a házba, s kijelentette, hogy ő szógálni jött. Az asszony azt mondta:

— Jól van, ha az az óhajod, én béveszlek szógálni. Minden nap kisépered a házat, megéteted az állataimot, ez lesz a napi dógod. Égy év három napból áll, ha ezt a három napot jól leszógálod, megjutalmazlak érte.

A léány megörvendett. Szentpéteriné már reggel korán felkőtt, s elindult a templomba.

A léány lusta vót felkelni, nem seperte meg a házat, forró ételt adott az állatoknak. Azok egész nap csak ordítottak. Az asszony öste, mikor hazajött, nagy rendetlenséget talált. Az állatok panaszkodtak, hogy összeégették a torkukat. Az

asszon kijelentette, hogy a leány ezer a napér megkapja a bért, de mehet haza. Bévitte a legbelső szobába, s azt mondta:

— Válassz, melyik kell neked — s a ládákra mutatott. A leány kiválasztott egy szép tulipános ládát, s kezdte cipelni hazafelé. Ment, ment nagy fáradtan, mikor találkozott a csitkóval. A csitkó vígan nyerített, azt mondta:

— Ha te nem mentettél meg a bogáncsoktól, én se segítek neked.

Ment tovább a leány, má elig bírta a lába, s olyan éhes lett, hogy nem tudatt magáról. Meglátta a sütőkemencét, s benne a cipókat. Könnyörgött, hogy adjan belőle, de a sütőkemence nem adott.

Szomorúan indult tovább. Meglátta a körtefát teli szép körtékkel. Nem vót mit csináljon, a körtefa se adott körtét.

A leány továbbment, erősen megszomjazott. Elért a kúthoz, de a kút is csak azt mondta:

— Távozz tőlem, nem takarítottál ki, s én se adak vizet.

A leány majdnem sírva fakadt, de azért kitartotta magát, s hazaérve mutatta, milyen szép ládát tudatt szerezni. Azt gondolták, hogy ebbe még több minden lesz, s ki fogják kacagni a szegény leányt. De mikor felnyitották a láda födelit, kígyók, békák ugráltak ki belőle. Nagyon meglepődtek, aztán fogta magát az öregember, s elkergette a házától ezt a hamis boszorkányt a leányával együtt.

Az öregember pedig az ő szeretett leányával még most is él, ha meg nem hótt.

Szép Fuvella története

Ez, amit most mondok, egész történelem vót, ez nem mese vót. Mer leányka korbomba este jött édesapámékhoz egy vándor, s az beszélte vót el, hogy s mint vót.

Hogy vót egy dúsgazdag ember, Brancsainak hítták. S annak vót egy fiacskája. Mikor úgy hat-hét éves lett a fiú, elment ki az erdőre. S eltűnt. Őtöt többet nem kapták sehol. A fiú elkerült a rablók közi, s ott nevelkedett. Évek múlva ő lett a rablótanyán a fővezér, a kapitány.

Na, de Brancsaiéknak még született egy leánykájuk, Szép Fuvella. Az úgy nőtt fel, hogy nem is tudta, hogy neki vót egy fiútestvére. Szemre való leány lett belőle, csinos leányocska. Fogta magát, s elment számócazni, epret szedni az erdőn. Ahogy jött s ment eléfelé, hát találkozott a kapitánnyal, a rablóvezérrel.

A kapitány megszólította a leányt:

— Kisasszony drága, mit csinál?

Azt mondja a leány:

— Szamócazok.

— Hát jöjjön erre — mondta a kapitány —, mer vóna egy pár szavam.

Azt felelte a leány.

— Én nem megyek sehova.

Avval mindjárt hazaszaladt.
A kapitány ettől kezdve csak mind a leány után járt, leskelődött utána.
Erőssen belészeretett, nagyon tetszett neki a leány.
Vót az út mellett egy közkút, Szép Fuvella járt oda vízér.
Látta a kapitány a leányt a kútnál, s odament hozza.
— Kisasszony drága, nem lesz szíves nekem egy pohár vizet adni?
Azt mondja:
— De adok.
Elszaladt Fuvella, elfutott haza, s hozott egy poharat, abba vitt vizet a kapitánynak. Amint a kapitány a vizet vette vóna el, hát a leányt felkapta magához. Felkapta a lóra, s elvágatott véle.
A leány sírt, kiabált, de nem ért semmit.
Elég az, hogy elindultak az erdőbe bé. Amint mentek, kérdezte a leány:
— Hova menyünk?
— Menyünk a ballangba, a lakásomba.
Benn a sűrű erdő közepin vót a ballang. Mikor bértek, a leány azt se tudta, hogy merre létezik. Azt mondta:
— Mér van itt annyi sok ember?
— Ezek az én rablótársaim, a katonáim — mondta a kapitány.
Akkor a kapitány mondta a rablótársainak:
— Úgy nézzétek ezt a leányt, mint a szemeteket. Mer feleségül hoztam.
Ott vót a leány sokáig.
Na, de közbe belészeretett Fuvellába egy másik legény, a rablókapitány legénye. Az is örökké körübölte a leányt. Feszt utána bolyászott. Megígérte Fuvellának, hogy kiszabadítsa. Így a leány egyezkedni kezdett vele. De ezt észrevette a kapitány, s bosszúból megölte a legényt is, Szép Fuvellát is. Bépockolta mind a kettő valami likba.
Aztán hírbe jött Brancsaihoz, hogy merre létezik a leánya. Hogy a ballangba húrcolták el. Katonasággal ment utána. S elfogták az egész bandát, el a kapitányt is. S akkor a kapitány elésorolta, hogy s mint lett belőle a rablók fővezére. Mert őt úgy fogták el kicsi korába, s ott nőtt fel a ballangba, a rablók között.
Így a kapitány megtudta, hogy Szép Fuvella neki a testvére vót. Bánkódott egész életibe.
Ennyi vót a történelem.

János, a disznyópásztor

Éccer vót, hol nem vót, hetedhét országon is túl, vót éccer egy disznyópásztor. Éccer kihajtotta a disznyókot a csordába. Arra ment az uraság hatlovas hintóval. Az uraság azt kérdezte a disznyópásztortól:

— Mondd meg ecsém, tudsz-é disznyóbeszédet?
— Tudak, tudak — felelte János, mert úgy hitták a disznyópásztort. El is kezdte:
— Köpök az orrára,
Hogy...
— Ne tovább — mondta az uraság, s erősen megmérgeződött. Azt mondta, hogy öste János menjen bé hézza. Úgy gondolta, hogy van sok kutyája, s azokkal megfoghatja Jánost.
Östefelé János el is indult az urasághaz. Ment, mendegélt, há éccer égy nyulat látott meg a bokorba. János megfogta a nyulat, s bément az urasághaz. Mikor ment bé a kapun, há a sok kutya réjarontott. Megjedett János, s jedtibe eleresztette a nyulat. A kutyák mind a nyúl után futattak. Bément János az urasághaz, azt kérdi az uraság:
— Há megérkeztél, János?
— Meg, uram, megérkeztem — felelte János.
Akkor az uraság azt mondta az inasnak, vigye le Jánost a pincébe, s verje meg jól. Lementek a pincébe, az inas vette a szíjúkorbácsot. Alig értek le a pincébe, fenn megszólalt a banda, a zenekar. János táncra kerekedett, táncalt, táncalt, há amint táncalt, a hordóból a csapat kirúgta. A bor kezdett folyni, az inas az ujjával dugta bé a csapat, hogy el ne folyjon a bor, s kiabálni kezdett, hozzanak le csapat. De fenn nem hallatták meg, a bor elfolyt, János elvette az inástól a szíjúkorbácsot, s jól elverte az inast. Avval leakasztott egy jó darab szalonnát a szegről, bétette a tarisnyába s hazament.
Itt a vége, fuss el véle.

A hólyog, a szenes tuskó és a szalmaszár

Éccer vót, hol nem vót, hetedhét országon is túl, még azon is túl, az Óperenciás tengeren is túl, vót éccer égy szegény-szegény ember. Nem vót egyebe, csak égy rossz zsúpfedeles háza, égy kicsi pajta s égy malaca. Elig tengődött napról napra, nem vót mit adjan a malacnak, fűvel, más holmival tartotta. Elhatározta, hogy megöli. Másnap reggel leszúrták a malacot, s feldógozták a húsát. Az öreg a hólyogját felfűtta, feltette a füstre. A többi részt eltették. A hólyog napokon átal ott vót a fűsten, éccer kezdte csípni a szemit a füst. Mind csípte-csípte, éccer csak megharagudott, leszökött a híu szájáig, le a lépcsőken, le a lajtorján, egészen a kapuig. Ment, ment a falun keresztül, hát éccer a falu végén valami megdöfi az ódalát. Odanéz, hát a komáját, a szalmaszárat látja.

— Hova mész, komám? — kérdezte a szalmaszár.

— Menyek bujdosni — felelte a hólyag —, meguntam már a fűsten ülni, csípi a füst a szememet, s elszőktem otthonról.

— Hallod, koma, én is elmenyek veled — mondta a szalmaszár.

Mentek, mentek erdőben, hegyeken túl, mindenütt árkon-bokron, mígnem elértek égy barlanghoz. Ott a szenes tuskó füstölgött. Azt kérdezte a hólyagtól:

— Hova mész, komám?

— Menyek világgá, meguntam már fűsten, menyünk szerencsét próbálni — felelte a hólyag.

— Én is elmenyek veletek — kiátotta a tuskó.

— No gyere — hívta a hólyag.

Mennek, mennek üveghegyeken túl, mígnem elérnek égy nagy folyóhoz. Azt kérdi a hólyag:

— Menyünk-é a túlsó partra?

A szenes tuskó s a szalmaszár réavágták:

— Igen!

Avval a hólyag megfutamodott, a vizen csak úgy gurult keresztül. Utána indult a szalmaszár. Szép lassan úszni kezdett. Magába gondolta: lassan s biztoson. Hát a szenes csutkó is béértette égyik végét a vízbe, de rögtön ki is szökött. Olyan hideg vót a víz, hogy égyik fele elhalt. Kezdett sírni:

— Én hogy menyek át? Én hogy menyek át?

Meghallotta a szalmaszár, visszajött, hogy vigye túl. Felveszi a hátára, indulnak túl. Mikor majdnem a közepéig értek, a szalmaszár már kiátotta:

— Juj, hogy éget valami!

A szenes tuskó megjedett, s még jobban belékapaszkodott a szalmaszárba. A szalmaszár, amikor elért középére, ketté szakadott, a szenes tuskó beléesett a vízbe, segítségért kiabált, de beléfulladott. A hólyag a túlsó parton akkorát kacagott, hogy kipukkant. Itt a vége, fuss el véle, hónap legyenek a kend vendégei.

A kúdos szege

Vót éccer, hol nem vót, az Óperenciás tengeren is túl, vót éccer égy szegény-szegény ember. Ott lakatt a falu széjín, égy zsindelyes házba. A szegény ember sokáig élt, má annyi gyermeke vót, mint a rostán a lik, még égygel annál is több. Má annyi komája vót, amerre ment, mindenfelé csak azt mondták:

— Adjon Isten, komám. Hol vótál, komám? Hova mész, koma?

Senki mellett nem ment el, hogy meg ne szólította vóna. Még született égy fia. Ennek má sehol se kapatt komát. Ment, mendegélt, mígnem találkozott égy kúdussal. A kúdos nem mondott semmit neki, erről az ember észrevette, hogy ez nem komája. Megszólal:

— Hé, jó ember, maga nekem nem komám?

— Nem — felelte a kúdos.

— Nem jóne el nekem komának? Született égy gyermekem, s nem kapak neki keresztapát.

— Dehogynem — mondta a kúdos.

Elmentek, megkeresztelték a gyermeket, a kúdos lett a keresztapa. A gyermeknek ajándékba égy szeget adott, s azt mondta:

— Mikor megnősz, nagy leszel, menj ki az erdőbe, üsd belé ezt a szeget égy fába — avval a kúdos elment.

A legkülsőbbik gyermekkel egész ifjúkorába csúfolkadtak a többiek, hogy a keresztapja csak égy kúdos, csak égy szeget adott ajándékba. A kicsi gyermek csak elhallgatta ezeket, de a többiek minden nap újból és újból előhozták ezeket a dógokat.

Mikor a gyermek tizennyóc éves lett, há elfogta a vágy, azt mondta az apjának, ő elmenyen, s beléüti a fába a szeget. Az apja előbb tartatta vissza, de azután elhagyta, hogy menjen. A legén tarisnyába tett hamuból sült pogácsát, s elindult az erdő felé. Ment, mendegélt, s mikor elért égy nagy cserefához, há a szeget elévette, s beléütötte a fába. Há lássatok csudát, megnyílt előtte a mindenség, s a messzibe égy kakaslábon forgó palotát pillantatt meg. El akart oda jutni. Ment, vót öt farintja. Ment, mendegélt, s éccer csak látta, hogy égy asszon égy szekér macskát hoz, s dobolja belé a patakba. Azt mondja a fiú:

— Add nekem a macskákat négy farintér, ne dobd el.

Az asszon kapatt rajta, nekiadta a macskákat. A legény elkezdte húzni a szekeret a királyi palota felé. Mikor elért a forgó palota mellé, kivette a megmaradt égy farintját, megdobta a lábot, s az azonnal eltörött. A palota forgása megállt.

Magához vett két macskát, s bélépett a palotába. Há ott uram Isten, annyi vót az egér, hogy a király botlodott meg benne. Pont ebédhez készült, mikor bélépett a szegény legén, s látta, hogy a király mellett seprűvel s lapáttal álltak a szógák, s ütöttek, verték az egereket, de ha égyet megütöttek, akkor a tányér is eltörött. A király erősen búsult ezen, s nem tudta, mit csináljon. Azt mondta, hogy neki adja fele királyságát s a leányát, aki megmenti az egerektől. Kapta a két macskát a legén, s kidobta az asztalra. Égy kicsi idő múlva égy egér se vót sehol. A király úgy megörvendett, neki adta fele királyságát s a leányát. Az új király a feleségivel még most is él, ha meg nem hótt.

Aki nem hiszi, járjon a végire.

Czirják Edit

Az első hó

Fürge, pajkos, bolyhos
hópelyhek hullanak
— sietve megborzong
a fázós falevél —,
keringve, szállva
halkan odaszólnak:
— Készüljetek,
nyomunkban a tél!
Eresz alól kiles
egy hófehér cica,
kíváncsian figyel
a fura bogarakra.
Ide-oda ugrik,
hogy mancsába kapja:
— Játsszani velük
igazán jó volna!
Lép egyet, szimatol,
fülel és hopp — ugrik,
mancsában a pihe.
— Hadd látom, jóízű-e?
Ah, de hová lett?
Nem látom s nincs íze!
— Engem be nem csaptok,
én vagyok a gyorsabb! —
hirtelen felszökkell,
kapkod jobbra-balra,
maga körül perdül:
— Ni-ni, sokan jönnek,
s ne tudnám elkapni?
Nem hiszek szememnek!
Naná, itt az orromon egy.
— Ej, ez nem jó móka!
Megvárom, míg alászállnak,
s kezdődhet a nagy vadászat!

Mikulás

Jaj, de szépen hull a hó,
itt van már a Télapó!
Nézd, a hátán tömött zsák:
— Mit hoztál, jó Mikulás?

— Színes cukrot, ropogóst,
falovacskát, kopogóst.
Tollat, könyvet, füzetet,
gyerekeknek örömet.

Kisleánynak babaházat,
bababútort, szép babákat.
Kisfiúnak csodavárat,
színes kockát, katonákat.

Diós bejglit, mákos patkót,
sós perecet, friss kalácsot.
Amit neki megírtatok,
jó Mikulás mindent hozott.

Gyermekeimhez

Kétezer év karácsonyán
kicsiny szíved mondd, mit kíván?

Hallgass e kis szerkezetre,
figyelmeztet, bajtól óv meg.

Gondoljunk a szelíd, drága,
szeretett kis Jézuskára.

Kétezer év karácsonyán
kétezer év jászolára.

A kisgyermek karácsonyi kérései

Úgy terveztem, félrerakok
minden fölös gondolatot,
és elmegyek a templomba
ajándékért karácsonyra.

Az oltár előtt megállok,
egy kicsit Jézusra várok,
hogymondhassam, hogymhallassa,
mit kérek én karácsonyra.

Édes Jézus, szépen kérlek,
segítsd drága szüleimet,
hogyméljenek békességben
s szeretetben neveljenek.

Aztán meg, ha jónak látod,
gyógyítsd meg a nagymamámat,
varázsolj arcára mosolyt,
mely a gyásztól meghervadt.

Kishúgomnak, kisöcsémnek
te vigyázzad a léptüket.
Baj ne érje, ki se bántsa,
jó testvérek legyünk hárman.

A faluban, ahol élek,
gondterheltek az emberek.
Arcukon naponta látom,
hogyma szívük-lelkük gyászol.

Oly jó lenne, bár egy hétre,
történne egy szerepcsere,
legyen a gazdag önzetlen
és a szegény elégedett.

Jó Jézus, a nagyvilágban
terád gondolkod ifjú és agg,
betlehemi jászolkában
megszületett az Ártatlan.

Kicsi Jézus, te kedveske,
gondolj ma az emberekre.
Segítsd őket, bárcsak minden
ember vágya teljesülne!

Akkor hála s öröm könnye
csillanna meg a szemekben,
mind áldana, magasztalna,
jó Istennek hálát adna.

.

Nagyálmos Ildikó

Panna kérdez-válaszol

— Mit csinál itt, kiskegyed?
— Rajzoltam egy nagy hegyet,
felállok a tetejére,
lenézek a völgy gyomrába,
belsejébe.

— És aztán, hát aztán?
— Fát rajzolok a mezőre,
madarat a levegőbe,
virágoknak szirmokat,
karámokba barmokat,
őzeket a dombtetőre.

— Hallgatod a szél szavát?
— Inkább nézem a határt.
Hogyan érik be az alma,
melyik madár fakad dalra,
rajzolok egy folyót is,
víz sodrása messze visz,
elrepülök szellőháton,
átbújok a szivárványon.
Lerajzolom magam is.

Panna és a tehenek

Kint a réten, három vétlen
Tehén legel, kettő tétlen,
Harmadik meg bamba, méla,
Lóg a szájából a széna.

Kérődzik is, lustán, lassan,
Szeme kissé kialvatlan,
Tőgye húzza, szarva rántja,
Őt ez látszólag nem bántja.
Panna lesi. — Én nem értem,
mit csinálnak itt a réten?
Hogy kerül a tej a tőgybe?
Minek mennek ki a zöldbe?

Megeszik a sok-sok fűvet
(Náluk ilyesmi a szüret).
Aztán bent a nagy bendőből
Lecsorog a tej a tőgybe.
S hazamennek a mezőről.

Anya ekképp magyarázza,
De a gyerek fejét rázza:
Mégsem értem, mégsem értem,
Mit kérődznek itt a réten?

Molnár Krisztina: Panna és a tehenek

P. Buzogány Árpád

Mesék

A bíró igazsága

Mendegélt egy legény az úton, faluról falura vándorolt, hogy szolgálatba szegődjön. Itt is kapott munkát, meg ott is, de egy idő után tovább kellett állnia. Egy botra akasztotta a tarisznyáját és füttyörszgetett. Meg-megállt az árnyékban, mert forrón sütött a nap. Hát ahogy bandukolt, valami fényeset látott az úton. Odament, hogy megnézzé: egy csillogó aranypénz volt! Felvette, nézegette, aztán zsebre vágta. Ilyen szerencsém se volt — gondolta. Aztán azon töprengett, mit is kezdjen az arannyal.

Veszek egy lovat — mondta magában. Igen ám, de hátha azt kérdezik, egy szegény legénynek honnan van az arany?

Ahogy mendegélt, utolért egy szekeret. Félrevágott kalappal biztatta lovát a gazda, fát vitt az erdőről. A legény megállt, és megkérdezte, nem ő vesztette el az aranyat az úton?

— Ha nekem aranypénzem lenne, már rég jobb lovat vettem volna — felelte a szekeres.

Ment a legény tovább, egy fa alatt, az út szélén piros képű ember üldögélt, két jó lova az árnyékban pihent. Őt is megkérdezte a legény.

— De bizony az enyém! — ugrott fel az ember. — Kilyukadt a pénzes zacskóm, kihullt belőle az arany. Hát a többi nem találtad meg?

A legény a vállát vonogatta, és odaadta az aranypénzt. Biztosan az övé, módos gazdának látszik. Felült a szekérre, és együtt mentek tovább. Nemsokára beértek egy faluba. A szekeres egy helyen megállította a lovakat, és bement egy házba. A legény várt egy darabig, aztán érkezett a szekeres egy másik emberrel.

— Ez a legény volt — mutatta a szekeres.

— Hol van a többi kilenc arany, te legény? — kérdezte a férfi, aki a falu bírója volt.

— Melyik többi? Én ezt az egyet találtam, és odaadtam, mert azt mondta, ő vesztette el az úton.

A bíró azonban nem hagyta annyiban. Behívta őket a házába, és faggatózni kezdett.

— Jobb, ha bevallod, amíg jól van dolgod — fenyegetőzött a szekeres.

A legény elmondta, miként történt a dolog. Kis idő múlva arra jött a másik szekeres, aki fát fuvarozott. A bíró őt is behívta és kikérdezte.

— Szóval te egy aranyat találtál az úton, és nem tartottad meg magadnak, hanem megkérdezted a két szekerest, melyikük vesztítette el — dörmögte a bíró. A legény meg az első szekeres rábólintott.

— Te pedig nem vetted el az aranyat, mert nem a tied. Így volt? — kérdezte az első szekerestől, aki egyetlen lovával fát hordott.

— Bizony így volt, bíró uram.

— És te — fordult a módos gazdához — amikor a legény megkérdezett, magadénak mondtad az aranyat. Hadd lássuk, hol is vesztítetted el?

Visszamentek az úton mind a négyen, és megmutatta a legény, hol találkozott a szekerekkel. A módos gazda csak vörösödött, egyszer ide, máskor oda mutatott, hogy ott gurulhatott el a tíz aranypénz.

Megkeresték azt a helyet is, ahol a legény a pénzt találta. De bizony az út szélén egyetlen szekérnyomot se láttak.

Rájött a bíró, hogy nem egyenes a dolog! Visszaparancsolta őket a községhez, és előkiáltotta az íródeákat.

— Írjad, fiam! — mondta neki. — Aki csalafinta, és másét elkívánja, büntetést érdemel. Aki pedig igazságos, annak jutalom jár.

A módos gazdának tíz aranyat kellett fizetnie büntetésül. A bíró megcsörrentette markában az aranyakat, egyet kivett, és a szegény szekeres markába nyomta:

— Ez legyen a jutalmad, amiért legyőzted az aranypénz csábítását!

A többi kilenc aranyat a szegény legénynek adta:

— Légy mindig becsületes, mert az igaz úton könnyebben célba érsz. Ez legyen a kárpótlás a hamis vádaskodás miatt.

A módos gazdának már mit sem szólhatott, mert kapzsisága miatti szégyenében már eloldalgott lesütött fejjel.

A bíró kezét fogott a legénnyel és a szegény szekeressel, aztán amikor az íródeák összehajtogatta a papírt, botjával az asztalra koppintott:

— Az igaz embert a törvény is megvédi. Járjatok békével!

Gyöngyöt tojó tyúkocska

Élt egy csordapásztor valahol a falu végén. Alig volt annak egyebe, mint egy botja, egy tarka kuttyája és egy kürtje, amivel kora reggel végigkürtölte a falut, mielőtt kihajtotta volna a teheneket a legelőre.

Történt egy nap, hogy amikor a marhák az árnyékban deleltek, a pásztor tarka kuttyája egeret szimatolt. Ugrott is utána, ám az egér serényebb volt, eltűnt egy lyukban az árok martján. A kutya vájta, kaparta a földet, hogy elkap hassa. Addig morgott és ugatott, hogy a gazdája megelégedte. Hát egyszer valami fényes villant meg a földben. Talán elhullatott ezüstpénz lesz, ugrott oda. Nem pénz volt az, hanem valami gömbölyű dolog. Megmosta az árok vizében, és beletette a zsebébe.

Mindegyre elővette, nézegette. Akkora volt, amint az ujja begye, egészen gömbölyű és olyan szépen csillogott rajta a nap, hogy gyönyörűség volt nézni. Estefelé, amikor hazatért, bement a bíróhoz.

— Nézze csak, bíró uram, mit találtam. Ugyan mi lehet? — mutatta a tenyerében.

A bíró kezébe vette, forgatgatta, nézte innen, nézte onnan is.

— Valami gyöngyfélé, úgy gondolom — hűmmögött. — Alighanem igazgyöngy.

— No, ha igazgyöngy, akkor jól jártam véle — örvendezett a pásztor.

— Tudja a manó — vakargatta orra tövét a bíró, és odahívta a feleségét is, mert az asszonyféle csak jobban ért az ilyesmihez.

Nézegette a bíró felesége is, még a macska is odakíváncsiskodott. — Juj! — ugrotta meg magát az asszony, amikor a macska a lába szárához hozzásúrolódott. Hanem ijedtében kiejtette a kezéből azt a fényes valamit. De arra a tyúkok is odaszaladtak, és a bíró meg a pásztor hiába keresték a földön, sehol se találták.

— Bekapta valamelyik tyúk — hűledezett a pásztor.

— Igen, de melyik? — nézett szét a bíró.

— Az a fehér bóbitás — mutatta a pásztor.

— Mintha az a kendermagos — nézte a bíróné.

— Szó se lehet róla. Én úgy láttam, az a fekete volt — erősködött a bíró.

Sehogy se tudták eldönteni, melyik tyúk kaphatta fel.

— Meg kell nézni a begyében — mondta a bíró. Arra hárman háromfelé szaladtak, kergették a tyúkokat az udvaron. Igen ám, de kukoricaszemnél egyebet nem éreztek a begyükben, akárhogy tapogatták.

— Elő a kést meg a lábast! — parancsolta a bíró.

— Én már nem engedem levágni a jó tojó tyúkomat — ellenkezett a bíróné.

Így hát nem volt mit tenni. Elhatározták, hogy megvárják, amíg valamelyik tyúk beletojja a gyöngyszemet egy tojásba. Lesték is másnap, melyik tojásban lesz benne a gyöngyszem, de bizony egyikben sem volt. És ez így történt harmadik, negyedik nap is. A bíró már kezdte megunni a sok tojásrántottát.

Hanem valahogy híre ment a gyöngyöt tojó tyúkoknak, és egy napon beállított a bíróhoz egy gazdag kereskedő.

— Megvenném azt a gyöngyöt tojó tyúkot — mondta.

— Jaj, azt nem lehet! — kiáltotta a bíróné. — Mert akkor mivel maradunk mi?

A kereskedő azonban nem tágitott, a bíró pedig csak lógatta a fejét. Aztán amikor fényes aranypénz került az asztalra, a bíróné sem ellenkezett már olyan nagyon. Csak jobb lesz az arany, többet ér, mint az a három tyúkocska. Bíró uram pedig rábólintott.

— Tíz arany a gyöngyöcske, egy arany a tyúkocska — nyúlt a zsebébe a kereskedő, és újabb csillogó aranypénzeket markolt ki.

— Egy arany a gyöngyöcske, tíz pedig a tyúk! — mondta ki a végszót a bíró.

— Hát legyen — csaptak kezét, és a kereskedő nyomban kiszámolta az aranyakat az asztal sarkára. A bíró a markába septe, és intett az asszonynak, hozhatja a tyúkot.

A kereskedő a markát dörzsölte, és azonnal továbbállt a tyúkkal, mielőtt a bírók meggondolnák magukat.

— Elbolondult kend? — patvarkodott a bíróné. — Hát még a félnótás is tudja, többet ér a gyöngy, mint egy tyúk!

— Egy arany a gyöngyért, tíz pedig a tyúkért! — csapott az asztalra a bíró. — Egy aranyacska a pásztornak, tíz aranyacska a bírónak!

Felkapta a fejét erre a bíróné. Hogy neki milyen okos ura van, más ember ki sem találta volna! Így aztán estefelé egy fényes aranypénzt adott a bíró a csorda-pásztornak az elveszett gyöngyért.

Hanem a vásárnak híre futott, és bizony sokan irigyelték a pásztort, hogy egyetlen gyöngyszemért egy aranypénzt kapott. Két nap se telt, hívták a pásztort a kisbíróval.

— Az én földemen termett az a gyöngyszem, biztosan tudom! — pattant fel az asztal mellől egyik gazda. — Bíró uram, tegyen igazat!

A bíró addig hümmögött, amíg kitalálta: menjenek és nézzék meg, valójában kinek a földjén kapta ki a gyöngyszemet a pásztor tarka kutya. Mert ha igaz, amit a gazda mond, bizony neki is része van abból az aranypénzből.

Ki is mentek a legelőre, és a pásztor megmutatta, hol találta a gyöngyszemet.

— Igazam volt hát! — örvendezett a gazda. — Bíró uram is tanúsíthatja, ez az én földem. Ide az aranyat!

Bizony elkívánta volna a pásztor egyetlen aranyát is.

— Itt volt, nem hazugság — lépett az egérlyukhoz a pásztor, és elővette zsebéből a csillogó aranypénzt.

— Itt volt a gyöngyöcske, itt van az aranyacska — azzal az aranypénzt ügyesen belegurította az egérlyukba.

A bíró meg a gazda azóta is aranypénzt keresnek az egérlyukban, ha eddig meg nem unták.

Miért nem kapta be a napot a piros kakas?

Volt egy ember, annak egy piros kakasa. Egy reggel az a kakas felröpült a kapu tetejére, hosszú nyakát kinyújtotta. Meglátta ezt az ember, s még mielőtt a kakas elkukorékolta volna magát, beszaladt a házba.

— Hallod-e, te asszony, szörnyű dolog történt!

— Ugyanbiza mi? — kapott a fejéhez a felesége.
— Hát ez a mi kakasunk felszállott a kapu tetejére... jaj, nem is merem mondani!
— Mondjad már, mondjad!
— Be akarta kapni a napot!
— A napot?
— Igen, a napot. Ott voltam, láttam.
— Jaj, jaj, mit tegyünk? — sápítozott a feleség. — Mi lesz velünk, jaj, mi lesz velünk?

Meghallotta ezt a szomszédasszony, felkönyökölt a kerítésre, úgy hallgatózott. Aztán szaladt is a másik szomszédba, hogy elújságolja, amit hallott.

— Jaj, szörnyű dolog történt, ilyent még nem hallottam. Itt a világ vége! — és elmondta, hogy a kakas be fogja kapni a napot. A másik szomszédasszony hitte is, meg nem is, de azért bezárta a pajtába egyetlen tehénkéküket, nehogy a kakas be találja kapni.

Délre már a fél falu megtudta, hogy a piros kakas felröpült a kapu tetejére, és akkorára nyújtotta a nyakát, majdnem elérte a napot. Fülébe jutott a bírónak is, mi történt a faluban. Fogta fényes somfabotját, fejébe nyomta jobbik kalapját, és elindult, hogy végére járjon a dolognak.

Bekopogott a mi emberünkhöz:

— No lám csak, hol van az a híres kakas?

— Jaj, bíró uram, közel ne merjen menni, nehogy kigyelmedet is bekapja a kakas! — mondta az asszony, és csak a csűr sarkától merte megmutatni a piros kakast. A bíró hümmögött, aztán amikor hátul a kertben a kakas elkukorékolta magát, jobbnak látta, ha nem megy közelebb.

— Életemben nem láttam még ilyen kakast — mondta, és kisirült a kapun. Na még csak ez kellett! Mire hazaért, az a hír járta, kevésen múltott, hogy a piros kakas keresztbe le nem nyelte a bírót botostól együtt.

Eltelt egy nap, kettő, díszes kocsi állt meg a kapu előtt. A szolgabíró érkezett harmadmagával, hogy ő is lássa azt a híres kakast. A kapuból nyújtották a nyakukat, a kakas pedig az udvar sarkából figyelte őket. Az asszony ahogy kilépett a házból, még köszönni se volt ideje, mert a tyúkok azt hitték, búzát szór nekik, és megfutamodtak az asszony felé, a kakas meg utánuk. A szolgabíró se volt rest, becsapta erre maga mögött a kaput, felugrott a kocsira és elkiáltotta magát:

— Csapjad a lovakat!

A kocsis csapta is a lovakat, a szolgabíró szemébe húzta a kalapját, nehogy a szél lefújja. Aki látta őket, mit gondolhatott, mint hogy a kakas még a szolgabírót is be akarta kapni kocsistól, lovastól.

Arra járt egy regiment huszár, hírért vették ők is a kakasnak.

— Na majd én elrendezem — húzta ki kardját a kapitány, és követte őt az egész regiment. Amikor odaértek a ház elé, a kakas éppen felröppent a kerítésre, szárnyaival csapkodott. Megijedt ettől a kapitány lova, mert ilyent még nem látott. Felágaskodott, a kapitány sarkantyúzni kezdte, erre a ló elindult vágtában,

utána pedig a regiment huszár. Kinek lett volna bátorsága közel menni a piros kakashoz, mikor egy csapat huszár is megfutamodott előle? Szerencse, hogy utol nem érte, mert mind egy szálig bekapta volna őket...

A bíró levelet írt a királynak, küldené ide egész hadseregét, szabadítaná meg őket a veszedelemtől, amíg nem késő. A király elolvasta a levelet, megtanácskozta a dolgot bölcs embereivel, de a kakas ellen indulni mégse mertek.

Hanem arra járt egy koldus, gondolta, megnézi magának ő is ezt a csodát, ha már erre vezetett az útja. Bement az udvarra, leült a küszöbre, és amíg az asszony elsápítozta, hogy a regiment huszár is megfutamodott a kakas elől, a koldus lapos tarisznyája aljából összekotorta a száraz morzsát, és elszórta a lába elé. A tyúkok szedegetni kezdték, a piros kakas is felkapott egy-egy morzsát. A koldus egyszer csak hopp! Elkapta a kakast, és egyszeribe beledugta a tarisznyájába.

— Na, ha megfogta, vigye is innen! — mondta az asszony. A koldusnak sem kellett több biztatás, indult is már a kakassal, mert életében nem érte még ilyen szerencse, hogy ilyen szép kakast adjanak neki erőszakkal.

Ha a piros kakas a morzsát nem csipegette volna, ott kukorékolna még ma is a kerítés tetején.

A fejsze, az ostor, a furulya meg a fukar molnár

Volt egyszer egy legény, nem volt annak semmije a föld kerek világán. Gondol egyet, elindul ő is a nagyvilágba. Fogta a botját meg a tarisznyáját, azzal már ment is egyedül.

Ahogy ment, ment, látott az úton egy patkót. Felveszem, gondolta magában, egyszer nekem is lesz egy lovam, éppen jó lesz arra. Beletette a tarisznyájába, azzal mendegélt tovább.

Ma is ment, holnap is ment, már olyan rég úton volt, megunta egyedül. Ő biza beáll valahova szolgálni, gondolta, ha valaki felfogadná. Találkozott egy favágóval, mondja neki, mi járatban van.

Azt mondja a favágó:

— Én szívesen felfogadnálak, de olyan szegény vagyok, mit tudok neked fizetni?

— Az se baj — felelte a legény —, majd lesz valahogy.

Azzal ott maradt a favágónál. Minden nap kimentek az erdőbe, vágták a fát, aztán eladták, így éldegéltek.

Amikor letelt a szolgálat, azt mondja a favágó:

— Na te legény, egyebem nincsen, adok neked egy fejszét.

Jó lesz, gondolta a legény, van már egy patkóm, lesz egy fejszém is. Beletette a tarisznyába, azzal indult tovább.

Ment, amennyit ment, találkozott egy csordapásztorral. Őt is megkérdezte, nem fogadná-e szolgálatába. A pásztor nem sokat gondolkodott, megegyeztek, hogy ennyi s ennyi ideig nála szolgál. Amikor itt is letelt az idő, a legény elbúcsúzott. Kapott a pásztortól egy furulyát meg egy vadonatúj ostort. Örült is neki, vidáman ment tovább.

Megint ment, mendegélt, addig, hogy megállt egy malomnál. Kérdezi a molnárt, felvinné-e szolgálatba. Nézi a molnár, hogy nem gyengécske legény, egymás tenyerébe csaptak, s a legény elszegődött álló esztendeig. De a molárnak az volt a kikötése, ha egy nappal is hamarabb elmenne, semmit se fizet neki. A legény beleegyezett, s már kezdte is behordani a szekérről a zsákokat.

Hanem ez a molnár erősen fukar ember volt. Dolog volt elég nála, étel már kevesebb, a legény úgy megvékonyodott, hogy a nadrág is esett le róla. De nem szólt semmit, mert az egyezséget nem lehet felbontani. Hordta a zsákokat reggeltől estig, a gazdának nem lehetett rá panasa. Hanem egyszer az egyik zsák kiszakadt, elfolyt a liszt belőle. Hej, kiabált a molnár, hogy csengett a hely belé, olyan lett a képe, mint a főtt rák. Addig s addig, hogy a kárba oda kellett adnia a legénynek a fejszét, amit a favágótól kapott.

Gondolta a legény, sehogyan se jó ez így, azért a fejszéért ő becsülettel szolgált, hát anélkül maradjon? Törte a fejét, hogy mit is tehetne, de semmi se jutott eszébe. Eltelt egy hét, kettő, hát egyszer elhasadt a malomkő. Azért is a legény volt a hibás. Mivel fizesse meg, hát oda kellett adnia a furulyát meg az ostort is.

Elbúsulta magát nagyon a legény, nem maradt egyebe annál az egy patkónál, hát ezért indult ő a nagyvilágba? Ejjel sem alhatott — visszaadja ő még a kölcsönt, csak kerüljön alkalom!

Reggel fogta magát, odaáll a fejsze elé, és kérlelni kezdi, ne vágja össze a malmot. A furulyát is, hogy ne táncoltassa a molnárt, meg az ostort is, hogy ne verje el a gazdáját.

Hallja a molnár a beszédet, mert ott hallgatózott az ajtó sarkánál. A legény elkapta az ostort, verni kezdte vele a molnárt, csapta a lábát, de nem sajnálta a hátát sem. Közben kiabált:

— Jaj, drága ostorom, ne verd meg a molnárt!

A gazda ugrott erre, meg arra, de a legény nem sajnálta tőle az ostort. A végén könyörgőre fogta a molnár:

— Visszaadom, legyen a tied, csak éppen vidd el innen!

A legény így hát visszakapta az ostort. Dolgozott tovább, mintha mi sem történt volna.

Másnap reggel újból odament a fejszéhez, és kérlelni kezdte:

— Jaj, drága fejszém, ne vágd össze a malmot!

A molnár ahogy ezt meghallotta, szaladt azonnal, nehogy a fejsze összeaprítsa a malmot, inkább visszaadta a legénynek.

— Miféle furulyád van neked? — kérdezte a molnár.

— Hát ezt ahogy előveszem, magától elkezd szólni, és aki meghallja, addig kell táncoljon, amíg csak áll a lábán — mondta a legény. A molnár akkora szemeket meresztett, mint egy-egy lúdtojás, amikor meghallotta. Na még csak az kellene neki, hogy reggeltől estig táncolgasson, mit is szólnának az emberek, akik a malomba járnak? Visszaadta nyomban a furulyát is, nehogy az is megtáncoltassa őt. Gondolt egyet, és azt mondta:

— Na te legény, most már egyedül is elboldogulok itt a malomban, utadra engedlek, hozom a fizetséget.

Észrevette a legény, hogy a molnár szabadulni szeretne tőle. Megunta már ő is az éhkoppot, de gondolta, visszaadja a kölcsönt a gazdának.

— Mennék is szívesen — mondta —, de az egyezséget fel nem bonthatom, kiszolgálom az időmet.

Másnap a molnár elindult a vásárba, hogy eladja a lisztet. A legény ahogy egyedül maradt, levágott egy kövér tyúkot, megfőzte, úgy lakott belőle, hogy még a hasa is félreállt. Dehogya törődött a híg levessel, amit a molnár aznapra kihagyott neki!

Következő nap a legény elővette a tarisznyából a fejszét, az ostort meg a furulyát, és hangosan kérlelni kezdte őket:

— Ó, te drága fejszém, szépen kérlek, ne vágjál össze semmit, te ostor, ne verjél meg senkit, te furulya, ne táncoltass meg senkit!

Megszéppent a molnár, ha így áll a dolog, ennek fele se tréfa. Mi lesz, ha az ostor megint megveri őt, aztán a furulya megtáncoltatja, a fejsze pedig összeaprítja a malmot? Ígért a legénynek egy nagy szekér lisztet, csak éppen szabaduljon tőle.

— Nem tehetem — válaszolt a legény. — Úgy szól az egyezés, hogy álló esztendeig itt kell maradnom.

Vakarta a fejét a molnár, mit is tehetne, ígért fűt-fát, aztán gondolta, legjobb, ha megveszi a fejszét, az ostort meg a furulyát is. De bizony a legény nem adta el neki.

— Ha most eladom, ki fogja reggelente megkérlelni a fejszét, hogy ne vagdosza össze a malmot, és az ostort, hogy senkit meg ne verjen? Hát a furulyát, hogy ne táncoltassa egész nap az embereket? — így a legény.

Belátta a molnár, hogy csak jobb így, ahogy van. De bizony egész nap nem lelte a helyét. Hátha megharagítja a legényt, az pedig nem kérleli többet sem a fejszét, sem az ostort meg a furulyát?

Este aztán, alighogy besötétedett, fogta magát, felrakott egy szekérre mindent, amit lehetett, és útnak indult. Csak jobb lesz akárhol, mint itt — gondolta.

A legény pedig, amikor reggel felkelt, sehol nem találta a gazdáját. Várt egy darabig, kereste itt is, meg ott is, de hogy nem jött elő, dologhoz látott. Eltelt a nap, meg a következő is, a molnár addigra már hét határon is túl járt. A legény pedig ott maradt egyedül a malomban. Ha már így esett, hogy rá maradt a malmom, nem sokat búslakodott emiatt. Azóta is vígan örölgöt, amikor kedve tartja. Aki nem hiszi, keresse meg, kérdezze meg tőle, valóban így van-e.

Ráduly János

Fut a szél

Hét határon
öblös lábon
fut a szél,
nagykarimás
bő kalapja
nyakig ér.

Mindent megfog,
mindent hévvel
ölel át,
mégis-mégis
üres kézzel
fut tovább.

A legelső levél

— Miket firkálsz megint, Áron,
minek a sok ákombákom?

— Nem fírka, nem ákombákom,
levelet írok, barátom.

Nagyanyó már alig várja —
örömet harmatoz rája.

Száll a labda

Száll a labda,
pöttyös ívén
apró csillagocskák égnek,
sátrat verő
fiúk, lányok

ajkán kél a büszke ének.
Büszke ének
hallatára
hajlong a fa koronája,
s a tüzes Nap
szivárványszín
fénybokrétát köt reája.

Hajlong a nád

Hajlong a nád,
szellőt ringat,
szél ölében
virágillat.

Éj a nappalt
ébren tartja,
nappal az éjt
elaltatja.

Hajlongó nád
egyet ringat,
ég ölében
ring a csillag.

Alkonyatkor

Alkonyatkor a Nap
— mivel jön az este —
tüstént átöltözik
vörös fátyol-ingbe.

Vörös fátyol-ingét
az ég szabta, varrta,
ajándékol pedig
tiszt a szívből adta.

Czirják Edit

A sas meg a fia

A sziklás bércek rengetegében, ott, ahol a büszke sziklaóriások a felhők fölé emelkednek, élt a fiával egy sas. Egy napon elhatározta, hogy megtanítja vadászni a fiát, aki addig még sohasem repült.

Néhány szárnycsapás után — így ni — mutatta, a levegőbe emelkedsz és repülés közben figyelsz mindenre ami körülvesz, így könnyen megtalálod a zsákmányt.

Igen apám, csak hogy szárnyam sincsen, hát hogyan repülhetnék?

Az öreg sas semmit sem szólt, hátára vette a fiát, és felszállt. Égbe nyúló sziklaormok között szálltak egy darabig, mígnem egy vad vízesés fölé értek. A sas hirtelen megpillantotta zsákmányát, és a becserkészésére készült.

Hatalmas szélvihar közeledett. A sas — hátán a fiával — a vízesés fölött körözött, majd sebesen alámerült, ám nem bírta a tomboló vihar és a zúgó ár együttes erejével, amely mágnesként vont a félelmetes örvény felé. Tudta, hogy elveszett. Utolsó erejével a fiához fordult:

— Tárd ki a szárnyaid és menekülj, én még tartalak!

A sasfióka látta, hogy neki is vannak szárnyai! — No hiszen, repülni is tud!

— Menekülj! — hallatszott még az apa hangja.

— Nem hagylak elpusztulni, édesapám!

Azzal éles karmait apja hátába vágta, csőrével a fejét emelte ki a tomboló árból, majd súlyos terhével a part felé vette az irányt.

— Bárcsak megmenthetném az édesapámat, hiszen annyira szeretem őt! Felnevelt, táplált, gondomat viselte és ő tanított mindenre! Meg kell hogy tegyem, meg tudom tenni!

Ez a gondolat adott erőt a sasfiókának, hogy fölülkerekedjen a természet erején. Megemelte szárnyait, és fokozatosan szállt, ívelt felfelé, a part felé. Egy sziklarepedést pillantott meg — ez lesz a menedékünk — gondolta, és újult erővel fordult szembe a viharral.

Megmenekültek. A sasfióka kimerült volt, de mégis boldog, igen-igen boldog. Megmentette édesapját, miközben megtanulta használni a szárnyait.

A szeretet ajándéka

A Mikulás nagy gondban volt, hiszen egyre több szomorú gyermeket látott maga körül. Márpedig ő mindenkinek örömet szeretett volna szerezni. Közeledett a havas, zimankós December, be is üzent az ablakon át egy pirinyó jégvirággal:

— Hahó, öreg pajtás, ideje készülődni! Nem látom a szánad meg a szarvasaid! Remélem, minden rendben, és nem felejtetted el a kisgyerekeket, meg a nagy gyerekeket, akik annyira várnak!

Amint átadta az üzenetet, a kis jégvirág vastag kabátot vett magára és elszenderedett. Mikulás apó épp ellenkezőleg, elaludni sem tudott. Néhány fát vetett a kandallóban pislákoló tűzre, meggyújtotta a régi petróleumos lámpáját, amely mellett annyi jó ötletet kitalált az évek során, majd sietősen beült hintaszékébe. Összeráncolt homlokán látni lehetett, hogy nagyon gondolkodik. Ilyenkor senki sem merte zavarni. Gondolkodott, töprenkedett, de csak nem jutott előbbre. Végül csendesen elszenderedett. Hogy mit álmodhatott, nem tudom, de az már biztos, hogy idén is lesz ajándék! Legalábbis erre engedett következtetni a viselkedése.

Képzeljétek csak, alig pitymallott, amikor hirtelen fölpattant a hintaszékből, de úgy, hogy majd kecskebukát vetett, homlokára csapta a tenyerét és felkiáltott:

— Ez az, hogy eddig nem jutott az eszembe!

Úgy tűnt, megtalálta a megoldást...

Miközben öltözködött, azon morfondírozott, hogy a szomorúság gyógyírja a vidámság, a vidámság forrása pedig a szeretet, és elhatározta, hogy azon nyomban meglátogatja Jézuskát, és tanácsot kér tőle.

Nem kellett messzi utaznia, hiszen a kis Jézus lakása az ő szívében volt, mivel annyi jót tett az emberekkel, teljesen önzetlenül. Tett-vett, tervezgetett vidáman. Jókedvében még a feleségének is besegített a házimunkában, miközben egy ismerős dallamot dudorászott.

A dolgos nap után eljött az este. Élénk csillagocskák sziporkáztak az égen és a Hold is bekukkintott az ablakán, hunyorított egyet, mintha beleegyezését adná a Mikulás tervéhez. A jó Mikulás pedig szíve hangjára figyelmezve elmerült a gondolatok forgatagában és nyugovóra tért. Szüksége is volt egy kiadós pihenésre, mivel másnap hosszú út várt rá. Ugyanis a tél kezdetét szánja kijavításával, szarvasai abrakolásával, a levelek olvasásával, a csomagok elrendezésével töltötte.

Reggel, amint felébredt, egy kis varázstükröt meg egy varázspálcát talált éjjeli szekrényén. Mellette a használati utasítás:

„Kedves Mikulás!

Angyalaimmal küldöm ezeket az eszközöket. Jól figyelj! A tükör segítségével látni fogod mindenik szomorú kisgyermek lelkét. Azt, aki igazán szeretetre vágyik, szeretne jót tenni másokkal, érintsd meg a pálcáddal, így vidám lesz a szíve.

Ha valaki nem vágyik arra, hogy másoknak örömet szerezzen, a tükör egy különleges álmot bocsát rá. Két utat lát majd: az önzés, a rosszalkodás útját és egy másikat, a szeretetét. Az egyik sima, aszfaltozott, széles út lesz, tele gyomnövény-nyel és szúrós gazokkal, meg sötét árnyakkal. Egyik oldalán sötét erdő szegélyezi, a másikon süppedő mocsár. Nem léphet le az útról, mert odaveszne. Az erdő vadjai széttépnék, a láb maga alá húzná. Az út sosem fejeződik be, és nem visz sehová.

A szeretet útja egy keskeny kis ösvény, amelyet megtalálni csakis az tudhat, aki rátalált a tűzvirágra és a szívébe zárta. Az ösvény mentén csodaszép erdő terül el, amelynek tisztásain őzikék és nyuszik tanyáznak, friss vízű forrásokból csörgede-

zik a víz, és hűvös szellő lengeti a fák lombját. Az ösvény bal oldalán, a zöldellő mezőn szebbnél szebb virágok pompáznak és árasztják üde illatukat. Az ösvény mentén kis patak csobog, fürge halacska fickándoznak benne. Ez az élet vize. Szomját olthatja itt minden vándor, majd ehét az élet fájáról is. Ez az út a szeretet forrásához vezet. Minden gyerek szabadon dönthet. Ha a Jót választja, megkapja tőlem a vidámság lelkét, amely végigkíséri őt egész életében és segít megtalálni a kiutat a legnehezebbnek tűnő helyzetekből. Nos, kedves Mikulás, jó utat kívánok — a kis Jézus.”

A Mikulás felcihelődött. Magára öltötte ünnepi ruháját, fölvette vastag, prémes kucsmáját, kesztyűjét, majd nekivágott a hosszú útnak. Mindent pontosan úgy tett, ahogy meghagyták neki.

A varázstükör a gyerekek lelkét mutatta. Igen elcsodálkozott, amikor a pálcá érintése után újra belepillantott a tükörbe. Az ilyen gyereket mintha kicserélték volna. Békésen aludt tovább párnái között, de álmát aranyszínű angyalok őrizték és azon voltak, hogy kis szívében növeljék a szeretetet.

Más, szeleburdibb gyerekeknél szomorúságot mutatott a tükör. Őrzőangyalaik könnyeket hullattak értük, de nem nagyon tudtak segíteni, mert ezek a gyerekek egyenesen élvezték, ha valakit megbánthattak, gúnyolhattak vagy megverhettek. Szófogadatlanok voltak szüleikkel, nevelőikkel szemben is. A tükör álmukban megmutatta, hová juthatnak ezen az úton. A másik lehetőséget is látni engedte a tükör, homlokegyenest ellenkező irányból: az élet vizének forrását, a szabadságot, a szeretetet. Sokan döntöttek úgy, hogy ezentúl másképp viselkednek.

Miután hosszú útjáról visszatért otthonába, tükre segítségével láthatta a Mikulás, hogy munkája nem volt hiábavaló. A világ is gazdagabb lett a gyermekek mosolya, barátságos gondolatai, szavai által.

Aznap a Nap is vidámabban ébredt és pajkos dalba kezdett:

„A szeretet mindenkié, a szeretet mindenkié,
csak meg kell keresni a forrását, a szeretet mindenkié.”

Abonyi Mária illusztrációja

László László

Történeti mondák

Hunor és Magyar

(A hunok és a magyarok eredete. A csodaszarvas.)

Hajdanán élt egy hatalmas uralkodó, akinek Ménrót volt a neve. Az ő királysága keleten volt, Perzsia és Szkítia határán. Ménrót feleségét Enéhnek hívták. Két fiuk született, az egyiket Hunornak, a másikat Magyarnak nevezték.

Ménrót fiai bátor harcosokká és kiváló vadászokká váltak. Naphosszat lovon űzték a vadakat, és a legszebb példányokból ejtettek el annyit, amennyit eleségeként maguk és embereik elfogyasztottak.

Egyik vadászatukon megpillantottak egy csodaszép nőstény szarvast. Azonnal űzni is kezdtek, de a szarvas igen fürgé volt. Estére eltűnt a szarvas, de reggel ismét megkerült és tovább folytatódott az üldözése. Hosszas hajsza után a csodaszarvas egy mocsarak által körbevett, és állatok legeltetésére igen alkalmas területre vezette Hunort és Magyart, majd végleg eltűnt a szemük elől. Jól megjegyezték a fiúk a helyet, majd hazatértek és engedélyt kértek apjuktól, hogy embe-
reikkel és barmaikkal az új helyen megtelepedjenek.

Egy darabig, ezen a mocsaraktól védett helyen élt a két ifjú, derék vitézeik körében. Ám egyszer úgy döntöttek, hogy feleséget szereznek maguknak. Felkerekedtek és Dull alán fejedelem lányait elrabolták és feleségül vették. Vitézeik is raboltak maguknak, Dull és Belár királyok alattvalói közül lányokat és asszonyokat, akiket szintén feleségül vettek. Hunor nemzetségéből és leszármazottaiból erednek a hunok. A magyarok pedig Magyar leszármazottaiból sarjadtak.

Hunor és Magyar a megsokasodott népe számára ismét új hazát keresett, s ezért a mocsaraktól védett, legelőiben gazdag területről asszonyaikkal, gyerekeikkel és állataikkal együtt felkerekedtek és elfoglalták az északabbra levő Szkítiát, a szkíták országát. Itt megtelepedve, népeiket nemzetségekre osztva éltek több emberöltőn keresztül.

Amikor már ez az ország is szűkké vált számukra, akkor Hunor leszármazottai, a hunok kerekedtek fel és indultak el napnyugat felé, új hazát keresni maguknak. Attila király vezetésével érkeztek a hunok a Kárpátoktól övezett új hazába, ahová majd félezer esztendő múltán a magyarok is megérkeztek Árpád vezetésével.

Alánok — szkítákkal rokon és szomszédos nép.

Belár és Dull — bolgár, illetve alán fejedelmek. Népeik a Volga folyó környékén éltek az ókorban.

Enéh — jelentése szarvasünlő (fiatal nőstényszarvas); a hunok és magyarok ősanja.

Ménrót — vagy Nimród, a hunok és a magyarok közös ősatya.

Perzsia — a mai Irán (ázsiai állam) régi neve.

Székítia — a szkíták országa. A szkíták harcias népe az ókorban több száz éven keresztül élt a Fekete-tengertől északra, a magyarok szomszédaként.

Attila

(A hunok kijövele Székítiából, harcai a gótokkal és a rómaiakkal.

Attila, az Isten ostora. Attila halála és temetése.)

Amikor a hunok és magyarok számára túlsúfolt lett a Volgától a Donig és Kaukázusig terjedő országuk, akkor vezetői tanácsot ültek. Megegyeztek, hogy a hunok elindulnak napnyugat felé, míg a magyarok helyben maradnak. A hunok vezére, Bendegúz, fiaival, Attilával és Budával együtt, kiválogatta legvitézebb harcosait, s azok családotól, barmostól elindultak napnyugat felé, újabb hazát keresni. Az otthon maradt magyaroknak megígérték, hogy ha alkalmas területet találnak, akkor követeket küldenek értük.

Az útnak induló hunok békével haladtak át a szomszédos kunok, besenyők és szlávok területein, de a rómaiakkal szövetséges gótok nem akarták átengedni országukon a hunokat.

Bendegúz követeket küldött sok drága ajándékkal, de a germánok nemzetségébe tartozó gótok vezére kevesellte az ajándékot. Az újabb hun követség már hadat üzent a gótoknak. A gótok vezére csak legyintett a hadüzenetre és a követeket elbocsátotta.

A hunok seregének egy része meg is támadta a gótokat. Mivel a germánok többen voltak és jobban fel voltak fegyverkezve, a támadó hunok menekülést színlelve megkezdték a visszavonulást. A gótok üldözőbe vették a hunokat, akik egy széles völgybe csalták üldözőiket, s itt egy megbeszélte jelre visszafordultak és nyílzáport zúdítottak a hosszan szétszóródott gótokra. A hun sereg másik része, amely eddig rejtőzködött, a gótok hátába került és a bekerített ellenfél soraiban nagy pusztítást végzett. A gótok maradékai elmenekültek és a rómaiaktól kértek oltalmat.

A hunok tovább haladva, Bendegúz vezetésével elérték a Kárpátok hegyláncát. Az öreg király ekkor maga elé hívatta fiait, Attilát és Budát és arra kérte őket, hogy ha elfoglalják a hegyen túli országot, uralkodjanak egyetértésben. Ő magát túl öregnek tartotta, hogy vállalni tudja a hegy szorosain az átkelést, ezért maroknyi vitézével felütötte sátrát és úgy rendelkezett, hogy ha majd meghal, akkor oda temessék el a hegyek tövébe, s emberei majd csatlakozzanak a fiai seregéhez.

A hun sereg Attila és Buda vezetésével tovább indult, és átkelt a Kárpátokon, majd a Maros völgyén haladva kijutott az Alföldre. Különösebb nehézség nélkül keltek át a hunok a Tiszán és birtokukba vették a Duna és Tisza közét is. Erdély erdeibe vadászni jártak, lovaikat és állataikat az alföldi legelőkön tartották. Mikor úgy érezték, hogy már eléggé megismerték és benépesítették új hazájukat, akkor egy télen kihasználva azt, hogy a Dunát vastag jég borítja, átkeltek rajta és elfog-

lalták a Dunántúlt is, amely addig a római császár birtoka volt, s amelyet akkor Pannóniának hívtak.

Attila egy ideig egyetértésben kormányozta országát testvérével, Budával együtt, de Attila többre vágyott és a világ ura akart lenni. Ezért elveszejtette az újabb hódításokat ellenző fivérét, Budát, majd csapataival ismét betört a Római Birodalomba. A hunok Attila vezetésével megsarcolták Itáliát és más római tartományokat, s nyugati irányba menve, eljutottak addig, ameddig még keleti nép soha: az Atlanti-óceánig.

Attila eközben több római sereget vert szét, és számos népet igázott le. Seregében már többen voltak a legyőzött ellenfelek közül toborzott harcosok, mint a hun vitézek. A rómaiak félelmetes ellenfelüket, a hun királyt Isten ostorának nevezték, mondván, hogy a rómaiakat gonoszságukért bünteti az Isten Attila révén.

Galliában a rómaiak minden erejüket összeszedve Catalaunum helysége mellett megállították a hunokat, visszafordulásra késztetve őket. Nem sokkal ezután Attila meghalt.

Hű emberei hármaskoporsóba helyezték: a külső vasból, a középső ezüsből, a legbelső koporsó aranyból készült. Eltérítették a Tiszát, és annak medrébe hatalmas sírt ástak nagy királyuknak. A temetés után a folyót ismét visszaengedték régi medrébe, s azokat a szolgákat, akik megásták a sírt, leölték, hogy ne tudja meg senki, hol van Attila király eltemetve.

Attila — hun fejedelem (kb. 410–453), élete utolsó két évtizedében állt a hun birodalom élén. Halála után állama felbomlott.

Gallia — a mai Franciaország neve az ókorban.

Gótok — a germán népek közé tartozó törzsek; két ágra szakadtak: a keletiek voltak az osztrogótok, a nyugatiak pedig a vizigótok.

Kunok, besenyők — keleti lovas népek, akik több századon át éltek a magyarok szomszédságában.

Szlávok — népcsoport, a mai oroszok, ukránok stb. ősei.

Csaba királyfi

(Csaba és a székelyek. A Hadak útja.)

Attila hun királynak több fia is volt, a legkisebbiket hívták Csabának. Amikor a nagy király meghalt, az addigi szövetségesek fellázadtak és legyőzték Attila fiait.

A hunok maradékai Erdély keleti részébe húzódtak vissza Csaba királyfi vezetésével. Ekkor egy öregembernek eszébe jutott, hogy a hunok rokonai, a magyarok keleten maradtak Székéltában és jó lenne utánuk menni, segítségükkel helyreállítani a hun birodalmat. Csaba királyfi a hunoknak azt parancsolta, várják meg, míg ő vitézeivel elmegy keletre, a magyarokhoz segítségért. Megígérte, ha baj éri őket, azonnal a segítségükre siet.

Alig indult el Csaba királyfi, az otthon maradottak, akiket ettől fogva székelyeknek hívtak, máris segítségért folyamodtak, mert ellenség támadta meg őket. A királyfi, vitézeivel együtt, szétszórta az ellenséget, majd tovább folytatta útját kelet felé. Még kétszer kellett Csabának visszafordulnia, hogy a székelyeket megsegítse.

Hosszabb idő telt el Csaba királyfi távozása óta, ezalatt a székelyek békességben éltek Erdélyben és egyre várták keletről a magyarokat. Teltek-múltak az évszázadok, s már csak a legöregebb emberek között volt olyan, aki emlékezett az eltávoztakra. Egyszer aztán a székelyek nagy veszélybe kerültek, olyan nagy tömegben támadt rájuk az ellenség, hogy többen voltak, mint fűszál a réten. A székelyek címerében levő csillag hírül vitte a mennybe távozott Csaba királyfinak, hogy nagy bajban vannak a vérei. Csaba ekkor vitézeivel leereszkedett az égből, ott ahol a Kárpátok az éggel érintkeznek és a székelyeket elárasztó ellenségre támadt. Rövidesen leverték az ellenséget, majd lovaikon úgy ahogy jöttek távoztak az égbe. A vágató lovak lába nyomán keletkezett por nem oszlott szét: derült éjszakákon most is látható, ez a Hadak útja vagy ahogy mások nevezik, a Tejút.

Azóta is, ha a székelyek bajba jutnak, Csaba királyfira gondolnak és reménykedve tekintenek az ég felé, segítséget a Hadak útjáról várnak.

Isten kardja

(A csodálatos kard eredete. Attila majd Csaba a kard birtokában.

A kard a magyarokhoz kerül.)

Volt a szkíta királyoknak egy csodálatos erejű kardjuk, amelyet Isten kardjának neveztek. Ez a csodálatos kard a hunok és magyarok kezébe került, amikor elfoglalták a szkíták földjét.

A hunok el akartak indulni nyugat felé, hogy új hazát keressenek. Ekkor összegyűltek a vének, eldönteni, hogy kié legyen a kard: a hunok vigyék magukkal vagy maradjon a magyarok birtokában. Végül úgy döntöttek, hogy egy vak öregember forgassa meg a kardot hétszer, s utána engedje el. Ha nyugati irányba esik a kard, legyen a hunoké, ha keleti irányba, akkor a magyaroké marad. Amikor a világtalan öregember elengedte a kardot, az nem akart leesni, de ég felé repültében egy forgószél elragadta, s nyugati irányba sodorta.

Később, amikor a hunok már elfoglalták a Kárpát-medencét, s Attila volt a vezérük, akkor a hun király álmában egy lángoló kardot látott. A jósok megfejtették az álmot, hogy rövidesen Attila birtokába fog kerülni a már régebben eltűnt híres-neves Isten kardja.

Másnap egy pásztorfiú jelentkezett a királynál, aki a pusztán egy csodálatos kardot talált. Attila megörült a kardnak, amely Isten kardja volt. A pásztorfiút bőségesen megjutalmazta, s ezzel a karddal indult győzelmes hadjáratokba, amelyek során majdnem az egész akkori Európát elfoglalta.

Attila halála után Csaba királyfi a kardot magával vitte keletre és ott átadta a magyaroknak, hogy majd azzal foglalják vissza az ellenségtől Attila király országát. A magyarok közül a fiatalabbak azonnal indultak volna nyugatra, hogy visszafoglalják Attila királyságát. A vének viszont azt tanácsolták, hogy várjanak, amíg az égből jel nem érkezik, hogy megtudják, ki viselje Isten kardját. Az égi jelet várva a magyarok még századokig időztek Szkítiában...

Emese álma

(Álmos vezér születése, felnövekedése és útja napnyugat felé.)

A magyarok fejedelmét Ügyeknek hívták, feleségét, Emesének. Emese különös álmot látott. Álmában a fejére szállt egy turulmadár. Amint csőrével megérintette az ajkát, Emese kebeléből ezüstpatak fakadt. Az ezüstpatak egyre nőtt és nyugati irányba folyt, és folyammá duzzadt. Felébredése után Emese elmondta álmát a férjének. Egy fehér szakállú öregember fejtette meg az asszony álmát. Magyarázata szerint Emesének fia fog születni, aki a magyarok vezére lesz. Irányításával a magyarok elindulnak majd napnyugat felé, új hazát keresni. Az ezüstpatak növekedése nagy folyóvá, azt jelenti, hogy az elinduló magyarok kevesen lesznek, de mire megérkeznek új hazájukba, nagy és erős nemzet lesz belőlük. Az új haza sokkal szebb és jobb lesz, mint ahol a magyarok akkoriban éltek.

Az álombeli jóslat megfejtése után, az öregember nyomban eltűnt, Emesének pedig fia született. A fiú azért kapta az Álmos nevet, mert álom jelezte a születését.

Álmos valóban vezetője lett a magyaroknak. Egy napon összegyűjtötte népét és közölte, hogy anyja álmát neki be kell teljesítenie, s ezért ő elindul nyugat felé az új hazát megkeresni. A magyarok nagyobb része csatlakozott Álmoshoz, s vezetésével elindultak arra, amerre a nap lenyugszik. A magyarok kisebbik része ott maradt keleten a régebbi hazában.

Álmos a magyarokkal sok folyón és számos országon haladt át. Ahol lehetett békésen elvonultak, de voltak népek, amelyek ellenálltak és vissza akarták űzni a magyarokat keletre.

Miközben újabb és újabb országokon haladtak keresztül, Álmos egyre öregebb lett, haja fehérebb, ereje hanyatlott már, de mind csak azt mondogatta embereinek, hogy még nem ez az igazi új haza, nem ez a legszebb.

Azt is mondogatta Álmos, hogy addig nem hal meg, míg az új hazát meg nem látja. A Kárpátokhoz érve, megpillantotta Álmos az új hazát, de a haza földjére nem léphetett be. Valahol a Kárpátokon kívül halt meg, de végakarata szerint az új haza földjébe temették.

Álmos — magyar fejedelem (819–895) a honfoglaló Árpád fejedelem apja.

Emese — az Árpád-nemzetség mitikus ősanja.

Turul, turulmadár — a vadászsólyom régi neve, a magyar fejedelmek címerállata.

Baricz Lajos

Karácsonyi várakozás A kutya hódolata

Múlóban van az éjszaka,
a hajnal már közel;
retteghet most a rossz hada:
maga az Úr jön el.

Ő kezdet óta létezik,
túl téren és időn...
Most Megváltóként érkezik,
bűnösön és hívón

számon kéri a tetteit,
mint irgalmas bíró;
büntetést kap, ki rosszul élt,
és üdvözülni, ki jó.

Vajon én akkor hol leszek,
távol avagy közel,
ha ítéletre hív az Úr,
vagy ítélni jön el?

Ha életemre ráragyog
az Isten küldte Fény —
a bíró elé állhatok
az élet reggelén.

Hazatértek a pásztorok
és velük a nyájak,
csend szállta meg s égi béke
a kis barlang-házat.

Csak egy kicsi fehér kutya
maradt tőlük hátra,
ébren vigyáz a családra
és a kicsi házra.

Ott sétál a Gyermekek körül,
vakkant örömében;
hűségnek és szeretetnek
lángja ég szemében.

Gondol egyet, el-elsétál
József- s Máriához,
majd nyugodtan visszafekszik
az Isten Fiához.

Megcsóválja kicsi farkát,
a sötétbe kémlel:
pirkad-e a fényes hajnal,
múlik-e az éjjel.

Abonyi Mária illusztrációja
